

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 09718

DOS LEBN FUN A IDISHN
INTELLIGENT

A. Kotik

•

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

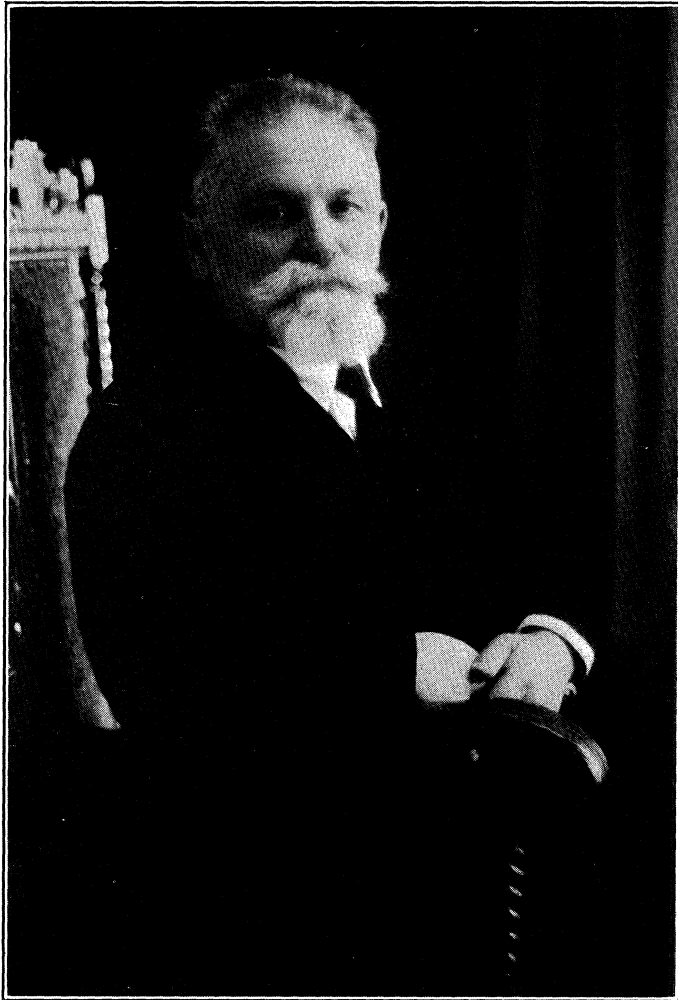

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

אברהם קאטיק

אברהם קאטיק

דאָס לעבן פון אַ
אידישן אינטעליגענט

פארלאג
ה. טויבענשלאג
ניו יאָרק, 1925.

Copyright by
1925
A. KOTIK

א י נ ה א ל ט

1. הקדמה 5
2. מוין סביבה 9
3. די גימנאזיע 26
4. די גאס 68
5. דאָס לעזן 116
6. ווי אזוי איך בין געוואָרן אַ רעוואָלוציאַנער? 133
7. איך בין אַ רעוואָלוציאַנער 147
8. די ערשטע אידישע אַרבייטער שולע 235
9. צווישן פּוילישע אַרבעטער 247

געווידמעט דעם הייליגן
זכרון פון מיין מומער
ליבע קאָטיק

ה ק ד מ ה .

דאָס בוך „דאָס לעבן פון אַ אירדישן אינטעליגענט“ דאַרף מיט זיך פאַרשטעלן מעמוואַרן.

דאָס זיינען אָבער נישט מעמוואַרן אין ווירקלאַכן זיין פון דעם וואָרט. רי פאַקטן פון מיין פערזענלאַכן לעבן און אויך פון דאָס לעבן פון מיינע חברים און נאָנטע זיינען אויף אזוי פיל אויסגענוצט געוואָרן, אויף וויפיל זיי קאָנען כאַראַקטעריזירן זיין דעם דור, צו וועלכן איך געהער. אין מיין בוך איז נישטאָ כמעט קיין כראָנאָלאָגישע דאַטן, כראָנאָלאָגישער סדר, ס'פעלן אין זיי אַ סך פאַקטן, מיט וועלכע עס איז געוויינלאַך פאַרפילט יעדעס מעמוואַרן-בוך.

דער געדאַנק אָנשרויבן מיינע מעמוואַרן האָט זיך שוין ביי מיר לאַנג באַוווּזן, נישט האָבנדיק דעם ציל, וועלכן איך האָב איצט. אין 1903טן יאָר, האָב איך אָנגעהויבן צו זאַמלען מאַטעריאַלן צו דער געשיכטע פון דער אירדישער אַרבעטער-באַ-וועגונג. קיין געדרוקטע מאַטעריאַלן האָבן מיר דאַמאָלט אַבי כאַלום ניט פאַרמאָגט. איז אויסגעקומען מיר אַלויין אָנהויבן צו זאַמלען דעם נויטיקן מאַטעריאַל, דורך פערזענלאַכע ווענדונג גען צו פאַרשידענע פערזאָנען. זעלבסטפאַרשטענדלאַך, אז איך האָב אויך געמוזט באַנייען אין זכרון דאָס אַלץ, וואָס איך האָב געוואוסט און איבערגעלעבט, נעמענדיק אַנטייל אין דער רעוואַ-לוציאָנערער באַוועגונג פון די 80-ער יאָרן.

אין דער רוסישער וואָכנבלאַט „דאָס עקאָנאָמישע לעבן“, וועלכע איז אַרויסגעגעבן געוואָרן דורך דער באַרימטער אין דער ערשטער רוסישער רעוואַלוציע צייטונג „סין אַטעמטשעסמווא“, האָט זיך אָפגעדרוקט אַ רייע מיינע אַרטיקלען אונטער'ן נאָמען: „די אַנטוויקלונג פון אירדישן בעל-מלאכה אין רוסלאַנד“. די אַרטיקלען זיינען געווען געדרוקט אין אָנפאַנג 1905טן יאָר,

* אונטער'ן פסעוודאָנים: ה. קאמענעצקי, אונטער וועלכן איך האָב געשריבן אין דער רוסישער פרעסע. זיי האָבן באַ- דארפט דינען אַלס אַן אַריינטריט צו דער געשיכטע פון דער אידישער אַרבעטער-באוועגונג.

די ערשטע קאפיטלען פון דער „געשיכטע“ זיינען שוין געווען אויסגעזעצט אין „סין אָטעטשעסמוואַ“ גופא — איך האָב שוין געהאַט ביי זיך די קאַרעקטורן. נאָר די צייטונג האָט די רעגירונג פאַרמאַכט, די דרוק האָט מען פאַר'חתימ'ט, און מיינ אַרבעט איז דאָרט פאַרלאָרן געגאַנגען. אין אָנפאַנג אויגוסט, 1905, האָט מען מיר אין מינסק אַרעסטירט און צוגענומען דעם גאַנצן מאַטעריאַל, וואָס איך האָב צוזאַמענגעקליבן.

איך האָב באַנייט אין זכרון און אָפּגעדרוקט איין קאפיטל אין „אַרבעטער קאַלענדאַר“, וועלכן איך האָב צוזאַמענגעשטעלט און אַרויסגעלאָזן אין 1906.

איצט שרייב איך שוין נישט קיין געשיכטע פון דער אידי- שער אַרבעטער-באוועגונג, צו וועלכער מיינע ערינערונגען זאָלן זיין אַ טייל פון מאַטעריאַל.

איך שרייב מעמואַרן, וועלכע האָבן אַ ספּעציעלן ציל: געבן דעם אַנטוויקלונגס-גאַנג פון דעם נייעם אידישן אינטע- ליגענט, וועלכער האָט זיך שוין באַוווּזן מיט אַ פיר-פינף צענ- דליק יאָר צוריק, און האָט באַקומען זיין בולט'ע פיזיאָנאָמיע איצט, אין די לעצטע צוויי צענדליק יאָר. איך וויל אין אַ שיכדערונג פון אַ פּערזענלאַך לעבן ווייזן דעם וועג, וואָס האָט דורכגעמאַכט דער מאָדערנער אידישער אינטעליגענט, דער יורש פון דעם השכלה-איד; איך וויל ווייזן, ווי זיינען מיר געקומען צו דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג און נאָך דעם, דורך דער אידישער אַרבעטער באַוועגונג, לסוף צום אידישיזם.

באַאַרבעטן אַזאַ טעמע, כדי עס זאָל פאַרענטפּערן דאָס, וואָס איך וויל, ד. ה. געבן אַ טיפּ פון נייעם אידישן אינטע- ליגענט, דאַרף מען האָבן אַ טאַלאַנט פון אַ קינסטלער. און דאָס פאַרמאָג איך נישט.

האָב איך זיך גענומען פאַר אַ באַשיידענער אַרבעט: איך

האָב אָנגעהויבן צו שרייבן מיינע מעמואַרן פריער אונטער'ן נאָמען: קאָפיטלאַך פון לעבן".

איינ קאָפיטל איז געווען אָפגעדרוקט אין דער וואַרשעווער „ארבעטער שטימע" פון 1920, און צו דעם איז געווען פּאָלגענ-דע פּאַררעדע, וועלכע קאָן כאַראַקטעריזירן מיין קוק אויף מיין אַרבעט.

„דאָס וועט נישט זיין קיין שילדערונג פונ'ם גאַנצן לעבן, ס'וועט נישט זיין אַ פּולשטענדיק בילד פון לעבן.

דאָס לעבן אַלס אַ גאַנצעס עקזיסטירט בכלל נישט. עס גיט נאָר באַזונדערע מאָמענטן פון לעבן. זיי אַלע צוזאַמען בילדן מיט זיך דאָס גאַנצע לעבן.

נאָר דער קינסטלער, דער גרויסער קינסטלער, קאָן אזוי אויפאַסן די באַזונדערע מאָמענטן פון לעבן, אז זיי שטעלן פאַר מיט זיך אַ גאַנץ בולט בילד.

מיר פשוט'ע בשר ודמ'ס זענען דאָס ניט ביכולת צו מאַכן, מיר קאָנען נאָר באשרייבען די באַזונדערע מאָמענטן, — קאָפיט-לאַך פון לעבן. דער לעזער אַליין מיט זיין כּחהרמיון וועט זיך שוין פאַרשטעלן דאָס גאַנצע לעבן".

און מיין בוך באשטייט טאַקס פון באַזונדערע זעלבשטענדיקע קאָפיטלאַך, וועלכע קענען זיך לייענען אונאַפּהענגיג איינער פון דעם אַנדערן. מיט דעם דערקלערט זיך, וואָס אייניקע פּאַקטן חזרן זיך איבער אין פאַרשיידענע קאָפיטלאַך.

אין דעם בוך שילדערט זיך די עפאָכע פון די 80ער יאָרן פון פאַריקן יאָרהונדערט — דער פאַרהיסטאָרישער פּעריאָד פון דער אידישער סאָציאַליסטישער באוועגונג; דער פּעריאָד, ווען ס'זיינען געווען אידן-סאָציאַליסטן, ס'איז אָבער נאָך נישט געווען קיין אידישע סאָציאַליסטישע באוועגונג.

אין דער אידישער שיינער ליטעראַטור איז, צום באַדויערן, נאָך ניט באשאפן געוואָרן אַט דער טיפּ פון אידישן אינטעליגענט. ער דאַרף איצט געשאפן ווערן.

זאָלן מיינע ערינערונגען דינען אַלס מאַטעריאַל צו אַ קינסט-לערישער שילדערונג פון אַזא טיפּ.

ניו יאָרק, דעם 1טען יולי, 1925.

מיין סביבה

איך געהער צום וואַנדער־דור. פון מיינע קינדערשע יאָרן וואַנדער איך: פריער מיט די עלטערן, נאָכדעם אליין.

אויף איין אָרט לאַנג נישט געזעסן. איך פלעג נישט באַווייזן „אַנוואַרעמען“ דאָס אָרט, ווי איך פלעג דאָס גלייך בייטן.

אויפ'ן דרייצענטן יאָר בין איך אָנגעקומען קיין וואַרשע. און וואַרשע איז געווען דאָס זעקסטע אָרט: דאָס קליינשטעמל, אין וועלכן כ'בין געבוירן געוואָרן און וועלכעס איך קען נישט, דריי דאָרפישע מקומות, קיעוו און וואַרשע.

פאַר מיר געהען פאַרביי, ווי דורך אַ קאַליידאָסקאָפּ, נייע מקומות, נייע סביבות, נייע פערזאָנען, נייע אַרט לעבן, נייע אַיינדרוקן.

די ווייס־רוסישע מילדע נאַטור, די געדיכטע אוראַלע וועלדער, די טייכלאך, וואָס זשומזשען אזוי שטיל, די פלאַכע פּעלדער.

דער ווייס־רוסישער פויער אין זיין לאַנגען, ווייסן העמד אויף זיינע לייזענטענע הויזן, מיט באַרוועסע, אָדער אין פּאַס־טולעס, פּיס.

די קליין־רוסישע, רייכע נאַטור, די טאַפּאַלן, די פאַרשידנ־פאַרביקע בלומען, די שטילע, שטילע קליין־רוסישע זומער־נעכט, דער טויך דניעפּר מיט בערלינקעס, פּלויטן, שיפלאך, דושע־הובקעס...

די שטאַט קיעוו ביים דניעפּר, דער געבירניקער ברעג פון דניעפּר, אויף וועלכן ס'שטייט קיעוו; דעם קניאַז וואַדימיר'ס דענקמאַל און די טיפלעס, וואָס שטייען אויף די בערג און זיינען קענטיק פון גאַנץ ווייט, די גאַסן, אויף וועלכע ס'ציען זיך וועגענער, איינגעשפּאַנטע מיט אַקסן; נעבן די וועגענער, קליין־רוסישע פויערים אין סוויטקעס, דאָס אונטערטרייבן די אַקסן

דורך די פויערים מיט אויסגעשרייען: צאָבוי, צאָבוי. די קליין רוסישע פויערטע אין שטיוול אויף די פיס, אין אַ העמד מיט אויסגענייטע שלאָקן, וועלכע איז לענגער פאר די קליידער, און מיט הויבן אויף די קעפּ; די ספעציפישע, דרום־רוסישע קיעווער באַפעלקערונג מיט איר אייגנארטיקן אַקצענט, דער פארהאַט וועטער אוקראַינער איד, דער מי־מאַש פון פאַרשיידענע פעלקער־טיפּן...

דאָס רוישיקע וואַרשע.

דאָס אלץ דערמאָנט זיך מיר, ווען כ'תויב זיך אָן עראַינערן וועגן מיינע קינדער־יאָרן.

קיין איינגעזעסן אָרט, פון וועלכן יעדעס ווינקעלע איז גוט, גוט באַקענט, און צו וועלכן מען איז אזוי צוגעוואוינט; די שכנים, וואָס מען זעט זיי יעדן טאָג, וואָס מען קען זיי אזוי אויסגעבונדן, און צו וועלכע מען איז אזוי צוגעבונדן; די געוואוינהייטן פון דער באַפעלקערונג, אירע מנהגים, אירע טראַג־דיציעס, די קינדערשע שפּילן, די חברים פון די קינדערשע יאָרן — דאָס אלץ איז פאר מיר פרעמד.

איד בין געבוירן אין 1868טן יאָר, דאָס הייסט, נאָך דער פויעריס־באַפרייאונג. דאָס איינגעזעסענע, פאַרגליווערטע, ליטווישע שטעטל האָט זיך דאמאָלט געריט און זיך געמוזט רירן; זי האָט געמוזט ארויס פון זיין פאַרגליווערונג, ווייל דאָס גאנצע לעבן פון אירישן תחום האָט זיך אויפגעטרייסלט, ווייל ס'האָט אָנגעהויבן צו פאלן דער זייל, אויף וועלכן ס'האָט זיך געהאַלטן דער גאַנצער וואוילשטאַנד פון דעם אירישן שטעטל: דער פּריצישער הויף.

דער פּריץ איז געוואָרן אויס מושל אויף דעם פויער, אויף זיין פּראַצע, אויף זיין האָב און גוטס — דער פויער איז באַפרייט געוואָרן. נאָכדעם זיינען א טייל פּריצים מיט גוואַלד ארויסגע־טריבן געוואָרן פון זייערע הויפּן, זיי זאָלן ווייטער נישט בונטעוון.

דער פאַרבליבענער פּריץ איז ארימער געוואָרן, דער פאַר־יתומ'טער הויף צעשטערט...

דאָס דאָרה איז געוואָרן אויס הויפּט־צענטר, ארום וועלכן עס האָט זיך געדרייט דאָס גאנצע עקאָנאָמישע לעבן פון שטעטל.

אין לעבן איז אריין א נייער מעכטיקער פאקטאָר — די שטאַט. די שטאַט, דער טרעגער פון דער קאפיטאַליסטישער ארדנונג, האָט אָנגעהויבן ביסלאַכווייז איינשלינגען דאָס דאָרף, דעם טרעגער פון נאַטורעלער ווירטשאפט, וואָס האָט מיט דער פויעריג-באַפרייאונג געמוזט אונטערגיין.

די גאַנצע דאָרפישע סביבה, דאָס דאָרף, דעם פריצ'ס הויף, דאָס אידישע שטעטל — האָט זיך געמוזט א ריר טאָן און ארויס-גיין פון איר גלייכגעוויכט. עס האָט זיך געמוזט פון דאָרטן א ריר טאָן קודם כל דער אָרעמער שליאַכטישציל, וואָס האָט געהאט דאָס קליינע מאַיאָנטעקל, וועלכעס ער האָט פאַרביטן אויף מינץ און דאָס ביסל מינץ אויפגעגעסן. און נאָכן פריצ'ס האָט זיך געמוזט אַ לאָז טאָן דער איד, וואָס האָט געלעבט פון קליינעם פריצ'ס.

דער איד האָט שוין נישט געקאָנט ענטפערן זיין ווייב אויף אירע פראַגן — וואו נעמט מען אויף ברויט, שיד, קלידונג? — ווי אין פאַלקס-לידל זינגט זיך:

— ביים פריצ'ס, ביים פריצ'ס, מוין טייערע! ...

דאָס פריצ'ס האָט שוין אליין גארנישט געהאט.

דאָס איז געווען די ערשטע עמיגראַציאָנס-כוואליע פון דאָרף אין שטאַט; נאָך דער ערשטער איז געגאנגען די צווייטע, די דריטע און אזוי כסדר.

מיט די עמיגראַציאָנס-כוואליעס זיינען ארויסגעריסן געווארן פון שטעטל מיינע עלטערן, נאָר זיי האָב אַ ביסל וועג אָנגעלייגט, איידער זיי זיינען געקומען אין דער גרויסער שטאַט. פריער האָבן זיי זיך געפרובירט, ווי זייערע עלטערן און זיידעס, טוליען ארום דעם פריצישן הויף. זיי האָבן ארענדירט פריער א קרעטשמע, נאָכדעם א הויפל, און סוף-כל-סוף זיינען זיי געקומען אין שטאַט. איך הייב מיך אָן צו געדענקען אין א קרעטשמע ביי אַ ברייטן שלאָך. וועניג געדעק איך פון דער קרעטשמע. די זונטאָגן געדענק איך אָבער: די קרעטשמע פול געפאקט מיט פויעריג, מוין מוטער איז מיט ענטפערן זיי אזוי פארנומען, אז זי האָט אפילו קיין צייט נישט אַ קוק צו געבן אויף אונז, קינדער. איך געדענק די קרעטשמע זומער. דעם גאַנצן זונטאָגדיקן טאָג פלעג

איך זיין אויפ'ן הויף, און ווען ס'פלעגט זיך מיר וועלן עסן, פלעג איך צוגיין צום פענסטער ביי דער „סטאָיקע“, וואו די מאמע פלעגט „שינקעוון“, און זי פלעגט מיר אריינרוקן אין האנט דורכ'ן פענסטער א בייגל, אבי מיר זאָלן איר נישט שטערן ביי דער ארבעט.

ווייטער געדענק איך, ווי די מוטער פלעגט מיר אוועקזעצן אויף א בעט, און איך פלעג „וויגן“ דאָס הענגענדיקע וויגעלע, אין וועלכן ס'איז געלעגן מיין אינגערער ברודער, מרדכי.

א צווייט אָרט געדענק איך שוין בעסער.

איך געדענק: א גרויסער, מורא'דיק געדיכטער וואָלד, וואס גרענעצט זיך מיט'ן ביעלאָ-וויעזשער וואָלד; אין די האַרבסט-פינסטערע נעכט בושעוועט דער ווינט מיט ווילדע קולות; אַן אימה וואַרפט אויף מיר דער וואָלד. איך ציטער האַרבסט און ווינטער אין אָונט ארויסגיין אין דרויסן; און גיי איך שוין יאָ ארויס, לויף איך צוריק, ווי א „פּייל פון בויגן“ אין שטוב, מורא האַבנדיק פאַר וועלף.

איך געדענק: דער זומער-אָונט. קוים פטור געוואָרן פון רבי'ן, ארויס פון שטוב אוועקגעלייגט זיך אויפ'ן גראָז, קוק אויפ'ן הימל, ווי עס שווימען די ווייסע וואָלקנס, ווי די זון הייבט זיך אָן צו „זעצן“. עס קומט די טשערעדע פון פעלד. איך רו מיט'ן גוף און דער נשמה פון דעם גאנצן טאָג פאַרטעמפּטער אַרבעט.

איך געדענק: דער פאסטוף אין זיין לאַנגער, ווייסער העמד בלאָזט אין זיין גרויסן שופר, נאָך אים שלעפן זיך נאָך די הינט און פאַר אים די גאַנצע טשערעדע; מען מעלסט די קי און איך טרינק גלייך פון צעבער די מילך.

אָבער זומער דעם גאנצן טאָג... איך בין דאָך אָבער געווען אַ אידיש אינגל און בין געווען צוגעשמידט צום טיש מיט'ן רבי'ן דעם גאנצן טאָג. נאָר דורכ'ן פענסטער האָט מען געזען, ווי די זון שיינט, ווי די בלעטער פון די בוימער שאַקלען זיך, מען האָט געהערט, ווי די פייגעלאך זינגען...

דער גאַנצער ישוב פון הויף איז באשטאנען פון איין הויז, וואָס איז געווען אַרומגערינגלט מיט אַ ביסל פעלד, און נאָכדעם דער גרויסער, אומענדלאַכער וואָלד. אין איין העלפט פון דעם

הויז האָבן מיר געוואוינט, און אין דער צווייטער העלפט — די פאַראַבקעס.

די עלטערן, ווי אלע אידישע טאַטע-מאַמעס, שטענדיק פאַר-האַרעוועט, פאַרטאָן אין די סך אַרבעט. די מלמדים, וואָס פלעגן זיך אָפט בייטן ביי מיר, זיינען געווען אזוי לאַנגווייליג, אזוי נודנע און גרוי, אַז איך געדענק קנאַפּ פון זיי. איך געדענק נאָר איינעם, וואָס פלעגט פרייטאָג-צורנאַכטס פאַנאָדערלאָזן דעם גאַרטל, כדי ער זאָל קאָנען מער עסן.

ביי דעם מלמד האָבן איך דאָך עפעס גענאַשט. איך האָב אָנגעהויבן ביי אים לערנען גמרא. איינמאָל, פרייטאָג-צורנאַכטס, ווינטער, נאָכ'ן עסן, איז מיר געווען זייער לאַנגווייליק. שבת כּוין איך געווען אַ גאַנצן טאָג פריי, און אָפטמאָל נישט געוואוסט, וואו אַהינצוטאָן די צייט: נישט קיין חברים, נישט קיין צאַצקעס, נישט קיין מעשה'לאַך צו לייענען. דאָס דינסט-מיידל, אַן אָנגע-פּראַצעוועטע פון אַ גאַנצע וואָך און פון מאַכן שבת, איז געשלאָפּן. דער רבי איז געזעסן און געלערנט גמרא. כ'ניי צו צום רבי'ן און בעט אים, ער זאָל מיט מיר לערנען אַ ביסל גמרא. ער האָט מיט מיר דורכגעלערנט אַ שטיקל פון דער גמרא, וואָס ער האָט געהאַלטן אין האַנט, און געהאַלטן האָט ער „קדושין“. און אים איז איינגעפאַלן, אַז כ'קאָן שוין בכלל אָנהויבן צו לערנען גמרא. די אידייע איז דעם פּאָטער אויך געפּעלן געוואָרן, און איך האָב אָנגעהויבן צו לערנען די גמרא „בבא מציעה“. זיבן יאָר בין איך דעמאָלט אַלט געווען.

לכבוד דעם האָט מען איינגעאַרדנט אַ סעודה. מען האָט געקויפּט אַ קאַכ, געבאַקן פאַרשיידן געבעקס. קורץ, עסן איז געווען לרוב, נאָר אָנטיילנעמער אין דער שמחה איז געווען זייער וועניק: איך, דער הויפט בעל-שמחה, די עלטערן, דער מלמד, מיין אינגערער ברודער און אַ פּאָר אידן פון נאָנטן ישוב.

קיין קינדער-חברים האָבן איך דאָרט נישט געהאַט. איז מיר אָפט געווען לאַנגווייליג, פלעג איך אריינגיין אין דער העלפט פון הויז, וואו די פאַראַבקעס האָבן געוואוינט, האָבן זיי חזק געמאַכט פון מיר, נאָר איך האָב זיי נישט פאַרשטאַנען, ווייל זיי האָבן גערעדט „גויאיש“ און איך האָב נאָר געקענט אידיש. איך האָב

דעמאָלט נישט געוואוסט, ווי הייסט די שפראך, אויף וועלכער זיי רעדן. איך האָב נאָר געוואוסט, אז זיי רעדן „גויאיש“. דער איינציקער מענטש, מיט וועלכן כ'האָב גוט געקאָנט זיך אָדורכ-רעדן אייניקע ווערטער, איז געווען דאָס אידישע דינסט-מיידל. אין די גרויסע, לאנגווייליקע ווינטער-אָונטן פֿלעגט זי מיר און מיין ברודער דערציילן מעשה'לאַך וועגן שדים, טייוולאָנים. אין קיך אויף אַ באַנק פֿלעגט זיצן די דינסט, נעבן איר איך און מיין ברודער. די קיך באלויכטן מיט אַ קליין לעמפלעך, דורכן פענסטער זעען זיך אין וואַלד בלישטשענדיגע אויגעלאַך פֿון וועלף, וואָס פֿלעגן אין ווינטער-צייט צוגיין צו די מענטשן-וואוינונגען און ס'פֿלעגט זיך הערן זייער וואָיען.

די מעשה וועגן שדים און די אַרומיקע בילדער טראָגן אַרײַן אַ שרעק אין אונזערע יונגע נשמה'לאַך, און מיר הערן אירע מעשיות, ביז מיר שלאָפֿן אײַן.

איר גערענט, אז איך האָב זיך מתקנא געווען אין דער דינסט, וואָס זי קאָן דערציילן אזוי פיל מעשה'לאַך, און האָב איר איינ-מאָל געזאָגט: „איך וועל דיר אויך דערציילן אַ מעשה“. — און איך האָב איר אָנגעהויבן דערציילן אַ מעשה אויף דערזעלבער טעמע, וואָס כ'האָב פֿון איר געהערט, נאָר וואַריאירט אויף אַן אַנדער אופן. ווען כ'האָב געענדיקט די מעשה, האָט זי מיך גע-פרעגט מיט אַ שמויכל: „איז דאָס אַן אמת'ע מעשה?“ — האָב איך נישט געוואוסט, וואָס איר צו ענטפערן אויף דעם און כ'זאָג איר: „דערצייל שוין דו!“ — און מיין מחבר'שאַפט פֿון מעשה-לאַך האָט אין אײַן אָונט אויפגעבליט און אָפּגעבליט.

איינמאָל אין יאָר פֿלעגן מיר פֿאָרן אין נאָנטן שטעטל — כ'געדענקט אפילו נישט, ווי ס'האָט געהייסן — אויף ימים נוראים. דאָס רוב צייט פֿלעגן מיר זיך געפינען אין שול און איך האָב אַ קנאַפּע מגע-ומשא געהאַט מיט די אינגלאַך פֿון שטעטל — איך פֿלעג מורא האָבן פֿאַר זיי: אַ גאַנץ יאָר געוואַקסן אין וואַלד, ביז איך קנאַפּ געוואוינט געווען צו חכר'ן זיך מיט קינדער. ווען איך בין אַלט געוואָרן אַ יאָר 8—9 זענען מיר אַריבער-געפֿאַרן קיין קיעוו. מיין אַנקומען אַהין געדענקט איך נישט. איך געדענק נאָר די גאַס, וואו מיר האָבן זיך באזעצט, דאָס ראָגאַווע

קליין, נידעריק־הייל, און דאָס שפּייז־קרעמל, וואָס מײן פּאָטער האָט געדונגען, איידער מיר זענען נאָך אַהינגעקומען. אין אַ דירח'לע ביי דאָס קרעמל האָבן מיר זיך באַזעצט.

דאָס קרעמל האָט זיך געפונען אויף אַנדרייעווסקי ספּוסק, ווייטלאַך פון פּאָדאָל, דעם אידישן קוואַרטאַל פון קיעוו. אין פּאָדאָל איז געווען באַזעצט כמעט די גאַנצע אידישע באַפעלקערונג פון שטאָט; ווער עס האָט זיך געוואָלט געפינען צווישן אירן אין קיעוו, האָט באַדאַרפט גיין אויף פּאָדאָל. אויף דעם געסל, וואו מיר האָבן זיך באַזעצט, האָבן כמעט קיין אירן נישט געוואוינט. מיר זענען, דאַכט מיר, געוועזן די איינציקע אידישע משפּחה. די שקצים פון גאַס האָבן באַלד באַמערקט זייערע נייע שכנים: צוויי אידישע אינגלאַך, מיר און מײן ברודער, און פאַר זיי האָט זיך אָנגעהויבן אַ שפּיל: זיי פלעגן טשאַטעווען, כדי צו כאַפּן און אויסשמירן די ליפּן מיט חזיר. וויפיל מאָל איך פלעג שטיין ביי דער טיר פון אונזער קראָם און פלעגן זען, ווי די שקצים שפּילן זיך אויף אונזער רואיקער, שטילער גאַס, פלעגט זיך אָנ־כאַפּן אַ השק צוגיין צו זיי און אויך נעמען אַן אָנטייל אין זייערע שפּילן, נאָר וואָס איז די פעולה? נישט פאַר מיר איז געווען דאָס שפּילן זיך מיט חברים...

מען האָט מיר אָפּגעגעבן צו אַ מלמד, דוד רוקענער האָט ער געהייסן. זיין חדר האָט זיך געפונען אויף פּאָדאָל, אין אַ בית־מדרש, אין דער ווייבערישער אָפּטיילונג. צום ערשטן מאָל האָבן איך דערזען אַ אידישן בית־מדרש אין מיטן וואָך. מיט גרויס נייגעריגקייט פלעג איך קוקן פון ווייבערישן בית־מדרש אין מאַנס־בילשן. אַט קומען זיך צונויף אירן מיט טליתים און שמעלן זיך אַוועק דאַוונען. די בעל־תפילות בייטן זיך יעדן טאָג. יעדער האָט זיין נגון, יעדער האָט זיין אַרט דאַוונען. בלייבן נאָך אַנ־דערע, נאָר צוליב וואָס אייגנטלאַך, ווייס איך נישט. איך הער נאָר ווי אַנדערע לערנען אויפ'ן קול. מיט אַ באַזונדער מין געפיל פלעג איך הערן דאָס דאַוונען און לערנען אויפ'ן הויכן קול. אַט דאָס זענען די ערשטע אמת־אידישע איינדרוקן, וואָס איך האָב באַקומען אין קיעוו. וועניק זיינען זיי אָבער געוועזן, און דער־האַלטן האָבן איך זיי נאָר געקאָנט דורכ'ן פענסטער, ווייל אריינ־

ניין אין בית-מדרש האָב איד נישט געקאָנט. מיר אינגלאַך זיינען געווען פאַרנומען מיט לערנען.

און דעם חדר, וועגן אים האָב איך וועניק וואָס צו דער-מאָנען. איך געדענק אַפילו נישט קיין איין איינציקן חבר פון חדר. דער מלמד, א איד אָן אַכזר, וואָס האָט אַמאָל, ווי די קינד דער האָבן דערציילט, אָפגעריסן אין כעס אן אויער ביי א אינגל, פלעגט נישט לאָזן דעם קאָפּ אויפהויבן. איך געדענק נישט, אַז מיר זאָלן זיך שפּילן אויפ'ן הויף. איך געדענק נאָר, אַז מיר פלעגן אַ גאַנצן טאָג זיצן ביי די אָפּענע גמרות. נאָכ'ן פאַרמאָכן דעם חדר, פלעג איך, ווי אַ פּייל פון בויגן, לויפן אַהיים, כדי נישט צו פאַרשפּעטיקן. וואָס שפּעטער איך פלעג קומען, פלעג איך אַלץ מער שקצים געפונען אין גאַס, און אַלץ גרעסער איז געווען די געפאַר צו זיין געפאַקט און אויסגעשמירט ווערן מיט חזיר. אינדערפרי, ווען איך פלעג גיין אין חדר, האָב איך געהאַט אַן אַנדער אָנשיקעניש. אַ הויכער שגין פלעגט מיך אָפּשטעלן און צונעמען ביי מיר דעם פּרישטיק. פלעג איך דאַרפן אים אויסמירן, נאָר נישט אַלע מאָל פלעגט זיך עס מיר איינגעבן.

אַט אזוי, אין איין שרעק, האָב איך אָפּגעלעבט דאָס ערשטע האַלבע יאָר אין קיעוו. אין אַ האַלב יאָר אַרום האָבן מיינע עלטערן פאַרקויפט די קראָס און מיר האָבן זיך אַריבערגעצויגן אין פּאָדאָל. דאָ האָב איך איצט אָפּגעאַטעמט: איך האָב אויפֿ-געהערט צו ציטערן, עמיצער זאָל מיר נישט טשעפן. מען האָט מיר אָפּגעגעבן צו אַ צווייטן מלמד, אַ ריז אַ איד, אַ גבור. אין די יונגע יאָרן פלעגט ער מיט די פינגער ציצערעכן אַ פּאָדקאָווע. און אַט דער ריז, דער גבור, איז געווען אַ זעלטן גוטער מענש, און ביי אים האָבן מיר, קינדער, זיך זייער גוט געפּילט. טאָמער פלעגט עמיצער פון אונז זיך פאַרזינדיקן, פלעגט ער מיט אַ גוט־מוטיק שמויכעלע „גראָזיען“ מיט די פינגער. מיר פלעגן זיך אָפט שפּילן אויפ'ן הויף פון חדר. און דאָרט האָב איך צום ערשטן מאָל אין מיין לעבן געשפּילט זיך מיט חברים, צום ערשטן מאָל האָב איך געהאַט אַ חבר'שע סביבה.

נאָר לאַנג האָט נישט געדויערט מיין אינגלשער גן־עדן. נאָכ'ן זמן האָט מען מיך אָפּגענומען און מען האָט מיך אָנגע-

הויבן צוצוגרייטן צו אַ שטאַטיקער עלעמענטאַרפּאָלקס-שול. אזוי אַרום האָט מיין הדר'שע קאַריערע געדויערט אינגאַנצן צוויי זמנים, און אויפ'ן עלפטן יאָר האָב איך פאַרענדיקט מיינע אידישע למודים. נאָכ'ן הדר איז אַפילו געגאַנגען צו מיר אויף אַ שעה אַ גראַשענער רבי, נאָר זיין תורה איז גלייך ווי גאָרנישט.

רוסיש האָב איך ביז קיעוו נישט געקענט, און אין ערשטן יאָר פון מיין זיין אין קיעוו האָב איך זיך אויך נישט געקאַנט אויסלערנען רוסיש. האָט מען מיט מיר באַדאַרפט אָנהויבן פון אלף־בית. קיין סך, זעט אויס, האָב איך נישט באוויזן, ווייל ביים עקזאַמען האָב איך געענטפערט אויף דער פראַגע: „וואָס איז אזוינס גריפעל?" — אַ זאך, מיט וואָס מען שרייבט.

— אויף וואָס שרייבט מען? — האָט דער לערער געפרעגט.

— אויף פאַפיר, — איז געווען מיין ענטפער.

דער לערער האָט אַ שמייכל געטאָן און האָט מיר דערלאָנגט פאַפיר מיט אַ גריפעל. איך האָב געפרובירט שרייבן, נאָר עס האָט זיך מיר נישט איינגעגעבן... איך, דאָס אידישע אינגל, וואָס האָט געהאַט שטענדיק צו טאָן מיט ווערטער און נאָר מיט ווערטער, האָב נישט געהאַט קיין קאָנקרעטן באַגריף וועגן אזא פשוטע זאך, ווי אַ גריפעל; איך האָב נאָר געוואוסט, אז דערמיט שרייבט מען.

אַ פונט טיי מיט אַ קליין היטעלע צוקער האָט פאַריכט מיין פעלער, און איך בין אָנגענומען געוואָרען אין די ערשטע אָפטיי-לונג פון דער עלעמענטאַרער שול. איר, דאָס גמרא-אינגל, איז אָנגעקומען אין איין אָפטיילונג צוזאַמען מיט קינדער, וואָס מען האָט זיי איצט צום ערשטן מאָל געוויזן אַן אות. נאָר זיי זיינען אָבער געווען רוסישע קינדער, און רוסיש איז געווען זייער מוטער-שפראַך, פאַר מיר איז רוסיש געווען אַ גאַנץ פרעמדע שפראַך.

די שול איז באשטאַנען פון דריי אָפטיילונגען, און מיט די אלע דריי אָפטיילונגען האָט געלערנט איין לערער. צוויי אָפטיי-לונגען פלעגן מאַכן שריפטלאַכע אַרבעט און מיט דער דריטער אָפטיילונג פלעגט לערנען דער לערער.

אָט דעם לערער דאַרף איך דערמאָנען מיט אַ גוט וואָרט.

ער איז געווען אַ גוטער מענטש און אַן אויפמערקזאַמער לערער,

נישט קוסנדיק אויף זיין שוואַכקייט צו טיי און צוקער וכדומה זאכן. אין אַ וואָך אַרום האָט ער מיר געזאָגט: „גיי אין די צווייטע אָפטיילונג, דאָ איז פאַר דיר נישט קיין אָרט.“ — אין עטלאַכע וואָכן אַרום האָט ער צו מיר געזאָגט: — „איך האָב נישט וואָס אויפצוגעבן דער ערשטער אָפטיילונג, גיי לערן מיט זיי“ — און ער האָט מיר געוויזן, וואָס כ'האָב מיט זיי צו מאַכן. פון דעמאָלט אָן פלעג איך אָפט לערנען מיט דער ערשטער אָפטיילונג. אין מיינע צוויי יאָר זיין אין שול האָב איך, דאָס אידישע אינגל, נישט געפילט, אַז ער באַצייט זיך צו מיר אַנדערש, ווי צו אַנדערע קינדער. פארקערט, ער פלעגט מיר זייער אָפט אויסצייכענען.

צווישן העכער הונדערט קינדער זיינען מיר געווען 4—5 אידישע אינגלאַך. און איך האָב דאָך געשפירט, אַז כ'בין אַ אידיש אינגל, אויב נישט פון לערערס צד, איז פון די קינדערס צד. נאָר די גוטע באַציאונג פון לערער האָט סוף-כל-סוף געמאַכט דאָס, אַז איד האָב זיך מיט די רוסישע קינדער זייער גוט איינגעלעבט.

צוויי יאָר בין איך געווען אין דער שול. צוויי יאָר געווען צווישן אויסשליסלאַך רוסישע קינדער. איך בין געווען אין דער שול אין דעם עלטער, ווען מ'זאָפט איין זייער לייכט די אַרומיקע סביבה. ביז דער שול האָב איך, אויסער איין זמן, כמעט קיין קינדערשע סביבה נישט געהאַט, דעריבער האָב איך זיך צוגע-קלעפט צו מיינע נייע חברים. איך פלעג זיך שפילן מיט זיי, אַרומלויפן מיט זיי, העלפן זיי ביי דער אַרבעט (פאַר מיר זענען די אַרבעטן אין שול געווען אַ שפילכל — דאָך האָב איך עטלאַכע יאָר געלערנט גמרא און באַקומען אַ „גמרא-קעפל“).

מיר האָבן שוין דעמאָלט געוואוינט אין פאָדאָל, אויף ספּאַס-קע גאַס. געוואוינט האָבן שוין אויף דער גאַס אידן, און אין לאַשקאַריאָוו'ס הויף, אין וועלכן מיר האָבן געוואוינט, האָבן גע-וואוינט נאָר אידן. נאָר די אידישע קינדער פון גאַס, די אידישע קינדער פון הויף, האָבן שוין גערעדט דורכאויס רוסיש, און אפשר האָט די שולע אַזוי שטאַרק אויף מיר געוויקט, אַז איך האָב זיך נאָר גע'חבר'ט מיט די קינדער, וואָס האָבן גערעדט אויסשליסלאַך

רוסיש. די קינדער פון הויף זיינען געוויס געווען רוסיפיצירטע קינדער, ווייל זיי זיינען אלע געווען אָדער גימנאַזיסטן, אָדער ערב־גימנאַזיסטן.

אזוי אַרום איז די ערשטע סביבה מינע געווען אַן אמת־רוסישע: די שול אַ רוסישע, די גאַס אַ רוסישע, די קינדער אין שול רוסישע, די קינדער אין גאַס רוסישע, אָדער רוסיפיצירטע. די איינאַיינציקע אידישע סביבה איז געוועזן די היים, ד. ה. נאָר מיט טאַטע־מאַמע האָב איך גערעדט אידיש.

געוואוינט האָבן מיר נישט ווייט פון ברעג פון דניעפער. פֿלעגען מיר זומער אָפֿליגן גאַנצענע טעג ביים טייך. כ'האָב זיך אויסגעלערנט גוט שווימען און אין די הייסע זומערדיקע טעג פֿלעג איך נישט איין מאָל אין טאָג זיך באַדן. דער דניעפער און די נאַטור אַרום דניעפער זיינען געווען נישט קיין אידישע און נישט קיין רוסישע, דערפאַר האָט די באפעלקערונג, וואָס האָט זיך באוועגט אויפ'ן דניעפער: די פויערים, וואָס פֿלעגן קומען אויף זייערע שיפלאך פון נענטערע דערפער, די שומרים פון די פֿלורטן, די שומרים פון דעם געהילץ, וואָס האָט זיך געפונען אויפ'ן ברעג פון דניעפער, און איבערהויפט די „באַסיאַקעס“ — איז געוועזן אַ רוסישע, ריכטיקער אַ רוסיש־אוקראַינישע.

די „באַסיאַקעס“ זיינען אַ פֿאַלק, וואָס געפינט זיך נאָר אין רוסלאַנד. זיי גייען באַרוועס, דערפאַר הייסן זיי „באַסיאַקעס“. נאָר ניט אין באַרוועס גיין איז זייער סימן; דאָס זיינען אלע „גע־וועזענע“ מענטשן: געווען אַמאָל אַ לערער און צו־שכור'ט זיך אזוי, אז ער האָט פאַרקויפט פון זיך אַלץ, געבליבן אין איין העמד און גאַטקעס און געוואָרן אַ „באַסיאַק“; געווען אַ סטודענט, און דורך שכרות דערנאַנגען צו דער לאַגע פון אַ „באַסיאַק“; געווען אַ באַזאַמטער און גע'שכור'ט אזוי לאַנג, ביז ער איז געוואָרן אַ „באַסיאַק“; געווען אַ סוחר, פאַר'שכור'ט זיינס און די עלטערנס פאַרמעגן און געוואָרן אַ „באַסיאַק“. אזוי ארום געפינט איר צווישן די „באַסיאַקעס“ מענטשן פון פאַרשיידענע קלאַסן, פאַרשיידענע אין עבר, מדרגות, און אַמאָל גאַנץ הויכע מדרגות. נאָר ביי די רוסן געפינט מען אזא טיפ, נאָר ביי די רוסן פאַר'שכור'ט מען זיך אויף אזוי פיל, אז מען ווערט אַן יעדן מענטשלאַכן אַנבליק.

דער ברעג פון דניעפער איז פול אָט מיט די „באָסיאַקעס“. זומער געפינען זיי דאָ אַביסל אַרבעט. פאַרדינען אַ פּאַר פּוּם און באַפּרידיקן זייער תּאווה. צו קיין רעגולערע אַרבעט זיינען זיי שוין אַבסאָלוט נישט פּעאַיק, מוזן זיי זיך נעמען צו פאַרשייִ-דענע צופּעליקע אַרבעטן, אַבי האָבן די מעגלאַכקייט צו כאַפּן דעם טרונק. עסן דאַרפן זיי וועניק.

אינטערעסאַנטע מענטשן געפינען זיך צווישן זיי, און אינטערעסאַנטע מעשיות קאָן מען אויסהערן פון זייער לעבן. מיר, קינדער, פלעגן אָפט מיט זיי שמועסן, הערן זייערע מעשיות, געבן זיי אַמאָל אויף אַ טרונק. איינעם אַזאַ „באָסיאַק“ גערענק איך גוט. אַ הויכער, אַ שיינער יונג, נאָר שוין שטאַרק רואינירט פון שכרות. ער פלעגט אָפט דורכגיין דורך אונזער גאַס. מיר פלעגן אים אָפּשטעלן, בעטן אים זיצן אויפ'ן בענקל נעבן אונזער טויער. עסן פלעגט ער ביי אונז נישט וועלן נעמען, נאָר אויף אַ שנאַפּס פלעגט ער יאָ נעמען. אָן אַ שנאַפּס, פלעגט ער זאָגן, קען ער נישט לעבן. באַקומענדיק די מטבע, פלעגט ער באַלד אוועקגיין אין אַ געגאָיאַבערדיקן שענק און אָנטרינקען זיך.

בין איך, הייסט עס, די גאַנצע צייט געווען אין אַ סביבה, וואָס קאָן נישט אָנגערופן ווערן קיין אידישע.

וואָלט איך אפּשר מיט דער צייט אינגאַנצן מיין אידישקייט פאַרגעסן, האָט מיר דאָס לעבן דערמאָנט אָן דעם. ווען איך האָב געענדיקט די עלעמענטאַר-שול, האָב איך געוואָלט אַריינטרעטן אין גימנאַזיע. די מוטער האָט אָנגעגעבן מיינע פּאַפּירן, מען האָט זיי צוגענומען און נאָכדעם אָפּגעגעבן צוריק, ווייל ס'איז דעמאָלט אַרויס אַ גזירה אין קיעוו נישט צולאָזן אידישע קינדער צו עקזאַמענס.

צום עקזאַמען בין איך דאָך געגאַנגען. עקזאַמינירט האָט מען אין עטלאַכע קלאַסן. די לערער האָבן נישט געהאַט די אָריגינעלע רשימה פון די תּלמידים, וועלכע זיינען צוגעלאָזן גע-וואָרן צום עקזאַמען, און זיי פלעגן פּרעגן ביי יעדערן זיין נאָמען. איך געדענק, אַז דער לערער פון רוסיש האָט נאָכ'ן עקזאַמען מיר געזאָגט: „זייער גוט!“ דער לערער פון אַריפּמעטיק, געדענק איך, האָט ביי מיר געפרעגט, צי איך האָב שוין געענטפּערט דעם

עקזאמען פון רוסיש. ווען כ'האָב געענטפערט, אַז יאָ, האָט ער געזאָגט: „אויב אַזוי איז גוט!“

דאָך איז אין דער רשימה פון די אָנגענומענע תלמידים נישט אַריינגעפאלן מיין נאָמען — דער בעסטער פון די תלמידים פון דער עלעמענטאַר-שול, נאָר גראַד דער ערגסטער — מעלניקאָוו, וואָס פלעגט שטענדיק ביי מיר אין שול בעטן הילף ביי מאַכן די אַרבעטן אין קלאַס. די אומגערעכטיקייט האָט מיר מער פון אַליז פאַרדראָסן.

נאָך מער האָט מיר מיין אידישקייט דערמאָנט דער קיעווער פּאָגראַם.

שבת, דער טאַטע לייענט דעם „המליץ“. אינמיטן רייסט ער איבער דאָס לייענען און דערציילט, אַז אין יעליסאַוועטגראַד איז פאַרגעקומען אַ פּאָגראַם.

איצט איז דאָס וואָרט „פּאָגראַם“ אַ וואַכעדיקע זאַך. יעדעס קינד ווייסט וואָס הייסט „פּאָגראַם“. איך האָב זיך גאַרנישט געקאָנט פאַרשטעלן, ווי אַזוי קומט פאַר אַ פּאָגראַם... איך האָב זיך גאַרנישט געקאָנט פאַרשטעלן, ווי אַזוי מענטשן, אין מיטן העלן טאָג, נעמען זיך צו פּאָגראַמירן זייערע שכנים...

דער באַגריף איז געווען פאַר מיין פאַרשטאַנד אַ פּרעמדער, די שטאַט אַ ווייטע, — איז דער איינדרוק פון דער ידיעה גיך, זייער גיך פאַרשוואַנדן געוואָרן פון מיין זכרון, און איך האָב וועגן דעם וועניק געקלערט.

זונטיק. אין שטאַט גייען ארום אומרואיקע קלאַנגען. מען גרייט זיך צו עפעס, מען וואָרט אויף עפעס... און אָט איז עפעס געשען: עס הערן זיך פונדערווייטנס הוראַגעשרייען, קולות, גע-וואַלדן. איך לויף ארום פאַרן טויער: אין גאַס איז אומרואיק: מען לויפט... מענטשן לויפן אַזוי, ווי עמיצער וואָלט זיי טרייבן, ריכטיק אַזוי ווי דער ווינט טרייבט דעם שטויב און די בלעטער בעת אַ געוויטער... און אָט ווערט שטילער, רואיקער, און אין אַ וויילע ארום הערן זיך איבער-אַזיניס קולות, געשרייען...

דער „דוואָרניק“ מאַקאַר הייסט מיר אַריינגיין אין הויף און פאַרקלאַפט דאָס טויער. איך גיי אַריין אין שטוב. אין שטוב איז אומרואיק, מען וויל זיך שוין פאַקן. איך גיב זיך נאָך נישט

אַפּ קיין גענויען דין וחשבון וועגן דעם, וואָס עס קומט פאַר אַרום מיר... איך ווייס נאָך נישט וועגן וואָס ס'האַנדלט זיך... איך זע נאָר בלאַסע פּנימ'ער, איבערגעשראַקענע, אומרויאַקע אויגן, איך הער נאָר פאַרצווייפּלטע רייד...

און אַט זיינען מיר ביים בעל־הבית אויפן בוידעם, וואו ער האַלט מאַכאַרקע, מיט וועלכער ער האַנדלט. די לופט, פול מיט ריהות און שטויב פון דער מאַכאַרקע, פאַרכאַפט דעם אַטעם. עס רייסט אין האַלז, מען ניסט... פונדערווייטנס הערן זיך שוין נאָנטע, גאַנץ נאָנטע קולות. די קולות הערן זיך שוין לעבן אונזער טויער. עס הערט זיך, ווי מען ברעכט דעם טויער... א שרעק, אַן אימה פאַלט אויף אונז אָן... אַט, דאַכט זיך, קומען זיי אָן צו אונז. נאָר ס'איז מיט אַמאָל שטיל געוואָרן, און ס'דערווייטערן זיך די קולות... דאָס האָט עמיצער פון בעל־הבית, ליטאַ־שענאַק, געזאָגט, אַז אין דעם הויף זיינען קיין אידן נישטאָ.

די נאַכט, די שרעקלאַכע, וואַכנדיקע נאַכט... פון פאַרנאַכט אָן פליען שוין אין דער לופטן פּעדערן פון די אידישע פּערינעס און קישנס. אין דער פינסטערקייט און אין דער שטיקקייט פון דער קליין־רוסישער נאַכט קומען אויס די קולות נאָך שרעקלאַכער, נאָך מורא'דיקער. דורך דעם פּענסטערל פון דאָך זעט זיך פון דערווייטנס, ווי עס ברענט...

נישט נאָר מיר אַליין וואַכן. עס וואַכן אויך די קריסטלאַכע שכנים; עס לאָזט נישט שלאָפן, וועמען די נייגור, וועמען דאָס רחמנות, און וועמען גלאַט די קולות. אין שכנותדיקן הויף, וואָס האָט געהערט צו „סטאַראַאַבריאַדצעס“ (אַלטגלויביקע רוסן) זיינען געשטאַנען די איינוואוינער פון הויף. דאָס קליינע פּענסטערל פון אונזער בוידעם איז אַרויס צום צווייטן הויף, און מיר הערן רייד: „לואַטשענאַק האָט באהאַלטן זיינע זשידעס, מען דאַרף אים אַנלערנען“... א טויטע שטיקקייט איז געוואָרן צווישן דעם ביסל אידן, וואָס האָט זיך געפונען אויפן בוידעם. און אויב מען האָט זיך פרובירט פריער, אַדורכוואַרפן איינער מיטן אַנדערן מיט אַ וואָרט, איז מען איצט אינגאַנצן פאַרשוויגן געוואָרן, און אַט דאָ האָט זיך פאַרגלוסט מיין אינגסטן ברודערל, וואָס איז אַלט געווען צוויי יאָר, צו וויינען... מער פּעלט אונז נישט, אַז די שכנים זאָלן

אנטדעקן דאָס אָרט וואו מיר באַהאַלטן זיך... מען פרובירט דאָס קינד באַרואיקן, עס לאָזט זיך אָבער נישט... מען פאַרמאַכט דעם קינדס מוילכל מיט אַ טיכל, כדי זיינע קולות זאָלן ווערן שטומד פיקער, כדי זיי זאָלן זיך נישט אַרויסרײסן אין דער פרייער לופט און נישט דערגרייכן צו די אויערן, וואָס דאַרפֿען נישט הערן. דער מאַמענט איז געווען דער קולמינאַציאָנס־פּונקט, דער העכ־סטער פּונקט פון אונזער אויפֿרעגונג. דאָס ווייטערדיקע איז, אין פאַרגלייך מיט דעם, געווען בלאַס אַזוי, אַז עס איז קנאַפֿ געבליבן אין זכרון.

אויפֿן דריטן טאָג זיינען מיר אַרויס פון דער באַהעלטעניש. איך בין זיך דורכגעגאַנגען דורך די גאַסן. די ערד אין די אידישע גאַסן, און איבערהויפּט אין דער גאַס, וואָס האָט געהייסען קאַנאַד־וואַ, איז געווען באַדעקט מיט פּוך, ווי ווינטער מיט שניי. אויס־געבראַכענע פענסטער, צעבראַכענע טירן, נעבן די הייזער צע־בראַכענע, צעשטאַכענע פאַרשיידענע טיילן פון בעל־הבתישקיים, פון אידישן אַרעמען „האָב און גוטס“...

נאָר איצט, ווען איך שרייב די ציילן, לעב איך שוין איבער דאָס זיבעטע יאָר פון אַן אומאויפהערלאַכן פּאַגראַם, פון אַן אומ־אויפהערלאַכער הריגה, אַ שחיטה פון מענטשן דורך מענטשן; איצט, נאָכדעם, ווי מיר האָבן שוין איבערגעלעבט די פּאַגראַמען אין אוקראַינע, און די גרויזאַמע פּאַגראַמען פון די „באַלאַכאָו־צעס“, זעט אויס דער קיעווער פּאַגראַם פון 1881, ווי אַן אומ־שולדיקער קינדער־שפּיל: מענטשן האָבן זיך לוסטיק געמאַכט, אַ שפּיל געטאָן — אַנדערש קאָן איך נישט אָנרופן דעם פּאַגראַם, אין פאַרגלייך מיט דעם, וואָס איז פּאַרגעקומען שפּעטער. און עס וואָלט אפשר אינגאַנצען נישט געלוינט וועגן אַזעלכע „קלייד־ניקייט“, וועגן אַ קינדער־שפּיל צו שרייבן. נאָר אויף מיין קינד־דערשער פּסיכיק האָט זיך דער פּאַגראַם געלעגט, ווי אַ שטיין, וואָס האָט געדריקט מיין קינדערשן באַוואוסטזיין, און אין מיין האַרצן האָבן אָנגעהויבן שטאַרק צו קלינגען מיינע אידישע סטור־נעס. און דעמאָלט, אפשר, האָט זיך אין מיר דערוואַכט דער כעס און צאָרן קעגן דער רעגירונג, וואָס האָט דערלאָזט אַזעלכע געוואַלט־טאַטן איבער אידן. אפשר דעמאָלט אין מיין אונטער־

באוואוסטויין, האָט זיך צום ערשטן מאל באוויזן דאָס געפיל פון נקמה, וואָס איז נאָכדעם אַריבער אין באוואוסטויין, נאָר וואָס האָט אָנגענומען אַן אנדער ריכטונג: נקמה פאַר עלנדע, אַרעמע, אונטערדריקטע בכלל...

ווען איך הויב זיך אָן דערמאָנען, אַז מיר איז אויסגעקומען איבערלעבן דעם קיעווער פּאָגראָם, ווען איד בין אלט געוואָרן 12—13 יאָר, ווען איך הויב זיך אָן דערמאָנען, אַז איך האָב אין דעמעלעבן יאָר איבערגעלעבט אַ צווייטן פּאָגראָם — דעם וואַר-שעווער פּאָגראָם; ווען אין מיין זכרון שווימען אויף די פּאָגראָמען שפעטער אויף אידן אין רוסלאַנד; ווען איך דערמאָן זיך די שחיסות אין דער צייט פון דער מלחמה — קומט נישט-וויילנדיק אַ שרעקליכער געדאַנק: „אַן אומגליקלאַכער דור איז מייןער!“... איך ווייס נישט, צי אויף די נערוון פון אַ צווייטן דור איז אַזוי פיל געפאַלן, ווי אויף די נערוון פון דעם דור, צו וועלכען איך געהער.

נאָכ'ן פּאָגראָם האָב איך זיך איצט דערשפירט צווישן דער רוסישער סביבה ווי אַ פרעמדער. אַ פּסיכישע מחיצה איז אויס-געוואקסן צווישן מיר און די רוסישע קינדער, מיט וועלכע איך האָב זיך געשפּילט, און די צוגעבונדנקייט, וועלכע כ'האָב שוין אָנגעהויבן שפּירן צו די קיעווער גאַסן, צו דער גאַנצער סביבה, וואָס האָט מיר אַרומגערינגלט, איז אויסגעלאָשן געוואָרן.

נאָכ'ן פּאָגראָם איז דער פּאָטער אַוועקגעפאַרן קיין וואַרשע זוכן דאָרטן פרנסה, און, אויב מעגלאַך, זיך איינאַרדנען דאָרטען. און ווען אין עטלאַכע מאָנאַטן אַרום האָבן מיר געקריגן פון אים אַ בריִה, אַז מיר זאָלן אַריבערפאַרן קיין וואַרשע, קאָן איך נישט זאָגן, אַז איד בין דערפון געווען געקרענקט. פאַרקערט, כ'האָב זיך ניכער דערפרייט אַוועקצואוואַרפן, פּטור צו ווערן פון דער שטאָט, וואָס האָט מיר אַזוי פיל ליידין אין האַרצן פאַרשאַפּט: איך האָב געליטן אין קיעוו דחקות, נויט, הונגער און ספּע-ציעל אירדישע צרות, וואָס אין אַ אירדישער שטאָט קען מען נישט האָבן.

מיר זיינען אריינגעפאַרן קיין קיעוו אין 1876—1877 יאָר. איך בין דאָמאָלט געווען אַן אמת אירדיש אינגל, אַפּילו אַ ישוב'ניק,

נאָר דאָך אַ אינגל, וואָס האָט קיין וואָרט רוסיש נישט געקענט
און וואָס האָט געוואוסט, אז ס'זיינען דאָ צוויי וועלטן: אַ אידישע
און אַ גויאישע. אַרויסגעפאָרן זיינען מיר פון קיעוו ענדע זומער
1881 יאָר. איך האָב דאָמאָלט שוין געקענט גוט רוסיש רעדן
און האָב שוין באהערשט די רוסישע שפראַך בעסער ווי אידיש,
ווייל איך האָב אויף איר נישט נאָר גערעט, נאָר אויך געלערנט,
און איך האָב זי באקומען פון אַ נאַטירלאַכער רוסישער סביבה:
די גאַס, די רוסישע קינדער א. א. וו.

די גימנאזיע.

די גימנאזיע האָב איך אָנגעהויבן צו באַזוכן אין וואַרשע, וואו מיר זיינען געקומען נאָכ'ן קיעווער פּאָגראָם. מייענע עלי-טערן זיינען אַריבערגעפּאַרן קיין וואַרשע אין אויגוסט, 1881 יאָר, ווען דער אָנהויב פון שול-יאָר איז שוין געווען געענדיקט — די למוּדים אין די שולן זיינען שוין געווען אין פולן גאַנג. וועגן אָנקומען אין אַ רעגירונגס-שולע האָט שוין קיין רייד נישט געקאָנט זיין, האָט מיין פּאָטער געזוכט אַ פּלאַץ פאַר מיר און פאַר מיין ברודער, מרדכי, אין אַ פּריוואַטער שולע.

אין יענע צייטען איז געווען אַ פּיר-קלאַסיגע רעאַל-שולע, וואָס האָט געגרינדעט און אָנגעפירט דער באַוואוסטער אַסי-מילאַטאַר דיקשטיין. די שולע האָט געזאָלט זיין דער אַוואַנטי פּאָסט פון דער אַסימילאַציע ביי די אידן אין וואַרשע: דורך דער שולע האָבן אירע גרינדער געהאַפּט די אידיש-חסידיש „זאַצפּאַנע“ (אַפּגעשטאַנענע) באַפּעלקערונג דערנענטערן צו דער איראָפּיאישער קולטור, ריכטיקער געזאַגט, צו דער פּוילישער.

פון דער שולע בין איך גיך אַריבער אין אַ צווייטער פּוילישער וואַטער גימנאזיע פון פּאָליאַס שמורלָאָ, וואו ס'איז נישט געווען די ספּעציפישע אַסימילאַטאָרישע אַטמאָספּערע.

נאָר די פּריוואַטע פּוילישע שולע איז קיין צוועק נישט גע-ווען פאַר אונז אידישע קינדער, ווייל אויף דער גימנאזיע האָבן אידישע עלטערן ניט געקומט, ווי אויף אַן ערציאונגס-אַנשטאַלט, נאָר ווי אויף אַ מיטל צו געבן די קינדער אין דער צוקונפּט אַ גוטע פּרנסה.

די אידישע טאַטעס, וואָס זיינען אַרויס פון דער אַמאָלי-קער אידישער סביבה און וואָס זיינען געווען אונטער דער וויר-קונג פון דער השכלה'באוועגונג, האָבן זיך אַזוי שווער דערשלאָגן

צו א וועלכער ס'איז געהעריקער פרנסה, אז ס'איז נישט קיין וואונדער, אז זיי האבן געוואלט זייערע קינדער פארשפאָרן די מאַטערנישן, די ליידין און שמערצן, וועלכע זיי האָבן איבערגע-טראָגן. איין ענטפער איז ביי זיי געווען דאָרויף: די גימנאַזיע... די גימנאַזיע, די רעגירונגס-שולע, איז געוואָרן ביי אידן אַ מין אירע-פיקס, אַ מין שגעון, וואָס האָט באַאיינפלוסט די אידישע עלטערן אין פאַרלויר פון צענדליקער יאָרן.

אויב איך רעד וועגן די אידישע עלטערן, מיין איך די עלטערן פון אַ באַשטימטן קלאַס פון אידן — פון דער אידי-שער בעל-הבית'שער סביבה, פון דעם קלאַס, וואָס מען רופט איצט אָן בורזשואַזיע: קליין, מיטל און גרויס-בורזשואַזיע, ווייל נאָר אַט דער קלאַס איז געוואוינט געווען צו האַלטן קינדער ביז'ן „גרויען צאָפּ“.

אין די 80-ער יאָרן, ווען דער עמיגראַנטן-שטראָם פון ליטע קיין וואַרשע איז געווען שטאַרק, זיינען די רעגירונגס-גימנאַז-זיעס געוואָרן אָנגעפילט מיט קינדער פון די עמיגראַנטן; ס'איז דערנאָנגען צו אַזאַ מדרנה, אַז די אָרטיקע באַפעלקערונג האָט געגעבן אַן אַנקלאַגע צום וואַרשעווער קוראַטאָר, אַז צוליב די אימיגראַנטן קלעקט ניט קיין פלעצער פאַר די קינדער פון דער אָרטיקער באַפעלקערונג.

דער קוראַטאָר, אַפּוכטין, האָט געגעבן אַ באַפעל, אַז פון ניט-אָרטיקע איינוואוינער זאָלן די גימנאַזיעס קיין ביטעס נישט אָננעמען — זיי מוזן אָנגעבן די ביטעס צו אים.

נאָך גרויס מי און מאַטערניש האָט זיך איינגעגעבן מיין פאָטער צו באַקומען פאַר מיר און מיין ברודער, מרדכי, אַן ער-לויבניש צו עקזאַמינירן זיך אויפ'ן נייעם שול-יאָר אין דער ערשטער וואַרשעווער פּראָגימנאַזיע, וואָס האָט זיך געפונען אויף גענשע גאַס.

געקומען אויגוסט, 1882. מיר זיינען אין די ווענט פון גימנאַזיע. אין לאַנגן קאָרידאָר האָבן זיך געשטויסן קינדער, מאַמעס, שוועסטער, לערער פון די קינדער. אַ דענערווירטע, אויפגעגעטע, וואַרטעדע שטימונג...

די קינדער זיינען אַוועק אין די קלאַסן זיך עקזאַמינירן,

און די עלטערן זיינען געבליבן שעה'ן לאנג ווארטן, נאך ניט אויפ'ן „פסקדין“, נאך אויף די איינדריקן פון עקזאמען. אויף יעדן קינד, וואָס פלעגט אַרויסגיין פון קלאַס, פלעגן זיך אָנ-וואַרפן די מאַמעס, די שוועסטער, די לערערס מיט פראַנעס: וואָס פּרעגט מען, ווי פּרעגט מען, אָדער: וואָס פאַר אַ שריפט-לאַכע אַרבעט האָט מען געגעבן, אזוי ווי די קינדער וואָלטן אַרויסגעקומען פון אַ משפּט.

די עקזאמענס האָבן זיך געענדיקט. איך האָב אויסגע-האַלטן אין צווייטן, מיין ברודער אין ערשטן קלאַס. ווען איך האָב דערזען מיין נאָמען אין צעטל פון די אָנגענומענע שילער, וואָס איז געהאנגען אין קאָרידאָר, בין איך ניט אַראָפּגעגאנגען פון די טרעפּ, נאָר פון גרויס אימפעט אַראָפּגעקיקלט זיך, און אוועקגעלאָפּן אַהיים אָנוואָגן די פּריוואַכע בשורה מייע עלטערן. באלד איז מיין פאָטער אוועקגעגאנגען מיט מיר קויפן אַ גימ-נאַזיסטיש היטעלע מיט אַ הערב, איך זאָל שוין האָבן אַן אויס-זען פון אַ גימנאַזיסט, איידער איך טו אָן דעם גימנאַזיסטישן קאַסטיום.

די הוטערקאָמען זיינען געווען געפאַקט מיט אידישע קינדער און טאַטעס, וואָס זיינען געלאָפּן מקיים צו זיין די מצוה — אַרײַנפירן די אידישע קינדער אין דעם ניט־אידישן גן־עדן. אַראָפּ ביי אידן די אידעאלן פון ערצײאונג, אַראָפּ ביי אידן דער כלל — תורה לשם תורה; דאָס גימנאַזיסטישע היטעלע, דער גימנאַזיסטיש מונדיר און ענדלאַך דאָס פאַפירל פון גימנאַז-זיע — דאָס איז געוואָרן דער אידעאַל פון אידישע טאַטע-מאַמעס.

דאַמאָלסט האָב איך געקוקט אויף דער גימנאַזיע ווי די גאַנצע סביבה, און איך בין געווען אין זיבעטן הימל: איך בין אַ גימנאַזיסט...

מיט שטאַלץ און מיט גדלות בין איך געגאַנגען איבער דער גאַס. מיט מיין גאַנצער נשמה האָב איך געפילט, אז איך בין אַן אויסדערווילטער, אז איך בין ניט קיין פשוט אידיש אינגל... און אָט בין איך שוין געקומען צום ערשטן מאָל צו די פּוּרדיים. אַ קליינע טײל פון די, וואָס האָבן זיך עקזאַמינירט

מיט מיר, זיינען אויך געקומען. אפנים, פאר די איבעריקע, וואָס זיינען געווען זייער פיל, האָט שוין קיין פלאַץ ניט געקלעקט אין גימנאַזיע, ווייל זי איז שוין געווען אזוי אויך איבערפילט. פריער איז מיר געווען אביסל פון אָנהויב; העכער צוויי הונדערט קינדער, וועלכע איך קאָן ניט, און וועלכע קאָנען מיר ניט, געפינען זיך אין דער פראַגמאַזיע.

נאָר איך האָב זיך גיך איינגעלעבט אין גימנאַזיע און האָב זיך גאנץ גוט געפילט. נאָר ניט אויף לאנג; ס'איז נאָך ניט אזעס דער ערשטער שול-יאָר, ווי איך האָב זיך אָנגעהויבן צו פילן שלעכט אין גימנאַזיע, און שולדיק אין דעם איז געווען די גאנצע אַטמאָספּערע פון דער רוסישער גימנאַזיע.

וואָס איז געווען די רוסישע גימנאַזיע, געשאפן דורכ'ן מיניסטער גראַף ד. טאַלסטאָי, ווייסט יעדער. זי פלעגט אונטער-ריקן וועלכע ס'איז אינדיווידואליטעט. גרויע, געהאָרזאמע מענשן האָט זי געזאָלט שאַפן, מענשן, וואָס האָבן ניט געזאָלט און ניט געדארפט קריטיקירן, נאָר האָבן באַדארפט זיין אונטער-טעניקע אויספירער פון ווילן פון זייער „נאַטשאַלסטוואָ“.

אַזא שולע איז געווען שווער פאר די רוסישע קינדער אין טיף רוסלאַנד, וואו די לערערס מיט די קינדער זיינען געווען פון איין פאַלק, גערעדט מיט איין שפראַך.

אין פוילן האָט די ביוראָקראַטישע מאַשין נאָך מער גע-דריקט. דאָ האָט זי געהאט נאָך אַ צווייטן ציל: אריינפירן, איינפלאַנצן די רוסישע שפראַך, דעם ספּעציפיש-רוסישן גייסט, רוסיפּיצירן דורך די קינדער דאָס לאַנד, וועלכעס האָט שוין ניט געהייסן פוילן, נאָר „פּרויסיאַנער קאַנט“.

מיט פּוילישע קינדער, וואָס האָבן נאָך ניט געקאַנט ניט נאָר רעדן, נאָר אַפילו פאַרשטיין רוסיש האָט מען שוין פון פאַרבּערייטונגס-קלאַס אָן, גערעדט דוקא רוסיש. מען האָט אפילו פאַרבאָטן די קינדער רעדן פּויליש צווישן זיך אין די ווענט פון גימנאַזיע.

די פּוילישע שפראַך, די מוטער-שפראַך, האָט מען געלערנט, ווי ס'זאָל ניט קלינגען ווילד, אויף רוסיש, און זי איז אפילו

ניט געווען אַבליגאַטאָריש: פּויליש האָט געלערנט נאָר דער, וואָס האָט געוואָלט.

און ס'איז געווען א רחמנות צו קוקן אויף די קינדער און ס'איז געווען א רחמנות צו קוקן אויפ'ן לערער, ווען די קינדער פלעגן זיך מאַטערן איבערזעצן די גוט־פארשטאַנענע פאר זיי שפראַך אויף אַ פּרעמדער שפראַך, וועלכע זיי האָבן גאָרניט באַהערשט און ניט געקאָנט באַהערשן.

די היימישע סביבה האָט די גימנאַזיע אַבסאָליוט אינגאָר רירט: רעכענען זיך מיט די עלטערן האָט די גימנאַזיע געהאַלטן בכלל פאר איבעריק. האָט אימיצער אוועקגעגעבן זיין קינד אין גימנאַזיע, איז דאָס קינד ארויס פון זיין רשות. די גימנאַזיעס אין פּוילן האָבן געבראַכט אַ גרויסן שאַדן דאָס פּוילישע פּאָלק.

פאר אונז, אידישע קינדער, האָט די גימנאַזיע געבראַכט אַ דאָפּלטן שאַדן: זי האָט אונז אָפּגעריסן פון דער היימישער אידישער סביבה און אריינגעוואָרפן אין אַ פּרעמדער; דערצו נאָך האָט זי אונז געמאַכט אין אַ ניט־רוסישן לאַנד פאר רוסי, פאר טרעגער פון דער פּרעמדער רוסישער שפראַך, און פאר־שטייט זיך פאר טרעגער פון אַ פּרעמדער מולטור.

פון אָנהויב האָבן מיר אינסטינקטיוו פּראָטעסטירט; מיר, קינדער, געבאָרענע פון ליטווישע עלטערן, האָבן אין דערהיים פון שטענדיק אָן גערעדט אידיש, און אויף די הפסקות אין קאָרידאָר פון גימנאַזיע און אין די קלאַסן האָט מען אָפּט געדערט אידישע ווערטלאַך און אַמאָל אַ אידישן שמועס. ניט איינמאָל פלעגט זיך אונז וועלן זינגען אַ אידיש לידל, נאָר ווער פון אונז האָט דאַמאָלסט געקאָנט אידישע לידלאַך? האָט מען אַ זונג געטאָן אַ חזניש שטיקל. ניט איינמאָל פלעגט זיך פון אונזער קלאַס דערהערן אַ חזנישער נגון און דער הויכער „נאַזיראַטעל“ פלעגט מיט כעס אַריינלויפן צו אונז און זיך צעשרייען: „וואָס איז דאָ ביי אײך, אַ „בוזשניצע“ (א בית־מדרש)?“...

אַמאָל פלעגן מיר נאָכמאַכן, ווי קינדער לערנען אין אַ חדר, און מיר פלעגן מיט אַ גמרא־נגון זאָגן עפעס פון די אויסגע־

לערנטע לעקציעס. פלעגט דער „נאדזיראטעל“ ווידער ווערן אין כעס און שרייען, אז ביי אונז איז אזוי, ווי אין א חדר. וואָס ווייטער אָבער זיינען אונזערע אידישע נגונים גע- וואָרן אלץ זעלטענער און זעלטענער... סוף כל סוף האָט מען אונזערע אינסטינקטן איינגעצוימט.

די באדינגונגען זיינען געווען אזעלכע, אז ניט ווילנדיק האָבן מיר זיך געמוזט אָפּרייסן פון דער אידישער סביבה. דער איינציקער טאָג אין וואָך, ווען אונזערע טאַטע-מאַמעס האָבן גערוט, איז געווען שבת; ביי אונז איז ער אָבער געווען אן אַרבעטס טאָג. פרייטאָג-צו-נאַכטס האָבן מיר באַדארפט צוגרייטן די לעקציעס אויף שבת. ווען מיר פלעגן קומען שבת פון גימנאַזיע, פלעגט שוין באַלד זיין נאַכט. ווען די עלטערן פלעגן שוין דארפן עסן באַלד שלש-סעודות, פלעגן מיר נאָך עסן דעם פאַר אונז אָפּגעשטעלטן שבת-דיקן מיטאָג.

די גאַנצע פּאַעזיע פון דעם אידישן שבת איז פאַר אונז פאַרלאָרן גענאַנגען. פאַרשטייט זיך, ס'זיינען שוין געווען הייזער, וואו דער שבת איז ניט אזוי שטאַרק קענטיק געווען, דאָך אין יענע הייזער האָט זיך דער שבת געפילט: דער איד האָט נאָך דאַמאָלט געוויס ניט געאַרבעט אום שבת.

צו דעם גייסט פון גימנאַזיע זיינען געווען צוגעפאַסט די לערער.

אויב די לערער אין טיף-רוסלאַנד, זייענדיק ענג פאַרבונדן מיט דער אַרומיקער סביבה, פלעגן זיך באַציען צו די קינדער ניט אזוי ביוראָקראַטיש, איז די לאַגע אין פּוילן געווען גאר אן אַנדערע.

אין פּוילן האָבן רוסישע באַאמטע, וואָס זיינען געקומען פון רוסלאַנד, באַקומען אַנדערהאַלבן מאָל אַ גרעסערן געהאַלט און פאַרשידענע פּריווילעגיעס. קיין פּוילן זיינען נאָר געקומען די פּסלות פון די רוסן, ביי וועלכע ס'איז געווען רעכט צו אונז מערדריקן אַ פּרעמד פּאָלק, אַבי צו באַקומען אַ גרעסערן געהאַלט. ממיילא איז שוין דאָס רוב פון זיי געווען כאַבאַרניקעס.

ביי אונז אין קלאַס איז דער קלאַסן-אויפזעער געווען דער לערער פון רוסיש, אַ שוואַרץ-מאַה'ניק. געהייסן האָט ער לעבע-

ריעונו. מען דערציילט פון אים, דאָס בעת מען האָט גע'הרג'עט אלעקסאנדער דעם צווייטן, האָט ער געכליפּעט, ווי אַ קינד, ווען ער האָט איבערגעגעבן וועגן דער הריגה אין קלאַס.

ער האָט פיינט געהאט די ליבעראַלן, ד. ה. די מער באלע-זענע, מער באוואוסטזיניקע תלמידים. מיר האָט ער באזונדערס פיינט געהאט. איך האָב, לויט זיינע ווערטער, געטראָגן „זאראזע" אין קלאַס.

איינמאָל, געדענק איך, האָט ער אויף די ווינטערדיקע פּעריען אויפגעגעבן מאַכן אַ שריפטלאכע אַרבעט, וועגן דאָס, וואָס יעדער וועט דורכליינען אין פּעריען-צייט. איך האָב דאָמאָלסט גראַדע דורכגעשטודירט אַסטראָווסקיס דראַמאַטישע ווערק און די קריי-טישע אַרטיקלען פון דאָבראַליובאַוון וועגן אַסטראָווסקין: „די פינסטערע מלוכה", און „דער ליכט-שטראַל אין דער פינסטערער מלוכה".

אין מיין אַרבעט, וואָס האָט געהייסן: „די ווערק פון אַסטראָווסקין", און וואָס האָט פארנומען אַ סך פּאפּיר, בין איך ארויס-געטראָגן מיט אַ שטאַרקן פּראָטעסט קעגן דער „פינסטערער מלוכה", וואָס אַסטראָווסקי שילדערט, ד. ה. געגן דער סוחר'ישער סביבה.

קים קיטיש, דער באַרימטער העלד פון אַסטראָווסקיס דראַמע — „מיר זיינען אייגענע מענטשן, וועלן מיר אַדרוכקומען" — דער גרויסער נביר, וואָס האָט אונטערדריקט די אלע מענטשן, וואָס זיינען געווען פון אים אָפּהענגיק, האָט אַרויסגערופּן אין מיר גרויסן צאָרן.

פאַרשטייט זיך, אז מיין אַרבעט איז ניט געווען קיין זעלבסט-שטענדיקע, לויט איר געדאַנק: זי איז געווען געשריבן אונטער דעם איינפלוס פונ'ם קריטיקער דאָבראַליובאַוון, נאָר זי האָט כאַראַקטעריזירט מיינע נייגונגען, מיינע איבערצייגונגען.

לעבעדיגע האָט אָפּגעבראַכט אונזערע שריפטלאכע אַרבעטן. זיין שלעכטער פנים האָט אויסגעזען צאָרנדיק. ער האָט אָפּגעגעבן די העפּטן, אָנווייזנדיק דערביי די גראַמאַטישע און סטיליסטישע פּעלערן, וואָס האָבן זיך געפונען אין זיי.

ער האָט צוגעבן אַלע העפטן. איין העפט איז נאָר גע- בליבן. ער האָט גענומען דאָס העפט אין האַנט און אָנגעהויבן אויסערלאָך רואיק: „ביי אונז האָט זיך באַוווּזן אַ נייער בעליני- סקי“... און דאָ האָט ער ניט אויסגעהאַלטן זיין רואיקן טאָן און האָט געגעבן אַ געשריי: „קאָטיק, דאָס איז דיין אַרבעט! ביזט נאָך פון דער ערד ניט אויסגעוואַקסן, און דו ביזט שוין אַ ליבער- ראַל! אויף אַ שלעכטן וועג האָסטו זיך פאַרנומען! נאָר ניט דו אַרסט מיך, נאָר דער גאַנצער קלאַס אַרט מיך — איין פאַרשווע- שעפּס מאַכט קאַליע אַ גאַנצע סטאַדע!“

וואָס ער האָט נאָכדעם גערעדט, גערענט איך ניט גענוי: אונערוואַרטעט שטאַרק איז געווען דער אָנפאַל אויף מיר. איך גערענט נאָר, אז ער האָט געענדיקט מיט אַ סטראַשונאַק: „מער פון אַ „3“ פאַר דיין אויפפירונג וועסטו ניט קריגן“. ד. ה. ביי מיר וועט זיין אָפּגענומען די מעגלאַכקייט פאַרטצוועצן מיין לערנען. ער האָט ניט צוגערופּן מיר נעמען מיין העפט, נאָר האָט עס אַ וואַרף געטאָן. עס איז ליכט צו פאַרשטיין, וואָס איך האָב געפילט צו אַט דעם לערער... ער איז געווען דער אויסגע- שפּראַכנסטער פאַרשטייער פון דעם גאַנצן רוסישן רעזשים און האָט זייער גיך אוואַנסירט: ער איז נאָך אין די יונגע יאָרן געוואָרן אינספּעקטאָר און נאָכדעם דירעקטאָר אין איינעם פון די וואַרשעווער בילדונגס ראַיאָנען.

דער צווייטער לערער, וועלכער האָט געקאָנט כאַראַקטעריזירן דעם דאַמאָלסדיגן גימניזיאַלן רעזשים, איז געווען דער לערער פון געשיכטע. אַ דאַרער, אַ הויכער, אַן אויסגעצויגענע צורה, מיט אַ נערוועזן בליק... ווען ער האָט זיך ביי אונז צום ערשטן מאָל באַוווּזן אין קלאַס, האָט ער זיך אַוועקגעשטעלט ביים פענסטער און איז אוי געשטאַנען אַ היבשע ווילע, קוקנדיק אַנטקעגן אויף די קראַמען און די שילדן מיט רוסישע, פּוילישע און אידישע אויפּשריפטן (שפעטער האָט מען אין וואַרשע פאַרבאָטן אידישע שילדן). ענדלאַך קערט ער זיך אום מיט'ן פנים צום קלאַס און שרייט אויס: „אַלדי רוחות, מען קאָן מיינען, אז מיר זיינען אין פאַלעסטינע!“... דער קלאַס אונזערער איז באַשטאַנען כמעט אויסשליסליך פון אידן: עס זיינען געווען 35 אידן און 7

קריסטן — דאמאָלסט איז נאָך קיין פּראָצענט נאָרמע פאר אידן אין די גימנאזיעס ניט געווען.

א כאראקטעריסטישע פיגור איז געווען דער אינספעקטאָר סטריזשעווסקי. ער איז געוואָרן ביי אונז באַרימט, איידער ער איז נאָך אָנגעקומען אין גימנאזיע. דעם סטריזשעווסקין האָט דער בילדונגס קוראַטאָר אריינגעשיקט צו אונז דיסציפלינירן די גימנאזיע, וועלכע איז צולאָזן געוואָרן, א דאָנק דעם גוט־הארציקן אינספעקטאָר גאָלואַטשעווסקין. איך בין שוין דאמאָלסט געווען אין פערטן קלאַס, און מיין חבר'שע סביבה איז שוין געווען גענוג רעוואָלוציאָניזירט. מיר האָבן געוואוסט, אז מען האָט אונזער גוטן אינספעקטאָר אָפּגערוּפּן און מען שיקט אונז אריין אן אכזר. דער נייער אינספעקטאָר איז אפילו קיין לערער ניט געווען. ער איז געווען אין קוראַטאָרס קאָנצעלאַריע א באַזאָממער און פון די מענטשן, וועלכע קאָנען זיך גוט אויסדינען. פאר זיינע פארדינסטן ביי נאַטשאַלסטווא האָט מען אים געמאַכט פאר אַן אינספעקטאָר. די ערשטע אַרבעט זיינע איז געווען אויספּוצן פאר זיך א פיינע וואוינונג אויפ'ן רעכנונג פון די גימנאזיאַלע פּאָנדרן, און ווען ער האָט זיך איבערגעצויגן מיט זיין פאַמיליע אין דער שוין רעמאָנ־טירטער וואוינונג, האָט ער זיך באַוווּזן אין די קלאַסן.

אן אינספעקטאָר מוז געבן א וועלכע עם איז געגנשטאַנד, און סטריזשעווסקי האָט גענומען אויף זיך געאָגראַפיע פון רוסלאַנד. די ערשטע באַגעגעניש איז געווען נישט פון די געשמאַקע.

דער קלאַס, אין אַ ביסל נערוועזער, אויפגערעקטער שטיי־מונג וואָרט אויף דעם אַכזר, דעם אינספעקטאָר. מיר האָבן באַשלאָסן אפילו ניט ענטפערן אויף זיין באַגריסונג. עם קומט אריין אַ הויכער מאַן מיט אַ ביסל אַן איינגעבויגענעם רוקן פון קאָנצעלאַרישע אַרבעט, און זאָגט: „זראַווסטוואויטע, דיעטי!“ (זייט באַגריסט, קינדער!). מיר האָבן אויף דער באַגריסונג ניט געענטפערט. מיר זיינען שוין געווען גרייט איבערצולעבן דעם ערשטן סקאַנדאַל.

סטריזשעווסקי האָט זיך געמאַכט ניט באַמערקן די רעמאָנ־

סטראַציע פון די שילער. ער איז נאָר געוואָרן אַ ביסל רויטלאַך, און איז צוגעטרָאָטן באַלד צום לימוד.

„מיר וועלן לערנען די געאָגראַפיע פון רוסלאַנד. רוסלאַנד איז זייער אַ גרויסע מלוכה. זי ציט זיך אויף טויזענטער וויאָרסטן. די גרענעצן אירע זיינען... נאָר וועגן די גרענעצן מוז איך זאָגן אַ פּאָר ווערטער. פּאָליאַקן מיינען, אַז זיי האָבן אַ באַזונדער מלוכה. זיי זאָגן, אַז זיי זיינען מער ניט, ווי אַ שכנ'דיקע מלוכה צו רוסלאַנד (אזוי פלעגט מען זיך טאַקע אויסדריקן אין דער פּאַטריאָטישער פּוילישער אומלעגאַלער ליטעראַטור). נאָר דאָס איז ניט ריכטיג — פּאָליאַקען האָבן ניט קיין מלוכה. די אַטאַליקע פּוילישע מלוכה געהערט צו רוסלאַנד און הייסט איצט פּרוּוויס-לאַגער גענט.״ דערביי האָט זיך אויף זיין פנים באַוווּזן אַ סאַרקאַסטישער שמייכלע... די חוצפה פון אינספּעקטאָר האָט אונז שרעקלאַך אויפגערעקט. נאָר ווי רעאַגירט מען אויף דעם? מיר זיינען נאָך געווען צו יונג, אַז מיר זאָלן באַלד קענען געפינען אַ פּאַרם פון פּראָטעסט. אין קלאַס האָט געהערשט אַ טויטע שטילקייט. דער אינספּעקטאָר האָט שוין צוגעטרָאָטן צום לימוד — ער האָט אויפגעמאַלט מיט קרייד אויפ'ן טאַפּל די גרענעצן פון רוסלאַנד, אירע טייכן... און דאָ האָב איך געפונען אַ פּאַרם פון פּראָטעסט. סטריזשעווסקי האָט שוין געמוזט פאַרגעסן דאָס, וואָס ער האָט אַמאָל געלערנט, און איך האָב זיך גראַדע אין קלאַס גערעכנט פאַר אַ גוטן געאָגראַף: די מאַפע האָב איך געקענט אויסגעצייכנט. איך הייב זיך האַסטיק אויף און שריי אויס: „הער אינספּעקטאָר, איר האָט ניט ריכטיק אָנגעצייכנט“...

דער קלאַס איז געוואָרן פאַרגליווערט. און איך אליין האָב זיך געכאַפט, אַז פון מיין אַרויסטרעטונג קאַנען ניט זיין קיין גוטע פּאַלנן. ס'איז שוין אָבער געווען פאַרפאַלן — דער טריט איז שוין געמאַכט געוואָרן. און דאָ איז פּאַרנעקומען אַזעלכעס, וואָס מיר האָבן גארניט געקאַנט ערוואַרטן. דער אינספּעקטאָר, אַ צוטומל-מער, האָט געזאָגט: „איך האָב שוין לאַנג ניט געהאַלטן אַ געאָגראַפיע אין די הענט. איר וועט אַ קוק טאָן אין אַטלאַס, און זאָרטן איז אַלץ ריכטיק אָנגעצייכנט.“

דער קלאַס האָט דערזען, אַז מיר האָבן פאַר זיך גאר ניט קיין

שרעקלאכן מענטשן, א רוסישן באצמטן, וועלכער וויל, אז ס'זאל זיין אלץ שטיל. מיר האָבן זיך ניט געקאָנט באַציען צו אים מיט כבוד, נאָר איצט האָבן מיר אָנגעוואָרן אויך די מורא פאר אים. די איבעריקע לערער זיינען געווען אזעלכע בלאַסע, נישטיקע, אז וועגן זיי איז ניטאָ וואָס צו דערמאָנען.

אָט דער רעזשים פון דער רוסישער גימנאָזיע, מיט די פּאָר-שטייער פון דעם רעזשים, די לערער, האָבן געמאַכט אויף אונז די היפּוכ'דיקע ווירקונג, וועלכע עס האָט אויף אונז געוואַלט מאַכן די רעגירונג. מען האָט אין אונז ארויסגערופן דעם סטיל-כישן פּראָטעסט און רעוואָלוציאָנערן געפיל, וועלכער האָט זיך נאָכדעם פּאַרוואַנדלט ביי אונז אין אַ באַוואוסטזיניקן רעוואָלוציאָנערן געדאַנק, און ענדלאַך אין רעוואָלוציאָנערער טאַט.

צווישן די לערער האָבן זיך געפונען געציילטע פּערזאָנען, וועלכע האָבן געהאַט אַ גוטע ווירקונג אויף די תלמידים, און זיי וויל איד דערמאָנען מיט אַ גוט וואָרט.

דער אינספּעקטאָר גאַלאַוואַטשעווסקי, וועמעס פּלאַץ עס האָט פּאַרטראָטן סטריזשעווסקי, איז געווען אַ שיינע פּערזענלאַכקייט, נאָר אַ שוואַכער מענטש. ארום זיין פּערזאָן האָט געשוועבט ביי אונז אַ ראַמאַנטישע לעגענדע. מען דערציילט, אז ער איז געווען אַ דאָצענט (די ערשטע שטופּע פון פּראָפּעסאָר) אין דאָרפאַטער אוניווערזיטעט. צוליב אַן אומגליקלאַכער ליבע האָט ער פּאַרלאָזן דאָרפאַט און זיין פּראָפּעסאָרישע קאַריערע, און איז געוואָרן אינספּעקטאָר ביי אונז אין פּראָגנימאָזיע.

אָט דער גאַלאַוואַטשעווסקי פּלעגט שטענדיק זיין מיין פּאַר-טיידיקער. מיר פּלעגט מען שטענדיק באַפרייען פון שכר-לימוד. איז זיך איינמאָל מיטש לעבעדיגע און, אַלס קלאַסן-אויפּזעצער פון אונזער קלאַס באַשטאַנען דערויף, אז מען זאָל מיר ניט באַפרייען. לעבעדיגע האָט געוואוסט די דאַמאָלטיקע מאַטעריעלע לאַגע פון מייע לעטערן. אויף מאָרגן, נאָך דער זיצונג פון פּעראַגאַנישן ראַט, וואו עס איז באַשלאָסן געוואָרן מיר ניט צו באַפרייען פון שכר-לימוד, איז געקומען גאַלאַוואַטשעווסקי אויף זיין שעה פון גריכיש, און זיינע ערשטע ווערטער זיינען געווען: „קאַטיק! מען האָט דיר ניט באַפרייט פון שכר-לימוד. איד האָב נאָרניט

געקאָנט מאַכן. נאָ דיר דריי רובל צושטייער. די איבעריקע וועסטו זיך אליין שאַפן". (אינגאנצן האָט די שכר-לימוד דאָ מאַלסט אויסגעמאַכט 15 רובל אַ האַלב יאָר). אַלס כאַראַקטעריסטיק פון גאַלאַוואַטשעווסקין וועל איך ברענגען נאָך אַן אינטערעסאַנטן פאַקט.

שמיני-עצרת און שמחת-תורה פלעגן מיר ניט באַזוכן די גימנאַזיע; מיר איז אַיינגעפאלן אַ געדאַנק, אַז מען דאַרף אויך הושענה-רבּה ניט קומען. וועגן דעם האָב איך אָפּגערעדט מיט מייענע נאָנטע חברים, און מיר האָבן באַשלאָסן וועגן דעם צו מעלדן מיט אַ טאָג פריער גאַלאַוואַטשעווסקין. ער האָט ניט געקאָנט זיך מעכטן אונז צו באַפרייען אויף נאָך אַ טאָג, און ער איז אוועק פּרעגן וועגן דעם אין קאַנצעלאַריע פון קוראַטאָר. ער איז געקומען מיט אַ תשובה, אַז ס'איז ניט ערלויבט געוואָרן. האָבן מיר באַשלאָסן, אַז מיר, די אָנפירער פון קלאַס, וועלן קומען, ווייניגסטנס, צו דער דריטער שעה, ווייל די ערשטע צוויי דאַרף מען קלאַפן הושענות. איך בין געקומען צו דער דריטער שעה מיט אַ פאַרשפּעטיקונג, און האָב זיך אַ ביסל צואווערטלט מיט'ן לערער, וואָס איז דאַמאָלסט ביי אונז אין קלאַס געווען. לעבעדיגעו איז פון דער מעשה געוואָרן געוואָרן, און האָט געוואָלט דערפון פאַרקאָכן אַ גאַנצע קאַשע. איך בין געגאַנגען מיט ערקלערונגען צום אינספּעקטאָר און האָב געזאָגט, אַז היינט איז ביי אונז אַ פייערלאַכער יום-טוב, און איך האָב געמוזט גיין מיט'ן פּאָטער דאווענען. מיין ערקלערונג האָט ער אָנערקענט פאַר אַ גאַנץ געניגענדע.

גאַלאַוואַטשעווסקי איז אָבער געווען ניט קיין זעלבסטשטענ-דיקער מענש, ער האָט ניט געהאַט קיין שטאַנדעראַפּטן כאַראַקטער, און דערביער האָט ער קיין ווירקונג אויף די שילער ניט געהאַט. שוין און אינטערעסאַנט איז ער נאָר געווען דאָ, ווען ער פלעגט זיך אַריינטיפן אין די ערקלערונגען וועגן די געזעצן פון דער גריכישער שפּראַך, וואָס ער האָט געלערנט און פאַרגלייבן איר מיט רוסיש און אַלט-סלאַוויש.

זיין לערנען איז ניט געווען קיין לימוד פאַר שילער פון פּערטן קלאַס, נאָר גיכער פאַר סטודענטן; נאָר מיר האָבן זיינע

לעקציעס זייער א סך געגעבן, און אים האָב איך צו פארדאנקן מיין טיפע פארשטענדניש פון דער רוסישער שפראך, און בכלל מיין געשמאק צו די סלאווישע שפראכן.

ער איז ניט געווען צוגעפאסט צום דאמאלסטיקן רעזשים און, זייענדיק שוין דירעקטאָר פון פראגער גימנאזיע, האָט ער געענדיקט זיין לעבן מיט זעלבסטמאָרד. ער האָט זיך געשאָסן. איין איינציקער לערער, וואָס האָט געהאט א גוטע מאָראַלישע ווירקונג אויף אונז און צו וועלכן אלע שילער האָבן זיך באצויגן מיט גרויס דר־אָרץ, איז געווען דער לערער פון לאַטיין, דער אלטער קאָפּערניציץ.

ביי אונז אין גימנאזיע האָט מען דערציילט, אז קאָפּערניציץ ניצטי האָט אין זיינע יונגע יאָרן גענומען אַן איינטייל אין דער פּוילישער פּאָווסטאַניע פון 1863 יאָר; ער איז שוין דאמאלסט געווען א לערער אין א גימנאזיע אין ראָוונע, און א הייסער פּאָליאַט. אין דער פּוילישער פּאָווסטאַניע האָט ער זיך קאָמפּראָמעטירט, נאָר, זעט אויס, ניט זייער שטאַרק. ווייל מען האָט אים סוף כל סוף ערלויבט צוריק ווערן א לערער אין א מיטל-שול.

מיר האָבן געלעזן ביי אים „יוליוס צעזאַר“, דעם 7טן טייל, וואו ס'דערציילט זיך ווי ווערציגענטאריקס האָט צוזאַמען מיט זיין חיל פּאַרטיידיקט די אומקאָפּהענגיקייט פון גאַליען (היינטיקע פראנקרײך).

איינמאָל, ווען מיר האָבן געלעזן א באַזונדערס טראַגישן אָרט, האָט קופּערניציץ אויפגעהויבן פון בוך זיין שטענדיק ווייס-בלאַסן פנים, וועלכער איז מיט דעם מאַמענט געוואָרן נאָך בלאַסער, ווייל ער האָט ביים לעזן אראַפּגענומען די ברילן.

דעם ערשטן מאָל האָב איך אים געזען אזוי: א ווייסע באַרד, אַ בלייכער פנים, אין די אויגן א באַזונדער בליאַסן; און סהאָט זיך דערהערט זיין שטים, א שטייפע, שטאַלצע: „גליקלאַך איז דאָס פּאָלק, וואס האָט אַזעלכע מענטשן, ווי ווערציגענטאָר-ריקס, וועלכע קאָנען זיך מקריב זיין פאר זייער פּאָלק! ווען עס וואָלטן אַזעלכע מענטשן ניט געווען — פינסטער וואָלט די וועלט געווען, און עס וואָלט ניט געלוינט צו לעבן אויף דער וועלט“...

די לעצטע ווערטער האָט ער מיט אַ הויכן קול געענדיקט, און אַ קלאַפּ געמאַן דאָס בוך אין דער קאטערע.

„ווערציגענטאַריקס, האָט ער געזאָגט ווייטער, איז ניט שולדיק, וואָס גאַליען איז געפאַלן. אַ שטאַרקע מלוכה שלינגט אָפּטמאַל איין די שכנות'דיקע שוואַכע... למשל, ענגלאַנד מיט אירלאַנד...“

ווי שוין זיין פנים איז דאמאָלסט געווען, און ווי שטאַרק אויפגעפרישט האָבן זיינע ווערטער אונזערע נשמות!

אין וואַרשע איז געקומען די באַרימטע מיינינגער טרופע. אין מיינינגען (דייטשלאַנד), אויפ'ן חשבון פון הערצאָג, איז געשאפן געוואָרן אַ מוסטערהאפטע דראַמאַטישע טרופע. איר באַווייזן זיך האָט אַ היסטאָרישע באַדייטונג אין דער אַנטוויקלונג פון טעאַטער. פון איר האָט גענומען אַ מוסטער דער באַוואוסטער סטאַני-סלאַוסקי, ווען ער האָט באַשאפן דעם וועלט-באַרימטן קונסט-טעאַטער אין מאָסקווע.

אָט די מיינינגער טרופע האָט זיך אַרויסגעלאָזט אויף דער וועלט צו ווייזן איר קונסט, און זי האָט פאַרבלאַנדזשעט קיין וואַרשע.

קומט איינמאַל קאָפּערניצקי אויף זיין שעה און זאָגט אונז: „עס זיינען געקומען די מיינינגענצעס; מאָרגן שפּילן זיי שעקס-פירס דראַמע „יוליוס צעזאַר“, ראַט איך איין גיין און זען — איר לערנט דאָך איצט „יוליוס צעזאַר“.

„וואָס פאַר אַ מוסטערהאפטע טרופע דאָס איז! דאָס אלטע רוים לעבט פאַר אונז, אויף דער סצענע ביי די מיינינגענצעס איז יעדע האָר, יעדע ברעקל אויסגערעכנט; די אַרטיסטן טרעטן אַרויס, ווי אמת'ע רוימער!“

מיר זיינען געגאַנגען און מיר האָבן זיך איבערצייגט, אַז קאָפּערניצקי איז גערעכט. אַ שטאַרקן, זייער אַ שטאַרקן איינ-דרוק האָט אויף אונז געמאַכט די מיינינגענער טרופע.

מען דאַרף באַמערקען, אַז די „מיינינגענצעס“ זיינען דייטשן און האָבן געשפּילט אויף דייטש, און קאָפּערניצקי איז געווען אַ הייסער פּאָליאַק, און דאָך האָט ער געפונען פאַר מעגלאַך אונז רעקאָמענדירן די דייטשישע טרופע.

ווען ער זאל ניט זיין אזא הייסער פאליאק, און מיר — אזוי ווייניק פאליאניזירטע ליטוואקעס, וואלטן מיר געוויס מיט אים געענטער געווען און זיין ווירקונג וואלט אויף אונז געווען א שטארקערע.

אלעקסאנדער דער דריטער האט באזוכט ווארשע. אלע גימנאזיעס האבן געמוזט ארויסגיין צו באגעגענען אים. ביים באגעגעניש פאראד איז קאפערניצקי גראדע געשטאנען ניט ווייט פון מיר. ווען דער קיזער איז דורכגעפארן, האב איך געזען ווי קאפערניצקי האט אפגעדרייט זיין פארצארגנטן פנים. ווי שטאלץ איך בין געווען מיט מיין לערער... אבער אזעלכע לערערס ווי קאפערניצקי זיינען קיין סך נישט געווען אין גאנצן רעזשים, און זיי קאן מען ניט רעכענען אלס ווירקענדער כח אין דער גימנאזיע. די הויפט ווירקונג איז געגאנגען פון אַט יענע לערערס, פון די לעבעדיעווס, די סטריזשעווסקים, און כרומה. און זיי האבן ביי אונז, עלטערע קינדער, ארויסגערופן א גענאטיווע שטעלונג צו דער גימנאזיע און צו דעם רוסישן רעזשים.

* * *

וואָס האָט אָבער מיט זיך פאָרגעשטעלט דער מאַטעריאַל, פון וועלכן די לערער פון אונזער גימנאזיע האָבן באַדאַרפֿט „קלעפן“ די צוקונפֿטיקע מענטשן? וואָס האָבן פאָרגעשטעלט מיט זיך די שילער? ניט קיין איינהייטלאַכער מאַטעריאַל איז עס געווען. עס איז דאַמאָלסט געווען אין רוסלאַנד פאַר'ן באַ-רימטן דעליאַנאַוו'ס צירקולאַר, לויט וועלכן עס האָבן זיך באַ-דאַרפֿט פאַרמאַכן די טירן פון גימנאזיעס פאַר די „קינדער פון די עכנינס“; ס'איז נאָך ניט געווען איינגעפירט די פּראָ-צענט-נאַרמע פאַר אירן. זיינען דאַמאָלסט געווען אין גימנאזיע קינדער, רייכע און אַרימע, קינדער פון אַן אַריסטאָקראַטישער סביבה (איך האָב געהאַט אַ חבר, אַ גראַף), און פון דעמאָקראַ-טישער. דער דורכשניטלאַכער עלטער פון די קינדער איז געווען אַ פאַרשיידענער.

די רייכערע קינדער און די קינדער פון די פּוילישע אירן זיינען געווען אינגער פאַר די „ליטווישע“ קינדער פון דעם זעלבן קלאַס. דער ליטווישער טאַמע, און בכלל דער עמיגראַנט,

האַט געזען זיין קינד זאָל באַקומען פאַר דער גימנאַזיע אַ וועלכע עס איז אידישע בילדונג: ער פלעגט האַלטן זיין קינד אין חדר און אזוי ארום „פאַרשפּעטיקן“ אין גימנאַזיע.

דאָס ביסל ליטוואַקעס, וואָס זיינען אַריין מיט מיר צו-זאַמען אין צווייטן קלאַס, זיינען געווען אַלט אַ יאָר 13-14. און מיר זיינען שוין געווען שטאַרק באַלעזן און גאַנץ אַנט-וויקעלט, האָבן מיר באַלד אָנגעהויבן צו געבן דעם טאָן אין אונזער קלאַס, און נאָכדעם אין גימנאַזיע. מיר האָבן מיט זיך פאַרגעשטעלט אַ גרופּע שילער, וואָס האָבן זיך ניט באַנוגנט מיט די למוּדים אין קלאַס, וואָס האָבן אליין געזוכט זיך ער-וואַרבן ידעוּת, אַנטוויקלונג: אונזערע אינטערעסן זיינען גע-לעגן אין בוך. מיר פלעגן שטענדיק לייענען און טיילן זיך מיט אונזערע איינדרוקן פון לייענען.

כמעט אלע אינגלאַך פון אונזער גרופּע האָבן אַרויסגערופן באַשטימטע האָפּנונגען, נאָר די מעלות פון זיי זיינען געווען פאַרשידן: איינער האָט זייער גוט אָנגעהויבן און שלעכט גע-ענדיקט, דער אַנדערער האָט זייער שנעל אויפגעבליט און גיך פאַרוועלקט, דער דריטער... נאָר זאָלן מיר רעדן וועגן יעדן איינ-ציקווייז, אַלס כאַראַקטעריסטישע טיפּן פון אונזער דור.

דער חבר, מיט וועלכן איך בין נאָענט געוואָרן באַלד ביי מיין אָנקומען אין גימנאַזיע, איז געווען יצחק בוך. ער איז געווען אין איין עלטער מיט מיר, נאָר אויסגעזען האָט ער אַכיסל עלטער. אַ הויכלאכע, שלאַנקע פיגור, קלוגע, קאַלטע אויגן, אַ סאַרקאַסטישער שמייכל. ער האָט באַלד פאַרנומען דעם פּלאַץ פון ערשטן שילער אין קלאַס, ביז ס'האַט זיך ניט געוויזן אַ קאָנסורענט, אַ מער באַגאַבטער פאַר אים, נאָר ווייניקער אויס-געהאַלטענער, יאָאָכים, וואָס איז אַריינגעטראָטן אין גימנאַזיע מיט אַ יאָר שפּעטער פאַר אונז, אין דריטן קלאַס.

בוך איז געווען אַ גאַנץ פייאַקער, איבערהויפט צו מאַטע-מאַטיק, און דערביי זיך געהיט ניט אַריינצופאַלן. צו באַקומען די דיכטיקע אויסצייכנונג. צוליב אַן אינטערעסאַנט ביכל האָט ער דאָס מאַכן די לעציעס ניט פאַרלאָזן. איך און ער זיינען געווען לויט אונזערע כאַראַקטערן צוויי היפּוכים, און אפּשר

דערפאר זיינען מיר געווען די בעסטע חברים און די בעסטע גוטע פריינד. פלעגט אונז אויסקומען צו דיסקוטירן וועגן דעם אָדער יענעם העלד פון די ליטעראַרישע ווערק, וועלכע מיר האָבן געלעזן, פלעגן זיך אונזערע געשמאַקן אָפּט פּאַנאַנדערגיין: דאָס, וואָס פלעגט מיר געפּעלן, פלעגט אים ניט געפּעלן, און פאַר-קערט; און דאָך זיינען מיר געווען שטאַרקע גוטע פריינד.

ווען מיר האָבן איבערגעלעזן פּאַמיאלאָווסקי'ס ווערק „מאָ-לאָטאָוו“ און „דאָס גליק פון מיעשטשאַנין“ (פון קליינברגער) איז ער אַנטיקט געוואָרן פון דעם סקעפטיקער טשערעוואַנין, און אַ לאַנגע צייט האָט ער אים נאָכגעטאַנצט.

מיר איז טשערעוואַנין אויך געפּעלן געווען, נאָר באַגייסטערט בין איך פון אים ניט געוואָרן.

נאָכ'ן דורכלעזן טשערנישעווסקי'ן ראָמאַן „וואָס טוט מען?“ האָב איך געברענגט, און ער איז געבליבן קאַלט; און דאָך איז ער מיט מיר אריין אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. ער האָט נאָכדעם באַרעכנט, אַז עס לוינט אים ניט צו בלייבן אַ רעוואָלוציאָנער, און ער איז אַרויסגעטראָטן פון רעוואָלוציאָנערן קרייז, ניט רעכעננדיק זיך מיט קיינעם און מיט גאָרניט.

און אָט דער באַרעכנטער מענטש, מיט זיין קאַלטן שכל, האָט זיך זייער ניט קלוג אויסגעגליטשט אין לעבן. אין זיינע חשבונות האָט ער פאַרגעסן איין קלייניקייט: אַז אין מענטשלעכן לעבן קאָן מען ניט נעמען אין אַכט בלוז די לאַגיק, דעם שכל, נאָר מען מוז זיך רעכענען אויך מיט די געפילן פון מענטשן.

ער האָט, ענדיקנדיק די גימנאַזיע, זיך געשמד'ט, צוליב באַ-קומען די גיכע מעגלאַכקייט אַריינטרעטן אין אַוניווערזיטעט. ער האָט אין זיין טריט ניט באַרעכנט, אַז זיין שמד'ן זיך איז ניט נאָר זיינע אַ פּרוּוואַטע זאַך, און, אַז די קאַלעגן וועלן דאַרויף רעאַגירן. די קאַלעגן האָבן אים אויפּגעהערט צו געבן די האַנט, אויסער צוויי: איך און חיים פינקלקרויט. מיר זיינען געווען צו אים צופיל צוגעבונדן, אַז מיר זאָלן זיין בכח געבן אים אַזאַ פאַטש אין פנים: טרעפנדיק זיך מיט אים, ניט געבן אים די האַנט. נאָר מיר פלעגן כל הפחות אויסמידן צו טרעפן זיך מיט אים.

און אָט דער קאַלטער מענטש, וואָס האָט, דוכט זיך, אין קיינעם זיך ניט גענויטיקט, האָט זיך מיט אַמאָל ניט היימלאַך דערשפּירט. עס האָט אים מיט אַמאָל פאַרפעלט די פּריינדלאַכע חבר'שע סביבה.

ער האָט געזוכט זיך באַרואיקן צווישן אַ נייער, אַ רוסישער סביבה, נאָר אומזיסט! אים, דעם איד מיטן גרויסן שטאַלץ, האָט זיין נייע סביבה ניט געקאָנט פאַרבייטן זיין פּריעדריקע, אידישע חברים-סביבה. ער האָט געקאָנט מאַכן אַ גרויסע קאַריערע — זיין טויה-פּאָטער איז געווען פּראָפּעסאָר אין וואַרשאַווער אונג-ווערויטעט און נאָכדעם קוראַטאָר פון רינגער ראַיאָן. נאָר ער האָט זי ניט געמאַכט, ער האָט זי ניט געוואָלט מאַכן; ער איז פאַר-וואַגלט געוואָרן אויף קאווקאַז אַלס אַ געוויינלאַכער מיליטער-דאָקטאָר, און אין דער מלחמה געשטאַרבן אויפ'ן קאווקאַזער פּראָנט.

דער חבר יאַזאכים, וואָס איז אַריינגעטראַטן אין גימנאַזיע מיט אַ יאָר שפּעטער פאַר מיר, גלייך אין דריטן קלאַס, איז געווען אינגער פאַר אונז, נאָר באַגאַבטער. ער האָט באַלד אָנגעהויבן יאָגן בוכ'ן, און אין פּערטן קלאַס אים איבערגעיאָגט: ער איז געוואָרן ערשטער שילער, בוך — דער צווייטער.

ער האָט געשטאַמט פון טראָסק, ווילנער גובערניע. ער האָט זיך אין וואַרשע אויפגעהאַלטן ביי זיינעם אַ פעטער, און זיין לאַגע איז ניט געווען באַזונדערס גלענצנד. דער פעטער האָט געהאַט אַ ווייב פון וואַרשע, אַ פּויליש-אידישע פּרוי, און ביי איר אין שטוב איז געווען צירלאַך, מאַניראַך. ער פלעגט זיך דאָס רוב האַלטן פון דער ווייטנס פון זיין פעטער'ס שטוב. אַ פּריילאַכער, באַוועגלאַכער, אַ אינגערער פון אונז, איז ער געווען אונזער ליב-ליבנ.

נאָר אָט האָבן מיר באַשאַפן דעם רעוואָלוציאָנערן קרייז, און ער איז אויך אַריינגעטרעטן אין אים. ער איז געווען פּול מעטי-קייט, פּול מיט אַרבעט. ער איז ביי אונז געווען דער ביבליאָטע-קאַר פון דער אומלעגאַלער ליטעראַטור. כדי צו האָבן די מעגלאַכ-קייט פּריי צו אַרבעטן, האָט ער זיך אַרויסגעצויגן פון זיין פעטער, און איד — פון מיינע עלטערן. איד האָב זיך אין מיין צימער

פארטיפט אין לעזן ביכער, און ער האָט זיך אָנגעהויבן צוגרייטן אין זיין צימער ערנעץ אויף אן אויבער־שטיבל צו טעראַריסטישע אַקטן: ער פלעגט קויפן פאַטראָנען און קנאַלן מיט זיי, כדי צו געוואוינט ווערן צו די צוקונפטיקע שטאַרקערע קלעפּ.

אין 1887 יאָר בין איך אוועקגעפאָרן קיין לאָדז און ארייני געטראָטן אין אן אַפטייק. אין אַ מאָנאַטן דריי אַרום האָט מען אונזער רעוואָלוציאָנערן קרייז אַרעסטירט. ס'זיינען אריינגעפאַלן די אַלע, וואָס האָבן זיך געפונען אין וואַרשע, אויסער איינעם, וויינבערגער, וועלכען אַלע האָבן געקענט אונטער'ן נאָמן: „רודי“. די זשאַנדאַרמערע האָט ניט געקאָנט געוואָר ווערן, ווי איז זיין אמת'ע פאַמיליע.

יאָאָכמען האָט מען אויך אַרעסטירט. ער איז געווען דער אינגסטער אין קרייז, און דער אויספאָרשונגס־דיכטער האָט זיך געווענדט צו אים בזה הלשון: — „זאָגט אַליין, אָט איר, א יונגער אינגל (ער איז דאַמאָלסט אַלט געווען 17-18 יאָר), וועט זיך אוועק־שטעלן פאַר אן ערה אַרבעטער, מענטשן שוין באַיאָרטע, מענטשן פראַקטישע, און איר וועט זאָגן זיי: — „איר גייט נאָך מיר, איר וועל אייך פירן, וואו מ'דאַרף“...“

דאָס אינגל האָט ניט אויסגעהאַלטן און האָט גערעדט מער, ווי מ'דאַרף. ער האָט קיינעם ניט אַרויסגעגעבן, נאָר איבעריק רעדן טאָר מען ניט ביי דער זשאַנדאַרמערע, און די חברים פון תפיסה האָבן זיך אויף אים אָנגעבלאָזן.

און דאָ, איינמאָל, טרעפט ער אין קלאָזעט אויף דער וואַנט אן אויפשריפט מיט מיין פאַמיליע; דריי טעג האָט ער געפיבערט, קלערנדיק אַליין, אז מען האָט מיר אויך אַרעסטירט. מ'וועט מיר רופן צום „דאָפראָס“ און ער וועט ניט קאָנען זיך פריער מיט מיר פאַרשטענדיקן; נאָר ס'האָט זיך אויסגעלאָזן, אז דאָס זיינען געווען ראַשי־תבות פון אַ קאָנספיראַטיווער ידיעה, וואָס האָט אויפגעשריבן, ווי דער דאַמאָלסדיקער שטייגער איז געווען, אויף דער וואַנד פון קלאָזעט איין חבר פאַר אַ צווייטן. און גראַדע זיינען די ראַשי־תבות באַשטאַנען פון די בוכשטאַבן פון מיין פאַמיליע.

נאָך אַ יאָר פעסטונג האָט מען אים אַרויסגעלאָזן ביז'ן משפּט.

זיין יונגער אָרגאניזם איז געווען רואינירט דורך זיין טומלדיקער ארבעט פאַר זיין ארעסט. זיין רואינירטער אָרגאניזם האָט ניט אויסגעהאַלטן זיין יאָר זיצן אין צענטן פאוויליאָן פון ווארשעווער ציטאָדעל, און באַלד נאָך זיין באַפרייאונג האָט מען אים געמוזט אוועקפירן אַ קראַנקן אין אידישן שפיטאַל, וואָס האָט זיך דאָ-מאָלסט געפונען אויף פּאָמאָרנע גאַס.

איך בין גראַדע דאָמאָלסט געקומען פון לאָדז; און אָט באַי קום איך אַ צעטל פון יאַאָכים, אין וועלכן ער שרייבט, אַז ער איז פריי און ליגט אין שפיטאַל. ניט לאַנג קלערנדיק, לויף איך צום שפיטאַל, און פאַר אַ גוטע מטבע לאָזט מען מיך אריין, ניט קוקנ-דיק דאַרויף, וואָס עס איז געווען אַ צייט, ווען מען לאָזט ניט צו קיין געסט צו די קראַנקע. ווען ער האָט מיך דערזען, האָט ער זיך פאַנאַנדערגעוויינט. ער האָט זיך גיך באַרוואיקט און האָט מיר אָנגעהויבן צו דערציילן, וואָס ער האָט איבערגעלעבט אין פעסטונג. און דערציילנדיק, האָט ער באַקומען אַ געוואַלדיקע היסטעריקע. איך האָב געזען אים באַרוואיקן; איך האָב אים גע-קושט, געהאַלזט, אָבער עס האָט גאַרניט געהאַלפן. מען האָט געמוזט רופן דעם דיזשורנעם דאָקטאָר. דער דאָקטאָר איז געווען זייער אויפגעבראַכט, וואָס מען האָט דערלאָזט צו אים אַ ווייטאַר דאַן, ווען ער נויטיקט זיך אין פּאַלשטענדיקער רון.

איך בין פון אים אוועק אַ דערשלאָגענער; אַזאַ וואוילער, איבערגעגעבענער חבר, אַזאַ באַגאַבטער מענטש, אַזאַ רייכע נאַטור, און האָט זיך אַזוי פרי, „אויסגעוויכניעט“... ער האָט אויף זיך גענומען אַ לאַסט, וואָס זיינע יונגע פלייצעס האָבן ניט געקאַנט אַריבערטראָגן.

ער איז דאָך געזונט געוואָרן און איז אוועקגעפאַרן אַהיים זיך אָפרוען. און פון דאָרט האָט ער זיך אַריבערגעצכאַפט אין אַמעריקא. ער האָט דאָ געענדיקט דאָקטאָר.

איך בין אין אַמעריקא און מיר האָבן זיך ביידע געטראָפן. ביידע שוין מיט גרויע האָר, און שוין באַלד 60 יאָר אונטער די פלייצעס (קיין סך פעלט אונז ביידע נישט צו 60 יאָר). איך האָב זיך געטראָפן מיט מיין אַלטן חבר, שאַרף געקוקט אויף אים, און געוואָלט אַרויסקוקן, וואָס איז מיט אים געוואָרן. איך האָב לאַנג

ניט באדארפט ווארטן: די גאנצע צייט פון מיין וויזיט האָט מיין אלטער חבר געפונען פאר נויטיק צו אַנטוויקלען איין געדאַנק: אַלץ איז „ביונעס“. איז אַ דאָקטאָר אַ סאָציאַליסט, זוכט ער פראקטיקע אין באשטימטע ספערן; האָס זעלבע איז אויך מיט'ן אַדוואָקאַט, און גלאַט אַן אינטעליגענט זוכט אַ „דזשאַב“ ביי די אַרבעטער אָרגאַניזאַציעס. אין בעסטן פאַל איז דער סאָציאַליזם אַ מיטל צו דערגרייכן אַ פּאָליטישע קאַריערע. אַ סך ווערן אַ דאַנק זייער סאָציאַליזם „פּאָליטישנס“ — דאָס איז אויך ניט קיין שלעכטע „ביונעס“.

איך בין געזעסן און געקוקט אויף מיין חבר, וועלכער איז מיר אַמאָל געווען אַזוי טייער און נאָענט, און האָב געקלערט: וואָס שפאַרט אַיַם אַזויפיל צו רעדן וועגן די ביונעס וואָס מען מאַכט דורך סאָציאַליזם, און דוקא אין מיין ערשטן וויזיט צו אים, נאָכדעם ווי מיר האָבן זיך 36 יאָר ניט געזען... ניט אַנדערש, אַז אין טיפּעניש פון זיין נשמה נאָגט נאָך עפעס, עס בענקט זיך נאָך עפעס אידעאַלעס. מיין קומען האָט זיין נאָגן אויפגעוועקט, און ער וויל איבערשרייען זיין אייגענעם געפיל.

עס זיינען געווען נאָך חברים וועלכע האָבן געשפּילט אַ קלענערע ראָלע ווי יאַצאָב, וועלכע האָבן זיך נאָך גיכער אויסגע-
לאָשן ווי ער. זיי האָבן אָבער ביי אונז ניט ארויסגערופן באַזונדערע האַפּנונגען, זיי האָבן ניט געשפּילט ביי אונז אַ באַזונדער ראָלע, זיי זיינען בלויז געווען אונזערע מיטלויפערס.

אויף אייניקע פון זיי לוינט זיך אַפּשטעלן.

ברעגמאַן, — ער איז געווען אַ זון פון זייער אַ רייכן אידן. זיין פּאָטער שפּילט נאָך עד היום אַ גרויסע ראָלע אין וואַרשע. ער איז ניט געווען קיין נאָענטער חבר אונזערער. נאָר ער פלעגט לעזן, און פלעגט אָפט בעטן ביי מיר ביכער. איידער מיר, נאָנטע חברים, האָבן אָרגאַניזירט אַ שילער ביבליאָטעק, פלעגט ער פּער-
זענלאַך קומען צו מיר נעמען ביכער און בעטן אַנווייזונגען, וואָס צו לייענען. איך געדענק, אַז איך האָב אים איינמאָל געגעבן נע-
קראַסאָוו'ס לידער און אים געראַטן זיי גוט דורכשטודירן. איך האָב דאַמאָלס ניט געשטעלט זיך קיין פּראַגע, וואָס פאַר אַ שייכות האָט געהאַט דער רייכער אינגל צו נעקראַסאָוו, דעם פּאָעט פּונ'ם

רוסישן מוזשיק. דאָמאָלסט האָב איך אַזעלכע פראַגן ניט געקאָנט שטעלן: מיר האָבן געוואָלט שאַפן אַ באַשטימטע שטימונג צווישן יונגוואַרג, און נעקראַסאָוו איז געווען דער פּאָעט, וואָס האָט אַזאַ שטימונג געשאַפן. ברעגמאַן האָט פלייסיק געלעזן די שטימונגס-ביכלאָך און, לויט מיין ראַט, זיי אָנגעהויבן אפילו צו קויפן. מיט זיינע ביכער פלעגן מיר זיך אפילו באַנוצן צו פאַרשפּרייטן די שטי-מונג צווישן אַנדערע. מיר פערזענלאַך איז געפּעלן געוואָרן דאָס, וואָס ער, דער זון פון גביר, פלעגט קומען צו מיר, אין מיין עלטערנס גאַרקיד, אויף מוראַנאָוו, און ער פלעגט זיך ביי מיר קוים איינבעטן, אַז איך זאָל קומען צו אים אַמאָל אין זיינע רייכע פּאַ-לאַצן, אויף קרולעווסקע גאַס. די רעוואָלוציאָנערע קאַריערע פון בערגמאַנען האָט לאַנג נישט געדויערט. אונטער'ן דרוק פון די עלטערן האָט ער איבערגעריסן מיט אונז און זייער גיך פאַר-שוואַנדן פון אונזער האָרזיאָנט.

ס'זיינען אויך געווען ביי אונז צוויי ברידער, קינדער פון פאַרמעגליכע עלטערן. זיי זיינען געווען נענטער צו אונז, ווי אַנ-דערע, פשוט דערפאַר, ווייל מיר זיינען געוואָסן צוזאַמען מיט זיי פון צווייטן קלאַס אָן. זיי זיינען געווען אַ לענגערע צייט אונ-טער אונזער איינפלוס, זיי פלעגן אונז העלפן אין אונזער טעטי-קייט. נאָכדעם זיינען זיי געוואָרן דאָקטוירים מיט אַ גרויסער פראַקטיק; און ווען מיר האָבן זיך געטראָפן אין ערשטן יאָר פון דער וועלט-מלחמה אין מאַסקווע, האָבן זיי גאַנץ האַרציק געלאַכט פון אונזערע „קינדערשע חלומות“.

אַט די חברים אונזערע זיינען געקומען צו דעם וועג, צו וועלכן זיי האָבן באַדאַרפט קומען. פּאָן די אידעאַלן פון זייערע אינגערע יאָרן האָבן זיי זיך גיך אויסגעניכטערט און האָבן באַקומען דעם אמת'ן ריכטיקן פּרצוה זייערן: קינדער פון בעל-הבית'שע אידן זיינען זיי, נאַטירלאַך, געוואָרן בעלי-בתים — ווער אַ „בעל-הבית“ אַ סוחר, ווער אַ „בעל-הבית“ אַ דאָקטאָר, ווער אַ „בעל-הבית“ אַ יוריסט, ווער אַ „בעל-הבית“ אַן אַפטייקער א. א. ז. ו.

איך דערצייל וועגן פאַרענדיקטע קאַריערן. נאָך דאָן, ווען מיר זיינען געווען אין גימנאַזיע, זיינען מיר אַלע געווען יונג, און, ווי עס האָט אויסגעדאַכט, זיינען אַלע געווען באַגייסטערט מיט

הויכע אידעאלן. איך רעד, פארשטייט זיך, וועגן די נאָנטע חברים. זייער ווייניק האָבן אויסגעהאלטן דעם פּראָוו פון לעבן, זייער ווייניק זיינען געבליבן ביי זייער באַגייסטערונג, און דאָס איז גאַנץ נאַטירלאַך. ווי קומען קינדער פון אַ רייך-בורזשואַזער סביבה צו זיין פאַרטיידיקער פון פּרעמדע קלאַסן: פון פּויערים און אַרבעטער קלאַס?

געצייילטע מענטשן בלייבן טריי דעם גאַנצן לעבן זייערע אידעען פון די יונגע יאָרן, נישט קוקנדיק אויף דעם, וואָס עס איז געגן זייערע פּערזענלאַכע אינטערעסן און אויך געגן די אינטערעסן פון קלאַס, פון וועלכן זיי שטאַמען.

אין באַשטימטע מאָמענטן פון דער געשיכטע קאָנען שוועבן אין דער לופטן פאַרשידענע אידעען און קאָנען אַריינכאַפּן אַ סך מענטשן, נאָר נישט אויף לאַנג: די רעאַלע אינטערעסן זיינען גובר.

און ווען איך וויל אַ קוק טאָן און דערמאָנען זיך וועגן אַ פּאַר פון אונזערע חברים, וועלכע זיינען אָפּגעשטאַרבן פאַר וועלכע ס'איז העכערע אינטערעסן, זע איך פאַר זיך אַ מורד'דיק גרויסן מאָראַלישן בית-עלמן.

און דאָך, ווען איך גיב אַ קוק מיט אַן אָביעקטיוון אויג אויף דער פאַרגאַנגענהייט, זע איך, אַז אונזער אַרבעט איז נישט פאַר-לאָרן געגאַנגען אומזיסט. זי האָט געשאַפּן אַ באַשטימטע אַטמאָספּערע, וועלכע האָט זיך נאָכדעם אין די שאַרפע מאָמענטן פון געזעלשאַפּטלאַכן לעבן אַרויסגעוויזן. און אינטערעסאַנט איז דאָס, וואָס די, אויף וועלכע מיר האָבן ווייניק האָפּנונג געלייגט, האָבן זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן.

ווען איך הייב אָן אין מיין זכרון אָביעקטיוו אַדורכוואַרפן נאָך אַנדערע נעמען פון מיינע חברים און דערמאָן זיך די פּאַקטן, וועלכע איך האָב געזען פון זיי אין שפּעטערדיקן לעבן, קום איך צו דער איבערצייגונג, אַז ס'איז נישט אַזוי טרוירדיק.

די קערנער, וואָס זיינען פאַרזייט געוואָרן אין די יונגע יאָרן, האָבן געגעבן פּרוכט ביי אַנדערע גראָד אין די שפּעטערדיקע יאָרן. און מיר איז נישט איינמאָל אויסגעקומען אין מיינע וואַנדערונגען, שוין אַלס באַיאָרנדער איד, טרעפן זיך מיט אַ חבר פון די יונגע יאָרן, וועלכן איך האָב קוים דערקענט, און וועלכער האָט געשפּילט

אַ באדייטנדע געזעלשאַפּטלאַכע ראָלע, אין גייסט פון די אידעאַלן פון אונזערע יונגע יאָרן, אין דעם ווינקל, וואו דאָס לעבן האָט אים פאַרוואָרפן. אויף זיי, די אַלמע חברים, איז געלגן דער שטעמפל פון אונזער דור.

אויף אייניקע פון די פאַרשפּעטיקטע וויל איך זיך אָפּשטעלן. לייזער צוקערמאַן — דאָס איז דער חבר, מיט וועלכן איך בין צוערשט נאָנט געוואָרן. איך האָב געוואוינט אויף מוראַנאָוו, און ער אויף נאַלעווקים. מיר זיינען, הייסט עס, געווען נאָנטע שכנים, און מיר פלעגן זיך זייער אָפט טרעפן. ער האָט געוואוינט אויף נאַלעווקים, אין קערנערס הויף, היינט איז דאָס, דוכט מיר, נומער 39. דער הויף האָט געהאַט אַ גרויסן, פוסטן פּלאַץ הינטער זיך, וועלכער איז שפּעטער פאַרוואַנדלט געוואָרען אויף קופּיעצקע גאַס. צו שפּילן אין „פּאַליאַנט“ אויף דעם פּלאַץ איז געווען אַ פאַרגניגן: ס'איז געווען וואו צו פּאַנאַדערלאָזן זיך מיט די כחות. כל זמן מיר האָבן געשפּילט אין „פּאַליאַנט“ און אין אַנדערע שפּילן, האָט לייזערס פּאָטער אויף אונזער נאָנטקייט געקוקט גאַנץ געמיטלאַך. נאָך ער האָט גאַנץ גיך באַמערקט, אַז אויסער'ן „פּאַליאַנט“ האָב איך נאָך אַנדערע אינטערעסן, וועלכע שליינגען מיר אַליץ מער אײן.

לייזערס פּאָטער, אברהם צוקערמאַן, איז געווען אַ איד אַ משיכיל און, ראַכט מיר, אַ שטיקל העברעאישער מחבר, אַן אימיר גראַנט פון קאָוונער גובערניע. געקומען קיין וואַרשע זוכן ברויט און האָט געוואָלט געפינען ברויט און דאָס, וואָס האָט ביי אים אַזאַ חן געהאַט — דאָס בוך. ער האָט געעפנט אַ בוכהאַנדלונג ביי זיך אין וואוינונג, וואָס איז באַשטאַנען, אויף וויפּיל איך גע'דענק, פון צוויי, העכסטנס, פון דריי צימערן מיט אַ קיך.

קינדערלאַך האָט ער געהאַט, ווי אַלע אידן, גענוג. האָט ער פון זיין בוכהאַנדלונג די גאַנצע חיונה נישט געקאָנט ציען און האָט זיך געשאַפט נאָך אַ פּרנסה: ער האָט אָנגעהויבן צו מאַכן צור'קערעס. האָט זיך אין זיין דיר'לע געפונען אַ בוכהאַנדלונג, אַ „פּאַבריק“ פון צוקערלאַך און זיין גאַנצע משפּחה.

אַ שווער, געמאַטערט לעבן, אַ ביטער געמיט...

פאַר זיינע קינדער האָט ער געוואָלט שאַפן אַן אַנדער לעבן:

זיינע אלע קינדער האָט ער אַרײַנגעגעבן אין גימנאַזיע. בנוגע צו זיין עלטערן זון, משה, האָט ער זיך שוין פאַרנאָרט אין זיינע האָפּנונגען. יענער האָט אוועקגעוואָרפּן די גימנאַזיע אינמיטן לערנען און אוועקגעפּאַרן רײַזן איבער דער וועלט. פאַרפּאַלן די חלומות פון אַ אײדישן טאַטן, פאַרלאַרן די האָפּנונג אויף דעם פּײַאקסן זון. ער האָט זיך אַרומגעקוקט, אַז פאַלש איז געווען זיין חשבון, אַז זיין זון וועט פאַרשפּאַרן זיך אַזוי מאַטערן, ווי ער... און איצט זיין אינגערער זון, לײזער. ער איז ווייניקער באַ- נאַכט פאַר דעם עלטערן, כאָטש אויך גאַנץ פּײַאקס. ער איז דערצו נאָך אַ ווייכער נאָכניבער, און דאָ באַקומט ער אַ חבר, וועלכער שניידט זיך שוין אויף אַ שלעכטן וועג... און זיין פּאָטער האָט מורא געקראָגן פאַר אונזער נאָנטקײט.

נאָר אומזיסט איז געווען זיין מורא: נישט קונדיק אויף דעם, וואָס איך בין געווען מיט לײזער'ן גוט באַפּרײנדעט, איז ער אויף מײן דרך נישט אַוועק. אים האָט געצויגן צו קונסט, צו שײנער ליטעראַטור, צו די אַלטע גריכישע און רוימישע שרײַבער, צו פּילאָזאָפּישע פּראָגן. ער האָט געלערנט די העברײאַישע שפּראַך, ס'האָט אים אַביסל געצויגן צום ציוניזם; קורץ, ער איז נישט גע- ווען קײן „קונד“ פאַר מײנע רעוואָלוציאָנערע שטרעבונגען. וואָס מער איך בין אַרײַנגעשלעפּט געוואָרן אין דעם רעוואָלוציאָנערן שטראָם, אַליץ מער איז ער פון מיר דערווייטערט געוואָרן; אונז זערע וועגן זיינען זיך פּאַנאָדערנעגאַנגען, כאָטש אונזער פּערזענל- לאַכע פּרײַנטשאַפּט איז נישט צעשטערט געוואָרן.

אַ מאָדנע זאַך: אָט דער ווייכער, נאָכגיביקער, גאַנץ ווייטער, אין די יונגע יאָרן, פון דער רעוואָלוציאָנערער שטימונג, איז געוואָרן גאַנץ רעוואָלוציאָנער געשטימט אין די עלטערע יאָרן... די מלחמה האָט אונז ביידע פאַרוואָרפּן קײן מאַסקווע. מיר ביידע האָבן זיך דאָס גאַנצע לעבן געמאַטערט. און גראָד אין דער מלחמה האָט בײַ אונז אַ שײן געגעבן די זון פון מאַטעריעלן מזל: אונז ביידע איז גוט אוועקגעגאַנגען. עס זיינען געקומען די באַלשעוויקעס; און איך, נאָך אַ יאָר אונטער זײער ממשלה, האָב בײַ זיך באַשלאָסן צו פאַרלאַזן די באַלשעוויקטישע רוס- לאַנד: די אָרדנונג, וועלכע די באַלשעוויקעס, האָבן איינגעפירט,

איז נישט געווען דאָס, וועגן וואָס איך האָב גע'חלומ'ט אין די יונגע יאָרן. איך בין דאָמאָלס נישט גענייגט געווען צופאַסן זיך צו דער נייער אָרדנונג.

אין אָקטאָבער, 1918, האָב איך אָפּגעשיקט מיין פּאַמיליע קיין ביאַליסטאָק און האָב זיך געגרייט אַליין אין קורצן צו פאַרלאָזן רוסלאַנד.

און מיין חבר לייזער, וואָס איז, צוליב דער מלחמה, אָפּגע-ריסן געוואָרן פון זיין ווייב און קינדער, וועלכע ער האָט זייער היים ליב געהאַט, האָט זיך אַלץ נישט געקענט אויסקלייבן אומ-קערן צוריק צו זיין פּאַמיליע, נאָך עטלאַכע יאָרן וואַלנערן זיך אין דער פרעמד...

ער האָט געמאַכט מינץ. נאָר דערמיט אַליין דערקלערן זיין נישט פּאַרן אַהיים, לאָזט זיך נישט: ער איז אַריינגעצויגן גע-וואָרן אין דעם רעוואָלוציאָנערן שטראָם פון באַלשעוויסטישן רוס-לאַנד און האָט, שוין אויף דער עלטער, אפּשר איבערגעלעבט די באַגייסטערונג, וואָס מיר האָבן דורכגעלעבט אין די יונגע יאָרן. דאָס, וואָס ער האָט נישט אויסגענוצט אין זיינע יונגע יאָרן, איז, אפּנים, געלעגן טיף אין זיין נשמה, און דער צופאַל האָט עס אַרויס-געשלעפט פון פאַרבאָרגעניש...

ער איז געוואָרן אַ פּועל־ציוניסט און פּאַרטיידיקער פון דער באַלשעוויסטישער מאַכט.

מיר, אַלטע חברים, וואָס האָבען געהאַט זייער אַ סך געמיינ-זאַמע ערינערונגען, פלעגן זיך טרעפן זייער אָפט אין מאַסקווע, און מיט גרויס אינטערעס פלעג איך זיך צוקוקן צו דער עוואָלוציע, וואָס קומט פּאַר ביי מיין חבר לייזער.

איך געדענק: איינמאָל, אין ווינטער 19—1918 יאָר, איז ער געזעסן ביי מיר אין וואַריס-געמיטלאַכן, שוין-מעבלירטן צימער און האָט דערציילט וועגן דעם באַלשעוויסטישן יוס־טוב, וואָס איז פּאַרנעקומען מיט אַ טאָג פריער, אין וועלכן ער האָט גענומען אַנ-טייל צוזאַמען מיט זיין פּועל־ציוניסטישער אָרגאַניזאַציע; מיט באַגייסטערונג האָט ער גערעדט וועגן די נייע האַריוואַנט, שע-מעוודיק אַביסל, מוראַ-האַבנדיק, אפּנים, אַז איך וועל אים נישט אינגאַנצן טרויען. ער איז אינגער געוואָרן און פילט זיך אַ סך

געזינטער — האָט ער מיר געזאָגט; און דאָס איז געווען קעגנטיק אויף זיין פנים. איך זיץ קעגן אים, קוק אויף זיין לייכטענדן פנים און שריי אויס: „הער זיך איין, לייזער, מיר האָבן זיך גע- ביטן מיט די ראָלן!“...

ער האָט זיך אַלץ מער און מער דערנענטערט צו די באַל- שעוויקעס און האָט באקומען ביי זיי אַ שטעלע ביי זיין געליבטער אַרבעט: אין אַ ביכער-פאַרלאַג. ער האָט באקומען אַ פאַר- אַנטוואָרטליכן פּאָסטן אין אזוי גערופענעם „צענטראַפּיעטשאַט“ און איז זוכה געווען צו האָבן אַ „דאָקלאָר“ ביים פּאַרויצענדער פון „איספּאַלקאָם“, ביים באַרימטן סווערדלאָוון...

און אַט אַן איראַניע פון מוז: ער איז פּריציטיק געשטאַרבן מיט אַ טראַגישן טויט: ער איז געשטאַרבן פון טיפּוס אין דער מאַסקווער „טשרעזוויטשיקע“.

„אונטער אַן אומגליקלאַכן שטערן איז ער געבוירן געוואָרן: געשטרעבט זיין גאַנץ לעבן צו ווערן אַ גרויסער פאַרלעגער, גע- מאַכט פאַרשידענע פאַרלעגערישע פּראָבן, און אַלץ נישט געלונגען. דער דוחק אין געלט האָט אים געשטערט צו ענדיקן דאָס, וואָס ער פלעגט אָנהייבן, און נישט דערלאָזט אָנהייבן דאָס, וואָס ער האָט אָנגעמערקט.

ער האָט אַ סך ביכלאַך אַרויסגעגעבן אין רוסיש וועגן דער אזוי גערופענער אידישער פּראַגע אין באַלויכטונג פון גרויסע מענשן ניט-אידן; ער האָט אַרויסגעגעבן אין אידיש אַ סעריע ביכלאַך פון דר. גאַטליב וועגן געזונטהייטס-פּראָגן, אונטער'ן נאָמען: „זייט געזונט“; לעזונערס „אידישע לעגענדן“ אין רוסישן און נאָך אַנדערע. דאָס אַלץ האָט ער באַשאַפן מיט גרויס מי און מאַטערניש און אין גרויס דחקות...

ער איז נישט געווען אויסגעהאַלטן, שטאַנדאָפּט, ער האָט אָבער געהאַט גרויס געשמאַק פון אַן אַמת'ן אייראָפּעאישן פאַר- לעגער. דערביי איז ער געווען אַן אינטעליגענט אין אַמת'ן זין פון דעם וואָרט; און פון אים וואָלט געקאָנט ווערן איינער פון אונזערע שענסטע פאַרלעגער.

נאָר אים איז נישט באַשערט געווען צו ווערן דאָס, צו וואָס ער איז באַרופן געוואָרן... ער האָט שוין פאַר זיין טויט באקומען

גרויסע מיטלען צו גרינדן אַ פּאַסיקן פאַר אים פאַרלאַג, און אַרײַ-
בערפּאַרנדיק מיט זײ אין וואַרשע, וואָלט ער ביכולת געווען צו
שאַפן אַ גרויסע פאַרלעגערישע פירמע, האָט אָבער דער שרעק-
לאַכער טויט אַלץ איבערגעריסן.

פאַר זײן טויט האָט ער נאָך באַווײזן אַרויסצוגעבן אין דער
שישן דעם ערשטן העפט פון לאַזינסקיס גרויסע אַרבעט: „דער
אַנטייל פון אידן אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג“. און
דאָס איז געווען זײן לעצטער שוואַנען-ליד.

דער חבר קרינסקי איז נישט געווען באַגייסטערט מיט אונזערע
אידעען. ער איז גלאַט געווען אַ פּרײַלאַכער בחור און אַ גוטער
חבר. ער געהערט צו די מענטשן, וואָס קאָנען זיך צופאַסן צו אַלע
פּיכּות און זיך אײנלעבן מיט זײ אַזוי, אַז זײ זאָלן זיך דאָרט פּילן,
ווי אײגענע מענטשן. מיר האָבן זיך מיט אים גע'חבר'ט. ער פלעגט
לעזן אונזערע ביכלאַך, זײן אין קורס פון אונזערע פּראָגן, נאָר צור-
פּיל מיט זײ באַנעמען זיך, איז נישט געווען אין זײן נאַטור. ער
האַט געקאָנט כאַפּן אַ טענצל און האָט געהאַט ערפּאָלג בײַ פּרויען.

און אָט בין איך אין לאָדז אין אַפּטייק, און קרינסקי — אויף
אַ שטעלע ביים באַוואוסטן פּאַבריקאַנט פּאַזאַנאָנסקי. ער איז
אײנמאָל געפּאַרן קיין וואַרשע און איך האָב אים געבעטן צו
ברענגען פאַר מײן קרייז אַרבעטער עטלאַכע פּוילישע ביכער,
וואָס זײנען אַרויס אין קראַקוי און ניט ערלויבט אין רוסלאַנד.
איך האָב אים געגעבן אַ בריף צו אַ חבר, און יענער האָט אים
געגעבן דאָס פּעקל ביכער מיט אַ בריף צו מיר.

ווען ער איז געפּאַרן פון וואַרשע צוריק קיין לאָדז האָט
זיך לעבן אים אין וואַגאַן אַוועקגעזעצט אַ זשאַנדאַרם. קודם
כל איז ער אַרויס אין קלאָזעט, האָט צעריסן דעם בריף און אים
אַרויסגעוואָרפּן. ער איז אַרײַן צוריק אין וואַגאַן, זיך אַוועקגע-
זעצט אויף זײן אָרט, פּאַנאַנדלעגעבונדן זײן פּעקל און האָט אָנ-
געהויבן צו איבערקוקען די ביכער. דער זשאַנדאַרם האָט אויס-
געפּרעגט, וואָס פאַר אַ ביכער זײ זײנען. קרינסקי האָט אים
דערצײלט וועגן די ביכלאַך, וואָס ס'איז נאָר אים אין קאָפּ אַרײַ-
געפּאַלן. קאָנטראַלירן זײנע רײד איז דער זשאַנדאַרם ניט אימ-
שטאַנד געווען, ווייל ער האָט קיין וואָרט פּויליש נישט געקענט.

נאָר קרינסקי האָט זיך מיט אים אזוי פריינדלאך פאָנאָנדערנע-
שמועסט, אז דעם זשאַנדאַרם איז גאָרניט איינגעפאלן, אז דער
יונגערמאַן פירט ניט קיין כשר'ע ביכער. ווען קרינסקי האָט
מיר געבראַכט די ביכער, האָט ער מיר געזאָגט: עס קומט אייך
דאָך נישט לייכט אָן צו טראַנספּאָרטירן אומלעגאַלע ביכער. דעם
בריה האָב איך געמוזט צערייסן: אז מען פאַסט מיט אַ בריה,
איז אַ פאַסקודנע מעשה; פון די ביכער וואָלט איך זיך שוין,
ווי עס איז, ארויסגעדרייט זיך."

אין דער געשיכטע פון דער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג אין
רוסלאַנד איז גוט באַקאַנט דער טיפּ אינטעליגענט, וועלכער, נישט
זייענדיק אַליין רעוואָלוציאָנער, פלעגט זייער באהילפיק זיין די
רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס. מען פלעגט זיי רופן סימפּאַ-
טיקער. און זיי, די סימפּאַטיקער, זיינען אָפט געווען מער העל-
דיש, ווי אַנדערע רעוואָלוציאָנערן אַליין.

נאָך אַ מערקווירדיקער טיפּ איז געווען דער חבר ראַאָבע.
ער האָט זיך צווישן אונז געדרייט, שטאַרק געלעזן, נאָר מיר האָבן
אַבסאָלוט פון אים קיין אַקטיווע באַציאָונג צו אונזער טעטיקייט
ניט געזען.

נאָך דער ערשטער רעוואָלוציע פון יאָר 1905 האָב איך זיך
אומגעקערט קיין וואַרשע נאָך אַ לענגערער אָפּוועזנהייט און ווער
געוואָר, אז איינער פון די פּאָפּולערסטע סאָציאַל-דעמאָקראַטישע
רעדנער אויף די מיטינגען איז מיין אַמאָליקער חבר, אַ זון פון
זייער אַ רייכן פּשוט'ן אידן און אַליין אויך שוין אַ רייכער מענש.
דאָס איז געווען ראַאָבע.

איך האָב איבערגעלעבט דריי רעוואָלוציעס אין רוסלאַנד
און האָב געזען, אז די אַרבעט, וועלכע אונזער דור האָט אָנגע-
פירט, איז ניט פאַרלאָרן געגאַנגען. אין די רעוואָלוציעס האָבן
זיך אָפּגערופן מענשן, וועלכע זיינען צוזאַמען מיט אונז אַריינגע-
צויגן געוואָרן אין באַוועגונג און וועלכע זיינען זייער גיך אָפּגע-
לאָשן געוואָרן. ווען ס'איז אָבער געקומען די באַשטימטע צייט,
האָט זיך ביי זיי אויפגעפלאַקערט דאָס, וואָס מען האָט איינגע-
פלאַנצט אין די יונגע יאָרן. דאָס האָבן מיר געזען אין דער

ערשטער רוסישער רעוואָלוציע פון 1905 יאָר און אין די צוויי רעוואָלוציעס פון 1917 יאָר.

* * *

מיט וואָס זיינען מיר געווען פאַרנומען אין צייט פון אונזער לערנען אין גימנאַזיע? אונזער צייט האָט זיך געטיילט אין צוויי צוויי טיילן: ביז מיטאָג אין גימנאַזיע — אַ לאַסט, וואָס מען באַדאַרף אָפּפּערן; אין צווייטן טייל פון טאָג האָבן מיר גע- לעבט מיט פאַרשיידענע אַנדערע אינטערעסן. געלערנט האָבן מיר נאָר אויף אַזוי פיל, אויף וויפיל עס איז נויטיק געווען, כדי ניט צו בלייבן אויפן צווייטן יאָר אין זעלבן קלאַס.

געקומען פון גימנאַזיע, פלעגט זיך פאַר אונז אָנהויבן אַ נייע וועלט: אַ פרייע, ניט געשטערטע דורך קיינעם. די עלטערן פלעגן זיך ניט מישן אין אונזערע עסקים. זיי זיינען געווען איבערצייגט, אַז מיט דעם מאַמענט, וואָס זיי האָבן אָפּגעגעבן זייערע קינדער אין גימנאַזיע, האָבן זיי שוין אָפּגעטאָן אַלץ, וואָס האָט זיך געפּאָדערט פון זיי...

מישן זיך אין אונזערע למודים האָבן זיי אויך ניט געקאָנט; געלערנט האָבן מיר אַזעלכע געגנשטאַנדן, וועגן וועלכע זיי האָבן קיין באַגריף ניט געהאַט, און אין אַזאַ שפּראַך, וואָס זיי האָבן ניט געקענט. מיר און אונזערע עלטערן זיינען געווען צוויי וועלטן אונטער איין דאַך, און יעדער האָט געלעבט זיין אייגענעם לעבן.

די עלטערן, פאַרהאַוועט אין זייערע עסקים, אין האַנדל- וואַנדל, אין פאַבריקאַציע מיט פרעמדע הענט. מיר — אין ביכער, אידיען, אידעאַלן, לויט וועלכע דאָס טראַכץ פון אונזערע עלטערן האָט ניט געקאָנט געהערן צו זייער שיינע באַשעפּטי- קונגען. אין אַנדערע הייזער האָט זיך מיט דער צייט באַקומען אויף דעם באַדן אַן אַמת'ער גהינם. די מייסטע אָבער פון אונז האָבן געלעבט בשלום מיט די עלטערן, אויסער די איינצלע פּאַלן, ווי למשָׁל, ווען מען פלעגט „פּאַקן“ אַ 2 אויפן קוואַרטל, אָדער ווען עס פלעגט געשען עפעס אַן אויסערגעוויינלאַכער פּאַסט.

איך פערזענלאַך האָב סוף כל סוף געמוזט אַרויסציען זיך פון מיינע עלטערן און דינגען זיך אַ צימער ביי פרעמדע, כדי

ניט צו זיין געשטערט אין מיין טעטיקייט. דאָס האָט זיך מיר לייכט ניט איינגעגעבן; איך האָב געמוזט קעמפן פאַר מיין פרייז הייט, פאַר מיין רעכט צו טאָן, וואָס איך וויל. ענדלאַך האָט מיין פּאָטער נאָכגעגעבן, נאָר איך האָב געמוזט דינגען אַ צימער בשותפות מיט אַ באַקאַנטן אידן פון מייע עלטערן. ער האָט דאָס געזאָלט השגחה געבן אויף מיין אויפֿ־פירונג.

אַ צימער האָב איך געדונגען אויף גענשע גאַס, ניט ווייט פון מייע עלטערן. דעם ערשטן אָוונט בין איך געזעסן ביי זיך אין צימער, און געקליבן נחת פון מיין „איינזאַמקייט“. קומט אינמיטן אריין מיין מוטער מיט אַ פעקעלע פון אַ באַקעליי־קראָם — דאָס האָט זי מיר געבראַכט צו חנוכה־הבית: איר מוטער־געפיל האָט ניט געקאָנט לאָזן מיר אָן אַ ברכה אויפן נייעם וועג...

מיין שכן פלעגט זעלטן זיין ביי מיר אין צימער, דאָך איז ער געווען פאַר מיר אַן איבעריקער עדות, און איך האָב געטאָן אַלץ, כדי פון אים צו פטור ווערן. איך בין אים אזוי „דער־גאַנגען די יאָרן“, אַז ער איז איינמאָל שטאַרק אין כעס געוואָרן און האָט מיר געזאָגט: „איך וויל דיך ניט קאָנען! איך צי זיך ארויס פון צימער“... פון גרויס פרייד האָב איך זיך געוואָלט כאַפן קושן מיט אים, און ער, אַן אויפגעבראַכטער, איז אַוועק און אַ טראַסק געטאָן מיט דער טיר; אין זעלבן טאָג האָט מען זיינע זאַכן צוגענומען פון צימער. איך בין געוואָרן אַ פולשטענ־דיק פרייער מענטש, און מיין צימער האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ מין זאַמל־פונקט פאַר די נענטערע חברים.

איינמאָל, שבת, קום איך צו די עלטערן מיטאַגן. איד זע: מיין מוטער איז אַ פאַרוויינטע, און מיין פּאָטער אַביסל בלאַסלאַך, מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם נאָז. אין פלוג האָב איך זיך דער־שראָקן און פרעגן, וואָס איז געשען? — מען וועט דיר שוין הענגען! — האָט מיין פּאָטער גע־זאָגט.

פאַר וואָס? — האָב איך אַ פאַרוואַנדערטער געפרעגט. ענדלאַך בין איך געוואָרן געוואָרן פון אַזאַ מעשה: דער

פאָטער איז געווען ביי מיר אין צימער און ער האָט אַ קוק געגעבן אין מיינע הפצים, האָט ער געפונען, צווישן אנדערע זאכן, אַ העקטאָגראַף. דאָס האָט אים אזוי איבערגעשראָקן, אז ער איז באַלד אַוועקגעלאָזן אַהיים, און דערציילט דאָס דער מוטער. איך האָב מיינע עלטערן געמוזט צוזאָגן, אז דעם העקטאָגראַף וועל איך ביי זיך שוין מער ניט האַלטן. איך האָב מיין וואָרט גע- האַלטן, און אינ'ם זעלבן אַוונט איז דער העקטאָגראַף אַריבער- געטראָגן געוואָרן צו אַ צווייטן חבר.

מיר זיינען געווען פאַרטיפט אין אונזערע אייגענע אינטע- רעסן, און אונז האָט אַבסאָלוט ניט אָנגעגאַנגען, וואָס אַרום אונז טוט זיך.

מיר האָבן פון אָנהויב ניט געהאַט קיין באַזונדערע שילער- אָרגאַניזאַציע. אונזער גרופע איז געווען אַ נאַטירלאַכער קרייז פון חברים, וואָס האָבן געהאַט אַ סך געמיינזאַמע אינטערעסן. איך האָב אין קרייז געשפּילט די ראָלע פון דעם פּלאַן-געבער, און מיין חבר בוך — דער פּלאַן-באַטראַכטער; איך בין געווען די דינאַמיק, די טרייב-קראַפט פון אונזער חבר'שע גרופע, און דער חבר בוך — די סטאַטיק, די גלייכגעווייבט-קראַפט.

משונה'דיקע פּלענער פּלעגן מיר אַמאָל איינפאַלן. נאָך אין צווייטן קלאַס, ווען „זשול ווערן“ איז נאָך געווען פּריש אין זכרון (איך האָב אין דער צייט פון פּעריען פון ערשטן אין צווייטן קלאַס דורכגעלעזן גאַנץ זשול ווערן), איז מיר איינגעפאַלן אַ פּלאַן צו אָרגאַניזירן אַ מין חיל פאַר אונזערע חברים, וועלכע האָבן באַ- דאַרפט אויספירן וועלכע ס'איז העלדישע טאַטן. און אזוי ווי קיין קאָנטראַקטע אויפגאַבן האָב איך אַרום זיך ניט געקאָנט גע- פינען, און אזוי ווי דאַמאָלסט האָט זיך זייער געטומלט מיט חיבת ציון, האָב איך פאַרבונדן דעם פּלאַן פון שאַפן אַ שילער-אַרמיי מיט דער אידיע פון חיבת-ציון. די אַרמיי האָט געזאָלט איינ- נעמען פּאַלעסטינע און אונזער חבר'שע גרופע האָט געזאָלט דינען פאַר אַ קערן פאַר דער צוקינפטיקער אַרמיי.

איך האָב אויפגערוּפן מיינע חברים אויפן אזוי גערופענעם „קריגס-פּלאַן“, וועלכער געפינט זיך נעבן ציטאַדעל. די חברים זיינען זיך צוזאַמענקומען, און איך האָב ערקלערט מיין פּלאַן.

סקעפטיש צו דעם פלאן האָט זיך באצויגן איינער אַ חבר פון אוקראַינע. דאָס איז געווען איינער פון אונזערע קלינסמע חברים. ער האָט זיך באמיט צוקלאַפן מיינע פּאַנטאַזעס. נאָר מיט מיר האָט מיטגעשטימט, אפילו גאַנץ פּאַסיוו, דער חבר בוך, און דער פּלאַן איז מיט באַנייטערונג אָנגענומען געוואָרן.

דאָ באַלד איז געמאַכט געוואָרן אַ פּרוּאוּו פון אַ שלאַכט מיט די שקצים, וואָס האָבן זיך דאַמאָלסט געפונען אויפ'ן קריג-פּלאַץ. פון דער שלאַכט זיינען די שקצים אַנטלאָפן מיט חרפה: מיר האָבן געזיגט.

די שקצים האָבן אָבער ניט אינגאַנצן אוועקגעוואָרפן דאָס געווער. זיי האָבן זיך אָרגאַניזירט און האָבן אונז, אין עטלאַכע טעג ארום, געמאָלדן קריג. די ביידע „חילות“ זיינען זיך צוזאַם מענגעקומען. עס איז געבליבן ביי ביידע צדדים צו פאַרענדיקן דעם שטרייט מיט אַ דועל פון צוויי אויסגעקליבענע פּאַרשטייער פון ביידע חילות, אויפן מוסטער פון די פּלשתיים מיט די אידן. פון אונזער זייט בין איך ארויסגעטראָטן. ביידע געגנער האָבן זיך אוועקגעשטעלט איינער קעגן דעם אנדערן, ווי צוויי הענער. די ביידע חילות זיינען געשטאַנען און געקוקט אויף דער סצענע. מיר האָבן זיך צעקלאַפּט, נאָר קיינער איז ניט געבליבן קיין זיגער, און מיר האָבן אָפּגעלעגט אויף אַ צווייטן מאָל.

נאָכדעם האָט מיין פּלאַן אָנגעוואָרן דעם גאַנצן חן: ס'איז אַ קנאַפע העלדנטאַט צו שלאָגן זיך מיט שקצים פון „קריגס-פּלאַץ“. איך האָב גע'חלומ'ט אָבער נאָר וועגן העלדנטאַטן.

דער עצם-ענין פון ארץ-ישראל איז מיר געווען גאַנץ פּרעמד. צוקונפטיקע העלדישע טעטיקייט פאַר ארץ-ישראל איז אזוי ווייט געווען, און די איצטיקע פאַרברייטונגס-טריט זיינען אזוי פּראָד זאַאיש ארויסגעקומען, אז איך האָב אליין באשלאָסן דעם גאַנצן פּלאַן ליקווירירן; אגב איז איינגטלאַך ניט געווען, וואָס צו ליכט ווידירן. מיר האָבן מער וועגן דעם ניט גערעדט.

די צווייטע פּרוּאוּו פון אָרגאַניזירן די שילער ארום אַ בא-שטימטע אַרבעט, צוליב אַ באשטימטן צוועק, איז געמאַכט גע-וואָרן אין אַ יאָר ארום, אונטער אַ זייטיקן איינפלוס. ווען איך בין געווען אין דריטן קלאַס.

אין דער צווייטער גימנאַזיע, וואָס האָט זיך געפונען אויף נאָוואָליסקע און וואָס איז אויך געווען פאַרפולט מיט אידן, איז צווישן די מער אנטוויקלטע שילער פון פינפטן און זעקסטן קלאַס אויפגעשוואומען אַ פלאַן צו ארויסגעבן אַ שילער־זשורנאַל, פאַרשטייט זיך, אין רוסיש. די רעדאַקציע פון זשורנאַל האָט זיך געווענדט צו מיר, אַלס אַ מער־אנטוויקלטן שילער, צו געבן אַן אַרטיקל פאַר'ן זשורנאַל. איך האָב צוגעשיקט אַן אָנהויב פון אַ דערציילונג, וואָס האָט געזאָלט הייסן, אויף וויפיל איך געדענק: „דער יתום“. אַ גוט באַקאַנטער שטאַם־נאַסט פון מייענע עלטערנס נאָרקיד האָט מיר אַמאָל דערציילט זיין ביאָגראַפיע, און זיין דערציילונג האָט מיר באַנייטערט צו מאַכן דערפון אַ ווערק.

די שפעטיקע נאַכט אין שטאָט פינסק. קיין דורכגייער זעט מען נישט. אַלץ שלאַפּט. אין די הייזער איז פינסטער, נאָר אין איין הייזל זעט זיך אַ ליכט. דאָרט גוסס'ט אַ שווערער קראַנט־קער, דעם העלד'ס פּאָטער. דער העלד פון דער דערציילונג איז פאַר'יתומ'ט געוואָרן, די משפּחה איז רואַנירט געוואָרן, און דער העלד מוז פאַרן זוכן פּרנסה אין די ווייטע מקומות, אין די גרויסע שטעט.

דער העלד איז אויפן שיף, וואָס פאַרט פון פינסק קיין קיעוו. דער טייך דניעפער, זיינע שיינע ברעגן, די אוקראַינער נאַטור, די שטאָט קיעוו.

דאָס איז אין קורצן דער אינהאַלט פון ערשטן קאַפיטל פון מיין דערציילונג. איך געדענק נישט אַפילו, ווי איך האָב אַ נאָמען געגעבן דעם העלד, נאָר דעם אינהאַלט געדענק איך גענוי. אוי־סער די סצענע ביים חול'ה'ס בעט, זיינען אין דער דערציילונג נישט געווען קיין אויסגעטראַכטע זאַכן; די אוקראַינישע נאַטור, דעם טייך דניעפער, קיעוו האָב איך מיט מייענע אויגן געזען, דעריבער זיינען זיי ארויסגעקומען גאַנץ לעבעדיק.

מיין דערציילונג האָט געמאַכט אַ רושם. זי איז געווען אַפֿ־געדרוקט נאָכן לייט־אַרטיקל. די לעזער האָבן איר געפונען פאַר דער אינטערעסאַנטסטער זאַך פונ'ם גאַנצן זשורנאַל. די רעדאַקציע האָט זיך געווענדט צו מיר, איך זאָל צושטעלן די פאַר־

זעצונג פון דער דערציילונג. נאָר דעם המשך איז ניט באשערט געווען צו זען די ליכטיקע וועלט. דעם זשורנאַל האָט „נאַטשאַל-סטוואָ“ פון גימנאַזיע געפאַסט; דער איניציאַטאָר פון זשורנאַל און גלייכצייטיק דער מחבר פון פאַמפלעט אויף די לערער, וואָס איז געווען אָפגעדרוקט אין ערשטן נומער, איז אויסגעשלאָסן גע-וואָרן פון גימנאַזיע און זיין קאַריערע איז אינגאַנצן צעשטערט געוואָרן.

איך האָב אַפילו ניט באוויזן אָנצושרייבן דעם המשך פון מיין דערציילונג. דעם אמת גערעדט, בין איך געווען אין אַ גרויסער פאַרלענגהייט מיט מיין שאַפונג. צום ערשטן און צום לעצטן מאָל האָב איך „געזינדיקט“ מיט בעלעטריסטיק. איך האָב אינסטינקטיוו געפילט, אַז אויב איך האָב יאָ אַ וועלכן ס'איז חוש צום שרייבן, וועט עס יעדנפאַלס ניט אויסדריקן זיך אין דער שיינער ליטעראַטור... איך האָב אַליץ געקליבן זיך אוועקזעצן צו מיין דערציילונג, און דאָ האָט געטראָפן דאָס אומגליק. בין איך שוין במילא פטור געוואָרן פון ברעכן זיך דעם קאָפּ צו שאַפן נייע בילדער.

דער זשורנאַל אַליין איז אָבער געווען אַ גרויסער שאָד. ארום זשורנאַל האָט זיך געשאַפן אַ לעבהאַפטע אָרגאַניזאַציע, און דאָ איז מיט אַמאָל אַליץ צעשטערט געוואָרן.

די שילער פון דער צווייטער גימנאַזיע זיינען געווען אזוי איבערגעשראַקן, אַז וועגן שאַפן אַ נייעם זשורנאַל ביי זיי האָט שוין קיין רייד ניט געקאָנט זיין. האָב איך זיך גענומען צו שאַפן ביי אונז אין גימנאַזיע אַזאַ זשורנאַל. די חברים איז די אידיע געפעלן געוואָרן און אין גיכן איז ערשינען דער ערשטער נומער פון זשורנאַל. דער רעדאַקטאָר פון זשורנאַל בין איך געווען. איך בין אויך געווען דער מחבר פון לייט-אַרטיקל און פון פער-ליעטאָן, וואָס האָט געזאָלט פאַרשמעלן די לערער און זייער פערד-גאַנישע טעטיקייט. מיין גאַנצן כעס האָב איך אויסגעלאָזן, פאַר-שטייט זיך, צום לערער לעבעדיעוו: ער איז ביי מיר אויסגע-קומען גענוג שוואַרץ.

אונזער זשורנאַל האָט קיין לאַנגע יאָרן ניט געהאַט: ס'האָט

ביי אונז אויסגעפעלט „ליטעראַרישע“ כחות. מער ווי איין נומער איז פון זשורנאַל ניט ארויסגעגאַנגען.

די און נאָך אַנדערע פּראַווון צו שאַפן אַ שילע־אַרגאַניזאַציע איז ביי מיר געווען אַ סטיכישער אויסדרוק פון די געבוירענע אינסטינקטן פון אַ געזעלשאַפטלאַכן טוער און זיי האָבן צום סוף געבראַכט מיר צו אַ סיסטעמאַטישער געזעלשאַפטלאַכער אַרבעט צווישן די שילער.

דאָס שטענדיקע זוכן פון ביכער און דאָס צופעליקע באַקומען אַ נויטיקן בוך איז נמאס געוואָרן. באַזונדער איז מיר שווער געוואָרן, זינט איד האָב באַקומען אַ סיסטעמאַטישן קאַטאַלאָג מיט אָנווייזונגען, וואָס פאַר אַ ביכער און לױט וועלכן סדר מען דאַרף ליינען. דער קאַטאַלאָג איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרן אין אַ באַשטימטער ריכטונג. מיין גאַנץ וועזן האָט זיך צו דער ריכטונג געצויגן און מיין גאַנצעס לעזן איז געווען צו דער ריכ־טונג צוגעפאַסט, נאָר די צופאַסונג האָט געטראָגן ניט קיין סיסטעמאַטישן, נאָר אַ צופעליקן כאַראַקטער, און אַ דאַנק דעם קאַטאַלאָג האָב איד געקאָנט אין מיין לעזן אַריינטראָגן אַ באַ־שטימטן סיסטעם, אַ באַשטימטן סדר. דער קאַטאַלאָג אָבער האָט מיר געבונדן אין אַ באַשטימטן זין: איד פלעג שוין ניט וועלן לעזן קיין ביכער, וואָס זיינען ניט געווען אָנגעמערקט אין דעם קאַטאַלאָג. אויסצופירן אַזאַ לעזן — דוקא פון די ביכער, וואָס זיינען אָנגעמערקט געוואָרן אין קאַטאַלאָג — איז געווען אַ שווערע זאַך.

אַ צייט האָב איד ווי־ניט־איז געמיטלט זיך. איד פלעג צו־רעדן מיינע פאַרמעגלאַכע חברים צו קויפן די אָדער יענע ביכער, און איד פלעג זיי דער ערשטער דורכליינען. גליקלאַך, געדענק איד, בין איד געווען, ווען מיר האָט זיך איינגעגעבן צו באַוועגן מיינע חברים, די ברידער האָזענבליום, צו קויפן דאָכראָליובאָוילס ווערק. מיט אַמאָל אַזא אַוצר!... נאָר ניט אַלעמאָל פלעגן מיר אַזעלכע זאַכן זיך איינגעבן; און איד פלעג אַ סך בענקען נאָך אַ בוך, וואָס פלעגט מיר פּעלן צום סדר פון לעזן און וועלכען איד פלעג ניט קענען באַקומען אין די הענט אַריין. האָב איד שטאַרק אָנגעהויבן צו קלערן וועגן אָרגאַניזירן אַן

אייגענע שילער-ביבליאָטעק. די ביבליאָטעק איז מיר געווען נויט טיך ניט נאָר פאַר מיין לעזן, נאָר אויך פאַר די אומזיסטע תלמידים און תלמידות, וואָס איך און מיינע חברים האָבן געהאַט. אויך איז די ביבליאָטעק געווען נויטיק פאַר די אָפּגעשטאַנענע חברים, וועלכע מען האָט באדאַרפט אריינציען אין לעזן.

איך האָב געהאַט אַביסל ביכער, יעדער פון מיינע נענטערע חברים האָבן געהאַט ביכער, צוזאַמענקלייבן זיי אין איין אָרט, פון וואָס מען זאָל קאָנען זיי ארויסגעבן, און נאָכדעם צוקויפן די ביכער, וואָס וועלן אונז פּעלן, איז פאַר אונז געווען ניט פון די שווערע זאַכן.

קאניקול, פון דריטן און פערטן קלאס, ווען איך האָב באזונדערס אינטענסיוו געלעזן, האָב איך פאַרגעלעגט מיינע חברים צו גרינדן אַזאַ ביבליאָטעק. מיר האָבן אויף איין אָונט אויפגערופן אַ פאַרזאַמלונג צו גרינדן אַן אייגענע שילער-ביבליאָטעק. די פאַרזאַמלונג איז פאַרגעקומען אין דירה פון חבר בוך, וועלכער האָט דאַמאָלסט געוואוינט אין אַ דורכגאַנגס-הויף פון דלוגע צו קראַשינסקיס גאַרטן.

די גרינדער פון דער ביבליאָטעק זיינען געווען די, וואָס האָבן באַלד איינגעשטימט אָפּצוגעבן זייערע ביכער אין אַלגעמיינעם רשות. דאָס זיינען געווען, פאַרשטייט זיך, די נענטערע חברים. די איבעריקע חברים, וואָס האָבן זיך נאָך ניט געקאָנט באשליסן אויף אַזאַ שריט, זיינען פאַררעכנט געוואָרן דערווייל פאַר געסט. אין גרויסן זאַל פון מיין חבר בוך'ס דירה איז אוועקגעשטעלט געוואָרן אַ ספּעציעלער לאַנגער טיש, אויפן טיש צוויי לייכטער מיט גרויסע ליכט, און ארום טיש זיינען פאַנאַנדערגעשטעלט געוואָרן שטולן, אויף וועלכע עס זיינען געזעסן די גרינדער; ביים וואַנט, אַנטקעגן טיש, איז אוועקגעשטעלט געוואָרן אַ ריי שטולן, אויף וועלכע עס זיינען געזעסן די געסט. פאַרוואָס מיר האָבען עס אַזוי געמאַכט, פאַרוואָס מיר האָבען עס אַזוי איינגעשטעלט, קאָן איך איצט ניט זאָגן. מיר האָבן געפונען, אַז מיר דאַרפן מאַכן אַ פאַרזאַמלונג מיט פאַראַד. דאָס איז געווען, הייסט עס, אונזער פאַראַד.

פאַרויצער פון דער פאַרזאַמלונג איז געווען דער חבר בוך.

ער איז געווען אַ פאסיקער פאָרזיצער: אַ געלאַסענער, אַ קאַלט-בלומיקער. דער „דאָקלאַדטישק“ (רעפערענט) בין איך געווען. דער סדר-היום איז געווען אַ נאַנץ איינפאַכער: מיין רעפעראַט, דעבאַטן וועגן דעם רעפעראַט און פראקטישע שריט. קיין דע-באַטן זיינען גאָרניט פאָרגעקומען, ווייל מען האָט געפונען, אַז די זאַך איז אַזוי אויך גענוג קלאָר, נאָר די געסט האָבן געשטעלט אייניקע פראַגן. נאָכדעם ווי די פראַגן זיינען פאַרענטפערט גע-וואָרן, האָט מען געמאָלדן, אַז די ביבליאָטעק עפנט זיך אין דירה פון חבר בוך, און מען האָט פאָרגעלייענט דאָס צעמל פון די חברים, וואָס טראָגן אריין זייערע ביכער.

די פאַרזאַמלונג האָט זיך געענדיקט, און מיר זיינען צוגע-טראָטן צו דער אַרבעט. פאַר מיר האָט זיך אָנגעהויבן אַ נייע וועלט. גאַנצע טעג פלעג איך פאַרברענגען ביים אויפגעמען די ביכער, איינשמעלן זיי, איינאַרדען זיי, קאַטאַלאָגירן זיי, און ענדלאַך ביים ארויסגעבן זיי.

דאָס איז געווען מיין ערשטע פראקטיס פון מיין ביבליאָטעק-קאַריערע. מיר איז שוין אַפנים באשערט געווען, פון געבוירן אָן, צו זיין אַ ביבליאָטעקאַר.

די שילע-ביבליאָטעק איז אויך געווען מיין ערשטע פראקטיס אויף דעם געזעלשאַפּטלאַכן געביט. פון דאַמאָלס אָן קאָן זיך דאַטירן דער אָנהויב פון מיין געזעלשאַפּטלאַכער אַרבעט. איך בין דאַמאָלסט אַלט געווען 16 יאָר.

ארום דער ביבליאָטעק האָט זיך שוין קאַנצענטרירט אַ באַ-שמענדיקער קרייז פון חברים, וואָס האָבן געהאַט געמיינזאַמע אינטערעסן.

אונזערע סימפּאטיעס האָבן זיך שוין ביז דער צייט גאַנץ בולט ארויסגעוויזן — אונז האָט שוין אָנגעהויבן נאַנץ שטאַרק אריינציען די רעוואָלוציאָנערע שטימונג פון דער רוסישער ליטע-ראַטור. איז די ביבליאָטעק געווען אַ פונקט, וואָס זי האָט ניט נאָר אונז אַליין רעוואָלוציאָניזירט, נאָר זי האָט אונז אויך געגעבן די מעגלאַכקייט צו ווירקן אויף אַנדערע אין דער הינזיכט. מיר האָבן נאָך ניט געהאַט קיין פראַגראַם, מיר האָבן זיך נאָך ניט גע-שמעלט קיין באשטימטע צילן, נאָר מיר האָבן שוין געהאַט אַ

קלאָרע שטימונג, און ביי אונז האָט זיך שוין באשאפן אַ חשק אונזער שטימונג איבערגעבן אַנדערע.

איז די ביבליאָטעק ממילא געוואָרן אַן אָרגאַניזאַציע־פונקט. ביי דעם האָט זי זיך ניט געקענט אָפשטעלן; ביים אַרויסגעבן די ביכער האָבן מיר געמוזט ערקלערן די באדייטונג פון דעם אָדער יענעם אַרויסגעגעבענעם בוך. איך האָב געמוזט געבן עצות די ניט־ערפארענע לעזער, אָנווייזן זיי, וועלכע ביכער זיי דאַרפן לעזן און לויט וועלכן סדר. אַזא אַרבעט האָט אַרויסגערופן די נויט־קייט אַליין זיך אָפצוגעבן אַ דינ־וחשבון אין דעם, אין וואָס ס'באשטייט אונזער „גלויבן“.

די נויטיקייט פון אַ שאַרפן, אַ קלאָרן שטאַנדפונקט האָט זיך געמוזט שטאַרק דערפילן, ווען איך האָב פון מיין אייגענע זעלבסט־בילדונג געמוזט אַריבערגיין צו בילדן אַנדערע.

און ס'איז געשאפן געוואָרן אין אַ צייט אַרום אַ קרייז צו שטודירן די סאָציאַליסטישע ליטעראַטור, אויף וויפיל זי איז געווען אין רוסישן. די לעזונגען פון קרייז האָבן אָנגעהויבן פאַר־קומען ביי מיר אין צימער.

מיר האָבן אָנגעהויבן צו לעזן דאָבראַליובאָווס אַרטיקל: „ראַבערט אָוען און זיין טעטיקייט“. דאָס איז פאַרגעקומען דאָן, ווען איך האָב שוין געהאַלטן ביים ענדיקן די פראַגמאַנאַזיע.

איד בין אַריינגעטראָטן אין 1882 יאָר אין צווייטן קלאַס פון דער פראַגמאַנאַזיע, און געענדיקט האָב איך עס אין 1885 יאָר. ווען איך בין אַריינגעטראָטן אין פראַגמאַנאַזיע, בין איך געווען אַלט 13—14 יאָר. איך האָב נאָך אַליין ניט געוואוסט, אין וואָס פאַר אַ ריכטונג עס וועט אַוועקגיין מיין אַנטוויקלונג. מיינע נייגונגען, מיינע שטימונגען זיינען נאָך פאַר מיר ניט גע־ווען אינגאַנצן קלאָר. איך האָב אָבער געהאַט אַ געוואַלטיק גרויסן חשק צום לעזן, און דאָס האָט מיר געבראַכט צו אַ קלאָרער וועלט־אָנשוואונג.

די עמפּינדל־אַכסטע יאָרן האָב איך פאַרבראַכט אין דער פראַג־מאַנאַזיע. אַהין בין איך אַריינגעטראָטן נאָך אַ אינגל, וואָס האָט געמאַכט די ערשטע, אומבאַוואוסט־זיניקע טריט אין לעבן, און אַרויס פון דאָרט בין איך אַ באוואוסט־זיניקער בחור־ל, מיט אַ

כאשטימטן שטאנדפונקט. ניט די גימנאזיע האָט דאָס אַלץ מיר געגעבן, ניט די סביבה מיינע, נאָר דאָס לעזן. דאָס לעזן האָט אנטוויקלט מיין מאַרף, מיין כאַראַקטער. דאָס לעזן האָבן מיר געגעבן אידייען, דאָס לעזן האָט אנטוויקלט מיינע געפילן, דאָס לעזן האָט מיר ענדלאַך געמאַכט פאַר אַ רוסישן אינטעליגענט.

דאָס לעזן האָט געווירקט ניט נאָר אויף מיר, נאָר אויף מיין גאַנצן דור. מיר זיינען אַלע געווען אונטער דער השפעה פון דער רוסישער ליטעראַטור און פון דער רוסישער קולטור. און מיר זיינען געוואָרן רוסיפֿיצירטע אידישע אינטעליגענטן.

ווען מיר זיינען געווען אין פּראָגימנאזיע האָבן מיר גאָרניט געפילט, אַז מיר געפינען זיך אין אַ פּרעמדער סביבה, ווייל מיר זיינען געווען די טאָן־געבער פון קלאַס, און די איבעריקע שילער האָבן זיך צו אונז צוגעפאַסט. אַנב, די צוואַנג פון דער רוסישער שפּראַך האָט פאַרטונקלט אונזער באַוואוסטזיין אין דער הינזיכט, און מיר האָבן זיך מיט אונזער רוסישער שפּראַך געפילט ווי ביי זיך אין דער היים.

נאָר אַט האָבן מיר געענדיקט די פּראָגימנאזיע, און מען האָט אונז צעוואָרפן אין די פינפטע קלאַסן פון אַלע זעקס גימנאזיעס, וואָס זיינען געווען אין וואַרשע, צו עטלאַכע שילער אין יעדער גימנאזיע. פון אונז דריי, מער באַוואוסטזיניקע חברים, בין איך אַריינגעפאַלן אין דריטער גימנאזיע, בוך אין זעקסטער און יאָאָבס אין פינפטער.

מיט מיר אין דער דריטער גימנאזיע זיינען אַריינגעפאַלן נאָך עטלאַכע חברים, ליטוואַקעס. די דריטע גימנאזיע האָט זיך געפונען אין אַ הויז, וואָס האָט אַמאָל געדינט פאַר אַ פּרויען־מאָנאַסטיר. די גראַבע ווענט, די קנאַפּע באַלויכטונג האָט גיכער דערמאָנט אַן אָרט פאַר אַ געפּענגניש, ווי אַן אָרט, וואו מען ערציט יונגע נשמות. די לערער, פון דעמועלבן טיפּ ווי אין דער פּראָגימנאזיע. דער אינספּעקטאָר, איסטאָמין, איז געווען באַ־וואוסט אַלע וואַרשעווער שילער. ער האָט בעסער געפאַסט צו זיין אַ קאָמאַנדיר אין אַ קאָזאַרמע, איידער אַן אינספּעקטאָר אין אַ גימנאזיע. פאַר ניט טראָגן אַ ספּעציעל האַלדזטיכל, וואָס מיר

פלעגן אָנרופן: „ניקאָלאַסקע“, אַ האַלז־טיכל וואָס זעלנער פלעגן אַמאָל טראָגן, פלעגט ער זעצן אין קארצער. מיר אליין האָט ער איינמאָל געטראָפן אויף די טרעפּ און זיין אויג פון אַ שפּיאָן האָט גלייך באַמערקט, אַז איך טראָג ניט דאָס געזעצלאכע האַלז־טיכל, און ער האָט מיר אַריינגעזעצט אויף צוויי שעה אין קארצער.

אין מיין צייט האָט מען אַ קליין אינגל פון דעם ערשטן קלאַס אַריינגעזעצט אין קארצער. ווען עס איז געוואָרן פינף סטערלאַך, האָט די שטיִלקייט פון געוועזענעם מאַנאַסטיר, די שאַטנס פון די גראַבע ווענט געוואָרפן אַזאַ אימה אויפן אינגל, אַז ער האָט גע'חלש'ט, און די מעשה האָט ניט אָפּגעהאַלטן אים־טאַמינען צו זעצן קינדער אין קארצער פאַר אַ ליאַדע נאַרישקייט. די איבעריקע לערער זיינען ניט געווען בעסער פאַר די לערער פון פראַגנימנאַזיע. דער לערער פון לאַטיין, הושטשא, אַ פּאָליאַק, האָט אין אַ קאָרדאָר ניט געוואָלט ענטפערן אַ שילער, ווען ער האָט זיך געווענדט צו אים מיט אַ פראַגע אויף פּויליש.

די שילער זיינען כמעט אלע געווען פּאָליאַקן און פּוילישע אידן. דאָס איז געווען אַ ריינע, טיפּיש־פּוילישע סביבה, צו וועלכער מיר אין אונזער פראַגנימנאַזיע זיינען גאָרניט געוואוינט געווען. און מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט אויף די קעצטע בענק פון קלאַס, ווייל נאָר דאָרט זיינען געווען פאַר אונז פרייע פלע־צער, און מיר האָבן דאָרט פאַרגעשטעלט אַ באַזונדער וועלט, מיט וועלכע די איבעריקע שילער פון קלאַס האָבן קנאַפּע מגע־ומשא געהאַט. איך געדענק נאָך, אַז איינער, אַ שילער פון אונז־זער קלאַס, האָט געבראַכט עטלאכע שילער פון אַן אַנדער קלאַס, און אַנווייזנדיק אויף אונז, געזאָגט: „אָט זיינען די מאַסקאַליעס!“

ניט קוקנדיק אויף דעם, בין איד זייער גיך צוגעטראָטן צו שאַפן אין אונזער פינפטן קלאַס אַ קרייז צו שטודירן די סאַציאַ־ליסטישע ליטעראַטור. איך האָב אויסגענוצט מיינע באַציאונגען פון פראַגנימנאַזיע און האָב אויפגערוּפן אַ פאַרוואַמלונג פון עט־לאַכע שילער, צווישן זיי אַ פאַר פּאָליאַקן.

כדי ניט אָפּצושרעקן די פּאָליאַקן פון אַ צרדעמאַקראַטישער סביבה, האָב איך אויפגערוּפן אַ פאַרוואַמלונג ביי ברעגמאַנען. אין אַן עלעגאַנט־מעבלירטן צימער פון חבֿר ברעגמאַן זיינען זיך

צוזאַמענגעקומען עטלאכע שילער און האָבן אויסגעהערט מײן דרשה וועגן זעלבסט-בילדונג. איך האָב געמוזט רעדן ניט וועגן גאַנץ כשר'ע זאַכן. אונטער דער פּאַרטיערע פון צימער האָט זיך אימיצער מיט פלייס, זעט אויס, אַוועקגעשטעלט און ניט באַ- מערקטערהייט אויסגעהערט מײן גאַנצע דרשה...

מײן גוטמוטיקער חבר האָט געכאַפט נאָך דער פּאַרזאַמלונג אַ גרויסן פּסק פאַר זײן חבר'ן זיך ניט מיט פּאַסיקע עלעמענטן, און די פּאַרזאַמלונגען האָבן שוין מער ניט געקענט פּאַרקומען ביי אים. מיט די פּוילישע שילער איז געווען שווער זיך איינצואַרד- נען. ביי זייערע עלטערן איז ניט געווען ווי ביי די ליטווישע עלטערן: צוזאַמענקלייבן זיך גלאַט אין דער וועלט אַרײן, ניט פּרעגנדיק ביי קיינעם, איז ניט געמאַלט געווען.

נאָר אויף די שילער האָב איך וועניק אַכט געלעגט. איך האָב דאַמאַלט געזוכט ענערניש די מעגלאַכקייט אַרײנצוטערעטן אין אַ פּאַבריק, כדי צו קאָנען אַגיטירן צווישן אַרבעטער.

מײנע מעשים זײנען דערנאַנגען צו „נאַטשאַלסטוואָ“, און אויף אַ באַראַטונג פון די דירעקטאָרן ביים קוראַטאָר איז געבליבן מיר אויסצושליסן פון גימנאַזיע. אַלס אַ געפּערלאַכן שילער. דער דירעקטאָר האָט גערופן מײן פּאָטער און האָט אים געזאָגט, אַז ער האָט אויף אים רחמנות און ער ראַט אים מיר אָפּנעמען פון גימנאַזיע, אַנדערש וועט ער זײן געצוואונגען מיר אויסצושליסן, און די טירן פון די רעגירונגס-שולן וועלן זײן אינגאַנצען פאַר מיר פאַרמאַכט.

דעם פּאָטער איז ניט געבליבן קײן אַנדער ברירה, ווי צו אָפּנעמען מײנע פּאַפירן, און איך בין געוואָרן אויס גימנאַזיסט. איך האָב דאָס ניט שטאַרק באַדויערט: מען האָט פאַר מיר געטאָן דאָס, וואָס איך האָב שוין סײ ווי סײ געקליבן זיך צו טאָן. איך האָב גערעכנט, אַז סוף כל סוף וועט זיך מיר אײנגעבן אַרײנ- צוטערעטן אין אַ פּאַבריק: אַרבעטן אין אַ פּאַבריק און גלייכ- צײטיק באַזוכן די גימנאַזיע איז אַ זאַך וואָס איז אומענלאַך.

אין אָנהויב פּרילינג 1886 יאָר האָב איך זיך געזעגנט מיט דער גימנאַזיע.

ד י ג א ס

די גאס, די ניט היימישע סביבה, דערציט אונז ניט וועניקער, ווי די היים, די היימישע סביבה.

אין קליינעם אידישן שטעטל, און אפילו אין א גרעסערער אידישער שטאָט, טראָגט די גאס דעמזעלבן כאַראַקטער, וואָס די היים: די זעלבע אידן, די זעלבע שפראַך, די זעלבע קולטור. די אידישע סביבה פון קליינעם שטעטל און פון א גרעסערער אידישער שטאָט רינגלט אזוי ארום דעם אידן, אז אויסמיידן די ווירקונג פון דער סביבה, באַהאַלטן זיך פון איר איז אוממעגלעך. טראָגט אויף זיך יעדער איד דעם שטעמפל פון דער אידישער סביבה.

אַנדערש איז אָבער אין אַ ניט־אידישע שטאָט, ווי קיעוו, למשל, אָדער אין אַזאַ גרויסע שטאָט, ווי וואַרשע. די גאס איז פיל־אַרטיק, פיל־פאַרביק. דעריבער קומט אַמאָל אַרויס דאָרטן פון די קינדער אומערוואַרטעט מאַדנע באַשעפּענישן: עס ווענדט זיך אין וואָס פאַר אַ סביבה פון גאס דאָס וואַקסענדע קינד פאַלט אַרײַן.

מיין פרייע צייט, וואָס פלעגט מיר בלייבן פון גימנאַזיע, פלעג איך פאַרברענגען אין לעזן און מיט חברים. מיט דער צייט האָט אָבער מיין חבֿר'שע סביבה אויפגעהערט מיך צו באַנוגענען, איז געבליבן אַ ווינקל אין מיין נשמה, וואָס איז ניט געווען באַ פרידיקט ניט מיט'ן לעזן און ניט מיט מיין חבֿר'שע סביבה. פלעג איך זוכן צו באַפרידיקן אָט דאָס ווינקלע, און אז מ'זוכט, גע־פינט מען.

נעבן קראַשינסקי'ס גאַרטן, וואָס געפינט זיך אין נאַלעווקער געגנט, איז דאָ אַ רעגירונגס־הויז אויף נאַלעווקעס. דאָס האָט גע־הערט צו דער אינטענדאַנטור פון רוסישן קריגס־מיניסטעריום. די שרייבער־סאַלראַטן, וואָס האָבן געדינט דאָרט, זיינען געווען

געקליידט אין אַ ספעציעלע אַוניפאָרם, אַן אַנשטענדיקערע, ווי עס טראָגן געוויינטלעכע סאַלדאַטן. דאָס זיינען געווען ניט קיין פראַסטע סאַלדאַטן — זיי, אַלס שרייבער אין קאַנצעלאַריע, האָבן געמוזט האָבן אַ וועלכן ס'איז בילדונגס־צענו. אָט די שרייבער פון אינטעדאַנטור פלעגן אָפט שפּאַצירן אין קראַשינסקי'ס גאַרטן, וועלכער האָט געדינט פאַר די גימנאַזיסטן פון גאַנצן ראיאָן אַלס אַ שפּאַציר־ און צוזאַמטרעפונגס־אַרט.

די שרייבער פון דער אינטעדאַנטור האָבן מיך פאַראינטערע־סירט, און איך האָב זיך באַקענט מיט אַ פּאַר פון זיי.

מיין אומגאַנגס־שפּראַך, אויסער דער היים, איז געווען רו־סיש, און די שרייבער פון דער אינטעדאַנטור זיינען געווען רו־סן. איז געווען אַ באַדן אויף צוזאַמענטרעפן זיך.

איינער איז געווען אַ גאַנץ סימפּאַטישער שגז, און מיר פלעגן צוזאַמען שפּאַצירן און שמועסן. ער האָט געשטאַמט ערגעץ פון אַרלאַווער גובערניע.

איך געדענק, אַז ער פלעגט זיך קלאַנגן, אַז עס ווערן באַ אים פאַרפאַלן די בעסערע יאָרן אין גאַרניט. אין דערהיים האָט ער אַ כלה, וואָס וואַרט אויף אים, און אין שטוב איז ער אויך נויטיק: דער פּאָטער האָט אַ „גאַספּאַדקע“... און דאָ, אין אַ פרעמד לאַנד, אין אַ פרעמדער סביבה, צוקוקן זיך צו דעם, ווי עס באַלעכטעווען רוסישע „טשינאָוויקעס“ און מאַכן אַ תל פון „קאַזאַ“...

מיין באַקאַנטער שרייבער פון דער רוסישער קאַנצעלאַריע איז ניט געווען קיין באַוואוסטזיניקער פראַטעסטאַנט פון דער עק־זיסטירענדער אָרדנונג: דאָס איז ביי אים געווען מער שטימונג, ווי באַוואוסטזיין. זיין פראַטעסט־שטימונג איז אָבער געווען אַ נאַטירלעכע, ניט קיין אַנגעוואָרפענע פון דרויסן, פון ביכלאָך; לע־בעדיקע ביישפּילן פון דער רוסישער אינטעדאַנטור, וואו ער האָט געדינט, האָבן געווירקט אויף אים. ער האָט אָבער דאָך צו ווייניק אינטעליגענץ געהאַט, אַז זיין פראַטעסט־שטימונג זאָל זיך קאַנגען פאַרוואַנדלען אין אַ באַשטימטע באַוואוסטזיניקע שיטה.

איך האָב דאַמאָלסט נאָך נישט געהאַט קיין קלאַרע שיטה, נאָר די פראַטעסט־שטימונג האָט שוין געשפּראַצט אין מיין נשמה. איז זיין שטימונג געווען צוגעפאַסט צו מיינע. און דערביי האָט

ער געהאט לעבעדיקע פאסטן, וואָס האָבן אַרויסגערוּפֿן אַ שטימונג, און אַיך האָב זיי נאָך נישט געהאַט. ביי מיר איז דאָס געווען אַ שטימונג פֿון אַ חלומ'ער, פֿון אַ ראָמאַנטיקער, און ביי אים איז דאָס געווען אַ שטימונג פֿון אַ מענשן פֿון רעאַלן לעבן.

און ווייל אַיך בין געווען אַ חלומ'ער, אַן אינדיוויד מיט באַ-נייטערונג, האָב אַיך, מיט אַסך יאָר אַ אינגערער פֿון אים (אַיך בין דאַמאָלסט אַלט געווען 14-15 יאָר), אַרויסגערוּפֿן צו זיך אַ באַשטימטן אינטערעס, און ער פֿלעגט זיך מיט מיר גאַנץ גערן טרעפֿן.

באַקאַנט האָב אַיך זיך מיט דעם שרייבער פֿון דער אינטער-דאַנטור אין קאַניקול פֿון צווייטן און דריטן קלאַס. עס האָט זיך געענדיקט קאַניקול, און מיין באַקאַנטער האָט מיך איינגעלאָדן צו זיך. אַיך האָב אָנגעהויבן זיך צו באַווייזן אין די צימערן, וואו עס האָבן געוואוינט די שרייבער פֿון אינטערדאַנטור. דאָס זיינען ניט געווען קיין קאַזאַרמען, נאָר צימערן צו 2-3 סאָלדאַטן אין איינעם. פֿאַר יעדן סאָלדאַט אַ באַזונדער בעטל.

איינמאָל האָט מיין באַקאַנטער אַרויסגענומען פֿון זיין קאַסטן אַ העפט, און האָט מיך שעמעוודיק געזאָגט, אַז ער וויל מיך באַקענען מיט די „זינד פֿון זיינע פֿרייע צייטן“.

די לידער, וואָס ער האָט מיר דורכגעלעזן, זיינען געווען גע-ווירמעט „איר“. זעט אויס, אַז דאָס איז געווען דער אינהאַלט פֿון זיין לעבן. מיר האָט אָבער דאַמאָלסט אַ „זי“ לחלוטין ניט אינ-טערעסירט, און אַיך האָב גאַנץ קאַלט אויפֿגענומען זיין שאַפֿונג.

וואָס ווייטער, איז מיין אינטערעס צום רוסישן סאָלדאַט מער געפֿאַלן, און אַיך האָב זיך אָנגעהויבן אַרומקוקן, וואו געפינט מען אַנדערע באַקאַנטע מיט מער אינהאַלט. און אַיך האָב געפֿונען.

אומגעפֿער אין 1883 יאָר האָבן זיך מיינע עלטערן באַזעצט אויף מוראַנאָוו, אין רעגעלמאַנ'ס הויז. אין שכנות מיט אונז האָט געוואוינט אַ ליטווישע פֿאַמיליע, ערגעץ פֿון ווילנער גר-בערניע. דער פֿאָטער פֿון דער פֿאַמיליע האָט זיך גערעכנט פֿאַר אַ איר, אַ למדן.

ביי אים איז געווען אַ זון שמואל, שמואל'קע פֿלעגן מיר אים

רופן. ער איז געווען א בחור'ל, עלטער פאר מיר מיט א 2 יאָר. ער האָט געארבעט ביי שולמאַנען אין דרוקעריי, אַלס זעצער. אידישע שכנים, און ווער רעדט געדריקטע, באַקענען זיך צווישן זיך זייער גיך. און מיר האָבן זיך טאַקע גיך באַקאַנט, און, פאַרשטייט זיך, פריער פון אַלע מיר, יונגוואָרג. שמואל'קע, אַ זייער שוין געבויטער בחור, א טיפישער ברודער. מיט אַ לענגלאַכעם געזיכט און שאַרפע געזיכטס־ציגן, מיט שוואַרצע קלונע אויגן, האָט מיר שטאַרק אימפּאַנירט. איך האָב זיך צו אים זייער גיך צוגעבונדן.

מיר פלעגן אָפט צוזאַמען פאַרברענגען און ער פלעגט נישט זעלטן מיר דערציילן וועגן זיין עלטערער שוועסטער סאַניע, וואָס האָט געענדיקט גימנאַזיע, און וואָס איז געווען ערגעץ אַ לערערקע אין אַ ליטוויש שטעטל. שמואל'קע פלעגט אָפט קריגן בריוו פון זיין שוועסטער, און פלעגט מיט באַגייסטערונג רעדן וועגן איר. ער האָט מיר אזוי פיל אַנדערציילט וועגן איר, אַז איך האָב איר, ניט קענענדיק פערזענלאַך, שוין גוט געקענט, און, ווי עס זעט אויס, האָט ער איר אויך געשריבן וועגן מיר. זי איז, על כּל פנים, געווען באַגייסטערט מיט די נייע אידייען, וואָס האָבן דאָ מאַכט געשוועבט אין דער לופט, נאָר קיין קלאַרן באַגריף וועגן אירע אידייען האָב איך פון שמואל'קען ניט באַקומען. נאָר קיין קלאַרע, דייטלאַכע אידייען האָב איך נאָך נישט געזוכט. פאַר מיר איז גענוג געווען, אַז איך האָב פאַר זיך אַ מענטשן מיט אַן אַנדערן קוק אויפ'ן לעבן, ווי די אַרומיקע.

איינמאָל קומט שמואל'קע צו מיר מיט אַ שמחה: „ווייסט אַ סאַניע קומט צופאַרן!“ און מיר ביידע האָבן אָנגעהויבן צו וואַרטן אויף איר.

זי איז געקומען... אויך אַ שוואַרצע, ווי דער ברודער, נאָך ניט אַזאַ שיינע, און עלטער פון אים מיט אַ פאַר יאָר. איך בין נאָך דאַמאָלסט אין דער אַמת'ן געווען אַ אינגל, און אַנטקעגן איר — געוויס. איז אונזער ערשטע באַגעגעניש געווען אַ גאַנץ אָפיציעלע.

שמואל'קע האָט מיט דער שוועסטער געדונגען אַ צימער אויף דזיקע גאַס, און האָט זיך אַרויסגעצויגן פון די עלטערן. איך בין

געוואָרן א שטאַמנאַסט ביי זיי ביידע. מיט סאָניע'ן בין איך גע-
וואָרן גיך אויף „רו“... דאַמאָלסט איז עס געווען אַ גאַנץ נאַרמאַלע
דערשיינונג: צו אונז זיינען אריבער די מנהגים פון דער רוסישער
רעוואָלוציאָנערער יוגנט. דאָס פרויענצימער איז אין יענער ספּערע
געווען דערזעלבער חבר, וואָס דער מאַנסכיל. סאָניע איז געקומען
פון אַ נענטערן קאַנט צו רוסלאַנד, ווי פּוילן — פון ליטע, און
זי איז שוין שטאַרק געווען אונטער דער ווירקונג פון די רוסישע
באוועגונגען.

איך האָב זיך געפילט מיט סאָניען ווי אַ אינגערער ברודער
מיט אַ שוועסטער, און מיר איז ביי זיי געווען גאַנץ היימלאַך.
האָב איך דאָרטן געטאָגט און גענעכטיקט.

נישט באַקוועם איז עס געווען, ווען סאָניע האָט באַדאַרפט
זיך איבערטאָן צו גיין אין גאַס, נאָר דערמיט האָט מען זיך אַן
עצה געגעבן. פלעגט זי אַ קאָמאַנדעווע טאָן: „קאָטיק, צום
פענסטער!“ דאָס האָט געהייסן, אַז איך דאַרף זיך אַוועקשטעלן
ביים פענסטער מיט'ן פנים צום הויף. די „קאָמאַנדע“ איז נישט
אַלע מאָל אויסגעפילט געוואָרן ערנסט. נישט איין מאָל פלעג איך
סטראַשען, אַז איך קער זיך אום מיט'ן פנים צום צימער. סאָניע,
פאַרשטייט זיך, מאַכט דערביי קולות.

אָט די סצענע מיט'ן שטיין ביים פענסטער האָט זיך אין מיין
שפּעטערדיקע פּראַקטיק ניט איינמאָל איבערגע'חזר'ט מיט אַנדערע
עמיגראַנטנים פון ליטע, וואָס האָבן פאַרפּולט וואַרשע, און וואָס
האָבן געהאַט אין זייער רשות נאָר איין צימער, וואו זיי פלעגן
שלאָפּן, עסן, אויפנעמען געסט, א. א. וו.

ווען איך דערמאָן זיך יענע סצענע מיט'ן פענסטער, קלער
איך, וואָס פאַר אַן אומשולדיקע קינדער מיר זיינען דאַמאָלסט גע-
ווען! זיין מיט אַ מיידל פער „רו“, סימפּאַטיזירן איר, און זיין
סימפּאַטיזירט דורך איר, געפינען זיך מיט איר אין איין צימער,
ווען זי טוט זיך איבער, און דאָך נישט האָבן קיין שלעכטע
מחשבה; ווער רעדט וועגן ניט קיין פאַסיקע באוועגונג.

און אַזא באַציאונג פון מיר איז געווען ניט נאָר צו סאָניען,
נאָר אויך צו אַנדערע.

איך דערמאָן זיך אַ סצענע, וואָס איז פאַרגעקומען מיט אַ יאָר 2 שפּעטער. איך האָב געהאַט אַ תּלמידה, אַ שניידערקע, פון די, וואָס זיינען געווען אונטער אונזער איינפּלוס. איך האָב איר געלערנט און אויך אנטוויקלט. דאָס איז געווען געמאָן לשם מצוה: אזא אַרבעט האָט געהערט צו אונזער פּראָגראַם אויפגאַבען. צו מיין תּלמידה איז געקומען פון איר שטאָט אַ חבר'טע, אַ מיידל מיט שמייכלענדע אויגן, אַ פאַרריסן נעזל, מיט גראַציעזע באַוועגונגען.

איינמאָל קום איך אויף דער שעה און געפין ניט מיין תּלמידה: זי איז נאָך געווען ביי דער אַרבעט. איר חבר'טע ליגט אויפ'ן בעטל האַלב וואַך, האַלב אין חלום. ביי מיין אריינגע-קומען האָט זי זיך פון בעט ניט אויפגעהויבן, און דאָס איז געווען גאַנץ נאַטירליך: זי וואָלט זיך ניט אויפגעהויבן, ווען עס וואָלט אריינקומען איר חבר'טע, און זי דאַרף זיך אויך ניט אויפהויבן, ווען עס איז אריינגעקומען אַ בחור פון דער זעלבער סביבה. צו-ליב וואָס מאַכן אַן אונטערשייד? מיר אונטערשטרייבן דאָך ניט דעם חילוק צווישן פרויען און מענער. ווען עס וואָלט אריינגעקום מען אַ מאַנסביל פון אַן אנדער סביבה, וועמעס באַגריפן וועגן דעם אונטערשייד צווישן פרויען און מאַנסבילן זיינען אנדערע, וואָלט זי זיך געוויס אויפגעהויבן, און גאַנץ אָפּיציעל פאַרנומען אַ פּלאַץ אויף אַ שטול. איז אַבער אריינגעקומען אַ חבר, און זי האָט נישט געפונען פאַר נייטיק זיך אויפהויבן.

און איך, מעשה חבר, האָב זיך צוגעזעצט צו איר אויפ'ן בעטל, און פארפירט מיט איר אַ געשפרעך. אויף מיר האָבן גע-קוקט שמייכלענדע אויגן און איך האָב געזען דאָס פאַרריסענע נעזל, האָב איך זיך איינגעבויגן און געגעבן איר אַ קוש... איך האָב זיך מאָמענטאַל אזוי פאַרשעמט, אז איך בין אויפגעשפרונגען און אַנטלאָפן.

דריי טעג האָב איך זיך געשעמט ווייזן איר און מיין תּלמידה, איר חבר'טע, פאַר די אויגן. נאָר ס'איז דאָך ניט געווען קיין תּכלית לאַנג זיך ניט צו ווייזן, בין איך לסוף אַראָפּגעקומען, נאָר געקוקט האָב איך „ווי אַ וואָלף“, אָפּגעגעבן מיין שעה און אוועק... מיין תּלמידה האָט ניט געוואוסט, פון וואָס איך בין מיט אַמאָל גע-

וואָרן אזא ביזער. אין אירע אויגן איז געלעגן א פראגע-צייכן, נאָר פרעגן מיך האָט זי ניט געוואָגט.

איר חבר'טע איז גיך אָפגעפאָרן צו זיך אהיים, און איך האָב זיך באוויזן ביי מיין תלמידה דערזעלבער, ווי געווען.

און נאָך א פאָל. עס איז געקומען צו אונז א מיידל פון בריסק. מיט בריסק האָב איך שוין געהאט באציאונגען: ביי אונז אין קרייז בין איך געווען ביבליאָטעקאר פון די לעגאלע ביכער, און די פארבינדונגען מיט בריסק זיינען געגאנגען דורך מיר. האָט דאָס מיידל געבראכט א בריוו פון בריסקער קרייז צו מיר.

זי איז, ווי די אלע מיידלעך פון דער דאמאָלסטיקער ליטווי-שער פראָווינץ, געקומען קיין וואַרשע ווערן זעלבסטשטענדיק. זי איז געווען א פיזיק מיידל, און האָט געוואָלט איר זעלבסטשטענ-דיקייט באַקומען דורך א באשטימטן בילדונגס-צענז. האָט זי צום קרייז בכלל און צו מיר בפרט געדארפט אָנקומען.

זי פלעגט קומען צו מיר אַמאָל נעמען א בוך צום לעזן, דאָ ליינען א לער-ביכל, עפעס פרעגן וועגן די למודים. זי איז גיך געוואָרן א נאָענטער מענטש צום קרייז, און איז אריבער, ווי די מאָדע איז געווען, מיט אונז אויף „דו“.

איינמאָל, זונטאג פרי, פאָלט זי צו מיר אַרײַן און בעט מיר ליינען אַן אַלגעברע. גראַדע איז מיין פאָטער געווען אין שטוב: ער האָט געדאַוונט. מיר ריידן, און איך באַמערק, אַז מיין פאָטער קוקט מיט גרויסן חשד אויף אונז. פון אָנפאַנג האָב איך ניט פאַר-שטאַנען, וואָס איז די סבה. נאָכדעם האָב איך זיך אָנגעשטויסן, אַז אים איז פאַרדעכטיק אונזער וועגן זיך איינער צום אנדערן אויף „דו“.

ווען זי איז אוועק, האָט זיך מיין פאָטער אַ קער געגעבען צו מיר און געזאָגט: „הער זיך איין, וואָס איז דאָס עפעס דו צי אַ מיידל?“ איך האָב אים געפרובירט דערקלערן, אַז ס'איז קיין אונטערשייד נישט צווישן אַ בחור און אַ מיידל. אָט וועגן איך זיך דאָך צו מיינע חברים אויף „דו“...

— „וואָס דרייטו מיר אַ קאַפּ, זי איז דאָך פאַרט אַ מיידל!“ קורץ, מיר האָט נאָרנישט געהאַלפן. ביי מיין פאָטער איז געבליבן אַ חשד, אַז מיט דעם מיידל איז ניט גלאַטיק, און ס'האָט

מיר גאָרנישט געהאַלפן מיין דערקלערונג, אַז דאָס מיידל האָב איך נישט אין דער לינקער פּאָה אַלס מיידל, אַז איך האָב נאָך באַ- קאַנטע מיידלאַך, און כ'זאָג זיי אויך "רו". סוף כל סוף האָט ער אַ קוועטש געטאָן מיט די פּלייצעס, ווי מען זאָגט: "וואָס קאָן איך מיט דיר מאַכן?"...

און איך האָב טאַקע דאָס מיידל אין דער לינקער פּאָה נישט געהאַט, און זי, ווי עס האָט זיך אויסגעוויזן, האָט מיך געהאַלטן שטאַרק אין השּׁבון, און זי פּלעגט אויסנוצן יעדע געלעגנהייט מיט מיר זיך צו זען.

איך בין דאַמאָלסט געווען אַ בחור'ל, וואָס איז מיט לייב און לעבן אַריינגעטאָן געווען אין די ביכער, און אין די אידרייען וועלכע האָבן אים באַגויסטערט, אַ בחור'ל וואָס האָט, ווי יעדער פרומער איד געהאַלטן, אַז יעדע מינוט, וואָס ער ווענדט אָן נישט אויף תּורה און נישט אויף "מעשים טובים", איז דברי חול. איך פּלעג זיך באַגעגענען דאַמאָלסט מיט אַ סך מיידלאַך און געקוקט אויף זיי ווי אויף אַ מאַטעריאַל פּאַר פּראָפּאַגאַנדע.

פּלירט לשם פּלירט איז ביי אונז נישט געמאַלט געווען. און עס איז נאָך קיינעם אין רעיון ניט אַריינגעפּאַלן, אַז מ'קאָן זיך טרעפּן מיט אַ מיידל גלאַט צוליב דעם, ווייל עס איז אַנגענעם די באַגעגעניש. און אויב ס'איז געווען אַנגענעם צו טרעפּן זיך מיט אַ מיידל, האָבן מיר שטענדיק צוגעטשעפּעט דערצו עפעס אַ ציל: מיר פּלעגן איר געבן לייענען ביכלאַך, אַגיטירן איר, א. א. וו.

די זעלבע באַציואונג איז ביי מיר געווען צו דער בריסקער מיידל. זי האָט אָבער צו מיר זיך אַנדערש באַצויגן.

און מיט איר האָב איך געהאַט אַזאַ מין סצענע: איך האָב אַ צייט געוואוינט אין אַ צימער אויפ'ן זעלבען הויף, וואו עס האָט געוואוינט מיין באַקאַנטע בריסקער מיידל. דאַכט מיר, אַז זי האָט טאַקע מיר דעם צימער אויסגעשדכנט. איינמאָל אין אָונט זיין איך אין מיין צימער און לעז קאַסטאַמאַראָוו'ס ווערק וועגן סטענ- קאַ ראַזין, דער רוסישער פּאָוסטאַנעץ פון 17טן יאָרהונדערט. געלעזן האָב איך דאָס ווערק נישט דערפאַר, ווייל עס האָט מיר געצויגן צו אים, נאָך ווייל וועגן סטענקאַ ראַזין, דעם סטיכישן רוי-

סישן רעוואָלוציאָנער, האָט מען באַדאַרפט לעזן. לאַנגווייליק איז מיר געווען דאָס לעזן, און סוף כל סוף איז ער מיר מיאוס געוואָרן. עם איז געווען אזייגער צען. בין איך זיך מישב, פארמאך דאָס בוך און גיי מיט אַ וויזיט צו מיין שכנ'טע פון דעם הויף. איך קלאַפ אָן אין מיר פון איר צימער, פרעגט זי: „ווער איז דאָרט?“ ענטפער איך. זאָגט זי: „מ'קאָן“. איך גיי אריין אין צימער. זי ליגט אין בעט שוין אן אויסגעטאָנענע, צוגעדעקט מיט אַ קאָלדרע, און לעזט אַ בוך. ביי מיר האָט עם ניט ארויסגערופן קיין שום פארוואונדערונג. איך וואָלט אויך איר ערלויבט אריינגיין אין צימער, ווען איך וואָלט געלעגן אין בעט שוין אן אויסגעטאָנענע, אזוי ווי איך וואָלט דערלויבט דאָסזעלבע מיינעם אַ חבר, אַ בחור. שטעל איך אַוועק אַ שטול לעס איר בעט און הייב אָן צו שמועסן.

אינמיטן באַמערק איך, אז זי דעקט אָפּ אביסל די קאָלדרע אזוי, אז עם זאָל קאָנטיק זיין אַ טייל ברוסט: איצט וואָלט עם זיך ניט גערעכנט אפילו פאר אַ זייער שטאַרקן דעקאָלמע, דאמאָלסט האָט זיך עם מיר אויסגעוויזן פאַרדעכטיק. זי האָט געמאַכט אַ באַוועגונג זיך צוצודעקן, און נאָכדעם זיך ווידער אפגעדעקט, אזוי אַ פּאַר מאָל.

מיך האָט עם אָנגעהויבן צו דענערווירן. איך האָב זיך אויפֿ־געהויבן, אָפּגעזעגנט זיך און אַוועקגעגאַנגען ווידער שוויצן איבער קאָסטאַמאַראָון. דאָס בריסקער מיידל איז געווען אַ גאַנץ נאַאיווע. היינטיקע מיידלאַך וואָלטן שוין גיכער געוואוסט, ווי מען קריגט פון אַ בחור אַ קוש...

ניט נאָר איך אַליין בין געווען אַזאַ, דער גאַנצער דור אונז זערער איז געווען אַסקעטיש. אויב אימיצער איז ניט געווען אַסקער־טיש מיט'ן האַרץ, האָט ער געמוזט זיין אַסקעטיש מיט'ן מוח, ווייל אזוי האָבן געהייסן די טעאָריעס, אָן וועלכע מיר האָבן זיך געהאַלטן, ווייל אזוי האָבן געהייסן די מוסטערן פון דער שיינער ליטעראַטור, וועלכע מיר פלעגן נאָכטאָן.

מיין פריינד שמואל'קע האָט געהאַט אַ כלה אַ פּאָלקע. אַ גאַנצע וואָך איז זי געווען פאַרנומען ערגעץ אויף אַ שטעלע. שבת, אָפּגעפאַרטיקט זיך מיט דער שטעלע, געקומען צו שמואל'קען.

און פארברענגען ביי אים ביז שפעט אין דער נאכט, אָדער אמאָל נאָר בלייבן נעכטיקן ביי אים.

איך קאָן פארזיכערן, אז קיין שומר האָבן זיי ביידע ניט באַדארפט האָבן. אזוי ריין און אומשולדיק זיינען זיי ביידע געווען.

בין איך מיט דער סאָניא געווען א חבר, און פֿלעג איר קנאָפּ שטערן אין איר לעבן אינ'ם אין איינציקן צימער. זי איז פֿאַר מיר די ערשטע צייט געווען ניט נאָר א פריינדין, נאָר אויך א גוטע שוועסטער, מיט וועלכער איך האָב זיך גוט געפילט. דאָס אבער וואָלט פֿאַר מיר דאמאָלסט געווען ווייניק. איך האָב זיך שוין געשניטן אויף א רעוואָלוציאָנער און איך האָב געזוכט אי ביכער, אי פֿערזאָגען, וואָס זאָלן קאָנען מיר פֿאַרענטפֿערן מיינע קשיות, און קלערער מאַכן מיינע נעבלהאַפטע שטימונגען.

סאָניע האָט שוין אביסל גענאַשט פֿון דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג. פֿון אָנהייב האָב איך געמיינט, אז זי האָט נאָר א סך גענאַשט, מיט דער צייט האָב איך זיך אַרומגעזען, אז קיין אמת'ע רעוואָלוציאָנערין איז זי ניט געווען. דאָך האָט זי א סך מער פֿאַר מיר געוואוסט, און א סך באַוואוסטזיניקער פֿאַר מיר געווען.

אין שטעטל, וואו זי איז געווען א לערערקע, איז זי געווען באַקאַנט מיט א פֿרוי, וואס איז געווען באַגייסטערט מיט „נאַראַד-ניטשעסקי" טענדענצן, און אָט די פֿרוי האָט געהאַט א ווירקונג אויף סאָניען.

שפעטער האָב איך זיך איבערצייגט, אז יענע איז אויך ניט געווען קיין אויסגעשפּראַכענע רעוואָלוציאָנערין, און סאָניע אַודאי ניט. נאָר פֿאַר מיינע ערשטע שריט האָט סאָניעס תורה פֿאַר מיר געקלעקט.

באַזונדערס איז זי מיר געווען נוציק דערמיט, וואס זי האָט מיט זיך געבראַכט א קאַטאַלאָג פֿון ביכער צום סיסטעמאַטישן לעזן. אין יענע צייטן איז נאָך ניט געווען קיין איינציקער געדרוקטער אינפֿאַרמאַטאָר וועגן לעזן. אין אָט דער פֿראַגע זיינען געווען פֿאַראַינטערעסירט די רעוואָלוציאָנערע קרייזן. פֿאַר זיי איז געווען וויכטיק צו לעזן די ביכער, וועלכע פֿירן צו זייער דירעקטן ציל: צום אויפהייבן די רעוואָלוציאָנערע שטימונג און דעם רעוואָ-

לוציאָנרן באַוואַוסטויין. אלע אנדערע ביכער האָבן זיך גערעכנט פאַר אַן איבעריקן באַלאַסט, און פאַרלירן צייט אויף זיי איז אַ שאַד. האָבן די אָנפירנדע רעוואָלוציאָנערע קרייזן פון די צענד-טערן, ווי מאַסקווע און פעטערבורג, צוזאַמענגעשטיצלט אזא קאַטאָלאָג, אין וועלכן ס'איז אָנגעוויזן געווארן, וועלכע ביכער פון וועלכער אָפטיילונג, און אין וועלכן סדר מען דארף לעזן.

פאַרשטייט זיך, אז דער סאָרט קאַטאָלאָג איז געווען זייער טענדענציעז. דאָך האָבן זיי געבראַכט אַ באַשטימטן נוצן. אלץ בעסער האָבן וועלכע ס'איז אָנווייזונגען, אידער בלאַנדזשען ווי אין אַ וואַלד.

אָט אזא קאַטאָלאָג האָב איך באַקומען ביי סאָניען. דאָס איז געווען אַ גאַנץ גראָב העפט, און פון אים בין איך געוואָר געוואָרן וועגן אזעלכע נעמען פון שרייבער און אזעלכע ווערק, וועגן וועלכע איך האָב פריער קיין אַנונג ניט געהאַט. איך האָב זיך געמאַכט אַ קאָפּיע פון דעם קאַטאָלאָג, און באַקומען די מעגלאַכקייט שמענדיק זיך מיט אים צו באַנוצן. שפעטער, שוין זייענדיק אַ מיטגליד פון רעוואָלוציאָנערן קרייז, האָב איך דעם קאַטאָלאָג אָפגעדרוקט אויפ'ן העקטאָגראַף אין גאַנצע 50 עקזעמפּליאַרן. דער קרייז וואו איך בין געווען אַ מיטגליד, האָט אים צעטיילט.

אָט דאָס אלץ האָב איך גענאַשט פון סאָניען. עס איז אוועק אַ פּאַר יאָר, סאָניע האָט באַקומען איר באַשערטן, און אינגאַנצן אריין אין איר פּערזענלעכן גליק. דאָס האָט, פאַרשטייט זיך, אַביסל אָפגעקילט אונזערע באַציאונגען: איך האָב געהאַלטן אין איין „טאַראַמעווען“, און זי איז געווען געצוואונגען צו אָפרוקן זיך וואָס מער פון דעם „טאַראַראַם“.

און דאָ איז געשען אַ פאַקט, וואָס האָט נאָך מער אָפגעקילט אונזער באַציאונג.

יוליאַ מאַושוואַויטש (זי איז שוין געשטאָרבן אין אמעריקע) אַן אינטעליגענט קלוג און ענערגיש מיידל, וואָס האָט געהאַט אַ שייכות צו אונזער רעוואָלוציאָנערן קרייז, האָט געהאַט די מעג-לאַכקייט צו באַקומען פון איר רייכן פעטער 800 רובל מוזמנים, מיט'ן תנאי, אַז זי זאָל חתונה האָבן. די 800 רובל וואָלטן זייער צונויץ געקומען פאַר רעוואָלוציאָנערע צוועקן און איר אויף. איז

אונז איינגעפאלן מאכן א פיקטיווע חתונה, כדי צו באקומען די געלט.

אין די 60טע יארן, אין שטורם און דראנג פון דער פרויען-עמאנציפאציע-באוועגונג ביי די רוסן, זיינען פיקטיווע חתונות געווען א פארשפרייטע דערשיינונג. מיט א פיקטיווער חתונה פלעגט זיך דאס רוסישע מיידל ראטעווען פון די עלטערענס „אָפּיעקע“ און אַמאָל פון פאַמיליען-גיהנום.

אַט די פיקטיווע חתונות זיינען געווען אַ גרויסער קרבן פאר ביידע צדדים. די רוסישע קירכע אָנערקענט ניט קיין גט. נאָר אין איינצעלנע פאלן, דורך אַ משפּט און דורך דער העכסטער אינסטאנץ פון דער רוסישער קירכע — דעם סינאָד, באַקומט מען אַ דערלויבניש אויף צו גט'ן זיך. האָט אַ פאָר פאָלק חתונה, זיינען זיי שוין אויף אייביק פאַרבונדן, ווי אומגליקלאַך ס'זאָל ניט זיין זייער געמיינזאמער לעבן.

נאָר די באַגייסטערטע רוסישע יוגנט פון די 60טע און אויך פון די 70טע יארן האָט זיך ניט אפּגעהאלטן פון אזא קרבן, און פיקטיווע חתונות זיינען פאַרגעקומען. ס'איז באַוואוסט די פיק-טיווע חתונה פון דער וועלט-באַרימטער מאַטעמאַטיקערן סאָפּיע קאָוואַלעווסקאַיאַ. זי האָט חתונה געהאַט, כדי צו באַקומען די מעגלאַכקייט צו פאָרן שטודירן און פאַרטועצן איר מאַטעמאַטישע בילדונג.

פון דער ליטעראַטור זיינען באַוואוסט א סך מיידלאַך-דעוואַך-לוציאָנערינס, וואָס האָבן חתונה געהאַט, כדי אַרויסצורייסן זיך פון די עלטערנ'ס הויז, און שוין מיט אַ פאַס אויפ'ן מאַנ'ס נאָמען „אוועקגיין אין פאָלק“.

דער באַרימטער קאָוואַלעווסקאַיאַ און אַנדערע רוסישע פרויען האָבן די פיקטיווע חתונות אַ סך אומגליקן געבראַכט. ביי אירן שטייט די זאך אַנדערש: מ'קאָן היינט חתונה האָבן און מאָרגן גט'ן זיך.

האָט זיך דער גאַנצער פּראָיעקט פון יוליעס פיקטיווע חתונה אויסגעוויזן פאַר אַ גאַנץ גלייכן. מען האָט אָבער באַדאַרפט קריגן אַ חתן, אויף וועלכן דער פעטער זאָל איינגיין. דאַרף עס זיין אַ

מענטש מיט א שטיקל באשעפטיקונג, ער זאל קאָנען געבן כרויט א ווייב.

דער פאסיקסטער מענטש דערצו איז געווען סאָניעס חתן: ער איז שוין דאמאָלט געווען פארוואלטער אין א גרויס געשעפט אויף נאלעווקעס, וואס האָט געהערט צו זיינעם א פעטער.

מען האָט אים אַיינגעלאָדן צום ראש המדברים פון אונזער קריוו, צו ליבינען, און די אונטערהאנדלונגען האָט געפירט טאָקע ליבין אליין, אין יוליעס געגנווארט. איך האָב בייגעוואוינט די סצענע פון די אונטערהאנדלונגען, און קאָן ניט זאָגן, אז די סצענע איז געווען אן אנגענעמע.

דער יונגערמאן איז אין פרינציפ געווען אַיינשטימיג: אַזאָ זאָך קאָן מען מאַכן. פארוואָס זאל מען דאָס ניט טאָן לטובת רעוואָלוציע? דאָך האָט ער זיך אָפגעזאָגט פון געבן א קאטעגאָר רישן ענטפער. מען האָט דעם בחור אַזוי לאַנג געמאַטערט, ביז ער האָט געגעבן זיין הסכמה.

נאָר דאָ האָט זיך באוויזן אויף דער סצענע זיין כלה, סאָניע. ווען זי איז געוואר געוואָרן וועגן וואָס מען האָט אַיינגעלאָדן איר חתן, האָט זי געלייגט א וועטאָ אויף דעם געפערלאַכן עקספערמענט מיט דער פיקטיווער חתונה.

דער עולם איז שטאַרק ברונזלאַך געווען אויף סאָניען, נאָר גערעכט איז זי געווען. די מעשה מיט דער פיקטיווער חתונה האָט זיך אויסגעלאָזט זייער טרויעריק ניט פאר סאָניען און איר חתן, נאָר פאר אן אנדער בחור און פאר יוליען.

א בעלן אויסצופירן דעם פראָיעקט מיט דער פיקטיווער חתונה האָט זיך געפונען. דאָס איז געווען אן אפטייקר-געהילף, זונדעלע-וויטש, א ברודער פון דעם בארימטן רעוואָלוציאָנער.

דעם פעטער איז דער שידוך געפעלן געווארן, און מען האָט מיט מזל געשטעלט א חופה. נאָר דאָ האָט פאסירט אומדער-ווארטעמעס: דער פיקטיווער מאַן האָט זיך, ווי מען דריקט זיך אויס אין די ראַמאנען, שטערבלאך פארליבט אין דער פיקטיווער ווייב. זי האָט אָבער צו אים זיך נאנץ קאלט באַצויגן, און צו ווערן זיינע א ווירקלאכע ווייב האָט זי נאָר קיין חשק ניט געהאט.

וועגן גט איז שוין קיין רייד ניט געווען; ער האָט פשוט
ניט געוואלט געבן קיין גט.

צוויי יאָר, דאכט מיר, האָט מען זיך געמאטערט מיט אים,
ביז מען האָט ארויסגעריסן פון אים דעם גט. ביידע האָבן שטאַרק
געליטן. מען האָט דערציילט, אז ער האָט שוין אָנגעהויבן שפייען
מיט בלוט. דאָך האָבן זיי זיך גע'גט. זי איז אוועקגעפאָרן קיין
אַמעריקע, און ער איז אין אַ צייט אַרום פאַרשיקט געוואָרן אין
סיביר אלס פּאָליטישער פאַרברעכער.

די מעשה מיט דער פיקטיווער התונה האָט נאָך מיך מער
דערווייטערט פון סאָניען. אין האַרצן האָב איך ניט באשולדיקט
סאָניען, נאָר זי האָט אליין דערווייטערט זיך, און געמוזט זיך דער-
ווייטערן פון אונזער קרייז, פון אונזערע אינטערעסן. במילא בין
איך אויך פערזענלאך געוואָרן אַביסל ווייטלאך פון איר.

אונז פלעגט נאָך אָבער בינדרן אַ ליבע צו איין מענטשן. זי
האָט ליב געהאט איר ברודער, שמואלקע, און איך האָב אים אויך
זייער ליב געהאט. פלעג איך פון צייט צו צייט אריינגיין צו איר
געוואָרע ווערן, וואָס הערט זיך מיט שמואל'קען.

און שמואלקע איז שוין דאמאָלסט געווען אין אמעריקע.

שמואלקען האָט זיך ניט געוואלט בלייבן קיין זעצער. ער האָט
געוואָלט דערגרייכן אַן אנדער קאריערע — ער האָט געוואלט שטר-
דיין. און אין מיטן איז אונטערגעשפרונגען דער פריזיוו, איז ער
אוועקגעפאָרן קיין אמעריקע, קיין ניו יאָרק.

אין אָנהייב האָט ער געשריבן פון דאָרט נאנץ אינטערעסאנטע
בריוו. אַ צייט איז ער ארומגעגאנגען ליידיק, געזוכט אַרבעט, נאָר
ס'האָט זיך אַלץ ניט געמאכט. און אָט לעזט ער איבער אַ מודעה
אין אַ צייטונג, אַז ס'פאָדערן זיך מענטשן אין אַ פאַרם. יער איז
געקומען אויפ'ן אָרט, וואָס איז געוויזן געוואָרן אין אַנאָנס, און ער
און נאָך „גרינע" זיינען אָנגענומען געוואָרן צו דער אַרבעט.

די פאַרם איז געווען ניט ווייט פון ניו יאָרק. אין זעלבן
טאָג איז ער שוין געווען אין פאַרם, און מען האָט אים באַלד
אוועקגעשטעלט פאַשען פּי.

„שטעלט זיך פאָר — שרייבט ער אין זיין בריוו — מיך אין אַ

שטרויענעם הוט, מיט א לאנגן בייטש אין די הענט, און איך טרייב א גאנצע סטארע".

דער פארמער האָט אָנגענומען „גרינע" און זיי שטאַרק עקס-פּלאַטירט. זיי האָבן אַ קורצע צייט געליטן, און נאָכדעם פּאַר-סטרייקט. דער הויפט-סטרייקער איז געווען שמואלקע, איז ער פון פאַרם ארויסגעפּלויגן.

צוריק קיין ניו יאָרק, צוריק אָן אַרבעט, צוריק לויפעניש אין פאַרשיידענע שטעלן לויט די אנאָנסן. איינמאָל לייענט ער דורך אַן אַנאָנס אין אַ צייטונג, אז אין אַ רעסטאָראַן פּאָדערט זיך אַ קעלנער אויף צוויי שעה ארבעט פאר מיטאָגן און אַ קליין געהאַלט. נאָך פאַר דער אָנגעוווּזענער דורכ'ן אַנאָנס שעה, איז ער געקומען אויפ'ן אָרט. דער וואַרט-צימער איז שוין געווען פאַרפולט מיט מענטשן: עס זיינען דאָ געווען מענטשן פון פאַרשיידענע נאַציעס, פון פאַרשיידענעם שטאַנד און אַפילו פון פאַרשיידענע ראַסעס. פונקט צו דער צייט איז געקומען אַ דזשענטלמאַן און אוועק-געזעצט זיך אין אַ צווייטן צימער לאָרנירן אלע פאַרשוניען פון וואַרט-צימער. געקוקט, געקוקט, און ענדלאַך האָט מען דעם איין איינציקן שמואלקען אריינגערופן, און ער איז אנגענומען געווארן אויף דער שטעלע.

אין אַ צווייטן בריוו שרייבט ער: „שטעלט זיך פאַר מיך, מיט אַ סערוועטקע אונטער דער האנט, מיט אַ טאַץ טעלער, און איך דערלאָנג מיטאָג צו די טישן".

די שטעלע האָט אים אויף די פיס געשטעלט. ער איז שוין געווען פאַרזיכערט מיט עסן, און האָט שוין געהאַט צייט צו לערנען זיך.

אַ פאַר יאָר איז ער געווען אויף דער שטעלע. אז ער האָט שוין געקענט ווי געהעריק ענגליש, איז ער אָנגעקומען אַלס זעצער און גלייכצייטיק מיטאַרבעטער אין אַ פּראָווינציעלער אַרבעטער-צייטונג. דאָ האָט ער שוין גיך געמאַכט אַ קאַריערע.

נאָר גליקלאַך איז ער ניט געווען: ער האָט צופיל מזל געהאַט ביי פרויען. זיין כּלּה, די פּאָלקע, איז געקומען צו אים קיין אַמע-ריקע, און אויך איז אוועקגעפאַרן אהין אַ איריש מיידל פון גראַדנע, וואָס איז אויך ניט געווען גלייכגילטיק צו שמואלקען.

פון אָנפאנג האָבן ביידע מיידלאַך גאנץ גוט געלעבט צווישן זיך. נאָר מיט דער צייט... וואָס איז דאָרטן פאר געקומען, ווייס איך ניט, נאָר סאיז דערגאנגען צו מיאוסע סצענעס צווישן זיי ביידע.

דאָס אירישע מיידל איז משוגע געוואָרן. שמואלקע האָט איר אַוועקגעפירט צו אַ פּאַרט אין אייראפע און אהין ארויס גערופן אירע קרובים. אַ שווערן וועג האָט ער געהאַט: דאָס מיידל האָט געפרובירט זיך אַריינצופאַרן אין ים אריין.

זי איז ערנסט קראַנק געוואָרן. איר צאַרטער אָרגאַניזם האָט ניט אויסגעהאַלטן, און זי איז געשטאַרבן, שוין אין דער היים, ביי די עלטערן.

אַפנים, זיין געליבט דורך פרויען איז ניט אלעמאַל אַן אַנגענעמע זאַך.

אין איינע פון זיינע ריזעס קיין אייראפע, האָט ער זיך בשתיקה אראָפגעכאַפט קיין וואַרשע. ער האָט זיך צו מיליטער־דינסט ניט געשטעלט, און ער האָט מורא געהאַט אַריינפאַלן צו דער פּאָליציי אין די הענט. ער איז האָ געווען באַתאַלטער נערהייט אַ וואָך אָנדערהאַלבן, און ער איז אין ערגעץ ניט געגאַנגען, כדי ניט אַריינצופאַלן.

מיר האָבן זיך געזען. ווען סאָניע האָט מיר אָנגעזאָגט, אַז שמואלקע איז דאָ און וויל זיך מיט מיר זען, האָב איך זיך זייער דערפרייט, און בין באַלד אַוועקגעלאָפן צו אים.

מיר האָבן אָפגערעדט, אַז אין אָוונט, ווען אין דער פינסט־טערניש וועט זיין שווער דערקאָנט צו זיין, וועט ער קומען צו מיר אין צימער, וואו מיר וועלן אומגעשטערט קאָנען רעדן.

איך בין דאַמאָלסט געווען מיט אַ פאַרביטערט האַרץ, און די סבה איז געווען: ליבע צו אַ מיידל. מיט די חברים רעדן וועגן מיינע איבערלעבונגען האָב איך ניט געקאָנט, האָב איך פאַר אים אויסגעגאַסן מיינ גאַנץ האַרץ, און איך האָב געהאַפט, אַז ער וועט מיר מיטפילן. ער האָט אבער צו מיינ גאַנצער ליבע באַצויגן זיך קאַלט. ער האָט שוין, הפנים, געהאַט גענוג ערפאַרונג אין דעם, און האָט גערעכנט, אַז פון דער אַרט קרענק קורירט מען זיך סוף כל סוף אויס.

מיך האָט זיין קאטלִקייט פאַרדראָסן, און איך האָב וועגן מיינע אנדערע איבערלעבונגען מיט אים נארניט גערעדט, ווייניקסטנס, איך געדענק ניט, איך זאָל מיט אים רעדן. ער האָט מיר דערציילט וועגן זיין פּוילישער כּלח און דער „צווייטער כּלח“, און דערמיט איז ער אַוועקגעפאַרן, און איך האָב וועגן אים לאַנגע יאָרן ניט געהערט און ניט געוואוסט, וואָס מיט אים איז. שמואלקעס שוועסטער האָט זיך באַזעצט אין ווארשע, אויפ'ן עק שטאָט, ניט ווייט פון דער פּאַבריק, וואו איר מאַן איז געווען דירעקטאָר, און מיר פלעגן זיך ניט טרעפן.

עס זיינען אַוועק יאָרן. און אַט איינמאָל טרעה איך אויף נאַלעווקעס סאָניען. איך האָב זיך מיט איר דערפרייט, ווי מען דערפרייט זיך מיט אַ ליבע שוועסטער, וועלכע מען האָט שוין לאַנג ניט געזען. מיר זיינען שוין ביידע אין די יאָרן, ביי אונז איז שוין לאַנג נאָך אונזערע חתונות, מיר האָבן שוין גענוג קינדערלאַך.

מיר האָבן ביידע אָפּגערעדט, אַז אויף א באשטימטן טאָג זאָל איך קומען צו איר. איך בין געקומען. זי און איר מאַן האָבן געווארט אויף מיר. מיר האָבן אָבער ניט געוואוסט, פון וואָס אָנצוהויבן; אַזוי פיל יאָרן פאַרשוואונדן געוואָרן, אַזוי פיל ערינערונגען אויפגעשוואומען... מיר געדענקען נאָך, ווען מיר זיינען נאָך יונג געווען. מיר געדענקען נאָך די צייט, ווען מיר האָבן אַזוי פיל חלומות געהאַט; מיר געדענקען נאָך אַ סך „נאַר־רישקייטן“ פון די יונגע יאָרן...

פון אַנפאַנג האָט סאָניע אַלץ גע'טענה'ט, ווענדנדיק זיך צום מאַן: „זע, זע קאָטיקן! ער איז שוין אַ באַיאָרנטער מענטש! (איך בין שוין דאמאָלסט געווען העכער 40 יאָר). דו געדענקסט דעם קאָטיאנאָק? ... (סאָניע פלעגט מיך אַמאָל רופן אַנשטאָט קאָטיק — קאָטיאנאָק).

מיר האָבן זיך סוף כל סוף צערעדט. מיר זיינען געשפרונגן גען פון טעמאַ צו טעמאַ, מיר האָבן גערעדט וועגן אַלץ און וועגן גאָרניט, נאָר סוף כל סוף האָב איך מיר געמאַכט אַ גענויעם סך־הכל, וואָס איז מיט מיין פריינדין פון די יונגע יאָרן. זי איז מאַטעריעל באַזאָרגט, האָט אַ זון, וואָס האָט פאַר-

ענדיקט אַן אַגראַנאָמישע מיטלשולע; אַ טאַכטער, וואָס האָט געענדיקט גימנאַזיע, און קלענערע קינדער, וואָס באַזוכן פּוילישע גימנאַזיעס. זי איז טריי געבליבן דער רוסישער קולטור. מיטן מאַן רעדט זי רוסיש, מיט די קינדער אָבער — פּויליש. מאָד מענטענווייז בענקט זי נאָך אַ אירישער סביבה, נאָר אפשר דער פּאַר, ווייל די פּוילישע סביבה, וואָס האָט זיך באַשאַפן דורך די קינדער, איז איר אינגאַנצן פרעמד.

דער זון איז אינגאַנצען פּאָלאָניזירט. ער האָט פּאַר דער אַגראַנאָמישער שולע באַזוכט דאָס זעלבע דריטע גימנאַזיע, וואו איד האָב אַ קורצע צייט, זייענדיק דאָרטן אַלס שילער, געפרוואוּט זייען זוימען פון דעם רעוואָלוציאָנערן, סאָציאליסטישן געדאַנק אין זיין רוסישער פּאַרם. דער זון אירער איז שוין אין דערזעלבער ניט נאַזיע געווען אַרומגערינגלט מיט אַ רייזן־פּוילישער סביבה, וואָס האָט ניט גע'חלומ'ט וועגן רעוואָלוציע, וועגן סאָציאַליזם, נאָר אפשר וועגן „פּאָווסטאַניע“.

די אַגראַנאָמישע שולע, וואָס ער האָט געענדיקט, איז געווען אויסשליסלעך אַ פּוילישע, און פּראַקטיצירט האָט ער אין אַ גוט, ביי אַ גוט־באַזיזער, אַ פּאָליאַק. ער האָט זיך שוין אַזוי ווייט אַסימילירט, אַז אויף דער פּאַטאַגראַפיע, וועלכע מען האָט מיר גע' וויזן, איז שוין נישט קאַנטיק געווען זיין אידישע אָפּשטאַמונג.

די טאַכטער אירע איז אויך געווען ווייט פון אידן, נאָר, זעט אויס, אַנדערש געזאַגען, ווי איר ברודער. זי איז געווען אין דער־ היים, ווען איד אין בין געקומען: זעט אויס, אַז איר מוטער האָט איר דערציילט, ווער עס דאַרף קומען. מיט נייגעריקע אויגן האָט זי געקוקט אויף איהר מוטער'ס פריינד פון די מיידלשע יאָרן, אויף דעם וואַרימן צוקושן זיך ביים קומען, אויף דער מאַמע'ס אויפֿלעבונג, אויפֿן זאַגן אַ פרעמדן מאַנסביל „דו“ — און דאָס אַלץ אין גענוואַרט פון מאַן, און די פריינד פון פּאַטער, ווען ער האָט דערווען דעם גאַסט.

מיט אַקטיוון נייגער האָט זי אָנגעהויבן קוקן אויף מיר, ווען איד האָב געזאַגט, אַז איד אַרבייט אין דער אידישער ליטעראַטור (איד האָב דאַמאָלסט רעדאַגירט דעם „הויז דאָקטאָר“, געשריבן)

א לערביכל און געדרוקט ארטיקלען אין „פריינד“, און אז איך בין אן אנהענגער פון אידיש.

דאס מיידל, דעם דירעקטאָר'ס טאָכטער, האָט שוין דאָמאָלט געלערנט מיט אַ קרייז פון אַרבעטער־נס. זי, זעט אויס, איז שוין געווען נאָנט, אָדער האָט זיך געצויגן צו דער פּוילישער סאָ-ציאָליסטישער באַוועגונג, און קלאַנגען פון דער אידישער אַר-בעטער באַוועגונג זיינען שוין צו איר דערגאַנגען, און סטיכיש האָט זי געמוזט שוין פילן, אז יענע באַוועגונג איז איר ניט פּרעמד. ווייניקסטנס, אַזאַ איינדרוק האָב איך אַרויסגעטראָגן פון די עט-לאַכע פּראָגן, וואָס זי האָט מיר געשטעלט. איך האָב איר צוגע-זאָגט אַריינגיין ספּעציעל צו איר, כאַפּן מיט איר אַ שמועס. נאָר ביים צוזאָג בין איך דאָמאָלסט צום באַדויערן געבליבן: צופיל האָט מיך איינגעשלונגען מיין דירעקטע אַרבעט.

ווען איך בין שפּעט ביינאַכט אַוועק פון מיינע פּריינד און געגאַנגען איבער די שטילע גאַסן פון וואַרשע צו זיך אַהיים, אויפ'ן אַנדערן עק שטאַט אין אידישן קוואַרטאַל, האָב איך זיך מאָדנע גע-פילט: אַזעלכע נאָנטע, ליבע, טייערע געזיכטער, און אַזעלכע ווייטע מענטשן, און דאָס אומבאַקאַנטע מיידל פון יונגן דור, וואָס איז געוואָסן אין דער זעלבער סביבה, אין וועלכער איך האָב זיך געהאָדעוועט אין מיינע יונגע יאָרן, און זי הויבט אָן דעמוזעלבען וועג אַוועקגיין פון דער סביבה, צו וועלכער מיר האָבן זיך אומ-געקערט צוריק נאָך פיל יאָרן פון מי און מאַטערניש...

און די עלטערן אירע, אַזוי ווי קאַנסערווירטע מומיעס, זיינען נאָכ'ן פאַרלאַיף פון צענדליקער יאָרן געבליבן טריי דער שפּראַך און דער קולטור, וועלכע האָבען געגעבן די אידייען פון זייערע יונגע יאָרן. מומיעס, אָפּגעשטאַרבענע מענטשן... טרעפן זיך מיט זיי... צוליב וואָס?... אויפלעבן די לאַנג ביי זיי פאַרשטאַרבענע געפילן און געדאַנקען... זען זיך נאָכאַמאָל, כדי שוין אינגאַנצן אַוועקגיין פון זיי, ווייל די געגנוואַרט מוז דערמאַנען דעם גאַנצן מרחק, וואָס איז צווישן מיר און צווישן זיי... אַ שאַד אינגאַנצן אַוועקצוטרייבן די אילוזיעס פון די יונגע יאָרן...

און שמואל'קע, וועגן אים בין איך אויך געוואָר געוואָרן אין מיין יעצטיקן וויזיט, און מער וועל איך שוין ניט געוואָר ווערן.

ער האָט חתונה געהאַט מיט אַן אַמעריקאַניזירטע מיידל, וואָס שטאַמט פון רוסלאַנד, און ער פאַרדינט גאַנץ געשמאַק : ער איז אינספּעקטאָר פון אַ פאַרויכערונג-געזעלשאַפט. וואָס ווייטער איז מיט אים, צו האָט ער אַ וועלכען ס'איז „אני מאמין“, ווייס סאָניע ניט.

אי שמואל'קע אי סאָניע האָבן געשפּילט אַ גרויסע ראָלע אין מיין לעבן, און מיר איז אַ שאַד געווען די אַמאָליקע אונזערע אילוזיעס. מיר פלעגן זיך טיילן מיט אונזערע איבערלעבונגען, מיר פלעגן צוזאַמען זוכן אַן ענטפּער אויף די פּראַגן, וואָס האָבן אונז געמאַטערט, און אין די ערשטע יאָרן פון מיין זוכעניש זיינען זיי מיר געווען שטאַרק באַהילפּיק : זיי זיינען דאָך געווען עלטער פאַר מיר.

שמואל'קע איז מיר געווען נאָך נענטער פון סאָניע'ן. מיר פלעגן אָפט צוזאַמען גיין, זוכן קאָמפּאַניע, וואָס זאָלן באַפּרידיקן אונזער יונגן נייגיר, און ער איז אַ צייט געווען מיין שטענדיקער באַגלייטער. און אָט, געדענק איך, זיינען מיר ביידע אריינגע-פאַלן אין אַ הויז, וואָס איז געווען אַ שליסל פאַר מייע ווייטער-דיקע באַקאַנטשאַפטן.

אין איינער פון אונזערע זוכענישן האָבן מיר פאַרבלאָנזשעט, איך געדענק ניט ווי אזוי, אין אַ הויז אויף וואָלינסקע גאַס, אויף אַ פּאַציאָטקע, וואו עס האָט געוואוינט דאָס פאַר-פּאָלק פיר-סטענבערג.

די באַלעבאַסטע, אַן אשת חיל, אַ פרוי, וואָס האָט זיך אַליין דורכגעשלאָגן אַ וועג. נישט האָבנדיק קיין בילדונגס-צענז, איז זי מיט ענערניע און פּראַצע דערנאַנגען דערצו, אַז מען האָט איר צוגענומען אויף אַקושערן-קורסן, און ווען מיר האָבן זיך מיט איר באַקאַנט, האָט זי געהאַלטן אין מיטן סטודיום. זי איז געווען אַן עמאַנציפּאַנטקע ניט פון בוך, ניט פון לעזן, נאָך פון אייגענעם שכל.

אין דער הינזיכט איז זי געווען אַ טיפּישע אידישע פרוי. די אידישע פרוי איז געוויינט צו אַרבעטן ניט נאָך פאַר זיך, נאָך אויף פאַר'ן מאַן און הויזגעזינד. נאָך דער קוק פון דער פיר-סטענבערג אויף אַרבעט איז געווען אַן אַנדערער. זי דאַרף אַר-

בעטן און זיין זעלבסטשטענדיק, דער מאן קאן זיך זיין וואָס ער וויל, נאָר זי דאַרף ניט זיין אָפהענגיק פון אים.

אין דער הינזיכט זיינען אירע בליקן געגאנגען האַנט ביי האַנט מיט די טעאָריעס, וואָס עס האָט אַנטוויקלט די רוסישע ליטעראַטור, וועלכע האָט באַאיינפלוסט די מאָדערנע אידישע פרוי.

זי האָט מיטגעפילט יעדער איינציקער, וואָס האָט זיך גע- צויגן צו זעלבסטשטענדיקייט, און ביי איר איז געווען אן עיר מקלט פון אָנגעקומענע מיידלעך.

איך האָב דאָ געטראָפן אַזעלכע, וואָס זיינען געקומען קיין וואַרשע זוכן ניט נאָר ברויט, נאָר אויך אידייען; אַזעלכע, וואָס האָבן געוואָלט באַפרידיקן ניט נאָר זייערע מאַטעריעלע באַדערפ- נישן, נאָר אויך קולטורעלע; אַזעלכע, וואָס האָבן געוואָלט באַ- פרידיקן ניט נאָר דעם גוף, נאָר אויך די נשמה. דאָס זיינען גע- ווען אַם מייסטן מיידלעך.

דאָ האָב איך מיך צום ערשטן מאל געטראָפן מיט דער פרויען- עמאַנציפאַציע באַוועגונג ביי אידן. די פרויען-עמאַנציפאַציע באַ- וועגונג, ווייניקסטנס אין אַ קענטיקע פּאַרם אַלס מאַסן-באַוועגונג, האָט זיך איצט אָנגעהויבן ביי אונז אין די 80סטע יאָרן, וועלכע זיינען געווען דער קולמינאַציאָנס-פונקט פון דעם קריזיס, וואָס דאָס שטעטל האָט אָנגעהויבן צו איבערלעבן נאָך דער פויערים באַ- פרייאונג; דער קריזיס איז געווען נישט נאָר אַ מאַטעריעלער, נאָר אויך אַ קולטורעלער.

די השכלה-באַוועגונג האָט שוין אָנגעוואָרן איר התלהבות, איר ברען. די גרופּן, אין וועמעס אינטערעסן איז געלעגען די השכלה-באַוועגונג, האָבן שוין זייערס דערגרייכט. זיי האָבן זיך שוין אַרויסגעטיילט אין אַ באַזונדער גרופּע, און זייערע פּאַר- דערונגען זיינען שוין טיילווייז געווען דערגרייכט; זייערע פּאַס- טולאַטן זיינען שוין אַריין אין לעבן. דאָס לערנען רוסיש, דאָס דערנענטערן זיך צו אַ פרעמדער קולטור, איז שוין ניט געווען קיין זאַך, פאַרוואָס מען האָט באַדאַרפֿט קעמפּן. מען האָט שוין קינדער גערן אַוועקגעגעבן אין די גימנאַזיעס, מען האָט שוין גע-

לערנט רוסיש אין פריוואטע שולן, ביי פריוואטע לערער, און וועגן רייד „שקאל ניע זשעלאיעם“ האָט מען שוין לאַנג פאַרגעסן. דער רוסיש-אידישער אָרגאַן האָט שוין ניט באַדאַרפט זוכן קיין לעזער; דער עולם האָט גערן געלעזן דעם „וואַסכאָד“, און אַפילו די רוסישע צייטונג „נאַוואַסטי“, וועלכע איז געווען רעדאַ- גירט דורכ'ן איר נאַטאַוויטש און וועלכע האָט זיך גערעכנט פאַר אַ אידישע צייטונג.

אין די 80סטע יאָרן האָבן זיך אָנגעהויבן צו באַווייזן אויף דער אידישער גאַס נייע אידישען, וועלכע האָבן געדאַרפט אַריינ- טראָגן אַ נייעם אינהאַלט אין אידישן לעבן.

באַזונדערס שטאַרט האָבן געדאַרפט אַריינגעצויגן ווערן אין שטראָם פון די נייע אידישען די יונגע דורות פון דער אידישער פרוי. די השכלה-באוועגונג האָט זיך מיט דער אידישער פרוי ניט אינטערעסירט; די אידישע פרוי איז געבליבן אויסער דער באַוועגונג. די טאַכטער פון דעם משכיל איז דירעקט אַריבער צו אַ פרעמדער קולטור, צו אַ פרעמדער שפּראַך, צו אַ פרעמדער ליטעראַטור, אָן שום קאַמף. זי האָט ניט געקעמפט, ווי איר עלטערער ברודער אָדער אייגענער פאַטער, פאַר דאָס רעכט צו לערנען אַ פרעמד שפּראַך, וועלמלאַכע וויסנשאַפט.

ניט זי האָט געשאַפן די השכלה-באוועגונג און ניט איר מוטער, און ניט זי און ניט איר מוטער האָבן גענומען אַן אַנטייל אין דער באַוועגונג.

אַ דאַנק אָבער דער רוסישער ליטעראַטור ווערט זי געוואָר, אַז ס'איז דאָ אַ פרויען-פּראַגע, אַז ס'איז דאָ אַ פרויען-עמאַנציפּאַציע-באוועגונג, אַז די פרוי דאַרף ניט לעבן ווי אַ מינדער-יעריקע פּערוואָן, וואָס דאַרף זיך האַלטן פריער ביי די עלטערן און נאָכדעם ביים מאַן, אַז זי קאָן ווערן און דאַרף ווערן זעלבשטענדיק.

די זעלבע רוסישע ליטעראַטור האָט געגעבן די פאַרטיקע פאַרמען, ביי וועלכע מען דאַרף זיך האַלטן. דער באַוואַוסטער ראַמאַן פון טשערנישעווסקין „וואָס טוט מען?“ האָט איר גע- געבן אַ גאַנצן קאָדעקס, ווי עס דאַרף זיך אויפפירן די נייע זעלבשטענדיקע פרוי, ווי זי דאַרף לעבן, ווי זי דאַרף אַוועק-

שמעלן אירע באציאונגען צו איר מאן א. א. וו. אנדערע ביכער האָבן דערנענט אירע ידיעות אין דעם זין. דעם ראָמאן „וואָס טוט מען?“ און אנדערע פֿלעגט ברענן גען אויף קאניקול דעם גבירם זון, וואָס האָט שוין שטודירט אין אַ רוסישן אוניווערסיטעט; ס'האָט אים געבראכט דער ישיבה בחור, וואָס האָט זיך אַרויסגעריסן אין דער גרויסער שטאָט אַ דאַנק זיין ברען צו דער השכלה, און דאָרטען אונטערנעפאלן אונטער דער השפעה פון דער רוסישער ליטעראַטור און דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג. זיי זיינען אויך געווען די ערשטע מאַנסבילן, וואָס האָבן געפרעדיקט פאַר דער פרוי וועגן דער פרויען־עמאַנציפאַציע, וועגן דער זעלבשטענדיקייט פון דער פרוי, וועגן דער גרויסער און הויכער ראַליע, וואָס זי דארף שפילן אין לעבן.

דאָס זיינען געסט געווען אין שטעטל, וואָס פלעגן קומען אַהין אָדער אויף קאניקול אָדער זיך אַפרוען אויף אַ קורצע צייט. נאָך זייער צייטוויליקן זיין אָבער פלעגט בלייבן אַ באשטימטע שטימונג צווישן דער יוגנט, פלעגט בלייבן אַביסל ליטעראַטור, פלעגט זיך אויך אַמאָל שאַפן אַ קרייז פון זעלבס־בילדונג, וואָס פלעגט זיך פאַרבינדן מיטן צענטער.

פאַר די פאַרבליבענע זיינען שוין די אידייען אין די ביכ־לאַך, וועלכע עס האָבן אַראָפגעבראכט די געסט, געווען ווי שטערן אין אַ פינסטערע נאַכט, וואָס האָבן זיי געלויכטן און געוויזן דעם וועג, ווי זיי דאַרפן ווייטער גיין, און זיי פלעגן אָנהויבן טראכטן וועגן גיין.

אין וואָס זיינען אָבער באשטאַנען די אידייען, וועגן וועלכע ס'זיינען געוואָרן געוואָרן אָט די אידישע מיידלאַך? דאָס זיינען געווען אידייען, ווי געזאָגט, אַריבערגעטראָגענע פון רוסלאַנד. אמת, אַביסל מיט אַ קליינער פאַרשפּעטיקונג. ווען ביי די רוסן האָט מען שוין געהאַלטן ביי „עלינו“ און ביים אויסשפּייען, האָט דאָס אידישע מיידל אין ליטע ערשט אָנגעהויבן פון „הודו“.

די פרויען־עמאַנציפאַציע באוועגונג האָט זיך אין רוסלאַנד באוויזן אין דער עפאָכע, אין וועלכער ס'איז געמאַכט געוואָרן אַן איבערשאצונג פון אַלע ווערטן, פון אַלע באגריפן. אין דער

רוסישער ליטעראַטור איז די פרויען-עמאַנציפאַציע-באוועגונג שוין לאַנג געווען געפרעדיגט אונטער דער ווירקונג פון דער פראַנצויזישער שרייבערין זשאַרזש זאַנד. נאָר אין די 60ער יאָרן איז זי אריין אין לעבן אַלס אַ מאַסן-באוועגונג. געהאַלפן דערצו האָט דער רוסישער ניהיליסט, וואָס האָט געקעמפט מיט אַלע סאָרטן טראַדיציעס, מיט פארשיידענע אויטאָריטעטן, גע-קעמפט פאַר גלייכבאַרעכטיקונג פון אַלע מענטשן אָן אויסנאַם.

די פרוי איז דערזעלבער מענטש, וואָס דער מאַנסביל, קאָן דעריבער ניט זיין קיין חלוּק צווישן פרויען און מאַנסבילן, און די רוסישע פרוי האָט זיך געוואָלט פאַרגלייכן מיטן מאַן אין אַלעמען: אי אין מלבושים, אי אין געוואוינהייטן, אי אין באַ-נעמונג. זי האָט זיך אָנגעהויבן אָנצוטאָן, ווי דער מאַנסביל, רויכערן, אַפילו טרינקען. דאָס, פאַרשטייט זיך, איז אַן „איבער-זאַלצונג“, און אַן איבערזאַלצונג אַפּשר אַ גאַנץ נאַטירלאַכע פאַר-יעדער באוועגונג. נאָר ניט אין דער „איבערזאַלצונג“ איז באַ-שטאַנען דער תּוֹך פון דער רוסישער פרויען-עמאַנציפאַציע-באַ-וועגונג. דער תּוֹך איז באַשטאַנען אין פּרינציפּן פון אַרבעט. דער מאַנסביל האָט די מאַכט, דער מאַנסביל איז שטאַרק, ווייל ער אַרבעט און שאַפט מאַטעריעלע ווערטן, דאָרף די פרוי אויך אַרבעטן און ווערן עקאָנאָמיש אומאָפּהענגיק פון וועמען ס'איז.

און די רוסישע פאַרגעשריטענע פרוי האָט גענומען אַרבעטן אויף אַלע געביטן. אַ טייל איז אַוועקגעפאַרן אין די שוויי-צאַרישע אוניווערסיטעטן צו באַקומען בילדונג, כדי צו קאָנען באַשעפטיקן זיך מיט פּרייע פּראָפּעסיעס. אַ טייל פון זיי איז געוואָרן אַקושערינס, פעלדשערינס, לערערינס. אַ גרעסערער טייל אָבער האָט זיך גענומען צו גאַנץ פשוטע פיזישע פרויען-אַרבעטן, ווי שניידעריי א. ד. ג.

איצט איז אַרבעט פון אַ פרוי אַ גאַנץ געוויינלאַכע דערשיי-נונג אין לעבן, נאָר דאַמאָלסט איז עס געווען אַ ניס, און ווי יעדער ניס האָט עס אַרויסגערופן באַגייסטערונג, מסירת נפש און, פאַרקערט, אויך שנאה.

ס'איז באוואוסט אַ געוויסער פאַקט. אין פעטערבורג, אויף געוויסע פּראָספעקט, איז געווען אַ בוכהאַנדלונג פון דעם באַ-

וואוסטן אין זיין צייט סערנאָס־אַלְוויִאָוויטש. ער האָט איינ־געלאָרן צו זיך אין געשעפט פאַר אַ „פּריקאַזשיצע“ אָן אינטע־ליגענטע פּריילן, און דער עולם איז, ווי אויף אַ בייז וואונדער, געלאָפּן זען, ווי עס אַרבעט אַ פּרויענצימער. דער עולם איז געווען פון אָנהויב אזא גרויסער, אַז פּאָליציי האָט אים געמוזט צעטרייבן.

אָט די באוועגונג פון די 60טע יאָרן האָט אזא שטויס געגעבן די רוסישע פרוי, אַז זי האָט געגעבן אַ סך טוערעס אויף אַלע געביטן פון מענטשלעכער אַרבעט.

אַביסל אָן אַנדער כאַראַקטער טראָגט די פּרויען־עמאַנציפּאַציע־באַוועגונג אין רוסלאַנד אין די 70טע יאָרן. די רוסישע פרוי הויבט אָן צו נעמען אַ מאַסן־אַנטייל אין דער רעוואָלוציאַר־נערער באוועגונג פון רוסלאַנד; דאָס רוסישע מיידל איז גלייך מיט איר ברודער־סטודענט, אָדער בכלל אינטעליגענט, אַוועק אין פּאָלק, און צוזאַמען מיט אים, האַנט ביי האַנט, פאַרשפּרייט אין פּאָלק רעוואָלוציאַנערע, סאַציאַליסטישע אידעען.

די רוסישע פרוי איז באשריבן געוואָרן אין פיל ביכער, און באזונגען געוואָרן דורך פּאָעטן.

דער באוואוסטער רוסישער פּאָעט ניעקראַסאָוו האָט איר באשריבן אין אַ גרויסע פּאָעמע אונטערן נאָמען: „די רוסישע פרוי“. ער האָט ניט געקאָנט באזינגען די פרוי פון זיין צייט, האָט ער באשריבן די פרוי פון די „דעקאַבריסטן“ — די רע־וואָלוציאַנערן פון די 20טע יאָרן פון פּאָריקן יאָרהונדערט.

די רוסישע פרוי האָט אין איר עמאַנציפּאַציע־באַוועגונג איבערגעשטיגן אַלע פּרויען פון אַנדערע לענדער און אַנדערע פעלקער איז ניט קיין וואונדער, אַז זי האָט געהאַט אַ ווירקונג אויך אויף דער אידישער פרוי.

און פארוואָס האָט ניט געזאָלט ווירקן די עמאַנציפּאַציע־באַוועגונג אויף דער אידישער פרוי? פאַר איר האָט זיך פונ־דערווייטן געלויבטן אַ נייע וועלט, אַ וועלט פון שאַפּן זיך אַליין דעם אייגענעם מזל, אַ וועלט פון זעלבשטענדיקייט, אָן אינטע־רעסאַנט, אומאָפּהענגיק לעבן.

און די סביבה פון ליטווישן שטעטל איז אזוי גרוי, אזוי

ניט־אינטערעסאַנט, און די בחורים, וואָס זיינען פאַרבליבן דאָ און זיצן ביי די גמרות אָדער העלפֿן די פּאָטערס אין זייערע געשעפטן, זיינען אזוי נודנע... זיצן ביי די עלטערן אויפֿן קאַרק און וואַרטן, ביז מען וועט זיי געבן דעם באַשערטן, איז אזוי שווער...

האָט זיך דאָס אידישע מיידל אַ לאַז געמאַן אין דער גרוי־סער וועלט, און מיר, וואָס האָבן זיך געהאָדעוועט אין וואַרשע, זיינען געווען עדות פון אַן אמת'ער בהלה פון אידישע מיידלאַך פון ליטע קיין וואַרשע, אַלס דער גרעסטער צענטער פון אידישן תּחום.

מ'איז געלאָפֿן פון קאַפּוליע, פון קלעצק, פון בריסק, פון פינסק, פון נאַוואַראַדאָק, פרוּזשאַני, סלאָנים, באָברויסק, סלוצק א. א.

געלאָפֿן זיינען פאַרשטייט זיך מיידלאַך פון דער באַלע־באַטישער סביבה; געלאָפֿן זיינען די, וואָס זיינען שוין געווען אַביסל אָנגערירט דורך דער וועלטלאַכער קולטור, און די סביבה פון וועלכע איז געווען אַם שווערסטן צו טראָגן. ארויסרייסן זיך דאַמאָלסט, אין יענע צייטן, פון דער באַלעבאַטישער משפּחה און אַוועקפאַרן ערגעץ אין אַ פרעמדע, ווייטע שטאָט אין געווען ניט קיין לייכטע זאַך. די באַגריפֿן פון אַ דורכשניטלאַכן אידן וועגן דער פרוי און איר ראָל אין לעבן, זיינען געווען אזוי ווייט־לויפיק פון די נייע באַגריפֿן, אַז ס'האָט קיין רייד ניט געקאָנט זיין וועגן אַ הסכמה פון אידישע טאַטע־מאַמע אויף זעלבסט־שטענדיקע טריט פון זייערע טעכטער.

אַ אידיש מיידל זאָל פאַרלאָזן איר הויז און אַוועקפאַרן אין אַ פרעמדע שטאָט, און לעבן, ווער ווייס ווי, און טרעפֿן זיך, ווער ווייס מיט וועמען — דאָס איז דאַמאָלסט געווען ניט קיין געהערטע זאַך... און וואָס וועלן זאָגן די שכנים, די באַקאַנטע, די שטעטל? ... און ווי וועט מען נאָכדעם טאָן אַ שידוך מיט אַזאַ מיידל? ...

ניט לייכט איז אָנגעקומען דאָס אידישע מיידל די ערשטע שריט פון איר זעלבשטענדיקייט. געוויין, סקאַנדאַלן, פאַמילי־

ליעסצענעם, פארבארגענע און עפנטלאכע, אמאל אויך קלעפ, האָט געקאָסט דאָס אידישע מיידל אירע שריט.

די שוואַכערע פלעגן בלייבן, די שטאַרקערע פלעגן פאָרט סוף כל סוף זיך ארויסרייסן.

ביי מיר אין זכרון איז פארבליבן אַ פאָסט, וועלכער כאַ-ראַטעריזירט זייער, ווי שווער ס'איז אויסגעקומען דאָס אידישע מיידל ארויסצורייסן זיך פון דער היים.

מיט מינעם אַ חבר אויף איין הויף האָט געוואוינט אַ ליט-ווישע פאָמיליע. דער פאָטער איז געווען אַ פרומער איד, אַ למדן, אַ גבאי אין בית-מדרש „חברה ש"ס". ביי אים איז געווען אַן עלטערע טאָכטער; דאָס מיידל איז געווען זייער אַ פעאיקע. זי האָט באקומען אַלס עקסטערן אַ דיפלאָם פון אַ פרויענדימנאַזיע, און זי האָט געוואָלט אוועקפאָרן קיין פאָרזי באַקומען העכערע בילדונג. דער פאָטער האָט אויף קיין וועג ניט געוואָלט מסכים זיין אויף דעם. זי האָט מיטן פאָטער גע-קעמפט, עס זיינען געווען סקאַנדאַלן אין שטוב — ס'האָט אָבער גאָרניט געהאַלפּען; דאָס ענערגישע מיידל איז זיך מיט און פאָרט אוועק פון דער היים בשתיקה.

קיינער האָט ניט געוואוסט, ווי זי האָט עס איינגעאַרדנט, נאָר אין אַ שיינעם פרימאָרגן איז זי נעלם געוואָרן. ווען איר פאָטער איז געוואָר געוואָרן וועגן דער מעשה, האָט ער אַראָפּ גענומען די קאַמאַשן און זיך געזעצט שבעה. מיין חברים פאָ-טער איז אריין צום שכן געוואָר ווערן, וואָס איז מיט זיין טאָכ-טער, און זעט, אַז יענער זיצט שבעה. אין פּלוג האָט זיך מיין חברים פאָטער דערשראָקן און פרעגט, ווער איז געשטאָרבן, און ער באַקומט אַן ענטפּער: „ביי מיר איז געשטאָרבן אַ טאָכטער!“ מען קאָן זיך לייכט פאַרשטעלן, ווי אזא אידישער טאַטע האָט באַדאַרפט רעאַגירן, וואוינענדיק אין אַ קליין שטעטל, און זייענדיק אַרומגערינגלט מיט אַ סביבה, וואָס איז נאָך ניט געווען אונטער דער ווירקונג פון דער גרויסער שטאָט. פאַרשטייט זיך, אַז ניט אַלע טאַטעס זיינען אַזעלכע, נאָר גוטווייליק האָט קיין איין טאַטע-מאַמע ניט נאָכגעגעבן.

מיר איז ניט אויסגעקומען צו זען די שטעטל גופא, נאָר פון

די באקאנטע אנטלאָפּענע מיידלאך האָב איך געהערט פאַרשיי-
דענע מעשיות, און אייניקע פון זיי וועל איך דערציילן.

מען האָט אויף איר געוואַרט, לויט ווי עס האָבן אויסגע-
רעכנט אירע פריינט און באקאנטע, וואָס האָבן זיך שוין פריער
ארויסגעריסן פון זייערע היימען אין בריסק. זי האָט געזאָלט
קומען אין א באשטימטער דאַטע אינדערפרי, האָבן זיי געוואַרט
אויפן וואקזאל אויפן בריסקער צוג, מיט וועלכן זי האָט בא-
דאַרפט אָנקומען. זי איז אָבער מיט דעם צוג ניט געקומען.
דער עולם איז אומרויאק און ווייס ניט וואָס צו קלערן: א
האַרטער איד איז דער מיידל'ס טאַטע. אין א פּאַר טעג אַרום
קומט צו גיין צו מיר דאָס מיידל'ס א בן-עיר, און דערציילט מיט
שמחה, אַז זי איז געקומען. און דאָ בין איך געוואָר געוואָרן,
פאַרוואָס זי האָט פאַרשפּעטיקט. דער פּאַטער אירער איז בא-
צייטנס געוואָר געוואָרן וועגן איר אנטלויפן, און ער האָט איר
געפאַקט אויפן וואקזאל. ווי נעמט מען איר אָבער צו פון וואָס-
זאָל? איז ער געפאַלן אויף א שפיצל: ער האָט געמאָלדן דער
פּאַליציי, אַז זי האָט ביי אים געגנבעט 1,000 רובל, און אַז זי
ווייל מיטן געלט אנטלויפן. מען האָט איר אַרעסטירט. דער
היציקער טאַטע האָט געמוזט לעגן קאָסטן צו פאַרדייבן די גאַנצע
געשיכטע, און געבן געלט דער טאָכטער, אַז זי זאָל בשלום אוועק-
פאַרן פון בריסק.

א צווייט מיידל, א שמש'ס א טאָכטער פון מינסקער גר-
בערניע. זי האָט זיך אין דער היים אביסל אויסגעלערנט רוסיש
לעזן. זי האָט באקומען באקאנטע, וועלכע האָבן איר געפרע-
דיקט נייע אידיען, און האָט אָנגעהויבן ארויסזאָגן אַזעלכע גע-
דאַנקען אין דער היים, אַז טאַטע-מאַמע האָט ניט אויף קאַטאָ-
וועס זיך איבערגעשראַקן. דאָס מיידל איז שוין געווען א דער-
וואַקסענע, א יאָר 21—20, מען דאַרף שוין טאָן מיט איר א
שידוך, און דאָ איז דער טאָכטער'ס קאַפּ פאַרדרייט מיט „כ'ווייס
וואָס"... דער פּאַטער, דער שמש, א איד אַן אַרימאָן, וואָס האָט
זיך גענוג געמאַטערט אויף זיין שטיקל ברויט, וואָס האָט גענוג
פאַרשוואַרצט זיך דאָס פנים ביי די באַלעבאַטיים, און דאָ נאָ
דיר א צוגאַב די טאָכטער... זי ווייל פאַרן, זי ווייל זיך לערנען א

מלאכה... וואו איז עס געהערט געוואָרן! אַ באַלעבאָטיש
 מיידל... ער איז דאָך ניט אַביווער. אין זיין גאַנצער משפּחה
 איז קיין בעל-מלאַכה ניטאָ, און ער האָט זיך גענומען צו דער
 טאָכטער אַרויסשלאָגן פון איר דאָס משוגעת. די קלעפּ האָבן
 קנאַפּ געהאַלפּן, און אין איין שבת-צו-נאַכטס איז זי נעלם גע-
 וואָרן.

אויף מאָרגן איז מען געוואָר געוואָרן, אַז דעם שמש טאָכ-
 טער מיט נאָך עפעס אַ בחור איז אַוועקגעפּאַרן צו דער סטאַנציע
 פון באָן, וואָס פירט קיין וואַרשע.

דער בחור איז ניט געווען איר חתן, און אַפילו ניט איר
 געליבטער; ער איז אַפילו אַוועקגעפּאַרן אין אַן אַנדער ריכטונג,
 ווי דאָס מיידל. די בעל-עגלות פון שטעטל האָבן דערציילט, אַז
 דער בחור האָט אַריינגעזעצט דאָס מיידל אין צוג, וואָס גייט
 קיין וואַרשע, און אַליין איז ער געבליבן וואַרטן אויף אַ צווייטן
 צוג.

אַזעלכע מעשיות האָבן איך דאַמאָלסט געוואוסט אַ סך, נאָך
 אַלע איבעררעציילן לוינט ניט.

ווען דאָס ליטווישע מיידל פלעגט קומען קיין וואַרשע,
 פלעגט זי זיך צוערשט אַ לאָז טאָן זוכן אַרבעט, מייסטנס שנייד-
 דעריי. אַ סך האָבן געאַרבעט פאַר 4—5 רובל אַ חודש, און
 דערפון צאָלן דיר-געלט און לערנען זיך. ניט איין מיידל האָט
 גע'פטר'ט איר געזונט; ניט איין מיידל פלעגט זיך אומקערן
 צוריק אַהיים אַן אויסגעמאַטערטע, אַ קראַנקע, אַ סוכאַטניצע,
 און ענדיקן אירע יונגע יאָרן אונטער דער מאַמעס פליגל. אַ
 סך אָבער האָבן זיך אַרויסגעשלאָגן, אויסגעלערנט זיך גוט אַן
 אַרבעט, געוואָרן זעלבשמענדיק, געעפנט מיט דער צייט אייגענע
 געשעפטן פון דאַמען-מאָדען, היט, קאַרסעטן — די הויפט פראַ-
 פעסיעס, וואָס זיינען דאַמאָלסט געווען געמאָלט פאַר אירדישע
 מיידלאַך. אַ טייל האָט זיך איינגעאַרדנט אין וואַרשע, אַ טייל
 זיינען זיך צופּאַרן אין דער פראַווינץ, און דאָרטן זיך גוט אייני-
 געאַרדנט, נאָך אַ טייל איז אַוועקגעפּאַרן קיין רוסלאַנד מיט אַ
 פאַך אין האַנט און אַ דיפּלאָם, וואָס האָט זיי געגעבן רעכט צו
 וואוינען אין רוסלאַנד. אַ קלענערע טייל איז געוואָרן אַקוּשאַר-

קעם, און נאָך אַ קלענערע האָט דערגרייכט מיטעלע און העכערע בילדונג, און נאָר אַ קלייניקער טייל איז אריין אין דער רעוואַלוציאָנערער באוועגונג.

רעוואַלוציאָנער געשטימט זיינען כמעט אלע געווען, ווייל די פרויען-באוועגונג, אַלס אַ נייע, איז געווען אין עצם אַ רעוואַלוציאָנערע. האָבן זיך אלע באַפאַרבט אין אַ רויטע, אַמאָל ראָזלאַכע פאַרב. אַנדערע זיינען געווען אויפריכטיק אין דעם זין. ביי דער גרעסטער טייל אָבער איז עס געווען אַ מאָדע, אָן וועלכער מען האָט זיך געמוזט האַלטן, כדי צו האָבן דעם פאַ-סיקן אויסזען. דער אידעאָלער אויבערשלאַק האָט געמוזט זיין, כדי דער רעאָלער אונטערשלאַג זאָל האָבן ערפּאָלג: ווער וואַלט זיך אינטערעסירט מיט אַ מיידל, וואָס וויל זיך גלאַט לערנען אַרבעט, אָן די הויכע פּראָזן, נאָר צוליב פּרנסה וועגן?

האָט זיך דאָס אירישע מיידל אינסטינקטיוו, און אַמאָל באוואוסטזיניק, געהאַלטן ביים רעוואַלוציאָנערן אויבערשלאַג, און אַ דאַנק דעם האָט זי געהאַט אַן ערפּאָלג ביי די עלעמענטן, וואָס האָבן געקוקט אויף דער פרויען-באוועגונג, ווי אויף אַ גרויסע געזעלשאַפּטלאַכע דערשיינונג, וועלכע מען דאַרף אונטערשטיצן.

ביי די עלעמענטן האָט דאָס ליטווישע מיידל געפונען הילף סיי אין אירע מאַטעריעלע און סיי אין אירע גייסטיקע שטרע-בונגען.

איך און מיינע חברים האָבן געהערט צו די עלעמענטן, און צו אונז פלעגן אָנקומען אַ סך ליטווישע מיידלאַך. אַ סך, זייער אַ סך, האָבן זיי געקאָנט. איך האָבן געקאָנט דאָס לעבן פון פיל פון זיי, זייער פאַרגאַנגענהייט און אויך זייערע דורכ-געמאַכטע קאַריערעס.

איך קאָן ניט זאָגן, אַז אלע זיינען מיר געווען סימפּאַטיש אין זייערע שטרעבונגען; אַ סך פּסלתי, אין געזעלשאַפּטלאַכן זין, איז געווען צווישן די אָנגעקומענע; אַ טייל פון זיי זיינען גע-וואָרן אונזערע חבר'טעס אין קאַמף פאַר אַ בעסערע צוקונפּט.

נאָר אין דער צייט, ווען איך האָבן זיך באקאנט מיטן פּאָר פּאַלק פּירסטענבערג, האָבן איך נאָך דעם שטראַם ניט געקאָנט,

און דאָס איז געווען מיין ערשטע קאנטששאפט, וועלכע האָט מיך געפירט צום ווייטערדיקן באקאָנען זיך.

די באזוכער פון פירסטענבערגס הויז זיינען געווען גאנץ דערוואקסענע מיידלאך; זיי פלעגן שוין קאָנען לעזן א רוסיש בוך און כמעט אלץ פון זיי זיינען געווען באקאנט מיט די באַרימטע דאמאָלסט ווערק פון דער רוסישער ליטעראַטור, וועלכע יעדער מיידל אָדער בחור האָט באַדאַרפט דורכלייענען, כדי ניט צו האָבן אַ פנים פון אַן אָפגעשטאַנענעם יונגן מענטשן.

די ווערק זיינען געווען צוערשט, פאַרשטייט זיך, טשער-נישעווסקיס ראָמאַן „וואָס טוט מען?“, אַמולעווסקיס „טריט ביי טריט“, מאָרדאָווצעווס „די סמנים פון צייט“, א. א. וו.

האָט אַ וועלכע ס'איז מיידל ניט באוויזן זיי אַדורכצולעזן ביי זיך אין שטעטל, פלעגט זי זיי זוכן אין וואַרשע אַדורכצו-לעזן. די ווערק זיינען געווען פאַרבאָטן צום איבעררוקן, און דעריבער שווער צו באקומען.

איך בין פאַר די מיידלאך פון די פירסטענבערגס טאַקע שטאַרק צונויז געקומען. זיי האָבן ביי מיר געקאָנט אַ סך נאַשן, און איך ביי זיי גאַרניט.

איך האָב זיך דאָך אָבער גענויטיקט אין מענטשן, וואָס זאָלן מיר זיין באהילפיק אין מיינע שטרעבונגען, און דאָס האָב איך ניט געפונען ביי די פירסטענבערגס.

האָב איך נאָך אלץ ניט געפונען, וואָס איך האָב געזוכט, און געוואָלט האָב איך אַ קוק טאָן, כאַטש מיט איין אויג, אויף אַ מענטשן, וואָס איז געגליבן צו די, וועגן וועלכע איך האָב געלעזן אין די פאַרשיידענע ביכלאַד, און איך האָב זיך אָנגעשטויסן אויף דער פאַמיליע קאַהאַן.

דאָס איז געווען אַ משפּחה ניט ענלאַך צו די, וועלכע איך האָב געקענט. דאָס איז ניט געווען קיין פשוט אידישע הויז. דער פאַטער, דוכט מיר, אַ פאַרדאַטשיק, שטענדיק אין דער פרעמד; אַ סך קינדער, וואָס אלע האָבן שטודירט. די גרויסע דירה זייערע אויף דזעלנע גאַס איז געווען פול מיט יונגוואַרג. די עלטערע טאַכטער, אַננאַ, איז געוון אויף בעסטיוושווער-

סקים קורסן אין פעטערבורג, און זי האָט געמאַכט אַן אָנשטעל, אַז זי האָט אַ שייכות צו דער רוסישער רעוואָלוציע.

איך האָב נאָך געהאַט ווייניק קאַנטשאַפּט אין דער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג, האָט זיך מיר אויסגעדוכט, אַז דאָ איז דער מקור, וואו איך וועל געפינען דאָס, וואָס איך זוך; אַנב איז דאָרט געווען גאַנץ פּריילאך.

אַ זון איז דאָרטן געווען אין אַכטן קלאַס. מען פּלעגט אים רופּען ניקאָלאַי, כאָטש ער האָט געטראָגן אַ אידישן נאָמען יחזקאל. איך בין מיט אים גיך געוואָרן חבר.

דאָרט פּלעגט אויך אַריינגיין גאָלובאָוו. ער איז געווען אַמאָל פאַרשיקט אין אַרכאַנגעלסק און איז ניט לאַנג פון דאָרטן געקומען. דאָס איז געווען דער ערשטער פּאַטענטירטער פּאָליטישער פאַרברעכער, וואָס איך האָב געטראָפּן. נאָר אַ מסופּק־דיקער איז ער געווען; מ'האַט וועגן אים פאַרשירדן גערעדט.

איך האָב פּרובירט אַריינגיין צו אים, און ער, ביי זיך, איז צימער, אויג אויף אויג מיט מיר, האָט געמאַכט אויף מיר אַ קנאַפּן אַיינדרוק. ער האָט מיר געגעבן צום אָנדרענקען זיינעם אַ בוך אין רוסיש, „די ערי מקלט“. דאָס איז געווען אַ גרינט־לאַכע אַרבעט. עס דערציילט זיך דאָרט וועגן די „ערי מקלט“ ביי אידן און ביי אַנדערע פּעלקער, און אַם ענדע — די „ערי מקלט“ פאַר פּאָליטישע. צ. ב. אַנטלויפט אַ פּאָליטישער קיין ענגלאַנד, מעג ער שוין דאָרט רואיק זיצן.

דאָס ביכל, פאַרשטייט זיך, האָט געקאָנט אַרויסרופּן ביי מיר אַ קנאַפּן אינטערעס, און איך האָב שוין מער ניט געזוכט קיין באַגעגעניש מיט אים.

גאָלובאָוו האָט אין די שפּעטערדיקע יאָרן אַרויסגעוויזן זיין אמתן פרצוף: ער איז געוואָרן אין זשאַנדאַרמעריע אַן איבער־זעצער פון די אידישע בריוו, וואָס מען פּלעגט געפינען ביי פּאָליטישע.

מיין באַקאַנטשאַפּט מיט די קאַהאַנס האָט מיך דאַן דער־נענטערט צו מיין ציל. דאָ האָב איך זיך געטראָפּן מיט מענטשן, וואָס זיינען געווען אין די צענטערס פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג: אין פעטערבורג און אין אַנדערע שטעט.

איך האָב דאָרט געטראָפֿן מענטשן, וואָס זיינען שוין געווען גוט באַקאַנט מיט דער רוסישער ליטעראַטור, און מער באַהאַונט אין דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, ווי איך און די אַלע, וואָס איך האָב געטראָפֿן ביז אַהער.

איך האָב אָנגערופֿן די פּערזאָנען, מיט וועלכע איך בין געווען מער פּאַרבונדן, וועלכע האָבן געהאַט אויף מיר אַ שטאַרַקערע ווירקונג. פאַרשטייט זיך, אַז איך האָב געהאַט נאָך אַנדערע באַגעגענישן, וועלכע איך פֿלעג נאָכדעם אויסמיידן.

איך געדענק איין אַזאַ „עיר מקלט“ אויף דער דויקע גאַס. דאָרטן פֿלעגן אויך אַרײַנגיין די, וואָס זיינען אָנגעפאַרן פֿון ליטע, געוואָרן דאָ זעלבשטענדיק און זיך „אויסגעמענטשלט“. כ'בין געקומען פּרייטיקצורנאַכטס אַהין. דאָרטן איז געווען אַ גרויסער עולם, און מען האָט זיך דאָרט אַזוי אויפגעפירט, אַז כ'האָב זיך שוין דאָרטן מער נישט באַוויזן.

און נאָך אַ וואוינונג געדענק איך אויף טוואַרדע גאַס. מען האָט דאָרטן געשפּילט אין „פּאַנטן“ און מען האָט זיך ווידער אַזוי אויפגעפירט, אַז איך האָב זיך דאָרט מער נישט באַוויזן.

דאָס איז אַלץ געווען די פּסלֿת פֿון דעם עמיגראַנטן־שטראָם.

נאָך אַן אָרט איז געווען, וואו איך פֿלעג זיך טרעפֿן מיט אַ סך מענטשן. דאָס איז געווען קראַשינסקיס גאָרטן, וועלכער געפינט זיך אין נאַלעווקער ראיאָן. ער איז דאַמאָלסט געווען אַנדערש איינגעאָרדנט ווי איצט: די סאַזשקע איז דאַמאָלסט נישט געווען. ס'איז געווען אַ ברייטע אַלייע, וואָס האָט זיך געצויגן פֿונ'ם טויער, וואָס גייט אַרויס אויף נאַלעווקעס, ביז'ן טויער, וואָס גייט אַרויס אויף קראַשינסקיס פֿלאַץ. אין ביידע זייטן פֿון דער אַלייע זיינען געווען צוויי־קאַנטיקע אַלייען. די אַלייע, וואָס איז געווען אויף לינסקס, ווען מען פֿלעגט אַרײַנגיין דורכן טויער אויף נאַלעווקעס, האָט געהייסן „ליטעראַרישע“.

אַט אויף דער ליטעראַרישער אַלייע פֿלעגן מיר זומער טאָגן און נאַכטן מיט אַ בוך אין האַנט. דאָרטן איז געווען זומער דער מקום מנוחה פֿון די שילער, וואָס האָבן געוואוינט אין נאַלעווקער ראיאָן, ד. ה. אויף נאַלעווקעס, שווי. יערסקא, נאָוואָליפּסי,

גענשע א. א. וו., און וואָס האָבן אים מייסטן באזוכט די ערשטע פּראָגנימנאַזיע און די צווייטע גימנאַזיע.

קראשינסקיס גאָרטן איז געווען אַ מין בירושע, וואו מיר פלעגן זיך טרעפן, וואו מיר פלעגן באַהאַנדלען אונזערע אלע ענינים. דאָרט פלעגן מיר זומער מאכן א סך קאַנטשאפט, וואָס פלעגט זיך ציען אויף ווייטער; דאָרט פלעגן מיר מאכן באַ-אַבאַכטונגען.

אינטערעסאַנט איז דאָס, וואס אנדערע האָבן ניט פרע-טענדרט אויף דער אלייע, און זי איז געווען אינגאַנצן אין אונזער רשות.

די צווייטע אלייע איז געווען אַ מין ליבעס-אלייע; דאָרטן האָט געהערשט דער גאָט אַמור, און אַ טייל פון אונז פלעגט אָפּט, באַזונדערס אין אָונט פאַרפאַלן ווערן דאָרט.

ווי געזאַנט, האָט דער קראשינסקיס גאָרטן מיר געגעבן אַ סך קאַנטשאפטן, און וועגן אייניגע פון זיי וועל איך רעדן.

אַן ערנסט, טרוקן געזיכט, טראָגט שטענדיק אַ סטודענטיש היטל, כאָטש ער איז קיינמאָל קיין סטודענט ניט געווען, און ער האָט עס ניט געקאָנט זיין, ווייל ער האָט ניט געהאַט קיין דיפּלאָם פון גימנאַזיע.

מען האָט אים גערופן „דער אייביקער סטודענט“. פאַרשייט זיך, בלשון סגני-נהור. און ניט קוקנדיק אויף דעם, האָט ער, אַ דאַנק זיין סטודענטיש היטל, געהאַט גוטע „שטונדן“ און ער האָט זיך געקאָנט אויסהאַלטן פון זיינע פאַרדינסטן. גערעדט האָט ער שטענדיק פון הויכע טעמען מיט אַן אויטאָריטעטן טאָן.

ביי אים אויפ'ן טיש פלעגט מען שטענדיק געפינען אַ באַנד פון שלאָסערס „וועלט-געשיכטע“, און דאָס פלעגט ארויסרופן אַ גרויסן דרך-אַרץ צו זיין געלערנטקייט. צו שלאָסערס „וועלט-געשיכטע“ האָבן מיר געפילט גרויס רעספעקט: אַ באַרימט, היסטאָריש פון 24 בענדער (16 בענדער פון שלאָסערן גופא און 8 בענדער פון זיין תלמיד גערווינוס).

ביי אונז אין שילער-ביבליאָטעק, האָבן מיר געדאַט אלע בענדער, און קיין איינער פון אונז האָט זיי ניט מטריח געווען.

דאָס איז געווען אַ צו גרויסע אַרכייט פאַר אונז; אַנב האָט שלאָך סער געשמעקט אַביסל מיט שימל...

און דאָ האָט אַ מענטש דרייסקייט און מוט אוועקזעצן זיך צו שטודירן שלאָסערן. נאָר דער רעספעקט צום „אייביקן סטור דענט" איז גיך פאַרלאָרן גענאנגען.

מען האָט געפאַקט דעם „אייביקן סטודענט" ביי אַ ליגן: איין מיידל האָט ער געזאגט, אז ער איז אויפ'ן צווייטן קורס פון מעדיצינישן פאַקולטעט, און אַ צווייטער — אז ער איז אויפ'ן דריטן קורס פון יורדישן פאַקולטעט. ניט וויסנדיק, אז די ביידע מיידלאַך קענען זיך. דאָך איז ער פון דער סצענע ניט אזוי גיך אראַפּ.

איך, פערזענלאַך, אָבער האָב באַלד פון אָנהויב באַמערקט, אז איך האָב נישט פון אים וואָס צו נאַשן: אַ צו ניכטערער מענטש איז ער געווען, כאָטש ער איז געווען אינטעליגענטער פון אַ סך אנדערע אָנגעקומענע קיין וואַרשע אימיגראַנטן.

זיין ניכטערקייט האָט זיך מיט דער צייט אַרויסגעוויזן. שטיי לערהייט, בשתיקה פון אַלעמען, האָט ער זיך צוגעגרייט צו אַ קאַר ריערע: ער האָט באַקומען אַ דיפּלאָם פון דענטיסט.

דאַמאָלס צו לערנען זיך פאַר אַ דענטיסט, האָט מען קיין דיר פּלאַם נישט באַדאַרפט האָבן. מען פּלעגט זיך פאַרשרייבן ביי אַ פּראַקטיצירנדן דענטיסט, זיין פאַרשריבן ביי אים 3 יאָר, און אזוי ארום באַקומען דאָס רעכט צו עקזאַמינירן זיך און דאָס רעכט צו פּראַקטיצירן.

דער „אייביקער סטודענט" האָט אַלץ דורכגעמאַכט, וואָס מען האָט באַדאַרפט, און ער איז געוואָרן דענטיסט. דאַמאָלס האָט ער אַראָפּגענומען זיין סטודענטיש היטל און, דאַכט מיר, אויך אַראָפּ גענומען שלאָסערן פון זיין טיש.

דער פּראַנט. דעם צווייטן „אייביקן סטודענט" האָט מען גערופן „פּראַנט" (אויף רוסיש — שמשאַנגאַל). ער פּלעגט זאָגן, אז ער האַלט נישט פון די קאַזיאַנע פאַרמען, און דאַריבער טראָגט ער נישט קיין סטודענטיש היטל. ווינטער פּלעגט ער טראָגן אַ ווייכו, שוואַרצן הוט מיט גרויסע ראַנדן. אַ ניכער, אַ „פּרענדקער", האָט ער שוין נישט געהאַט קיין פּרעטענזיעס אויף טיפּקייט, נאָר

אויף שאַרפּקייט. וויסנשאַפּט, פּלעגט ער זאָגן, דאַרף מען נעמען מיט'ן קאַפּ... ער איז אויך קיינמאָל אין אוניווערזיטעט נישט גע- ווען און ער האָט נישט געקאָנט זיין, נאָר מען פּלעגט אים גלויבן, אז ער איז אַ סטודענט.

ער האָט געוואוסט פון דעם אַלטן דין, וואָס טייטש, אז ערפּאָלג אַ מענטשן באַשאַפּן פּרויען, און ער האָט זיך באַמיט ביי זיי דעם נייטיקן ערפּאָלג צו באַקומען. אזוי ווי דאַמאָלס איז געווען אַ גוטע סחורה הויכע אידעען וועגן פּרויען-עמאַנציפּאַציע, פּלעגט ער נאָך ענערניש פּריידיקן דאָס אַלץ, מיט וואָס ס'איז פּול געווען די רר- שישע ליטעראַטור.

די ליטעראַטור פון פּרויען-עמאַנציפּאַציע האָט ער גאָנץ גוט געקענט, ווייניקסטנס, אזאַ מינע האָט ער געמאַכט. ביידע, „אייביקע סטודענטן“ האָבן שטודירט פּיסאַרעווס ווערק, ווייל דאַמאָלס איז נישט געמאַלט געווען קיין ערנסטער געשפּרעך אָן ציטאַטן פון פּיסאַ- רעוון אין באַשטימטע מיידלשע קרויזן. דער „אייביקער סטודענט“, דער פּראַנט, האָט אָבער גוט געקענט די פּיסאַרעווס אַרטיקלען, וואָס באַהאַנדלען די פּרויען-עמאַנציפּאַציע.

דער „אייביקער סטודענט“, דער פּראַנט, האָט געמאַכט אַ שנע- לערערע קאַריערע, ווי זיין קאַלענע: ער האָט חתונה געהאַט מיט אַ טאָכטער פון אַ רייכן חסיד.

ווי באַוואוסט, האַלטן די חסידישע טאַטעס זייערע זין ביי מלמדים און אין בתי-מדרשים און די טעכטער גיט מען אייראָפּע- אישע בילדונג. דער „פּראַנט“ האָט באַקומען אַ „שטונדע“ ביי אַ דערוואַקסענער טאָכטער פון זייער רייכן חסיד. דאָס מיידל, ווייזט אויס, האָט אָנגענומען פאַר אַ כשר'ער מטבע איר לערערס פּריידיקן וועגן הויכע שיינע אידעען, און האָט זיך פּאַרליבט אין איר לערער.

דער פּאָטער איז סוף כל סוף געוואָר געוואָרן פון דער מעשה, נאָר מען האָט זיך שוין צו שפּעט געכאַפּט, און דאָס מיידל האָט מען געמוזט חתונה-מאַכן מיט איר לערער.

דער חתן האָט זיך נישט געלאָזט נאַרן, און ער איז נישט גע- גאַנגען צו דער חופּה, ביז מען האָט ניט אָפּגעצויילט אַ פּאַסיקע

סומע „קלינגערס“; און דער „פראנט“ איז געוואָרן אַ גבירישער יונגערמאַנטשיק מיט אַ שוין ווייב.

דער שווער האָט אויך נישט חרטה געהאַט אויפ'ן שדוך: ער האָט זיך אַרומגעזען, אַז זיין איידים, דער „דויטש“, איז גאָרנישט קיין שלעכטער שדוך פאַר זיין טאָכטער. ער האָט זיין איידים אַרייַנגעצויגן אין זיינע געשעפטן, און יענער איז געוואָרן זיין „רעכטע האַנט“.

ביי אונז, יונגוואַרג, האָט די מעשה געמאַכט אַ שטאַרקן רושם. דער בן-י-חיד. אונזער ערשטע קאַנטשאַפט געדענק איך גאַנץ גוט. אין אַ זומערדיקן פּרימאַרגן בין איך געזעסן אויף אַ באַנק אין דער „ליטעראַרישער אַלייע“ פון קראַשינסקיס גאָרטן און האָב געהאַלטן אַ באַנד ניעקראַסאָוו לידער. אין דער צייט איז געווען, געוויינלעך, שטייט אין דער אַלייע, און איך האָב געקאָנט אומגעשטערט לייענען. צו מיר האָט זיך צוגעזעצט אַ הויכער, ברייטבייניקער, גראָבער בחור מיט אַ גראָבן סוקאָוואַטן שטעקן, וואָס האָט געזאָלט דאַמאַלס דינען פאַר אַ סימבאָל פון דער ניר היליסטישער, אַנדערשדעוואָלוציאָנערער יוגנט.

דעם בחור האָב איך שוין עטלעכע מאָל באַמערקט אין דער „ליטעראַרישער אַלייע“, שפּאַצירנדיק אין דער צייט, ווען ס'איז געווען טומלדיק און ראַשיק, נאָר קיין באַזונדערן אַכט האָב איך אויף אים נישט געלייגט; אַ סך בחורמלאַך האָבן שפּאַצירט, וואָס פּלעגן זוכן קאַנטשאַפט מיט דער שטודירנער יוגנט. אַט דער בחור האָט אויך, זעט אויס, געזוכט קאַנטשאַפט מיט דער שטודירנער יוגנט, און איבערהויפּט מיט די רעדל-פירער. נאָר קיין געלעגנהייט האָט זיך אים, זעט אויס, ניט געמאַכט, ווייל צו טומלדיק און ראַשיק איז אַרום אונז געווען.

און דאָ זייענדיק גראָד אינדערפרי אין גאָרטן, האָט ער מיר, איינעם פון די רעדל-פירער, באַמערקט זיצן אַליין. ער האָט פאַרפירט מיט מיר אַ געשפּרעך. ער האָט מיר דער-צוילט, ווער ער איז, פון וואַנען ער קומט. ער קומט פון דווינסק, ער איז דאָרט געווען אַ משרת אין אַ פּרוּוואַטער ביבליאָטעק, ד. ה. ער פּלעגט אַרויסגעבן ביכער. אַזאַ שטעלע איז פאַר אַ יונגמאַן נישט קיין קאַריערע. שכירות קליינע, אַוואַנסירן קאָן מען נישט,

ביבליאָטעקעריי איז בכלל ביי אונז קיין גרויסער געשעפט נישט. איז ער געקומען קיין וואַרשע זוכן עפעס בעסערס. נאָר ער איז אַן אינטעליגענטער מענטש און וויל געפינען פאַר זיך אַ פאַסיקע שטעלע. צו ווייזן זיין בקיאות אין דער ליטעראַטור, האָט ער אין זיינע רייד אָנגערופן אַ סך רוסישע שרייבער און זייערע באַוואוסטע ווערק.

איך האָב זיך צו זיינע רייד באַצויגן מיט אַ באַשטימטן אינ־טערעם. איך האָב נאָך דאַמאַלס נישט געוואוסט פון דעם סוד, אַז ביי די, וואָס גיבן אַרויס ביכער, אַרבעט זיך אויס אַ באַזונדער ביכער־זכרון: זיי געדענקען נעמען פון שרייבער, זייערע ווערק, און אַמאָל אויך. דעם אינהאַלט, נישט לעזנדיק זייערע ווערק, נאָר הערנדיק וועגן זיי פון זייערע לעזער. האָב איך תחילת געמיינט, אַז איך האָב פאַר זיך אַ באַלעזענעם אינטעליגענטן בחור. נאָר וואָס מער ער האָט גערעדט, בין איך אַלץ קעלטער געוואָרן: איך האָב דערשפירט, אַז פאַר מיר זיצט אַ קנאַפּ אינטעליגענטער מענטש, און איך האָב זיך מיט אים זייער אָפיציעל געשיידט.

זיין קאַריערע איז אָבער אינטערעסאַנט.

איינאַרדנען זיך, פאַרדינען אויף זיך, האָט זיך, ווי עס זעט אויס, אים נישט איינגעגעבן, און ער האָט דערוויל געלעבט אויף זיין בלע'ס חשבון.

זי האָט געהייסן טאַניע. אַ שיין, זייער אַ שיין מיידל, אַ צושנייד־דערקע אין אַ מאָדע־מאַגאַזין. זי איז אויך געקומען פון ליטע, און אין דערהיים האָט זי שוין געקענט די מלאכה. אין וואַרשע האָט זי זיך פאַרפאַלקאַמט, אַרויסגעוויזן אין איר פאַך באַזונדערע פּייר־איסקייטן און האָט שטאַרק אַוואַנסירט: זי האָט געהאַט איינע פון די בעסטע שטעלעס מיט אַ גרויס געהאַלט.

דער בן־יחיד האָט באַוויזן ביי טאַניען אַרויסרופן צו זיך אַ באַ־שטימטן אינטערעס: זי איז דאָך געווען אַ מיידל מיט אַ קנאַפּער דערצויגענער אינטעליגענץ, און ער האָט דאָך געלעבט אַ פּאָר יאָר אין אַ סביבה פון ביכער און צווישן מענטשן, וואָס זיינען געווען שטאַרקע בעלנים אויף ביכער, האָט ער געקאַנט געפינען די פאַסיקע ווערטער, וואָס זאָלן אימפּאָנירן דער מיידל, און ער איז געוואָרן איר חתן.

טאניעס פארדינסטן האָבען געקלעקט פאר איר און פאר איר חתן. ער האָט אָבער געמוזט פארענטפערן זיין עקזיסטענץ: ס'איז דאָך נישט געמאָלט, אז אַ יונגער, געזונטער בחור זאָל גיין פּוסט און פּאַס און גאַרנישט טאָן. און וואָס האָט ער געקאַנט, איינגענט-לאַך, טאָן? קיין אַרבעט האָט ער נישט געקענט, צו קיין שטעלע אין אַ געשעפט האָט ער אויך נישט געטויגט: ער איז נישט געווען דער פּשוט'ער, איינפאַכער, אידישער בחור, וואָס איז גרייט אויף אַלץ, אַבי צו פאַרדינען אויפ'ן שטיקל ברויט. האָט ער געפונען אַ גוטן ענטפער פאר דער דאַמאָלסדיקער צייט: ער איז געוואָרן אַ רע-וואָלוציאָנער, בעסער געזאָגט, ער האָט געמאַכט אַן אָנשטעל פון אַ רעוואָלוציאָנער; און דעם אָנשטעל איז דאַמאָלס לייבט געווען צו מאַכן. ס'זיינען שוין געווען ערפאַרענע פאַרמען דערצו. צוליב קאָנספּיראַטיווע טעמים, איז ניט געווען נייטיק צו דערקלערן, וואָס מען טוט, איז דעם אָנשטעל געווען לייבט צו מאַכן.

נאָר ווי באַהאַלט מען די טעטיקייט פון דער כּלָה, וואָס האָט זיך מיט אַזאַ שאַצונג באַצויגן צו רעוואָלוציאָנערער אַרבעט און צו רעוואָלוציאָנערן — מען מוז דאָך איר נישט נאָר דערציילן, נאָר אויך ווייזן עטוואָס ממשות'דיקעס.

אַ לאַנגע צייט האָט ער איר גענאַרט, ער האָט זיך אָבער אַרומ-געקומט, אז זיין כּלָה הייבט אָן צו צווייפלען אין זיין רעוואָלוציאָנע-רער טעטיקייט. איז ער געפאַלן אויף אַזאַ שפּיצל: ער האָט פאַר-פּאַסט אַ גאַנצע מעשה מיט אַן אַרעסט פון אַ כאַוואוסטן רעוואָ-לוציאָנערן טוער, מיט אַ בריוו, וואָס איז מיט אים אַריינגעפאַלן ביים אַרעסט, און דאַריבער דאַרף ער שוין אויך ווערן אַ קדוש, ד. ה. אַרעסטירט ווערן.

טאָניע האָט די גאַנצע מעשה אָנגענומען פאַר ערנסט און זי האָט זיך שטאַרק באַאומרואיקט פאַר איר חתן. כּדי צו פאַרשטאַרקן דעם איינדרוק, איז ער מיטאַמאָל נעלם געוואָרן. עס קומט דער אָונט, טאָניע וואַרט אויף איר חתן, ער ווייזט זיך אָבער נישט. ביז 12 אַזויגער האָט זי אויף אים געוואַרט. אין ברען פון אומרו-איקייט, האָט זי באַשלאָסן אַליין צוגיין צו אים אין וואוינונג געוואָר ווערן, וואָס מיט אים איז — וואָס וועט זיין, זאָל זיין: אויב מען

האָט אים אַרעסטירט, וועלן די פאַרבליבענע ביים אַרעסטירטנס וואוינונג שומרים פון דער זשאַנדאַרמערע איר אויך אַרעסטירן. זי קומט צו אים אין צימער. דער צימער איז נאָך באַלויבטן, און איר חתנ'ס שכן לעזט רואיך אַ בוך. ער האָט אַ קוק געגעבן אויף טאַניען און ער האָט זיך דערשראָקן: אַזאַ פנים האָט זי געהאַט. ווען ער איז געוואָר געוואָרן, וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, האָט ער זיך היסטעריש פאַנאַנדערגעלאַכט. זי האָט פון אַנפאַנג נעמיינט, אַז דער געלעכטער איז אַ געמאַכטער, נאָר די רואיקע רייד פונ'ם קלונג בחור האָבן איר סוף כל סוף באַרואיקט. איין פראַגע אָבער האָט איר אַ שטאָך געטאָן: דער בחור האָט, צווישן אַנדערעס, געזאָגט: „אייער חתן איז נישט פון די, וואָס די זשאַנדאַרמערע זוכט זיי!“ לכוּף האָט ער איר צוגעזאָגט ניך צושטעלן איר דעם חתן אַ גאַנצן.

אין דריי טעג אַרום איז דער בן־יחיד אין אַוונט געקומען צו זיך אַהיים. זיין שכן איז גראָד געווען אינדערהיים. האָט ער געגעבן אַ „נאָב“ זיין חבר. „מילאַ“, זאָגט ער, „ווילסט מאַכן קונצן, מאַך, אָבער וואָס איז שולדיק טאַניע? “ דאָך האָט זיך דער שרודך געהאַלטן אַ פאָר יאָר, ביז טאַניע האָט זיך אָנגעשטויסן אויף אמת'ע רעוואָלוציאַנערן, און זי איז זיך מיט דעם בן־יחיד פאַנאַנדערגעזאָגט.

איך האָב איר געטראָפן שפעטער, אין איינע פון מייע באַזוכן אין וואַרשע, און זי האָט מיר מיט באַגייסטערונג דערציילט, אין וואָס פאַר אַ סביבה זי געפינט זיך איצט.

— וואו איז דער בן־יחיד? — האָב איך געפרעגט ביי איר.

— ער האָט עמיגרירט קיין אַמעריקע, — איז געווען איר

ענטפער.

מען זאָגט, אַז דעם אידנס נשמה, און אפשר דעם מענטשנס נשמה, איז נישט אַפּצושטאַצן. ווען איך האָב אין יאָר 1895, ד. ה. מיט 10 יאָר שפעטער נאָך די געשענישן, וועגן וועלכע איך דערצייל דאָ, אַרויסגעגעבן די ערשטע סעריע פון „די וויסנשאַפטליכע פאָלקס־ביכער“, האָב איך באַקומען פון ניו יאָרק אַ בריוו, אין וועלכן מען באַגרייכט מיך מיט מיין טעטיקייט און מען לייגט מיר פאָר מיט־העלפן צו פאַרשפרייטן מייע ביכער אין אַמעריקע. דער טאָן פון

בריוו אן ערנסטער, אן אָנשטענדיקער, און אויפריכטיקער, נעשריבן געוואָרן אין נאָמען פון א פארלאַג, וואָס האָט א שייכות צו דער אַרבעטער־באַוועגונג, און קענטיק איז געווען, אז עס שרייבט מיין נער א באַקאַנטער. אונטערגעשריבן איז געווען „סעקרעטאַר פון פארלאַג“.

אין פלוג האָט די פאַמיליע, וואָס איז אונטערגעשריבן געווען אונטערן בריוו, אויסגעוויזן זיך מיר פאר אן אומבאַקאַנטע. נאָך, קלערנדיק וועגן איר, האָב איך זיך דערמאָנט אן בן־יחיד. דער איינדרוק פון אים אין די אַמאָליקע יונגע יאָרן איז ביי מיר גע־בלִיבן זאַ, אז איך האָב נישט געפונען פאר נייטיק צו ענטפערן. און דאָס איז געווען אַ גרויסער פעלער. לעצטנס האָב איך זיך דערוואוסט, אז דער בן־יחיד האָט באמת ליב אַ בוך און פארלִיב־גערישע טעטיקייט.

מיט'ן בן־יחיד איז אין מיין זכרון פאַרבונדן נאָך אַ טיפּ, זיין נער אַ חבר. מיר וועלן אים רופן „דער פילאָזאָף“.

לויט'ן וואוסס און לויט דער פיגור, איז ער געווען דער היפוך פון בן־יחיד: אַ נידריקער, נישט קיין ברייט־בייניקער, ער האָט גע־טראַגן לאַנגע האָר — אויך אַ סימבאָל פון רוסישן ניהיליזם. ער איז אויך געקומען מאַכן אין וואַרשע אַ קאַריערע. אין שטעמל ביי זיך האָט ער, הפנים, גע'שמ'ט פאר אן „עליו“. ער איז געווען אביסל באַלעזן און נאָכמער אפּשר אָנגעהערט זיך וועגן שרייבער און זייערע ווערק. ער האָט געקענט אַ סך נעמען פון שרייבער און געלערנטע און דערמיט האָט ער געוואָלט אימפּאָנירן ביי דער ערשטער באַגעגניש מיט אים. זייער אַ באַוועגלאַכער, האָט ער באַלד נאָך זיין קומען אָנגעהויבן צו מאַכן קאַנטשאַפּט, און ביי דער ערשטער קאַנטשאַפּט פלעגט ער שוין וועלן פאַרהילכן זיינע צוהערער מיט הויכע נעמען און הויכע פראַזן.

דער „פילאָזאָף“ איז געקומען אין דער צייט, ווען אין דער פּוילישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג איז געוואָרן אַ מאַדע צו שאַפן קרייזן צו לערנען אַרבייטער־לעזן און שרייבן. דער פילאָזאָף, אַ ליטווישער רוסיפיצירטער איד, האָט זיך אָנגעכאַפּט אָן דער אַי־דייע צו אָרגאַניזירן אַרבעטער־קרייזן. נאָך ער האָט זיך מיט לעזן און שרייבן אַליין נישט געוואָלט באַנוגען. ער האָט געוואָלט שאַפן

אַ העכערן קורס, אַ מין פּאַלקס-אָניווערזיטעט, נאָר מיט אַ קליינער אָוידאַטאַרע. ער האָט שוין אָיפגעזאַמלט לעקטאָרן מכל המינים שהוא: דאָרטן איז געווען אַ סטודענט, אַ רוס, וואָס האָט געזאָלט לעזן פּיזיאָלאָגיע (דער סטודענט איז טאַקע נאָכדעם געוואָרן אַ פּראָ-פּעסאָר אין וואַרשעווער אָניווערזיטעט; זיין פּאַמיליע איז שטשער-באַק), ער האָט באַקומען אַ סטודענט, אַ איד, וואָס איז געווען ציוני-סטיש געשטימט און וועלכער האָט געזאָלט לעזן היגיענע, און נאָך אַנדערע; די לעקטאָרן האָבן געזאָלט לעזן אין רוסישן.

ער האָט שטאַרק געוואַלט מיר פאַראינטערעסירן מיט זיין אָני-טערנעמונג, און כּדי מיר צו ווייזן, אַז עס זיינען דאָ צוהערער פון אַזאַ מין ריינ-רוסישן פּאַלקס-אָניווערזיטעט, האָט ער מיך געפירט צו אַ פּוילישן שוסטער, ערגעץ הינטער דער ווינער באַן, וועלכער האָט זיך געזאָלט אַליין צוגרייטן אויף אַ מאַטורע, ד. ה. אויף אַ דיפּלאָם פון גימנאַזיע. דער שוסטער האָט מיר געוויזן גאַנצע פעק לערנ-ביכער. איך האָב ביי אים געזען אַ לאַטיינישע גראַמאַטיקע, אַן אַלגעברע, אַ געאָמעטריע און אַנדערע לערנביכער, וועלכע ווערן גע-לערנט אין גימנאַזיעס. דער שוסטער האָט מיך פאַרזיכערט, אַז ס'זיינען דאָ נאָך אַ סך אַרבעטער, וואָס ווילן באַקומען מיטעלע און העכערע בילדונג.

נאָר אי דער שוסטער, אי דער „פּילאָזאָף“ האָבן צו ווייניק אַרויסגערופן צוטרוי ביי מיר, איך זאָל זיך מיט דער גאַנצער זאַך פאַראינטערעסירן, און וואָס איז געוואָרן דער סוף פון פּלאַן, ווייס איך נישט.

דער „פּילאָזאָף“ אַליין אָבער האָט זיך געלאָזט הערן. ער איז, ווי אַלע בחוריםלאָר, געקומען קיין וואַרשע אַן מיטלען. ער האָט נושאַדן געווען ביי אַ באַוואוסטן אין יענער צייט אידישן קינסט-לער-סקולפּטאָר, און יענער האָט אים דערווייל צוגענומען צו זיך אויף אַלעס פאַרטיקן. איז דער „פּילאָזאָף“ געווען באַזאָרגט מיט ברויט און ער האָט געקאָנט אַרויסווייזן זיין ענערגיע און אַני-ציאַטיוו. נאָר זיין אויפהאַלטן זיך ביים סקולפּטאָר האָט זיך גע-ענדיקט זייער מיאום אי פאַר'ן סקולפּטאָר, אי פאַר אים: ס'איז דערפון אַרויסגעקומען אַ טראַגעדיע פאַר'ן קינסטלער און אַ מיאוסער אַפּשניט פאַר'ן „פּילאָזאָף“.

דער „פילאָזאָף“ האָט פאַרפירט דעם קינסטלערס כלה. די זאך האָט זיך אַנטדעקט. דער קינסטלער האָט פאַרלאָזן וואַרשע, זיינען במילא דער „פילאָזאָף“ און דעם קינסטלערס כלה געבליבן אָן ברויט. די גאַנצע מעשה האָט דאַמאָלס אַרויסגערופן אַ גרויסע סענז-סאַציע אין אונזערע קרייזן.

ס'זיינען אַוועק יאָרן. אין 1899 האָב איך געעפנט אַ זייער פאַבריק אין וואַרשע. איך האָב אָנגעהויבן צו פירן געשעפטן און האָב געהאַט נייטיק צו דיסקאָנטירן וועקסלען. מיינער אַ באַקאַנטער האָט מיר רעקאָמענדירט אַ סרסור פון דיסקאָנטא, ער האָט מיר אָנגערופן אַ פאַרשפּרייטע ביי אידן פאַמיליע, און איך האָב נישט געפונען פאַר נייטיק זיך פאַנאָדערפּרעגן וועגן אים גענוי. מיינ באַקאַנטער האָט מיר געזאָגט, אַז דאָס איז אַ געוויסנאַפּטער סרסור.

אויף מאָרגן פרי, פאַר 9 אַזויגער, זאָגט מיר די דינסט, אַז איינער אַ הער פּרעגט אויף מיר. איך גיי אַרויס אין קאַרידאָר און דערזע דעם „פילאָזאָף“, נאָר שוין מיט אַן אַנדערן אָנבליק: שוין נישטאָ די לאַנגע האָר, געקליידעט, ווי אַ געוויינלעכער דורכשניטלעך בער אינטעליגענטער איד. ביי מיינ באַווייזן זיך, איז דער „פילאָזאָף“ צו מיר צוגעגאַנגען און געזאָגט, אַז ער איז עס דער סרסור, וועמען ס'האָט רעקאָמענדירט מיינ באַקאַנטער.

אויף מיינ פנים איז, ווייזט אים, געווען גרויס פאַרוואַונדערונג, אַז ער האָט געפונען פאַר נייטיק מיר צו זאָגן עטלעכע ווערטער וועגן דעם, ווי ער קומט צו דער קאַריערע.

— איד וואַונדערט זיך געוויס, — זאָגט ער צו מיר, — ווי קום איך צו אַזאַ קאַריערע. וואָס מאַכט דען נישט דאָס לעבן פון אַ מענטשן! איך האָב חתונה געהאַט, האָב געפרובירט צו פירן געשעפטן, די געשעפטן האָבן מיר זיך נישט איינגעגעבן, און איך בין אַרויס פון זיי מיט חובות. האָב איך זיך גענומען צו סרסוריי; און דערפון לעב איך אָן צאָל מיינע חובות.

ס'איז אַוועק אַ פאַר יאָר, און אין וואַרשע האָט זיך געעפנט אַ גרויסע, שיינע ביבליאָטעק מיט אַ לעזע-זאַל אויפ'ן אייראָפּעאישן שטייגער. דאָס האָט געעפנט די ביבליאָטעק דער „פילאָזאָף“ מיט אַ שותפ'טע, אַ רוסיין, וואָס האָט געהאַט געלט, וועלכעס זי האָט גע-וואַלט אַריינגלייגן אין אַ קולטורעלע אונטערנעמונג. דער „פילאָזאָף“

זאָף" האָט אוועקגעוואָרפן דאָס סרסוריי און האָט זיך מיט לייב און לעבן איבערגעגעבן זיין ביבליאָטעק. די פריוואַטע אונטערנע-מונג האָט נישט געקאָנט אויסהאַלטן די ברייטקייט פונ'ם "פילאָ-זאָף", זי האָט געפלאַצט, און דער "פילאָזאָף" האָט עמיגרירט קיין אמעריקע.

ע לֵב אַ נְאֻוִיט שֶׁ-דֵּר עֵוֹלִיאָנִס קִי. אין דער "ליטעראַרישער אַלייע" פון קראַשינסקיס גאָרטן האָט זיך מיטאַמאָל באַוווּי אַ נייע פּערזאָן. אַ הויכלאָכער בחור מיט אַ קוטשמע גע-קרויזלמע האָר און אַן אינטעליגענט פנים. מיט זיין באַוווּיזן זיך האָט ער אונז באַלד פאַראַינטערעסירט. אַ באַזונדערן איינדרוק האָט ער געמאַכט אויף אונז מיט דעם, וואָס ער האָט גערעדט אידיש. משונהדיק איז דאָס ביי אונז אויסגעקומען: אַן אינטעליגענטער מענטש זאָל רעדן אידיש. דיסקוסיעס מיט אונז האָט ער אָבער פאַרט געפירט אויף רוסיש. איז זיין אידיש רעדן אויסגעקומען ביי אונז, ווי אַ מין קאַפּריז. נאָר דאָס, זעט אויס, איז געווען נישט קיין קאַפּריז, נאָר אַן אויסגערעכנטע זאַך, און נישט צוליב פּרינציפּיעלע טעמים. מיט זיין אידיש רעדן האָט ער זיך מיטאַמאָל ביי אונז אויסגעטיילט; אין די דיסקוסיעס, אין די געשפרעכן מיט אונז, איז ער אָפט געווען פאַראַדאָקסאַל און דערמיט האָט ער זיך אויך אַרויס-געטיילט.

די אויפּמערקזאַמקייט צו אים איז אָבער ביי אונז ניד אַויס-געלאָשן געוואָרן. ער האָט נישט געהאַט קיין מאַטעריאַל אונטער-צוהאַלטן דאָס קליינע פייערל, וואָס האָט אין אים געברענט.

געקומען איז ער קיין וואַרשע אָפּדרוקן זיינעם אַ ביכל לידער און דוקא אין רוסישן. ער האָט מיט זיך מיטגעבראַכט אַביסל געלט אויף צו דרוקן דאָס ביכל און אויף צו אויפהאַלטן זיך, ביז דאָס ביכל וועט ווערן אָפּגעדרוקט. דאָס ביכל האָט זיך אָפּגעדרוקט אין אַ קליינעם, שיינעם פאַרמאַט, אויף גוטן פאַפּיר, מיט זייער באַנאַלע לידער. אין יעדן ליד זיינעם האָט זיך געפּילט, אַז ער טאַנצט עמיצן נאָך. אויפ'ן שערבלעטל איז געשטאַנען זיין דאָפּלעטע פאַמיליע. פאַרקויבט האָט ער זיין ביכל אויף אַ גאַנץ פּשוט'ן אופן, ווי די אַמאָליקע אויפשע מחברים: ער איז געפאַרן פון שטאָט צו שטאָט און גענאַנגען פון הויז צו הויז פאַרלייגן זיין ווערק. מיט

עטלאכע יאָר שפעטער האָב איך אין ביבליאָטעק ביי מיינעם אַ באַקאַנטן צופעליק געזען דאָס ביכל. פרעג איך אים:

— פּונוואָנען קומט עס צו אייך?

— דער מחבר אַליין האָט עס מיר געבראַכט צו פאַרקויפן, און איך האָב עס געקויפט.

און אַ סך אידישע הייזער האָט ער מוכה געווען מיט זיין ווערק.

זיין ווייטערע קאַריערע איז מיר אומבאַקאַנט. אין דער פרע-
סע האָט מען וועגן זיינע לידער און זיין פּערזאָן נישט גערעדט.

אין קראַשינסקיס גאָרטן און אין אַנדערע פּלעצער האָב איך געמאַכט נאָך אַ סך ענלאַכע, נאָר ווייניקער באַראַקטעריסטישע באַ-
קאַנטשאַפטן.

פאַרוואָס אָבער קומט מיר אויס צו רעדן אַממערסטן וועגן גענאַטיווע טיפן? שוין זשע זיינען צווישן דער גאַנצער יוגנט נישט געווען קיין אַנדערע מענטשן, מענטשן מיט לייב און לעבן איבערגע-
געבענע זייערע אידייען? יא, זיי זיינען געווען. נאָר זיי האָבן זיך נישט געוואָרפן אין די אויגן, און אויף זיי זיך אָנשטויסן, איז געווען נישט אזוי לייכט. איך האָב זיך אויף דעם סוף כל סוף אָנגעשטויסן, נאָר רעדן וועגן זיי וועל איך שוין מוזן ספּציעל.

נאָר איידער איך ענדיק וועגן מיינע איינדריקן פון גאַס, וויל איך נאָך איבערגעבן וועגן אַ דערשיינונג, מיט וועלכער איך האָב זיך געטראָפן אינ'ם זעלבן קראַשינסקיס גאָרטן.

אין אונזער אַלייע פּלעגט אָפט שפּאַצירן אַ יונגערמאַן מיט אַ גאַנץ סימפּאַטיש אויסזען. ער פּלעגט שטענדיק שפּאַצירן מיט אַ פּריילין, אויך אַ גאַנץ סימפּאַטישע. דאָס זיינען ניט געווען, קענטיק, קיין אינטעליגענטן, אָבער, לויט'ן אויסערלאַכן אויסזען, איז שווער געווען צו זאָגן, צו וועלכן קלאַס זיי געהערן. טרעפנדיק זיך מיט זיי כמעט יעדן טאָג אין אונזער אַלייע, זיינען מיר געווען כמעט ווי באַקאַנט, און איינמאַל איז מיר אויסגעקומען צו זיצן לעבן זיי אויף איין באַנק. מיר האָבן זיך פּאַנאַנדערגערעדט. ער איז אַן אַרבעטער, כאַטש אויף קלאָר בין איך ניט געוואָר געוואָרן, וואָס פאַר אַן אַרבעט ער טוט. דאָס מיידל, זיין כלה, איז אַ נייטער-
קע. קיין באַזונדער שטאַרקן איינדרוק האָבן זיי אויף מיר נישט

געמאַכט, פלעג איך זיך מיט זיי נישט אינטערעסירן. מיר פלעגן גרייסן איינער דעם אַנדערן און אַמאָל זיך דורכוואַרפן מיט אייַר ניקע ווערטער.

מיט דעם פאָרל פלעגט צוזאַמען שפאַצירן אַ בחורל, וואָס איז געווען אַ „באַדינער“ אין האַמבורגער האַטעל, וואָס האָט זיך געפונען אויף ראָג גענשע און נאַלעווקעס. דער „באַדינער“ האָט אויף מיר געמאַכט זייער אַ שלעכטן איינדרוק מיט זיין וואַלגנאַרן, חוצפּה'דיקן פּנים. ווי קומט זיך קאָמפּאנירן אָט דער סימפּאַטישער יונגערמאַן מיט דעם „באַדינער“, האָב איך נישט פאַרשטאַנען.

ס'איז אַוועק זומער. די „בירזשע“ פון קראַשינסקיס נאָרטן האָט אויפגעהערט צו פונקציאָנירן. אונזערע טרעפּערטער האָבן זיך אָנגעהויבן אַריבערצוטראָגן אין די הייזער, און איך האָב פאַרלאָרן פון די אויגן מיינע צופעליקע באַקאַנטע.

ס'איז געקומען אַ נייער זומער. אין אונזער אַלייע האָב איך שוין מער דאָס פאָרפּאָלק נישט געטראָפּן. איינמאָל באַמערק איך דעם „באַדינער“. איך בין געווען נייגעריק צוגיין צו אים און פּרעגן, וואָס איז מיט זיין באַקאַנטער פאָר.

— זי איז שוין אין אָרדנונג — האָט ער מיט אַ צינישן גער לעכטער מיר געזאָגט. און איך בין געוואָר געוואָרן וועגן אַ מעשה, וואָס האָט געמאַכט אויף מיר דאַמאָלס אַ שרעקלאַכן איינדרוק.

דער יונגערמאַן האָט זיך מיט דער מיידל אַ צייט געשפּילט אין ליבע, ביז זי איז געוואָרן זיינע אַ כלה און זי איז געווען זיכער, אַז זי ווערט זיין ווייב. דאַמאָלס האָט ער זיך פאַרקליבן אין האַמבורגער האַטעל אין אַ נומער, וואָס פאַר זיי האָט צוגעגרייט דער „באַדינער“, מיט וועמען דער חתן איז געווען אין קאַנטאַקט. דער „באַדינער“ האָט איבערגעוואַרט אַ צייט, און ווען ער איז משער געווען, אַז ס'איז גענוג צו וואַרטן, האָט ער אָנגעקלאַפּט אין מיר, מען האָט אים אַריינגעלאָזן, און ער האָט דאָס מיידל אין געגנוואַרט פון חתן פאַרגוואַלדיגט.

זי האָט געוויינט, זי האָט זיך געבעטן ביי אים, זי איז גער שטאַנען פאַר די קני אויף אים : עס האָט נאָרנישט געהאַלפּן. שרייַר ען, זעט אויס, האָט זי מורא געהאַט, עס זאָל נישט ווערן קיין עפענט-

לאכער סקאנדאל. זי האָט נאָכגעגעבן... און נאָכדעם איז שוין געווען דער וועג אויסגעטראָטן : זי איז געוואָרן אַ פּראָסטיטוטקע. אַיך בין אוועק פון אים. דעם גאַנצן טאָג האָב איך נישט גע- קאָנט רוען און ביינאַכט נישט געקאָנט שלאָפן. אָט דאָס איז דער וועג צו פּראָסטיטוציע, וועגן וואָס איך האָב געלעזן אין די ביכלאַך אַלס אַ סאָציאַלע דערשיינונג. פאַר מיינע אויגן איז שוין נישט געווען קיין פּילאָזאָפיע, נאָר אַ לעבעדיקער פּאַקט פון מענטשלעכן לעבן.

שפעטער בין איך געוואָר געוואָרן וועגן אַ סך אַנדערע פּאַקטן אין דער הינזיכט, אָפט העסלאַכערע און שענדלאַכערע ; נאָר אזא שטאַרקן איינדרוק, ווי עס האָט געמאַכט אויף מיר די ערשטע באַ- גענניש, האָט אויף מיר קיין איינע נישט געמאַכט.

און מיט נאָך אַ פּאַקט האָב איך זיך געטראָפן אינ'ם זעלבן קראַשינסקיס גאַרטן. אַ נידריק מיידל פלעגט שטענדיק זיין אין קראַשינסקיס גאַרטן און אַמאָל אַרויפקומען אויף אונזער אַלייע ; וועגן איר פלעגט מען דערציילן, אז זי איז אַ פּראָסטיטוטקע. לעבן איר פלעגט זיך שטענדיק האַלטן אַ יונגעראַמן פון אַ יאָר דרייסיק מיט אַ בלאַנד בערדל, מיט אַן אויסזען פון אַ סוחרל, און אָט דער יונגעראַמן פלעגט האַנדלען מיט דער מיידל. דאָס איז געווען איר סוטניאַר, וואָס מען רופט אָן אין פּוילישן : „מאַטשאַרניק“.

פאַר אונז איז געווען אַ רעמעניש, צו וואָס דאַרף דאָס מיידל האָבן דעם סוחרל, דעם בעל-הבית. מיר האָבן נאָך דאַמאָלס נישט געוואוסט, וויפיל שקלאַפּעריי ס'ליגט נאָך אין דער מענטשלעכער נשמה, און מיר האָבן נישט געקאָנט באַגרייפן אָט דאָס מיידל.

דער פּאַקט האָט אויף מיר געמאַכט אַ קלענערן איינדרוק, אפשר דערפאַר, ווייל דער איז שוין געווען אַ צווייטער פּאַקט, מיט וועלכן איך האָב זיך געטראָפן, און אפשר דערפאַר, ווייל איך האָב געזען פאַר זיך אַ געשעענעם פּאַקט פון אַן אויסערלאַך פּרידלאַכן לעבן פון די ביידע פּערזאָנען, און מיר איז נישט געווען באַקאַנט דער וועג, וועלכן דאָס מיידל האָט אַדורכגעמאַכט, ביז זי איז געקומען צו איר איצטיקער לאַגע.

מען דערציילט אַ מעשה וועגן צוויי קליינשטעטלידיקע אידן פון דער ערשטער עפאָכע פון דער השכלה-באַוועגונג. איינער — אַ

פרומער איד, דער אנדערע — שוין אביסל גערירט דורך דער השכלה. דאמאלס איז די השכלה-באוועגונג באשטאנען פון א קליין הייפעלע מענטשן אין ווילנע; זיי האבן געהאט אן אייגענעם בית-מדרש, וואו זיי פלעגן זיך צוזאמענקומען און וואו, פארשטייט זיך, מ'פלעגט אפט רעדן אפיקורסות.

דארף זיך מאכן, אז ביידע קליינשטעטלדיקע אידן פאָרן קיין ווילנע צום ערשטן מאל. דער פרומער איד, קומענדיק קיין ווילנע, איז באלד אוועק אויפ'ן שול-הויף; אויפ'ן שול-הויף האָט ער געזען א סך כתי-מדרשים, געפאקט מיט מתפללים און מיט מתמידים, וואָס האָבן געלערנט פלייסיק תורה.

זיין חבר איז אוועק קודם כל זוכן דעם בית-מדרש, וואו עס קומען זיך צוזאמען די משכילים; דאָרט האָט ער געפונען גאָר אן אנדער אטמאָספערע, ווי אין א געוויינלאַכן בית-מדרש.

די ביידע אידן זיינען געקומען צוריק אהיים. פֿרעגט מען ביי זיי, ווי האָבן זיי געפונען ווילנע. זאָגט דער פרומער, אז ווילנע איז א פרומע שטאָט, פול מיט תורה, יומם ולילה לערנט מען דאָרטן און מ'איז מתפלל. זיין חבר האָט אָבער געפונען, אז ווילנע איז אינגאנצן א משכילישע שטאָט, זייער ווייט פון פרומקייט.

קורץ, יעדער געפינט אין לעבן דאָס, וואָס איז צוגעפאָסט צו זיין פסיכיק, צו זיינע נאטירלאַכע נייגונגען. איך האָב אין דער פיל-פארביקער וואַרשעווער גאָס געפונען דאָס, וואָס האָט געהאט א שייכות צו דער דאמאלסדיקער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, זאָל זיין אָפט אין א קאָריקאטור-פאָרם.

אלע אנדערע דערשיינונגען פלעגן מיך נישט באַרירן, פלעגן מיך נישט אינטערעסירן. איך פלעג זיי פארבייגיין און איך פלעג זיין נישט מער, ווי א צופעליקער באַאָבאַכטער.

האָב איך סוף כל סוף אין דער וואַרשעווער גאָס געפונען דאָס, צו וואָס איך האָב געשטרעבט.

דאָס לעזן

געלעזן האָבן מיר אַ סך, און נאָר רוסיש. די גאַנצע פרייע צייט, וואָס איז אונז געבליבן פון גימנאַזיע, פלעגן מיר אָנווענדן אויף לעזן. מיר האָבן, ווי מען זאָגט, געשלאָנגען ביכער.

ביים לעזן האָבן מיר מיט אַלע אונזערע חושים זיך געפונען אין דער סביבה, וואָס איז געווען געשילדערט אין די געלעזענע דורך אונז ביכער. מיר האָבן אַממייסטן געלעזן די ווערק פון די רוסישע קינסטלער, פון די רוסישע מייסטער פון וואָרט.

עס איז דאָ אַ גריכישע לעגענדע וועגן דעם באַרימטן מאַלער זעווקסיס: ער האָט געמאַלט אַ טרויבן-צווייג. ווען דאָס בילד איז געווען פאַרטיק, זיינען פייגעלאַך צוגעפלוין און געוואָלט פיקן די טרויבן — אזוי לעבעדיק זיינען זיי ביי אים אויסגעקומען.

די גרויסע רוסישע קינסטלער האָבן אזוי געשילדערט דאָס רוד-שישע לעבן, אַז די געשילדערטע דורך זיי בילדער זיינען געשטאַנען. ווי לעבעדיקע, פאַר מיינע אויגן. לעזנדיק די ביכער, בין איך זיכער געווען מער אין דער סביבה, וואָס די רוסישע שרייבער האָבן גע-שילדערט, ווי אין דער סביבה, וואו מיין גוף האָט זיך געפונען, בשעת איך האָב געלעזן די ביכער. איך האָב זיך אזוי איינגעלעבט מיט די בילדער, אזוי געוואָרן מיט זיי היימיש, אַז ס'האָט זיך געדוכט, אַז איך בין געבוירן געוואָרן צווישן זיי. די שפראַך פון די העלדן פון די ראַמאַנען, וואָס איך האָב געלעזן, איז געווען מיין שפראַך; זייערע באַגריפן — מיינע; זייער וועלט אויפפאַסונג — אויך מיינע; קורץ, איך האָב זיך דורך מיין לעזן אַסימילירט מיט דער סביבה פון מיין לעזע-שטאַף.

ווען איך בין אין יאָר 1889 צום ערשטן מאל געקומען קיין מאַסקווע, האָט זיך מיר ביים סאַמע אַרײַנפאַר אויסגעראַכט, אַז איך געפין זיך אין אַ היימישער שטאַט. אַ לאַנגע צייט פון מיין זיין אין מאַסקווע האָב איך געקלערט: פאַרוואָס איז מיר מאַסקווע

אזוי נאָנט און היימיש? די פאָמיליעס אויף די שילדן, די נעמען פון די גאָסן, און דאָס, וואָס כ'האָב אַרום זיך געזען אין גאָס, — אַלץ איז מיר געווען באַקאַנט.

איך האָב געפילט, אז מיין קומען קיין מאַסקווע איז אַ מין צוריקער אַהיים, אַ מין צוריקער אין געבורט־שטאָט, וועלכע איך האָב שוין לאַנג פאַרלאָזן און איצט נאָכאַמאָל דערזען.

סוף כל סוף האָב איך געפונען אַן ענטפער אויף דער פראַגע. געוויס זיינען אַלע בילדער מיר גוט באַקאַנט, געוויס מוזן זיי מיר זיין היימיש—איך האָב זיך דאָך מיט זיי אַזוי איינגעלעבט אין מיין פיל־יאָריקן לעזן די רוסישע ליטעראַטור. די בילדער פון לעבן, וואָס כ'האָב אַרום זיך געזען, זיינען אַזוי גרוי און בלאַס געווען; די בילדער, וועגן וועלכע איך האָב געלייענט, זיינען אַזוי לעבעדיק, אַזוי פאַרביק, און אַפט אַזוי שוין געווען... האָבן זיי זיך געמוזט אַזוי שטאַרק איינפּרעסן אין מיין נשמה, אז יענע בלאַסע, גרויע בילדער פון דער ווירקליכקייט זיינען אַרויסגעשטויסן געוואָרן, און זייער אַרט האָבן פאַרנומען די שיינע, פאַרביקע בילדער.

נאָר איך בין געווען אונטער דער השפּעה נישט נאָר פון די בילדער פון דער רוסישער ליטעראַטור, נאָר אויך פון די אידייען, וואָס זי האָט געפּריידיקט. מיין גאַנצע וועלט־אַנשוואַונג האָט זיך פאַרמירט אונטער דער ווירקונג פון די דאָמינירנדע ריכטונגען פון אַט דער ליטעראַטור.

ווען איך רעד וועגען דער רוסישער שיינער ליטעראַטור, מיין איך די ליטעראַטור נאָר פון אַ באַשטימטן פעריאָד, ד. ה., די ליטעראַטור, וואָס מיין דור האָט געלעזן, וואָס ער האָט גע־פונען פאַר נויטיק צו לעזן. דאָס איז די רוסישע ליטעראַטור, אָנהייבנדיק פון די 40טע יאָרן אָן ביז די 80טע.

אַ באַזונדערן כאַראַקטער האָט געטראָגן אַט די ליטעראַטור. אין דער וועלט־ליטעראַטור איז אַפּשר נישט אַ צווייטע מיט אַזאַ אָנבליק, וואָס עס האָט געטראָגן די רוסישע ליטעראַטור אַט פון דעם פעריאָד.

איינער אַ רוסישער זשורנאַליסט, אויב איך האָב נישט קיין טעות — בורענין, דער מיטאַרבעטער פון „נאָוואַיע וורעמיע“, האָט זיך אויסגעדריקט וועגן דער דאַמאָלסטיקער ליטעראַטור, אי—

בערהויפט וועגן דער ליטעראטור פון די 60טע און 70טע יאָרן, אז פון איר טראַגט זיך אַ ריח פון „פּאָלושובאַק“ — פּויערים־פעליץ. דאָס איז דער ספּעציפּישער ריח, וואָס שפּירט זיך פון יעדן רוסישן פּויער, ווייל כּמעט דאָס גאַנצע יאָר טראַגט ער אַ שעפּסענעם פעליץ. דאָס איז אַ געלונגענער בילדערישער אויס־דרוק פון אַ פּאַרכיסענעם שונא פון דער פּראָגרעסיווער רוסישער ליטעראטור.

און ווירקליך, אַ גרויסן פּלאַץ האָבן אָפּגעגעבן די רוסישע שרייבער דעם פּאַרשקלאַפּטן רוסישן פּויער, און דאָס האָט ארויס־גערוּפּן ביי אונז אַ באשטימטע שטימונג.

ווען איד האָב צום ערשטן מאל דורכגעלעזן טורגעניעו'ס „נאַטיצן פון אַ יענער“, האָבן זיי אויף מיר געמאַכט אַ געוואָלטיק שטאַרקן איינדרוק. איד בין נאָך דאַמאלסט נישט געווען באַקאַנט מיט סאַציאַלע טעאָריעס; איד האָב נאָר אינסטינקטיוו געפילט, אז דאָ קומט פּאַר פאַר מיינע אויגן, אין די בילדער, וואָס טור געניעוו שילדערט, אַ סאַציאַלע אומרעכט. דער פּויער איז נישט ערגער, נישט נאַרישער פון זיין גוט־באַזיצער; דער פּויער האָ געוועט מיט ביטערן שווייס, און דער גוט־באַזיצער גייט ארום פּוּסט און פּאַס, און דאָך לעבט דער גוט־באַזיצער אין וואוילטאָג, און דער פּויער — אין שרעקלאַכער נויט און אַרימקייט.

אַט דאָס אָביעקטיווע קונסט־ווערק, וואָס פּרעדיקט אַבסאָלוט גאַרנישט, וואָס שילדערט דאָס לעבן מיט אזאַ רואיקן, געלאַסענעם טאָן; וואו דער פּאַרפּאַסער ווייזט נישט ארום זיינע סימפּאַטיעס און אַנטיפּאַטיעס מיט קיין איינציק וואָרט, האָט געמאַכט אַן איבערקערעניש אין מיין נשמה.

מיט דעם ערשטן דורכגעלעזענעם בוך, וואו ס'שילדערט זיך דאָס לעבן פּונ'ם רוסישן פּויער, האָבן זיך געשאַפּן ביי מיר די סימפּאַטיעס צום פּויער. די אַלע כאַרס און קאַליניטשעס, די אַלע יערמאַלאַיען און אַרינעס זיינען געוואָרן מיר נאַנט. אין מיין נשמה האָט זיך געשאַפּן אַ וואַרעם געפיל צום אומגליקלאַכן, פּאַר־יאַגטן, פּאַרשקלאַפּטן רוסישן פּויער, וואָס האָט אַזוי פיל רייכטימער באַשאַפּן און וואָס האָט כּמעט גאַרנישט פון זיי גענוצט. און וואָס מער איד האָב זיך באַקענט מיט דער שיינער רוסישער

ליטעראַטור, וואָס מער איך האָב זיך אין איר אריינגעמישט, אלץ נענטער און באַקאַנטער איז מיר געוואָרן דער רוסישער פּויער.

איך בין אריבער צום לעזן די שרייבער פון די 60טע און 70טע יאָרן. איך האָב אדורכגעשטודירט לעוויטאַוו'ס, זלאָטאַ-וואַססקי'ס, גלעב אוספענסקי'ס און ווערק פון אנדערע שרייבער, און איך האָב זיך געפילט אין רוסישן דאָרה, ווי ביי זיך אין דער היים.

איך האָב גענוי געוואוסט, ווי ס'לעבן די פּויערים ביי זיך אין דער היים, ווי זיי באַארבעטן זייער ערד; איך האָב זיך גוט באַקענט מיט דער קאַלעקטיווער פּאַרם פון איינגטום ביים רוסישן פּויער, מיט דער אזוי גערופענער „אַבשטיניע“, מיט זיין סדר פון אָנפירן די דאָרפישע קהלות, וואָס ווערן ביי זיי אָנגערופן „מיר“; מיט זייערע סעקטעס, א. א. וו.

די סביבה, וועלכע האָט זיך געשילדערט אין די ביכער, וואָס איך האָב געלייענט, איז געווען מיין אייגענע סביבה. זי איז מיר געוואָרן ליב און טייער, און איך בין געווען גרייט פאַר איר זיך מקריב זיין.

די ליבע צום רוסישן פּויער איז געווען העל באַלויכטן מיט אַ סאַציאַלער אידיע, וועלכע איך האָב אויך דערוואָרבן פון דער רוסישער ליטעראַטור. אַ סך ביכער האָבן געהאַט אויף מיר אַן איינפלוס אין דעם הינזיכט, נאָר אויף איין בוך מוז איך זיך באַזונדערס אָפשטעלן. דאָס איז געווען דער ראַמאַן „וואָס טוט מען?“* דעם איצטיקן דור איז זיך שווער פאַרצושטעלן, וואָסער רושם און וועלכע ווירקונג דאָס בוך האָט געמאַכט אויף מיין דור. באַקומען דעם ראַמאַן איז געווען זייער אַ שעווערע זאַך. ער איז געווען געדרוקט אין זשורנאַל „סאָוורעמעניק“, און ס'איז געווען פאַרבאָטן אים איבערצודרוקן. דער זשורנאַל פלעגט איבער-גיין פון האַנט צו האַנט. דער פאַרפאַסער פון דעם ראַמאַן איז געווען דער באַרימטער טשערנישעווסקי, איינער פון די גרעסטע רוסישע געלערנטע און קריטיקער. ער רעכנט זיך פאַר'ן פּאַטער

(* דער ראַמאַן איז איבערזעצט אין אידיש און האָט זיך באַוויזן אין ניו יאָרק אין יאָר 1917.

פון דער אזוי גערופענער „נארדניטשעסטוואַך“, און צוליב דעם אויך דער פאָטער פון דער פארטיי „נארדנאיא וואַליא“ און דער איצטיקער ס. ר. (סאָציאַל־רעוואָלוציאָנערער) פארטיי.

טשערנישעווסקים נאָמען איז געווען טריף ביי דער רוסישער רעגירונג, און די צענזור האָט פארבאָטן אים צו דערמאָנען. פלעגט אימיצן אויסקומען צו ציטירן זיינע ווערק, פלעגט ער שרייבן אזוי: „דער פארפאָסער פון די „כאָמערקונגען צו מילס פאָליטישע עקאָנאָמיע“, אָדער: „דער פארפאָסער פון די „סקיצן פון נאָנגאָלס פּעריאָד“.

נאָר דאָס רוב עולם האָט אים געקענט אלס דעם פארפאָסער פון דעם ראָמאַן „וואָס טוט מען?“

פארוואָס האָט דער ראָמאַן געהאַט אזא ערפאָלג? ערשטנס, ווייל ער איז געווען פארבאָטן, און צווייטנס, ווייל ער האָט גע־שילדערט „נייע מענטשן“ און זייער לעבן. דער ראָמאַן האָט טאַקע געהאַט אַן אונטערקעפל: „דערציילונגען וועגן נייע מענטשן“.

דער יונגער דור פון דער רוסישער געזעלשאַפט האָט געזוכט נייע וועגן צו א יושר'דיקן לעבן. דאָס לעבן פון אַלטן דור איז נמאס געוואָרן; ס'האָט זיך געבענקט, ס'האָט זיך גע'חלומ'ט פון א נייעם אַרט לעבן.

און אין דעם ראָמאַן שילדערט זיך דאָס יושר'דיקע, שיינע לעבן פון נייעם דור. א גרויסן פלאַץ פארנעמט אין ראָמאַן דאָס באַשרייבן ווי ס'האָט געלעבט די הויפט העלדין פון ראָמאַן וויעראַ פאָוואָוואַ, מיט איר מאַן לאָפּובאָוו.

דאָס פאָר פאָלק האָט געלעבט צווישן זיך נישט ווי געוויינ־לאַכע מאַן און ווייב. זיי האָבן געלעבט מיט א באַזונדער ריינעם און שיינעם פאמיליען לעבן.

נאָר וויעראַ פאָוואָוואַ האָט אינטערעסירט אונזערע מייד־לאַך, נישט נאָר מיט איר אַרט איינאַרדנען איר פאמיליען לעבן. נאָר אויך מיט איר זעלבסטשטענדיקייט. וויעראַ פאָוואָוואַ האָט זיך זעלבסטשטענדיק אוועקגעשטעלט איר לעבן. זי איז געווען עקאָנאָמיש איינגאַנצן אומאָפהענגיק פון איר מאַן. זי האָט מיט איר ארבעט נישט נאָר געזיכערט איר אייגן עקזיסטענץ, נאָר זי

האָט אויך באַשאַפן אַ זאך פון גרויסער געזעלשאַפּטלאַכער באַ-
דייטונג.

וויערט פּאַוולאָוונאַ האָט געקאָנט נייען, איז זי זיך מיטש, אַז זי טאָר ניט זיצן אויפ'ן מאַנ'ס קאַרק און זי באַשליסט צו לעפענען אַ שניידער וואַרשטאַט פון דאַמען קליידער. זי און איר מאַן זיינען אָבער געווען פון די נייע מענטשן, פשוט גערעדט — זיי זיינען געווען סאָציאַליסטן.

אין טשערנישעווסק'ים צייטן איז דאָס וואָרט „סאָציאַליסט“ געווען אָסור טרופות, און דערמאָנען עס אין דרוק איז געווען שטרענג פאַרבאָטן. פלעגט מען אויסמידן דאָס וואָרט, נאָר דער לעזער פלעגט שוין פאַרשטיין וועגן וואָס עס רעדט זיך. אי וויערא פּאַוולאָוונאַ, אי איר מאַן פּרעדיקן געדאַנקען, וואָס זיינען, אין תּוֹך גענומען, סאָציאַליסטישע. ביי לאַפּובּאָו'ן האָט זיך געפונען אַ סימבאָל פון זיין סאָציאַליסטישער אנגעהעריקייט — ביי אים אויפ'ן טיש איז געשטאַנען אַ ספעציעל-אויסגעשריבענע פון אויסלאַנד פּאַטאַגראַפיע פון ראָבערט אָוען. די פּאַטאַגראַפיע איז ביי אים געווען געשעצט, ווי די „איטאַנעס“ (בילדער פון הייליקע) ביי די פּרומע רוסן, ביי די פּרומע „פּראַוואַסלאָוונע“.

וויערא פּאַוולאָוונאַ האָט געעפנט אַ וואַרשטאַט, נישט אַ גע-
וויינלאַכן וואַרשטאַט, נאָר אויף קאָאָפּעראַטיווע יסודות. אין דעם פעריאָד פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג, וואָס שילדערט זיך אין ראָמאַן, האָבן פּראָדוצירט-קאָאָפּעראַטיוון, וואָס ס'האָט גע-
גרינדעט וויערא פּאַוולאָוונאַ, און וואָס האָבן געהייסן אנדערש אַסאָסיאַציעס, גערעכנט זיך פאַר אַ געהויבענע זאך.

דער איצטיקער לעזער פונ'ם ראָמאַן וועט זיך געוויס וואונ-
דערן, וואָס מען מאַכט אזא וועזן פון אַט די עטלאַכע קליינע וואַרשטאַטלאַך, וואו ס'האָבן געאַרבעט עטלאַכע שניידערקעס. איצט איז די קאָאָפּעראַציע בכלל אַ וואַכעדיקע זאך.

די אַסאָסיאַציעס, וואָס זיינען געגרינדעט געוואָרן דורך וויערא פּאַוולאָוונאַ, זיינען געווען אַן ענין, וואָס האָט געקאָנט און האָט שטאַרק אינטערעסירט די אידישע מילדלאַך, און ס'זיינען געמאַכט געוואָרן פּראָבעס צו שאַפן אַזעלכע אַסאָסיאַציעס. אויף מיר האָט דער ראָמאַן געמאַכט אַ ווירקונג נישט מיט

דער באשרייבונג פון נייעם ארט לעבן, נישט מיט די אסאסיאציעס, וועלכע וויערא פאוולאונא האָט געגרינדעט, נאָר מיט דעם גאנצן טאָן, מיט דעם גאנצן לויב־געזאנג פאר אַרבעט, מיט די שאַרפע ווערטער קעגן פאַראזיטיזם, מיט דאָס פּרעדיקן דאָס אלגעמיינע גליק, מיט דאָס רופן צו פאַרפּאָלקאַמענען זיך, צו ווערן בעסער און שענער, צו אָפּוואַרפן די שמוץ, וואָס איז צוגעשטאַנען צום מענטשן אין פאַרלויף פון טויזנטער יאָרן, צו בויען אַ נייע געזעלשאַפט.

נאָר מער פון אַליץ האָט דער ראָמאַן געווירקט אויף מיר מיט זיין געהיימיניספולן העלד ראַכמעטאַוו. דעם דרך ארץ, וואָס עס פילט צו אים דער מחבר, זיין אָפּזאָגן זיך פון איינגענעם גליק, זיין ווידמען זיין גאַנץ לעבן ניט זיך, נאָר זיינע אידייען, וועגן וועלכע ס'דערמאָנט נישט דער מחבר, נאָר וועגן וועלכע מיר האָבן זיך שוין גוט אָנגעשטויסן — דאָס אַליץ האָט ארויסגערוּפן אַ געוואַלטיקן דראַנג צו זיין ענלאַך צו אים.

ראַכמעטאַוו איז געווען אַ זייער רייכן גוט־באַזיצער'ס אַ זון. ער האָט באַקומען, אין עלטער פון 16 יאָר, אַ קאָלאָסאַלע ירושה פון זיינע עלטערן. ער האָט צעטיילט די ערד פון זיינע גיטער די פויערים, וואָס זיינען נאָר וואָס באַפרייט געוואָרן פון „פאַנז־שטישונע“. זיין נאָמען איז געווען טריף ביי זיין משפּחה. זיינע שוואַגערס האָבן פאַרבאָטן זייערע פרויען, זיינע שוועסטער, האָבן מיט אים וועלכע ס'איז גענומעןשא. ער האָט ליקווירירט זיין גוט־באַזיצערשן שטאַנד, און האָט אָנגעהויבן צו לעבן, ווי עס לעבט דאָס פּאָלק, ד. ה., דער רוסישער פויער. ער האָט ליב געהאַט, און געוויינט געווען פון די קינדערשע יאָרן, צו עסן גוטע, גע־שמאַקע מאַכלים; ער האָט זיך אָפּגעזאָגט פון די אַלע מאַכלים, וואָס קומען נישט אויפ'ן טיש ביים פּאָלק. קיין ווייט ברויט איז אין זיין מויל נישט געקומען, ווייל דאָס פּאָלק עסט נאָר שוואַרצעס, א. ד. גל. אפילו ביי אימיצן צוגאַסט, ווען צום טיש פלעגט מען דערלאָנגען גוטע מאַכלים, פלעגט ער פון זיי אַלע עסן נאָר די, וואָס טרעפן זיך ביים פויער, זאָל זיין זעלטן, זאָל זיין אין אַ יום־טוב, נאָר דאָך וואָס קומען צו אים אויפ'ן טיש. פון אַנדערע מאַכלים פלעגט ער זיך אָפּזאָגן. ער האָט זיך אָנגעהויבן אָנצור־

טאָן אָרעם, ווייל אזוי גייט דאָס פּאָלק, כאַטש ער האָט ליב גע-
האַט עלעגאַנטע קליידער. אין אַלגעמיין האָט ער געלעבט אַן איינ-
געהאַלטן לעבן, אַ לעבן פון אַ נזיר. ער פלעגט, צ. ב., זיך נישט
דערלויבן צו שלאָפן אויף אַ מאַטראַץ, ער פלעגט אונטערלייגן
אונטער זיך אַ וואַילאָק, אפילו נישט אין צווייען אויפגעלייגט, כדי
ער זאָל נישט צופיל צולאָזן ווערן. ער פלעגט זיך נישט דערלויבן
צו געבן קיין אַפּרו פון אַרבעט, ווער רעדט וועגן פאַרוויילונגען,
וואָס איז אַנגענומען ביי יעדן.

דאָס פּאָלק אַרבעט פיזיש זייער שווער און נויטיקט זיך
אין פיזישע קראַפט, — האָט ער אַנגעהויבן אַנטוויקלען זיין
פיזישע קראַפט; כדי צו איבערלעבן דאָס, וואָס דאָס פּאָלק לעבט
איבער, האָט ער אוועקגעוואָרפן דעם אוניווערזיטעט, און געוואָרן
אַ פּשוט'ער אַרבעטער. ער האָט געטראָגן וואַסער, געזעגט און
געהאַקט האָלץ, געברוקירט מיט שטיינער די גאַסן, געגראָבן ערד,
געאַרבעט ביי אַ שמיד, און אויך געווען אַ „בורלאַקס“. אַמאָל
פלעגן די שיפן אין די רוסישע טייכן געשלעפט ווערן דורך
מענטשן, וועלכע מען האָט גערופן „בורלאַקעס“. צו די שיפן
זיינען געווען געבונדן שטריק, און דער פרייער עק פלעגט אריבער-
געוואָרפן ווערן אויפ'ן ברעג; די „בורלאַקעס“ פלעגן ארומבינדן
זיך מיט דעם פרייען עק פון די שטריק, פלעגן גיין אויפ'ן ברעג
פון טייך, — נאָך זיי פלעגט זיך שלעפן די שיף. זייער אַרבעט
איז געווען אומגעוויינטלאַך שווער: טאָג איין, טאָג אויס גיין,
דורכמאַכן הונדערטער וואָרסטן און שלעפן נאָך זיך אזאַ משא
אויפ'ן וואַסער. אַ גאַנצן זומער-סעזאָן איז ראַכמעטאָו געווען אזא
מין „בורלאַקס“.

צוויי יאָר איז ער געווען אַ פּשוט'ער אַרבעטער, און האָט
זיך אומגעקערט צוריק קיין פעטערבורג. אין אוניווערזיטעט איז
ער צוריק נישט אריין, נאָר האָט זיך פאַרנומען מיט אַ טעטיקייט,
וואָס קיינער האָט פון איר נישט געוואוסט. ווי אַ מעטעאָר פלעגט
ער זיך באַווייזן צווישן זיינע באַקאַנטע, ווען ער פלעגט דאַרפן
צו זיי עפעס האָבן, און קיינער פלעגט נישט וואַגן אים אָפצוואַגן,
פון צו טאָן, וואָס ער פלעגט פאָדערן, ווייל מען האָט געוואוסט,
אַז זיינע ענינים זיינען נישט קיין פּערזענלאַכע. וואָס פאַר אַ

ענינים זיינען עס געווען, שרייבט נישט דער מחבר, נאָר דער לעזער שטויסט זיך שוין גוט אָן, וועגן וואָס עס רעדט זיך — עס האָט זיך געהאַנדלט וועגן רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט. קומען צו גיין מיט וויזיטן גלאַט אין דער וועלט אריין, אָפּזיצן אָן אַוונט, כאַפּן אַ שמועס, איז נישט געווען אין זיינע כללים. ער פלעגט קומען צו אַ מענטשן, פלעגט זאָגן: „איך וועל אָפּנעמען ביי אייך צענדלפּען מינוט, אָדער אַ האַלבע שעה,“ פלעגט אָפּרעדן זיינס, און פלעגט אוועקגיין. איבעריקע רייד, איבעריקע צייט איז ביי אים געווען אַ שאַד צו פאַרלירן.

ער האָט זיך אפילו אָפּגעזאָגט פון ליבן און זיין געליבט, ווייל דאָס קאָן שטערן זיין טעטיקייט.

ער האָט איינמאָל איינגעהאַלטן אַ קארעטע מיט פּערד, וואָס האָבן זיך שטאַרק צעלאָפּן; דערביי האָט ער זיך אזוי שטאַרק צוקאַלעטשעט, אַז ער האָט נישט געקאָנט גיין. די דאַמע, וואָס איז געוועסן אין קארעטע, האָט אים גענומען צו זיך אַהיים. 10 טעג איז ער געלעגן ביי איר אין הויז, ביז ער האָט זיך אויף אזוי פיל פאַרבעסערט, אַז ער האָט געקאָנט אָנהייבן צו גיין.

די דאַמע איז אַרום אים די גאַנצע צייט אַרומגעגאַנגען פון דאַנקבאַרקייט, וואָס ער האָט איר געראַטעוועט דאָס לעבן. אין די 10 טעג האָבן זיי זיך ביידע גוט באַקענט און ליב געקראָגן. זי איז געווען אַ יונגע, שיינע, אינטעליגענטע אַלמנה, און האָט פאַרגעלייגט ראַכמעטאָוו'ן חתונה צו האָבן מיט איר. ער האָט זיך אָפּגעזאָגט, ווייל דאָס וועט שטערן זיין טעטיקייט. זי האָט אים פאַרגעלייגט, אַז זי וועט נאָכגיין נאָך אים, אַז זי וועט אים זיין באַהילפּיק אין זיין אַרבעט, און זי וועט פון אים גאָרנישט פאַרערן. ער האָט זיך דערפון אויך אָפּגעזאָגט, ווייל צוליב זיין געפיל קאָן ער נאָך אַמאָל אַרויסווייזן שוואַכקייט; ער מאָר דער צו אויך נישט דערלאָזן.

כדי זיך צוגעוויינען צום ליידן, האָט ער איינמאָל געמאַכט אַזאַ שרעקלאַכן פּרוּואוּ. ער האָט אָנגעשטעקט זיין מאַטראַז, אויף וועלכן ער פלעגט שלאָפּן, מיט טשוועקעס, מיט די שפיצן אַרויף, און אויף זיי איבערגעלעגן די גאַנצע נאַכט. אַ גאַנצע קאַלדזשע בלוט האָט זיך אויסגעגאַסן פון אים, און ער איז דאָך געלעגן.

אויף מאַרנן פרי האָט זיין פריינט, אַ דאָקטאָר, אָנגעהויבן צו היילן די וואונדן פון זיין קערפער, וואָס ער האָט זיך געמאַכט.

קלאַנגען זיינען ביי אונז ארומגעגאַנגען, אַז אין דער פּערזאָן פון ראַכמעטאָוו'ן האָט טשערנישעווסקי געשילדערט קאַראַקאָזאָוו'ן, וואָס האָט געמאַכט אַן אַטענטאַט אויף אַלעקסאַנדער דעם צווייטן אין 1866 יאָר.

אַ גוואַלדיקן איינדרוק האָט אויף מיר געמאַכט דער ראַמאַן „וואָס טוט מען?“ צוויי טעג האָב איך אים געלעזן, נישט ארויס גייענדיק פון שטוב. אויפ'ן צווייטן טאַג, געדענק איך, האָב איך 6 אַזייגער פאַרנאַכט אים געענדיקט. ווי אַ צעמישטער בין איך געגאַנגען; וואָס פאַר אַן אויסזען האָט געהאַט ביי מיר די גאַס, די מענטשן פון דער גאַס! ... ראַכמעטאָוו איז מיר נישט ארויס פון זין, ראַכמעטאָוו איז מיר נישט אַראָפּ פון רעיון...

דער ראַמאַן „וואָס טוט מען?“ האָט צום בולט'סטן אויסדריק דעם כאַראַקטער פון דער גאַנצער רוסישער ליטעראַטור, אירע טענדענצען, צילן און שטרעמונגען. די רוסישע ליטעראַטור, אָנהייבנדיק פון די 40ער יאָרן, ביז דער צייט, וואָס מיין דור איז אויפגעשטאַנען, ד. ה., ביז די 80ער יאָרן, איז געווען דורך און דורך אַ טענדענציעזע. אַט דער פּעריאָד ווייס נישט פון אַ שרייבער אָן אַ וועלכער ס'איז ריכטונג. דער באַגריף „קונסט צוליב קונסט“ איז געווען אויסגעשלאָסן פון דאַמאָלסטיקן אומגאַנגס-לעקסיקאָן. קונסט אַליין האָט באַדאַרפט האָבן אַ וועלכן ס'איז ציל, פריידיקן וועלכע ס'איז אידייען, ארויסרופן די אָדער יענע געפילן. זיננען, ווי אַ פייגעלע זינגט, נישט באַטראַכטנדיק דער-מיט, וואָס פאַר אַ געדאַנקען, וואָס פאַר אַ געפילן ס'רופן אַרויס די בילדער, נאָר דערפאַר, ווייל זיי באַפרידיקן דעם עסטעטישן געשמאַק, נאָר דערפאַר ווייל זיי זיינען שיין — דאָס איז דאַמאָלסט ניט געמאָלט געווען. יעדער קינסטלער איז געווען אַ פריידיקער פון באַשטימטע אידייען.

דאָס געזעלשאַפטלאַכע לעבן אין דאַמאָלסטיקן רוסלאַנד איז געווען אינגאַנצן אונטערדריקט, האָט במילא די גאַנצע רוסישע געזעלשאַפטלאַכע מיינונג זיך אויסגעדריקט אין דער ליטעראַטור,

און די פּאָעטן, די ראַטאָניסטן זיינען געווען די טרעגער פון באַ-
שטימטע פּלאַטפאָרמען.

קיין איינציקע ליטעראַטור האָט נישט געטראָגן אזאַ כאַ-
ראַקטער, ווי די רוסישע ליטעראַטור פון יענער צייט. זי האָט
צו זיך נישט קיין ענלאַכעס אין קיין אַנדער ליטעראַטור.

דאָס פּאַרטיידיקן די שוואַכע, אונטערדריקטע, פּאַרפּאָלגטע
— דאָס איז געווען דער אינהאַלט פון דער ליטעראַטור. די אַלטע
געזעלשאַפטלאַכע אָרדנונג איז געווען אינגאַנצן געשטיצט אויף
אונטערדריקונג, אויף פּאַרפּאָלונג, אויף קנעכטשאַפט אין אַלע אירע
פּאַרמען, דאַרף מען די אַלטע אָרדנונג אומוואַרפן. נאָר פּריידיקן
דאָס אָפּן איז געווען דאַמאָלסט אוממעגלאַך, האָט די שיינע ליטע-
ראַטור געשילדערט אַזעלכע בילדער פון דער אַלטער אָרדנונג, אַז
זיי האָבן אַרויסגערוּפּן אין לעזער די געפילן פון עקל, שוידער-
האַפט, כעס און שנאה. במילא האָט זי אַרויסגערוּפּן דעם געדאַנק,
אַז אזא מיין אָרדנונג מוז אונטערגיין. אויפ'ן אָרט פון דער
אַלטער געזעלשאַפטלאַכער אָרדנונג מוז געשאַפן ווערן אַ נייע
אָרדנונג מיט מער יושר, מיט מער ליבע צו מענטשן, מיט מער
שאַצונג צו מענטשן. האָט מען אַזעלכעס נישט געקאָנט פּרעדיקן
אָפּן, האָט מען זיי געשילדערט אין דעם פּאַרם פון ראַמאַנען. די
העלדן פון די ראַמאַנען האָבן געפּריידיקט אויף אַ גאַנץ נעבלי-
האַפטן אופן נייע אידיען. די פּריידיקער פון די נייע אידיען, די
נייע מענטשן, האָבן פּאַרפּולט די רוסישע ליטעראַטור. ס'איז
נישטאָ כמעט קיין איין איינציקער רוסישער ראַמאַניסט אָדער
פּאָעט, וואָס האָט נישט געפרובירט זיין פּען צו שילדערן דעם
טיפּ פון נייע מענטשן. מער פון אַלע האָט זיך אין דער הינזיכט
אויסגעצייכנט טורגעניעוו.

ווילט איר זיך באַקענען מיט דער אַנטוויקלונג פון די גע-
זעלשאַפטלאַכע אידיען אין רוסלאַנד, דאַרפט איר זיך באַקענען
מיט די אַלע טיפּן פון די „נייע מענטשן“, וואָס ס'האָט געשאַפן
די רוסישע ליטעראַטור. שטודירט גוט אַדורך טורגעניעוו'ס ווערק,
וועט איר זיך באַקענען מיט דער אידיען-אַנטוויקלונג אין רוסלאַנד
אין משך פון אַ יאָר פּופּציק.

ווי געזאָגט, האָבן כמעט אַלע שרייבער פרובירט זייער קראַפט

אויף צו שאַפן דעם טיפּ פון נייע מענטשן; אַמאָל אין אַ נעגאַ-
טיווער באַלויבטונג, נאָר דאָך איז דער הערשנדיקער העלד געווען
אַ „נייער מענטש“.

און מיר זיינען געווען אינגאַנצן אונטער דער ווירקונג פון
דער רוסישער ליטעראַטור און אונטער דער ווירקונג פון איר
הויפּט־טעמע. איז דער „נייער מענטש“ אַן אידעאַל, צו וועלכן
מענטשן דאַרפן שטרעבן, איז דער „נייער מענטש“ אַ מוסטער,
פון וועלכן מיר דאַרפן זיך לערנען, דאַרפן מיר זיך דערנענטערן
צו דעם מוסטער, זיין אים ענלאַך. האָבן אידישע מיידלאַך גע-
וואָלט זיין געגליכן צו וויערע פּאַוּל־אַוּנאַן, און אידישע בחורים
לאַך צו ראַכמעטאַוו?.

איך נעם די ביידע נעמען אַלס אַן אַלגעמיינעם אויסדרוק
פון דעם נייעם טיפּ. איז דער ליטעראַטור זיינען געווען אַ סך
וואַריאַציעס פון אַט די טיפּן, נאָר דער פּסיכישער יסוד פון זיי
איז געווען איינער און דערזעלבער.

אַפּוואַגן זיך פון זיך אַליין, פון איינגליבע, ווידמען די גאַנצע
צייט, די גאַנצע כּחות נישט אייגענע, פּערזענלאַכע אינטערעסן,
נאָר די אינטערעסן פון כלל, די אינטערעסן פון די געדריקטע,
אַרימע מאַסן; אַפּערן דאָס לעבן, זיין אַ קרבן פאַר אַ ליכ-
טיקער צוקונפּט פון דער מענטשהייט, פאַר אַ בעסער, שענער
לעבן פון די ברייטע מאַסן — דאָס איז דער פּסיכישער יסוד פון
דעם טיפּ „נייע מענטשן“ פון דער רוסישער ליטעראַטור.

האַנט ביי האַנט מיט דער גאַנצער שיינער רוסישער ליטעראַ-
טור איז געגאַנגען די רוסישע קריטיק. די רוסישע קריטיקער
פּלעגט נישט אינטערעסירן דער עסטעטישער זין פון די ווערק,
וואָס זיי פּלעגן קריטיקירן. זיי פּלעגן נאָר אַנמערקן און אַפּשאַצן
די טענדענצן, וואָס ליגן אין דעם ווערק.

די קריטיקירטע ווערק האָבן געגעבן דעם רוסישן קריטיקער
די מעגלאַכקייט צו פּריידיקן די אַדער יענע אידייען; די אַפּ-
האַנדלונגען פון די רוסישע קריטיקער זיינען געווען גיכער פּוב-
ליציסטישע אַרטיקלען אויף פאַרשידענע טעמעס, ווי ליטעראַרישע
קריטיק.

די ארבעט פונ'ם רוסישן קריטיקער איז געווען אַן אויפ-

קלערנדיקע, און די רוסישע קריטיקער האָבן געשפּילט זייער א גרויסע ראָלע אין פּאַרשפּרייטן נייע אידייען. די רוסישע קריטיקער האָבן דערצויגן גאנצע דורות פון דער רוסישער אינטעליגענץ.

די גרעסטע ראָלע, אין דער הינזיכט, האָבן געשפּילט די רוסישע קריטיקער: בעלינסקי, דאָבראָליובאָוו און פּיסאַרעוו. יונג זיינען זיי אלע געשטאַרבן, נאָר אַ סך האָבן זיי אויפגע-טאָן. אויף מיר פּערזענלאַך, און איך רעכן אז אויפ'ן גאנצן דור מיינעם, האָבן געהאַט זייער אַ גרויסע ווירקונג צוויי קריטיקער: דאָבראָליובאָוו און פּיסאַרעוו. זיי זיינען געווען מיינע אמת'ע דער-ציערס, מיינע רביים; איך האָב קיינעם נישט אזוי פיל צו פאַר-דאַנקען וויפיל זיי. מיינע מאָראַלישע באַגריפן, מיינע באַגריפן וועגן יושר, גערעכטיקייט און אלגעמיינע אַנטוויקלונג.

פאַרשיידנאַרטיק האָט יעדער פון זיי אויף מיר געווירקט: דאָבראָליובאָוו האָט אין מיר געשאפן פעסטע, פּאַזיטיווע איבער-צייגונגען, קלאַרע, דייטלאַכע; אַ באַגריף פון סאָציאלן יושר, ליבע צו אונטערדריקטע.

פּיסאַרעוו האָט אין מיר ארויסגערופן געפילן פון פּראָטעסט און ריינ-ווייסשאַפטלאַכע נייגונגען.

דאָבראָליובאָוו'ן האָב איך דורכגעשטודירט פון טאָוול ביז טאָוול, און יעדער אַרטיקל זיינער האָט מיר עפעס געגעבן. ביי פּיסאַרעוו'ן האָב איך געלעזן נאָר די אַרטיקלען, וואָס האָבן גע-האַט אַ באַרוף ביי אונז.

פּיסאַרעוו איז געווען מער באַרימט, ווי דאָבראָליובאָוו: ער איז געזעסן אין שליסעלבורגער פעסטונג און געשטאַרבן מיט אַ טראַגישן טויט: ער האָט זיך דערטרונקען אין דובעלן; נאָר קלאַנגען זיינען אַרומגעגאַנגען, אז מען האָט אים דערטרונקען אין ניעוואַ. זיינע ווערק זיינען געווען אינגאנצן פאַרבאָטן צו איבער-דרוקן. די איינציקע אויסגאַבע פון זיינע ווערק, פאַר וועלכע דער אַרויסגעבער פּאַוּלענקאָוו האָט געהאַט אַ פּראָצעס, איז געווען אַ יקרה-מציאות. די אויסגאַבע האָט געקאָסט ביי די בוקיניסטן 100 רובל. פאַר מיינע צייטן איז עס געווען אַ קאָלאָסאַלע סומע, איר-בערהויפט ביים יונגוואַרג, וואָס זיינען געווען די לעזער פון זיינע ווערק.

פּיסאַרעוו האָט זיין גאַנצן ברויזנדיקן טעמפּעראַמענט גע-
ווידמעט דאָס צושטערן די באַגריפן פון דער אַלטער געזעלשאַפּט;
אין דער הינזיכט איז ער געווען אַן אויסגעשפּראַכענער ניהיליסט,
און אַ הייסער חסיד פון באַזאַראָוו'ן, דעם העלד פון טורגעניעווי'ס
ראַמאַז, „די טאַטעס און די קינדער“.

דאָבראַליובאַוו האָט ניט געהאַט אזאַ באַרוף. ער איז געווען
אַ סאָציאַליסט און פון אים האָב איך באַקומען די ערשטע באַגריפן
וועגן ראַבערט אָוענ'ס אידייען, דעם ערשטן סאָציאַליסט-אומטאַפּיסט.
דאָבראַליובאַוו איז געווען אַ מיטאַרבעטער פון רוסישן זשור-
נאַל „סאָוורעמעניק“, אין וועלכן ס'האָט געשפּילט די הויפט ראָלע
טשערנישעווסקי. דער זשורנאַל „סאָוורעמעניק“ איז געווען פאַר-
בונדן מיט'ן ערשטן רעוואָלוציאַנערן זשורנאַל „קאַלאַקאַל“ (דער
גלאַק), וואָס עס האָט אַרויסגעגעבן אין לאַנדאָן דער באַוואוסטער
הערצן. דער „סאָוורעמעניק“ האָט אָפּגעגעבן אַ סך פּלאַץ סאָציאַל-
עקאָנאָמישע פּראַגן. דאָס איז געווען אַ סאָציאַליסטישער זשורנאַל
פון דער „נאַראַדיטשעסקער“ ריכטונג, דער פּאַטער פון וועלכער
ס'ווערט גערעכנט טשערנישעווסקי, דער אָנפירער פון „סאָוורע-
מעניק“.

פּיסאַרעוו איז געווען דער הויפט מיטאַרבעטער פּונ'ם זשור-
נאַל „רוסקאַיע סלאָוואַ“. דאָס איז געווען דער זשורנאַל פון דער
ראַדיקאַלער אינטעליגענץ.

ניט קוקנדיק אויף דעם חילוק צווישן די צוויי רוסישע
שרייבער, האָבן מיר דאַמאָלסט ניט אָפּגעזונדערט איינעם פון דעם
אַנדערן: אין אונזער אַנטוויקלונג האָט איינער דעם אַנדערן דער-
גענצט.

דאָבראַליובאַוו'ס ערשטער אַרטיקל, מיט וועלכן איך האָב זיך
באַקענט, האָט געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקן איינדרוק. דאָס איז
געווען זיין באַרימטער אַרטיקל „די פינסטערע מלוכה“ און דער
צונאָב צום אַרטיקל „אַ ליכטיקער שטראַל אין דער פינסטערער
מלוכה“. ביידע אַרטיקלען זיינען געווען קריטישע אָפּהאַנדלונגען
וועגן אָסטראָווסקי'ס דראַמאַטישע ווערק.

אָסטראָווסקי איז זיינע דראַמען האָט געשילדערט דעם רוסישן
סוחר און זיין גאַנצע סביבה. דאָס איז אַן אָפּגעשטאַנענע סביבה.

דער רוסישער סוחר איז ניט ענלאך צום אייראָפּעאישן סוחר. אָט דעם סוחר'ישן קלאס פון רוסישן פּאָלק האָט דאָבראָליובאָוו אָנגערופן „די פינסטערע מלוכה“.

דאָבראָליובאָוו'ס אַרטיקלען וועגן דער „פינסטערער מלוכה“, האָבן אויף מיר געמאַכט א גוואַלדיקן רושם. דאָס, וואָס איז ביי אונז יונגוואַרג געווען ניט באַוואוסטזיניק, האָט באַקומען אַ גאַנץ בולט'ע פּאַרם. מיר האָבן זיך געהאַרעוועט צווישן אַ סוחרים-קלאַס. מיר זיינען געוואָקסן אין אַ סוחר'ישע אַטמאָספּערע. אין אונזערע באַגריפן האָט זיך דאָס גאַנצע אידישע פּאָלק פּאַרגעשטעלט, ווי אַ סוחרים קלאַס. אזוי האָבן געקוקט אויף אירן ניט נאָר מיר, נאָר די אַרומיקע באַפעלקערונג אויך. ווענדט זיך אַ פּאָליאַק צו אַן אומבאַקאַנטן אירן אין טראַמוואַי, אין גאַס, אָדער אויף אַן אַנדער עפענטלאַך אָרט, זאָגט ער אים „פאַן קופּיעז!“ און ער זאָגט עס פעסט, ווייל ער איז זיכער, אַז ער האָט נישט קיין טעות: יעדער איד איז במילא א סוחר.

און אונז יונגע טרוימער, האָט די סוחר'ישע סביבה, פון וועלכער מיר האָבן געשאַטמט, נישט געקאַנט אַרויסרופן באַזונדערע סימפּאַטיעס צו זיך, און דאָ האָבן מיר באַקומען ביים רוסישן דראַמאַטורג אַסטראָווסקי אַ סאַטירע אויף דער סוחר'ישער סביבה, און דאָבראָליובאָוו'ס אויסטייטשונג.

אַמת, די אידישע סוחר'ישע סביבה איז נישט אינגאַנצן ענלאַך צו דער רוסישער, נאָר אין תּוך גענומען שטיצן זיך די ביידע סביבות אויף איינע און דיזעלבע יסודות, און אפילו די באַ-ציאונגען צו מענטשן כמעט די זעלבע.

דאָבראָליובאָוו אין זיינע אַרטיקלען האָט פאַרטייטשט אַס-טראָווסקי'ס ווערק און געמאַכט קלערער אונזערע מוחות, אַרויסגע-רופן אַ באַשטימטע, קלאַרע באַציאונג צו אונזער אייגענע סוחר'ישע סביבה.

ווי שטאַרק דער איינדרוק פון די אַרטיקלען איז געווען אויף מיר, קאָן מען זען דערפון, וואָס איד האָב זיך נישט געקאַנט איינ-האַלטן און אָנגעשריבן אַ טעמע פאַר'ן לערער פון רוסיש, דעם שוואַרץ-מאַה'ניק לעבעדיגע, וויסנדיק גאַנץ גוט, ווי ער באַציט זיך צו אלע „ליבעראַלע“ אידיען.

קיינער פון דער אידישער סביבה האָט מיר ניט געגעבן דאָס, וואָס עס האָט מיר געגעבן דאָבראָליובאָוו. אז איך האָב אים דורכשטודירט, האָב איך דערפילט, אז איך בין אויסגעוואַקסען, אז אין מיין מאַרץ איז אַריין א שטראָם ליכטיקייט, אז איך בין פעסטער געוואָרן אין מיינע מיינונגען.

איך האָב אָנגעהויבן פון ערשטן באַנד און דערנאָנגען ביז'ן פערטן, דעם לעצטן; ווען איך האָב אין פערטן באַנד דורכגעלעזן דעם אַרטיקל וועגן ראָבערט אָוען, האָב איך דערשפירט, אז איך שטיי פאַר אַ פּאָזיטיווע זאך, אז מיינע טונקעלע, נעבלהאַפטע באַגריפן וועגן אַ בעסערע אָרדנונג באַקומען אַ באַשטימטע ריכטונג, און איך האָב באַשלאָסן זיך צו נעמען צו ראָבערט אָוען אויף אַן אַנדער אופּן. ניט באַנוגענדיק זיך דערמיט, וואָס איך האָב אַליין דורכגעלעזן, האָב איך איינגעלאָרן מיינע חברים און צוואַמען מיט זיי איבעראַנייט אָנגעהויבן צו לעזן דאָס אַרטיקל. הייסט עס, אז דעם ערשטן שטויס צו אַ סאָציאַליסטישן אַרט דענקען האָב איך באַקומען ביי דאָבראָליובאָוו'ן.

ס'איז כדאי צו באַמערקן, אז אַן שום אָנווייזונגען, אָן שום אויסערלאַכן פּערזענלאַכן שטויס, האָב איך זיך אָפּגעשטעלט אויף ראָבערט אָוען. נאָך מער, איך האָב שוין געזוכט אַזעלכע ביכער, וואָס זאָלן מיר געבן אַ באַגריף וועגן סאָציאַליסטישן געדאַנק. קיין אומלעגאַלע ביכער אין דעם הינזיכט איז מיר ניט אַריינגעפאַלן. פון די אומלעגאַלע ביכלאך צומייסט פלעגן זיך מיר טרעפן ביי אַ גראַפיעס פון די באַרימטע רוסישע רעוואָלוציאָנערן, ווי: ניי-טשאַיעוו, כאַלטורין, זשעליאבאָוו א. א., וואָס פלעגען אויפרייצן מיין פאַנטאַזיע, אויפוועקן מיינע געפילן, נאָך האָבן מיר ניט געגעבן קיין באַגריף וועגן דעם, וואָס איז אַזוינס „סאָציאַליזם“, ווי שטעלט זיך פאַר די סאָציאַליסטישע אָרדנונג. דאָס אַלץ איז פאַר מיר געווען ניט קלאָר.

און אַן ענטפּער אויף מיינע פּראַגן האָב איך באַקומען ביי אַ גאַנץ אומשולדיקן שרייבער, ביים ראַמאַניסט שעלער, וואָס פלעגט שרייבן אונטער'ן פּסעוודאָנים מיכאַילאָוו. אָט דער מי-כאַלאָוו-שעלער האָט אָנגעשריבן אַ סך ראַמאַנען; אין זיינע ראַמאַנען פלעגט ער אויך שילדערן נייע מענטשן, נאָר זיינע העלדן

זיינען ניט געווען קיין ראדיקאלע, דאך פלעגן זיי פריידיקן אידייען, וועלכע זיינען געווען ניי פאר דער רוסישער געזעלשאפט, וואָס ער האָט געשילדערט.

אָט דער מיכאילאָוו האָט אָפּגעדרוקט צוויי וויסנשאַפּטלאַכע ביכער: „דער פּראָלעטאַריאַט אין פּראַנקרײך“ און „די אַסאַסי-אַציעס“. פּון די ביידע ביכלאך האָב איך באַקומען אַ גענויע באַראַנטשאַפּט מיט די אידייען פּון די סאָציאַליסטן-אױטאָפּיסטן: ראָבערט אָווען, פּוריע, סען-סימאָן, קאאַבע און לואי בלאַן.

דערנאָך איז מיר אַרײַנגעפאַלן אין די הענט דאָס גאַנץ אָביעקטיווע ביכל פּון עסטרייכישן מיניסטער שעפּלע: „די קױניגט-עסענץ פּון סאָציאַליזם“.

איך האָב אזוי אַרום באַקומען די ערשטע קאַנטשאַפּט מיט די סאָציאַליסטישע טעאָריעס.

ווען מען זאָל מיר לאָזן מיט מײַן נאַטירליכן גאַנג, וואָלט איך סוף כל סוף דערנאַנגען צו אַ פעסטן, באַוואוסטזיניקן סאָציאַליסטישן געדאַנק.

נאָר די אַטמאָספּערע אין גימנאַזיע איז געווען אזא פּאַר-דומפּטע, אזא פּאַרפעסטעטע, אזא ברוטאַלע; זי איז געווען אזוי ווײַט פּון וועלכער ס'איז צערטלאַכער באַציאונג צו אונזערע יונגע נשמות; די אינטערעסן פּון אונזער היימישער סביבה זיינען גע-ווען אזא ווידערשפּרוך צו די אידעאַלן, וואָס מיר האָבן אײַנגע-זאַפּט פּון דער רוסישער ליטעראַטור, אַז ניט לאַנג קלערנדיק, בין איך אַריבער צו דער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט, צו וועלכער ס'האַט מיר געצויגן מײַן ראַמאַנטישע נאַטור; איך בין אַריבער אײַדער איך בין געקומען צום פעסטן באַוואוסטזיניקן סאָציאַ-ליסטישן געדאַנק.

ווען ס'האַט זיך געגרינדעט ביי אונז א רעוואָלוציאָנערער קרײַז, האָבן מיר אונזער גאַנץ לעבן צוגעפאַסט צו די צילן פּון קרײַז, און דער פּעריאָד פּון פּרײַען לעזן, פּון לעזן לױט די נאַטירלאַכע נײַגונגען, האָט זיך אין מיר געענדיקט.

איך בין אין דעם הינזיכט נישט געווען קיין אױסנאַם. דער גאַנצער באַוואוסטזיניקער טײל פּון אונזער דור האָט דורכגעמאַכט אזא וועג.

ווי אזוי איך בין געווארן א רעוואלוציאנער.

דאָס איז געווען שוין לאנג, גאנץ לאנג, מיט א יאָר 45 צוריק. מיינע עלטערן האָבן דאמאלסט געוואוינט אין קיעוו אויף פאראָל, אין א צוויי־שטאָק הויז, אין דער נידער. ביי דער שטוב איז געווען א קליין פרוכט־גארטן. אין הויף איז געווען א שומר, וואס האָט געהייסן מאקאר.

דער מאקאר האָט געדארפט אויספילן אלע ארבעטן, וואס אלע הויז־שומרים דארפן אויספילן און אויך אכטונג געבן, אז מיר, קונדסים, זאָלן ניט שטאַרק הרוב מאַכן דעם פרוכט־גאַרטן. פלעגן מיר זיך באַמיען מיט מאַקאַר'ן גוט צו לעבן, „זיין קנעפל מיט אים“.

דער מאקאר איז געווען א טיפישער באַכאָל : א לאַנגזאַמער, פלעגזאַמישער, גוטמוטיקער. אויף אונזערע „פאַרברעכערישע“ טעטיקייטן האָט ער געקוקט גאַנץ פילאָזאָפיש : עס וועט נאָך בלייבן גענוג פרוכטן פאַר'ן בעל הבית. ווען מיר פלעגן אים מכבד זיין מיט די פרוכטן פון אונזער פאנג, פלעגט ער מיט א שמיכל דראָען מיט די פינגער און פלעגט זאָגן : „אַט, וועל איך אייך! ... אַט, וועל איך אייך!“

צוויי מאָל געדענק איך אים אן אויפגערעגטן. איין מאָל האָט ער געוואָלט שלאָגן מיין אינגערן ברודער און אין אויפֿרע־גונג געשריען : „ער האָט געוואַנט שמעלן מיר א דוליע!“ (א פייג).

דאָס איז פאַר א מאַלאַראָס די גרעסטע באַליידיגונג. און א צווייטן מאָל געדענק איך אים, ניט אין זיין געוויינט־לאַכער פלעגמע. איין מאָל גאנץ פרי האָט זיך ביי אונז אין שטוב באַוווּן מאקאר. ביי אים אויפ'ן פנים איז געווען קאנטים, אז ער איז פון עפעס צוטראָגן, אז עס איז עפעס געשען...

באַלד, ווי ער איז אריין, האָט ער אויסגעשריען : „אונזער קיזער האָט מען דער'הרג'עט!“ און איז אַנטשוויגן געווארן.

ביי אונז אין שטוב האָט ער גערעכנט געפינען אַ דערקלע-
רונג אויף דער פּאַר אים שרעקלאַכער געשעעניש. נאָר וואָס האָט
ער געקאָנט הערן פון אונז? ...

דאמאלסט בין איך געווען א אינגל פון א יאָר 12-13, און די
ידיעה האָט אויף מיר געמאַכט א שטאַרקן איינדרוק. ווי הרג'עט
מען דאָס א קייזער, און ווער האָט זיך עס געקאָנט איינשמעלן אויף
אַזא זאַך? ... מײן יונגער מאַרד און די ארומיקע סביבה זיינען
געווען אזוי ווייט דערפון... אלעקסאנדער דער צווייטער האָט זיך
גערעכענט ביי אידן פאַר אַזא גוטן קייזער...

צום ערשטן מאל בין איך געוואָר געוואָרן, אַז ס'זיינען דאָ
מענטשן, וואָס קלערן אַנדערש, און אזוי ווייט זיינען זיי אויפגע-
בראַכט קעגן דעם גוטן קייזער, אַז זיי זיינען גרייט מקריב צו זיין
מיט זיך, כדי אים צו הרג'ענען.

דעם גאַנצן טאָג האָב איך זיך שטאַרק צוגעהערט צו דעם,
וואָס מ'רעדט ארום מיר, נאָר באפרידיקט מיט דעם, וואָס איך
האָב געהערט, בין איך ניט געווען: ווער זיינען די מענטשן,
וועלכע האָבן גע'הרג'עט דעם קיסר, צוליב וואָס האָבן זיי דאָס
געטאָן — בין איך ניט געוואָר געוואָרן.
איך האָב נאָר געוואוסט, אַז דאָס האָבן געטאָן רעוואָל-
ציאָנערן. -

מײן פאַנטאַזיע האָט שטאַרק געאַרבעט, נאָר דערווייל
אומזיסט.

אין אַ יאָר צוויי אַרום, שוין זייענדיק מיט די עלטערן אין
וואַרשא, האָב איך זיך אויף רעוואָלוציאָנערן אָנגעשטויסן אין
דער ליטעראַטור.

דורך לעזן די רוסישע ליטעראַטור און איינהערן זיך אין
פאַרשיידענע קלאַנגען וועגן רעוואָלוציאָנערן, האָב איך זיך דער-
וואוסט, אַז ס'איז דאָ אין רוסלאַנד אַ רעוואָלוציאָנערע באווע-
גונג, וואָס קעמפט מיט'ן צאַרישן רעזשים. נאָר קיין קאָנקרעטן
באַגריף וועגן דעם האָב איך ניט געהאַט. די רעוואָלוציאָנערע
באוועגונג האָט ביי מיר אויסגעזען, ווי אַ שיינע, זייער אַ שיינע
מעשה, וואָס האָט מיך שטאַרק געצויגן צו נאָנטע באַקאַנטשאַפט
מיט איר...

די געשעענישן אין דער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג, וואָס זיינען איינגיכען פאַרגעקומען אין וואַרשא, האָט מיר נאָך נעגערטער געמאַכט. צו דער זאַך, כאָטש די באַקאַנטשאַפֿט האָט געטראַגן נאָך אַ ריין פאַנטאַסטישן כאַראַקטער.

אין יאָר 1884 האָט מען אַרעסטירט דעם ריכטער באָר-דאָוסקי. פאַרשיידענע קלאַנגען זיינען געגאַנגען איבער דער שטאָט. אַ סך אידן האָבן דעם ריכטער געקאָנט, ווייל זיי איז אויסגעקומען צו משפּט'ן זיך ביי אים. זיין אַרעסט האָט געמאַכט אַ שטאַרקן רושם אין שטאָט: אַ ריכטער, ניט קיין אינגל, אַ מענטש אויף אַ קייזערלאַכע שטעלע, און אַ רעוואָלוציאָנער... מען האָט וועגן זיין אַרעסט ניט אויפגעהערט צו רעדן.

די פאַנטאַזיע און די צינגער פון בעל-הבית'ישן עולם האָט שטאַרק געאַרבעט. מ'האָט דערציילט, אַז מיט באָרדאָוסקי האָט מען אַרעסטירט נאָך אַ סך מענטשן, צווישן זיי אויף אידן, אַז אויפן אידישן בית-עולם ברענגט מען פון ציטאָדעל יעדע נאַכט הרגומים, פאַרשמיסענע, צעקאַטעוועטע. איין טאַג האָט מען דערציילט, אַז מען האָט געבראַכט דעם פאַרמוטשעטן אויף טויט פעליקס קאָן. פעליקס קאָן לעבט נאָך עד היום און געפינט זיך אין סאַוויעט-רוסלאַנד.

בעת דער באַלשעוויסטישער אינוואַזיע, אין 1920 יאָר, האָב איך אויף די ראַגעס פון די ביאַליסטאַקער גאַסן געזען פעליקס קאָן'ס אונטערשריפט אונטערן מאַניפעסט פון דער „פּוילישער רעוואָלוציאָנערער רעגירונג“, און נאָכדעם האָב איך געזען אים אַליין שפּאַצירנדיק איבער די גאַסן פון ביאַליסטאַק. ווען איד האָב אים דעם ערשטן מאָל דערזען, האָב איך ניט ווילנדיק אָפגעשטעלט זיך און שאַרף אַ קוק געגעבן אויף דעם מענטשן, וועגן וועלכן איך האָב, מיט 40 יאָר צוריק, געהערט אַ לעגענדע, אַז ער איז דער'הרג'עט געוואָרן דורך דער רוסישער זשאַנדאַרמערע. איצט גייט ער, צוזאַמען מיט נאָך אַנדערע, בראַש פון דער רוסישער אַרמיי צו שאַפן אַ פּוילישע באַלשעוויס-טישע מלוכה...

די אַלע קלאַנגען האָב איך איינגעזאַפֿט אין זיך, ווי אַ שוואַם זאַפֿט איין וואַסער. די אַרעסטירטע זיינען אין מיינע

אויגן געווען קדושים, נאָר קיין לעבעדיק געשטאלט האָב איך זיך ניט פאַרגעשטעלט.

אינמיטן ווער איך געוואָר, אַז אין אויסלאַנד האָט זיך איינגעגעבן צו אַנטלויפן לעאָן ווינאווער, פעליקס קאַנ'ס אַ חבר. ביי ווינאווערס עלטערן אויף פענסיע האָט געוואוינט מיינער אַ חבר, און לעאָנען פלעג איך אָפט טרעפן און בין געווען באַקאַנט מיט אים...

הייסט עס, אַז רעוואָלוציאָנערן זיינען דאָ צווישן אונז; אַז מ'קאָן זיין מיט זיי באַקאַנט, ניט וויסנדיק, ווער זיי זיינען; זיינען זיי נסתרים. נאָר פאַר עמיצן מוזן זיי זיך דאָך אַנטפלעקן, זיי דאַרפן דאָך האָבן אָנהענגער.

אַ, ווי שטאַרק איד האָב באַדויערט, וואָס איך האָב אַזאַ געלעגנהייט אָנגעוואָרן.

איך האָב באַשלאָסן אויף ווייטער זיין אויפמערקזאַם און מיט ביידע אויגן קוקן אויף די אַרומיקע געשטאַלטן, אויף וועלכע עס וועט פאַלן אַ פאַרדאַכט, אַז זיי קאָנען זיין רעוואָלוציאָנערן.

איך האָב געוואָלט ניט נאָר הערן פאַרשיידענע קלאַנגען וועגן זיי און זייער טעטיקייט, ניט נאָר לעזן פאַנטאַסטישע ביכער אין דער לעגאַלער ליטעראַטור, נאָר באַקומען אַ קאָנקרעטן באַגריף וועגן זיי.

אַ ריינער צופאַל האָט מיר געגעבן אין די הענט געדרוקטע מאַטעריאַל, וואָס האָט מיר געגעבן אַ גענויעם באַגריף וועגן די העלדן פון דעם ערשטן מערץ 1881 יאָר, ד. ה. פון אַלעקסאַנדער דעם צווייטנס הריגה.

איך פלעג איינקויפן ביכער פאַר זיך, פאַר מיינע חברים, און נאָכדעם פאַר אונזער שילער-ביבליאָטעק. פלעג איך שטענדיק ליגן אין דער איינציקער דאַמאַלסט רוסישער בוכהאַנדלונג קאַרבאַסניקאָוו און אין די אַנטיקוואַריומס. די אידן, די הענדלער מיט אַלעע ביכער פון קראַשינסקיס פלאַץ, האָבן מיך גוט געקאַנט.

איינמאָל האָט מיר איינער פון די הענדלער געוויזן אַ פעקל ביכער. צווישן זיי האָב איך געפונען דעם סטענאַגראַפישן באַריכט פון משפּט וועגן דער הריגה פון ערשטן מערץ. דעם באַ-

ריכט האָט ארויסגעגעבן די אָפיציעלע צייטונג „פעטערבורג סקיאַ וויעדאַמאַסטי“ אין אַ באַזונדער בוך, אַלס בייִלאַגע צו דער צייטונג. צום בוך האָב איך זיך צוגעכאַפט מיט גרויס פּרייד. פון בוך בין איך ניט אַוועק איידער איך האָב עס געענדיקט.

דאָס בוך האָט אויף מיר געמאַכט אַ גוואַלדיקן איינדרוק. די פיגורן פון זשעליאַבאָוו, פּעראָווסקי און קיבאַלטישטיש זיינען געוואָרן פאַר מיר פון זייערע רעדעס לעבעדיקע געשטאַלטן. באַזונדערס האָט מיך צוגעצויגן קיבאַלטישטיש.

דער נאַטור־פּאַרשער, דער געלערנטער האָט אַוועקגעוואָרפן זיין ספּעציעלן שטודיום און איז געוואָרן אַ רעוואָלוציאַנער, ווייל ער האָט ניט געקאָנט צוזען די עולות פון דער צאַרישער רעגירונג. אין זיין רעוואָלוציאַנערער טעטיקייט איז ער געבליבן ביי זיין ספּעציאַליטעט, אַלס וויסנשאַפּטלאַכער פּאַרשער. ער האָט אויסגעפּאַרשט די נאַטור פון די אויפרייס־מיטלען, כדי צו שאַפן די זיכערסטע און בעסטע באַמבע צו הרג'ענען אַלעקסאַנדער דעם צווייטן.

אין געפּענגניש גופא האָט ער געאַרבעט אויף אַ סיסטעם פון אַ לופט־פּלירמאַשין. זיין מאַנוסקריפּט וועגן דעם איז געבליבן אין פּאַליציי־דעפּאַרטאַמענט. לויט פּעסטיגעשטעלטע ידיעות, האָט זיין וויסנשאַפּטלאַכע אַרבעט געקאָנט זיין אַן עפּאַכע־מאַכנדע, ווען ער וואָלט זי געקאָנט דערגענצן.

באַזונדערס האָט מיך באַצויבערט די פּרויען־געשטאַלט פון פּעראָווסקי. די פּאַרטיי האָט איר געוואָלט געבן די פּולע מעגלעך לאַכקייט צו אַנטלויפן קיין אויסלאַנד, נאָר זי האָט ניט געוואָלט פּאַרלאָזן אין אַזאַ הייסן מאַמענט פּעטערבורג און באַזונדערס דעם אַרעסטירטן זשעליאַבאָוו.

סוף כל סוף האָט מען איר דאָך געפּאַקט, און זי איז צורזאַמען מיט זשעליאַבאָוו און אַנדערע גענאַנגען אויף דער תּליה. קעלטער האָב איך זיך באַצויגן צו דעם שטאַרקסטן מענטשן פון דער גאַנצער גרופּע, צו דעם אָנפירער פון אַטענטאַט, צו זשעליאַבאָוו: צו וועניק ראַמאַנטישע שטריכן האָט ער אין זיך געטראָגן.

די דריי פּערוואַנען האָבן, פּאַרשטייט זיך, פּאַרטונקלט די

איבעריקע, און זייערע פיגורן זיינען ביי מיר אין זכרון וועניק געבליבן.

דאָס בוך האָב איך ניט נאָר דורכגעלעזן, נאָר דורכגעשטר-
דירט, און דאָס וואָרט „רעוואָלוציאָנער“ האָט ביי מיר אויפגע-
הערט צו זיין אַ פּאַנטאַסטישער באַגריף. מיין מאַרד האָט שוין
אויפגעהערט צו אָפּערירן מיט קלאַנגען און מיט מעשיות. איך
האָב שוין גענוי געוואוסט, אַז ס'האַנדלט זיך וועגן אַ קאַמף
צווישן דער מאַכט און די, וואָס האַלטן פאַר זייער חוב צו פאַר-
בעסערן די לאַגע פון די געדריקטע, אַרימע, נידערגעשלאַגענע
שיכטן פון דער באַפֿעלקערונג, און ס'האַנדלט זיך וועגן אומ-
וואַרפן דעם דעספּאָטישן רעזשים, וועגן אומוואַרפן די שלעכטע
קאַפיטאַליסטישע אָרדנונג און שאַפן אַ נייע, אַ מער יושר'דיקע,
אַ סאָציאַליסטישע. מיט דער צייט האָב איך אָנגעהויבן צו
באַקומען דורך פאַרשיידענע וועגן אומלעגאַלע ביכלאַך, און די
ביכלאַך האָבן נאָך קלערער געמאַכט מיין באַוואוסטזיין, און ביי
מיר האָט זיך אָנגעהויבן צו שאַפן אַ רעוואָלוציאָנערער ווילן.
איך האָב ניט נאָר געוואָלט בלייבן ביים לייענען נאָר אויך זיך
אריינוואַרפן אין דעם קאַמף... דער געדאַנק האָט מיך ניט גע-
לאָזן צורו, און איך האָב אים פאַרמולירט מיין חבר בוך.

און איך געדענק אזא סצענע: איך בין ארומגעלאָפן הין
און צוריק אין מיין חברים לאַנגן צימער און אַ צעהיצטער גע-
טענה'ט, גע'טענה'ט און גע'טענה'ט... דער סך הכל פון מיינע
ווערטער זיינען געווען די פּאָלגנדע געדאַנקען: „וואָס טוען מיר
אין גימנאַזיע? וואָס איז דער צוועק פון זיצן אין קלאַס?“

„טאָ וואָס זשע ווילסטו אייגנטלאַך?“ האָט מיר ענדלאַך
איבערגעריסן מיין חבר.

איך האָב אים געענטפערט מיט פּראַזע פון הויכן סטיל:
— איד וויל אריינטרעטן אין די רייען פון די רעוואָלוצ-
ציאָנערן!

מיין חבר, דער סקעפטיקער, האָט באַלד געשמעלט אַ גאַנץ
פּראַקטישע פּראַגע:

— ווי אזוי?

דאָ בין איך געבליבן אַן לשון, און טאַקע: ווי אזוי?

דאָך האָט זיך מיר דאָס אין עטלעכע מאָנאַטן ארום ענד־
לאַך איינגעגעבן — מיר האָבן געגרינדעט אַ רעוואָלוציאָנערן
קרייז און דורך אים זיך איינגעהעפט אין דער רעוואָלוציאָנערער
באוועגונג. די סצענקע מיט מיין חבר באווייזט, מיט וואָס פאר
אַ רעוואָלוציאָנערער באגייסטערונג איך האָב דאָמאָלסט געברענט.
ווען איך האָב דאָמאָלסט לעבן זיך אַן עלטערן, אַ דערפאַ־
רענעם מענטשן, אַ גוטן פריינט, אַ רעוואָלוציאָנער, אָדער נאָנטע
צו דער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג, און ניט מיין יונגער חבר,
וואָס איז געווען באַאיינפלוסט דורך מיר, און ווען דער מענטש
וואָלט זיך וועלן אַריינטראַכטן אין מיר, וואָלט ער געמוזט מיר
זאָגן: „ניין, דו טויגסט ניט פאַר אַ רעוואָלוציאָנער“...

אין מיר זיינען געווען צוויי נשמות: איינע אַ דאָמאַנטישע,
וואָס באגייסטערט זיך מיט הויכע, שיינע פאַנטאַסטישע געד־
דאַנקען, און אַ צווייטע, אַ פאַרשערישע, וואָס זוכט דעם אָב־
יעקטיוון אמת.

פאַרשטייט זיך, אַז די צווייטע נשמה איז אַ קנאַפע מעלה
פאַר אַ רעוואָלוציאָנער.

און וואָס איז טאַקע דער אמת אין סאָציאַלן זין? ער איז
אַן אמת פון סאָציאַלן הוש, ער איז אַ פראָדוקט פון קלאַסן־געפיל
און ווערט דערגרייכט דורך קלאַסן־קאַמף.

יע, ביים קלאַסן־קאַמף דאַרף מען האָבן אַ באַשטימטע
טעאָריע, וואָס זאָל באַלייכטן דעם וועג און די ענד־צילן פון
קאַמף. דאָס איז אָבער אַן אַרבעט פאַר יחיד־סגולה, וואָס שאַפן
די לאָזונגען פון קאַמף און נאָך וועלכע ס'גייען די מאַסן.

פאַר די אָבער, וואָס באַזיצן צו וועניק גייסטיקע כחות,
וואָס זאָלן איממשטאַנד זיין אָנווייזן נייע וועגן פון קלאַסן־קאַמף
און שאַפן די נויטיקע לאָזונגען, איז אַ ריין־פאַרשערישע נאַטור
אַ קנאַפע מעלה, אויף וויפיל זיי ווילן זיך באַשעפטיקן מיט
דירעקטער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט.

דאָמאָלסט האָב איך עס ניט פאַרשטאַנען און געמוזט דורכ־
מאַכן אַ לאַנגן שווערן קאַמף מיט זיך אַליין.

די ראָמאַנטישע חסידישע נאַטור, גע'ירשנ'ט פון זיידן,
דעם חסיד משה, האָט מיך געצויגן צו העלדנאַטן.

אין מיין זיידן דעם חסיד און אין מיר, דעם מאָדערנעם אידן, דעם אָנגעהערדיקן צו דער רוסישער רעוואָלוציע, איז געווען איינע און די זעלבע נשמה: א שטרעבונג צו עטוואָס ניט וואָר כעדיקס, ניט ערדישעס...

די נאָטור דיזעלבע, אָבער די אָביעקטן פון אונזערע התלהבותן זיינען געווען פארשיידענע.

און די ראָמאַנטישע נאָטור מייע האָט מיך געצויגן צו דער רעוואָלוציאָנערער וועלט, וואָס איז געווען פול מיט געהיימנישן, פול מיט אויסערגעוויינלאַכעס, פול מיט העלדישקייט...

איידער אונזער קרייז האָט זיך געגרינדעט, האָב איך נאָך אלץ געלעבט אין דער וועלט פון קלאַנגען פון דער רעוואָלוציאָר נערער טעטיקייט, געאָטעמט מיט דער באַגייסטערטער אַטמאָספערע, וואָס ס'האָבן געטראָגן די אומלעגאַלע ביכלאך, וועלכע איך האָב געלעזן. פּסיכאָלאָגיש בין איך געווען פּיסק און פּאַרטיק צו ווערן א רעוואָלוציאָנער, נאָך קיין פּאַרבינדונגען מיט דער רעוואָלוציאָנערער וועלט האָב איך נאָך ניט געהאַט, קיין מיטגליד פון א וועלכן ס'איז רעוואָלוציאָנערן קרייז בין איך נאָך ניט געווען.

נאָר א זאך, וואָס מען וויל שטאַרק, דערגרייכט מען זי, און סוף כל סוף בין איד אריין אין די „רייען פון די רעוואָלוציאָנערן“.

איך האָב געזוכט און שטאַרק געזוכט צווישן די פילע מינע באַקאַנטע פון די אָנגעקומענע ליטוואַקעס פּאַסיקע פּערזאָנען, און לסוף האָב איך זיך אָנגעשטויסן אויף איינע אזא פּערזאָן.

איך האָב זיך געטראָפן מיט איינעם, אויף וועלכן מ'האָט מיר אָנגעוויזן, אז ער געהערט צו א רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע. געהייסן האָט ער ליבין.

ליבין האָט שוין געהאַט א רעוואָלוציאָנערע פּאַרנאַנגענדיגייט. ער האָט גע'שמו'ט פאַר א רעוואָלוציאָנער, וואָס האָט שוין א פּלאַץ אין דער רעוואָלוציאָנערער וועלט. און איך האָב ביי זיך באַשלאָסן, אז דאָס איז דער שליטה, וואָס וועט מיר עפענן די טיר צו דער סודות'דיקער וועלט.

איך האָב זיך אָבער מיט אים געטראָפן ביי פּרעמדע מענטשן:

און אונז האָט זיך איינגעגעבן כאַפּן נאָך אַ פּאָר ווערטער צווישן זיך. ער האָט באלד דערפילט, מיט וועמען ער האָט צו טאָן און האָט מיר איינגעלאָרן צו זיך.

אין אַ קורצער צייט אַרום בין איך אַוועקגעגאַנגען, לויטן אָנגעוויזענעם אַדרעס. איך קום, פּרעג דער בעל־הבית'טע, צי איך האָב געטראָפּן ליבינען, ענטפּערט זי מיר אַז ער איז נישטאָ. — ווען וועט ער זיין?

— איך ווייס נישט, — שטאַמלט זי מיר צו. איך האָב זיך מיט דעם נישט באַנוגנט. די בעל־הבית'טע האָט באַרעכנט, אַז זי האָט נישט וואָס מורא צו האָבן פאַר מיר און האָט געזאָגט:

— מען האָט אים די טעג אַרעסטירט.

די ידיעה האָט מיך, ווי אַ דונער דערשלאָגן, און איך בין אַוועק פון דאָרטן מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאַפּ: מיט ליבינס אַרעסט האָב איך אָנגעוואוירן דעם שליסל צו דער רעוואָלוציאַר־נערער וועלט, און וואו געפינט מען אַן אַנדערן...

ס'איז אַוועק אַ פּאָר מאָנאַטן אין גאַנץ אָנגעשטרענגטע אַרבעט פון זעלבסט־בילדונג. פּלוצלונג באַקום איך אַ ידיעה, אַז ליבין איז באַפרייט געוואָרן. אין אַוונט בין איך שוין ביי אים געווען.

איך האָב זיך מיט אים דורכגעשמועסט און איך האָב אים פּאַרגעלעגט צוזאַמענטרעפן זיך ביי מיר אין צימער מיט מיר און מיט מיינע נענטערע חברים.

ניט געהערנדיק צו אַ וועלכער ס'איז רעוואָלוציאַנערער אָר־גאַניזאַציע, האָב איך שוין סטיכיש געפירט אַ גאַנץ ברייטע רעוואָלוציאַנערע טעטיקייט. מיר האָבן געהאַט אַ ביבליאָטעק פון לעגאַלע ביכער מיט באַשטימטע טענדענצן, וואָס האָבן פאַר־שפּרייט אידיען פון דער ליטעראַטור צווישן אַ סך יונגוואַרג. איך בין שוין אַליין געווען באַקאַנט מיט סאַציאַליסטישע און רעוואָלוציאַנערע אידיען, און איך פּלעג זיי פּרעדיקן. צו מיר פּלעגט שוין פון צייט צו צייט אַריינפאַלן אַ העקטאָנראַפּירט ביכל, ווי די ביאָגראַפיעס פון באַרימטע רעוואָלוציאַנערן א. א. וו. די ביכלאָך פּלעגן צו מיר אַריינפאַלן פון אַ ווייטע האַנט,

און אדורכניין צוויי, דריי און אפשר נאָר פינף הענט, ביז עס פלעגט דערניין צו מיר. האָב איך מיט זיי זיך ניט געקאָנט באנוצן אויפן גרויסן שטייגער צו פארשפרייטן זיי, כדי צו שאַפן ביי אַנדערע די זעלבע באגייסטערונג, וואָס זיי פלעגן ביי מיר ארויסרופן. האָב איך באשלאָסן זיך איינצושאַפן אַ העקטאָגראַף, און אזוי אַרום האָבן די מעגלאַכקייט צו שאַפן נייע עקזעמפּליאַרן.

איך האָב ערגעץ געקראָגן אַ פאַרשריפט, ווי צו מאַכן אַ העקטאָגראַפישע מאַסע פון זשעליאַטין און גליצערין. כ'האָב באשטעלט אַ בלעך אין אַ פאַרם פון אַ בעקן, אין וועלכן מען באַקט קוכן. איך האָב קאַליע געמאַכט מאַטעריאַל און גאָרניט געקראָגן דערפון.

ענדלאַך בין איך געוואויר געוואָרן, אַז איך דאַרף נאָר די אַלע קונצן ניט, אַז איך קאָן די בלעך אריינטראָגן צום אָפטיקער פיק אויף מיאָדאָווע נאָס, וועט ער איר שוין אָנפילן מיט אַ העקטאָגראַפישע מאַסע.

דער אָפטיקער פיק פלעגט צושטעלן העקטאָגראַפן פאַר די האַנדלס־פירמעס, וואָס פלעגן דאַרפן צעשיקן אַ סך צירקוליאַרע בריוו. דאמאָלט פלעגט מען אַזעלכע זאַכן אין דער צאַרישער רוסלאַנד מאַכן אָן שום פאַרמאָליטעטן.

איך בין אַוועק צו פיקן. דעם גאַנצן וועג האָב איך גע־קלערט, וואָס פאַר אַ תירוץ דאַרף איך זאָגן פיקן אויף מיין באַ־שטעלונג. נאָר ס'האָט זיך אויסגעלאָזן, אַז קיין שום תירוץ איז ניט געווען נויטיק. פיקס אָנגעשטעלטער האָט ביי מיר צוגענומען געלט פאַר דער העקטאָגראַפישער מאַסע און האָט געהייסן קומען אויף מאָרגן. דאָס איז אזוי פשוט אָנגענומען געוואָרן, אַז איך בין אויף מאָרגן, אָן שום קלערעניש, געקומען נאָכן העקטאָגראַף און האָב שוין געפונען אַ פאַרטיק פעקל.

איך האָב דאָס פעקל צוגענומען און אַוועקגעלאָפן אַהיים צו באַקוקען דעם אַפאַראַט. מיט שמחה האָב איך געקוקט אויף דער גלאַנציקער מאַסע, וואָס האָט מיר געגעבן די מעגלאַכקייט צו שאַפן ליטעראַטור. איך האָב געפרובירט אָנשרייבן עטלאַכע שורות מיטן טינט, וואָס איך האָב באַקומען צוזאַמען מיטן

העקטאָגראַף, געמאַכט ווי מען האָט מיר דערקלערט און איך האָב באַלד באַקומען עטלאַכע קאָפּיעס.

אַ פּרייד, אַ שמחה! ... אזאָ געווער אין האַנט! ...

אין עטלאַכע טעג אַרום האָב איך שוין געהאַט אַביסל שרעק פון דעם העקטאָגראַף. ביי מיר אין צימער האָט זיך צייטווייליק אויפגעהאַלטן ניט געמאָלדענערהייט אַ יונגעראַן, וועלכער איז אַנטלאָפן פון אַדעס, פון געפאַר צו זיין אַרעסטירט.

אין אונזערע קרייזן איז דאַמאָלסט אַ דערציילונג וועגן אַ וועלכער ס'איז פּאָליטישער פאַרגאַנגענהייט געווען אַ גאַנץ גוטע מטבע, מיט וועלכער מ'האַט געקאָנט מאַכן אַ גאַנץ שיינעם אומד זאָץ. מיר האָבן אָבער שוין געוואוסט, אז עס גייען אַרום אַ סך פאַלשע מטבעות, און מיר זיינען געווען פּאַרזיכטיק.

דער יונגעראַן, וואָס האָט זיך ביי מיר באַזעצט, האָט געהאַט אַ שטיקל רעקאָמענדאַציע צו אונז. אַנב האָט ער גע- מאַכט זייער אַ גוטן איינדרוק, און איך האָב ביי זיין ערשטן וויזיט באַלד אים פּאַרגעלעגט מיין צימער, ער זאָל קאָנען איבער- וואַרטן ביז דער צייט, ווען ער וועט באַקומען ידיעות פון אַדעס, אז ער קאָן זיין רואיק.

זיצן מיר ביידע אינדערפרי ביים טיי און פירן אַ שמועס אויף די טעמען, וועלכע האָבן אונז דאַמאָלסט אינטערעסירט. דער יונגעראַן איז געזעסן מיטן פנים צום פענסטער, און איך מיטן פנים צו אים. איך זע, אז מיין גאַסט ווערט בלייד.

— וואָס איז מיט אייך?

— אַהער גייט דער רעוויראָווי (אַ פּאָליציי-באַאמטער) און איר האָט נאָך ביי זיך דעם העקטאָגראַף.

דער רעוויראָווי איז טאַקע געקומען אין דער דירה, וואו איך האָב געהאַט מיין צימער, נאָר גראָד ניט צו מיר.

נאָכדעם האָב איך, פאַרשטייט זיך, זיך אַנטוישט אין מיין נייעם באַקאַנטן.

אַ צווייטע קרענקונג האָב איך געהאַט פון העקטאָגראַף, ווען מיין פּאָטער האָט אים אַנטדעקט ביי מיר.

אויסגענוצט האָב איך דעם העקטאָגראַף ניט מיט אַמאָל.

ס'זיינען צוועק א פאָר מאָנאַטן, איידער מ'האָט געקריגן אַ פּאַר
סיקע דירה אויף צו קאָנען דרוקן אויף אים.

דאָס ערשטע, וואָס איך האָב געדרוקט אויפן העקטאָגראַף,
איז געווען דער קאַטאַלאָג צום סיסטעמאַטישן לעזן.

אַט די ערשטע אַרויסגעבערישע טעטיקייט מיינע איז זייער
כאַראַקטעריסטיש פאַר מיר. ווען איך האָב קאַלט אָנגעהויבן צו
באַטראַכטן, אויף וואָס זאָל איך אָנווענדן דעם העקטאָגראַף, איז
ביי מיר געבליבן, אַז אויפן קאַטאַלאָג, אויף אַ גרינדלאַכע זאַך,
פון וועלכער מענטשן זאָלן זיך קענען ערנסט גרייטן צו זייער
צוקינפטיקער טעטיקייט. אין דעם איז שוין קענטיק מיינע
ביבליאָגראַפישע און וויסנשאַפּטלאַכע נייגונגען, וועלכע האָבן
זיך שפּעטער אַרויסגעוויזן אין מיין עפנטלאַכער אַרויסגעבער-
שער טעטיקייט.

די גאַנצע רעוואָלוציאָנערע טעטיקייט מיינע איז געווען
נעפירט אויף אייגענער אַחריות. זי איז ניט געווען געבונדן מיט
קיין וועלכער ס'איז רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע.

פאַר מיר איז קלאָר געוואָרן, אַז אזוי קאָן ווייטער ניט גיין,
און אַז מ'דאַרף שאַפן אַ וועלכע ס'איז אָרגאַניזאַציע.

און די פאַרוואַמלונג, וואָס איך האָב פאַרגעלענט ליבינען
איינצואַרדנען ביי מיר אין צימער, האָט געדאַרפט דינען פאַר
אַזאַ מיין גרינדונגס-פאַרוואַמלונג, און אין אַזעלכער האָט זי זיך
טאַקע פאַרוואַנדלט.

חברים, וואָס זיינען אַריינגעצויגן געוואָרן אין די זעלכע
אינטערעסן וואָס איך, זיינען געווען עטלאַכע, און זיי האָבן איך
איינגעלאָדן.

צוזאַמענגעקומען זיינען זיך ביי מיר אין אַ באַשטימטן טאָג
„פאַרשטייער“ פון דריי גימנאַזיעס, אינגאַנצען 8 פּערזאָנען.
ס'איז געקומען אויף ליבין. מיר האָבן באַהאַנדלט די פּראָגע,
וואָס מיר האָבן צו טאָן. מיר האָבן לאַנג וועגן דעם ניט גע-
דאַרפט טראַכטן: פאַרשטייט זיך, אַז מיר דאַרפן אָרגאַניזירן
און רעוואָלוציאָנירן די שטודירנדע יוגנט, און מיר, די אָנוועזנדע.
דאַרפן זיך קאָנסטרואַירן אַלס אָנפירנדער אָרגאַן.

ס'איז געווען באַהאַנדלט נאָך אַ פּראָגע: וואָס וועט יעדע-

דער פון אונז טאָן אין קרייז. איך פערזענלאַך האָב געענטפערט, אַז איך וועל זיך פארנעמען מיט אַגיטאציע. מיין נענטערע דערקלערונג איז געווען די, אַז איך פיל אַ פעאיקייט צו איבער-געבן דעם צווייטן אין אַ פאַרשטענדלאכער פאָרם די אידיען, וואָס איך האָב אַליין דערוואָרבן. דאָס איז, פאַרשטייט זיך, אַן אַרבעט פון אַ פאָפולאַריזאַטאָר, אין בעסטן פאַל פון אַ פראָפאַ-גאַנדיסט, אָבער ניט פון אַן אַגיטאַטאָר. מיין ענטפער איז געווען אַן ענטפער פון אַ געזונטן אינסטינקט, נאָר ניט פון קיין באַוואוסטזיניקן רעוואָלוציאָנער.

ס'איז געבליבן צו דער צווייטער זיצונג צוזאַמענשטעלן אַ פראָגראַם פון אונזער קרייז. מיר האָבן זיך צעטיילט אויף גרופּן: איך און דער חבר בוך — איין גרופּע, ליבין און סאַמור-איל ראַבינאָוויטש (שאול פּנחס ראַבינאָוויטשעס'שפּ'רס אַ זון) — אַ צווייטע, און די איבעריקע — אַ דריטע.

צו דער צווייטער זיצונג זיינען צוגעשטעלט געווארן צוויי פראָגראַמען: איינע—מיינע מיט'ן חבר בוך, די צווייטע—ליביןס מיט ראַבינאָוויטשעס.

אונזערע איז געווען אַ קורצע — ס'האָט זיך געהאַנדלט וועגן אַן אויפקלערנדער אַרבעט צווישן דער שטודירנדער יוגנט. דאָס איינגטלאַך האָט שוין געזאָלט זיין אַ פאַרברייטערטע אַר-בעט פון דעם, וואָס מיר האָבן שוין געטאָן. זי איז געווען אַן אויסדרוק פון אונזער רעאַלער אַרבעט. דאָס צווייטע פראָג-גראַם — ליביןס מיט ראַבינאָוויטשעס, האָט פאַרגעשטעלט אַ גאַנצער העפט. זי איז איינגטלאַך געווען אַ באַאַרבעטונג פון פראָגראַם פון דער דאַמאָלסט ווירקנדער פאַרטיי „נאַרדנאַיאַ וואָליאַ“.

דאָס צווייטע פראָגראַם האָט מנצח געווען. איינגטלאַך האָט זי גאָרניט געהאַט וועמען און וואָס מנצח צו זיין, ווייל קיינער האָט געגען איר ניט אָפּאָנירט. פּסיכאָלאָגיש זיינען מיר אַלע געווען גרייט אָנצונעמען אַזאַ פראָגראַם. דער אונטערשייד צווישן דער ערשטער און צווייטער פראָג-גראַם איז געווען דער, וואָס די ערשטע פראָגראַם איז געווען אַן אויסדרוק פון אונזער רעאַלער אַרבעט, וואָס האָט באַדאַרפט

אויפן נאָרמאַלן וועג זיך ווייטער אנטוויקלען; און די צווייטע פראָגראַם איז געווען אַ בגד אויף אויסצואוואַקסן. דעם גאַנצן העפט האָט מען אויף דער זיצונג דורכגעלעזן און מ'האָט אים אָן זוכים אָנגענומען.

די אָרגאַניזאַציע אונזערע האָט באקומען דעם נאָמען: „דער צענטראַלער קרייז פון דער שטודירנדער יוגנט אין וואַרשאַ.“ נאָך דער זיצונג, אויף וועלכער ס'איז אָנגענומען געוואָרן דער סטאַטוט פון דעם קרייז, זיינען צוויי חברים אָפגעפאַלן. איינער האָט זיך דערשראָקן פארן לעצטען אויסדרוק פון פראָגראַם: „אַ טויט פאַררעטער.“ נאָך ניט צוגעטראַטן צו דער אַרבעט, און מ'סטראַשעט שוין מיט טויט... דאָס איז געווען אַ געלאַסענער, רואיקער מענטש, איז עס פאַר אים געווען אַ צו רייצנדע אַטמאָספערע.

דער צווייטער, דער פאַרשטאַרבנער טומפּאָוסקי, איז גלאַט מער ניט געקומען: ער האָט הפנים געפונען, אַז ס'איז פאַר אים נאָך פריציטיק.

דער טומפּאָוסקי איז נאָכדעם, אין די סטודענטישע יאָרן, געווען באקאנט צווישן די סטודענטן אַלס איינער פון די בעסטע קענערס פון מאַרקסיזם. געשטאַרבן איז ער אין די יונגע יאָרן אַלס דאָקטאָר.

די איבעריקע זיינען געבליבן אין קרייז און זיינען גלייך צוגעטראַטן צו אַ גרויסער, ברייטער טעטיקייט.

די טעטיקייט פון קרייז איז געווען אַזאַ ראַשיקע, אַזאַ פאַר-ברייטערטע, דאָס לודוויק קולטשיצקי האָט געפונען פאַר וויכטיק צו דערמאָנען דעם קרייז אין זיין „געשיכטע פון דער רעוואָלוציע ציאָנערער באוועגונג אין פּוילן“.

און די טעטיקייט פון קרייז האָט זיך אָנגעהויבן.

איך בין געווען אויפן זיבעטן הימל — איך האָב דער-גרייכט מיינס. איך בין אַריין און בין געוואָרן אָפיציעל אַ רעוואָלוציאָנער. דאָס איז געווען אין 1885 יאָר, און אַלט בין איד דאמאָלסט געווען 17 יאָר.

איך בין א רעוואָלוציאָנער

„דער צענטראַלער קרייז פון דער שטודירנדער יוגנט אין וואַרשע“, די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציע, וואָס איז געשאַפן געוואָרן דורך אונז, האָט אָנגעהויבן זיין טעטיקייט אין אַ רעד-וואָלוציאָנערן בין-השמשות, ווען אין דער רעוואָלוציאָנערער באַ-וועגונג האָט געהערשט אַ טויטע שטילקייט. די „נאַראַדאָוואָל-טשעסקע“ רעוואָלוציאָנערע באוועגונג, וואָס האָט געהאַט הינטער זיך אַזאַ גלענצענדע געשיכטע פול מיט העלדענטאַטן, האָט, ווי עס האָט זיך אויסגעדוכט, מיט די לעצטע אַרעסטן פון די נאַראַד-דאָוואָלציעס מיט הערמאַן לאַפּאַטין בראַש, זיך אינגאַנצן אויס-געשעפּט.

די סאַציאַל-דעמאָקראַטישע רעוואָלוציאָנערע באוועגונג איז נאָך אין רוסלאַנד נישט געווען. זי האָט זיך איצט באוויזן אין שווייץ צווישן די רוסישע עמיגראַנטן. אין 1883 יאָר האָט פּלעכאַנאָוו געגרינדעט אין זשענעווע די „גרופּע פון אַרבעטס-באַפּרייאַונג“ (גרופּאַ אָסוואַבאַזשדעניאַ טרודאַ). אין רוסלאַנד האָט מען וועגן איר פון אָנהויב זייער ווייניק געוואוסט.

די רעוואָלוציאָנערע באוועגונג אין פּוילען, וואו אונזער אַר-בעט האָט זיך איצט אָנגעהויבן, האָט אין 1884 יאָר באקומען אַ טויט-קלאַפּ, אַ דאַנק די אַרעסטן פון כמעט אַלע הויפט-טוער פון דער פּאַרטיי „פּראָלעטאַריאַט“, וואָס איז איצט געגרינדעט גע-וואָרן אין 1882 יאָר. בשעת מיר האָבן אָנגעהויבן אונזער טע-טיקייט, זיינען די אָנפירער פון דער פּאַרטיי געזעסן אין צענטן פּאַויליאָן פון וואַרשעווער ציטאַדעל און האָבן געווארט אויף זייער משפּט.

מיט די אַרעסטן און מיט דעם פּראָצעס, וואָס האָט געזאָלט אינגיכן פּאַרקומען, האָט די רוסישע רעגירונג געמיינט מיט איין קלאַפּ אַראַפּצונעמען דעם קאַפּ דער רעוואָלוציאָנערער הידרע.

די רוסישע רעגירונג האָט אויסגעראַמט עטלאַכע צענדליק רעוואָלוציאָנערן פון פּוילן; 4 פון זיי האָט זי אוועקגעשיקט אויף יענער וועלט, און די רעשט אויף קאַטאָרגע אין די ווייטע מדבריות פון סיביר, און, אַ מאָדנע זאָך, צווישן דעם יונגן דור זיינען אויסגעוואַקסן נייע רעוואָלוציאָנערן, און אין אַ סך אַ גרעסערער צאָל.

צווישן די נייע אויפגעשטאַנענע רעוואָלוציאָנערן זיינען געווען די מיטגלידער פון אונזער צענטראַל קרוין, וועלכע זיינען אַלע געווען אידען און שטאַמען, אויסער איינעם, פון ליטע. די רעוואָלוציאָנערע סאָציאַליסטישע באוועגונג איז אַריבער געטראָגן געוואָרן צו אידן צוזאַמען מיט דער רוסישער שפראַך; צוזאַמען מיט קירפּיטשניקאָווס גראַמאַטיק זיינען אַריינגעטראָגן געוואָרן צו אידן די סאָציאַליסטישע אידעייען.

וואָס מער ס'האָט זיך באַטייליקט די אידישע יוגנט אין רעגירונג-שולן, אַלץ מער סאָציאַליסטן זיינען אויסגעוואַקסן ביי אידן; וואָס מער ס'איז אַריינגעדורנגען געוואָרן צווישן אידן די רוסישע שפראַך, אַלץ מער האָט זיך „רעוואָלוציאָניזירט“ די אידישע אינטעליגענץ, אַלץ מער האָט זי אויסגעטיילט פון זיך רעוואָלוציאָנערן.

דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג פון די 60ער יאָרן איז גאָרנישט באַקאַנט קיין אידן. אין די פּאָליטישע פּראָ-צעסן פון די 60ער יאָרן אין רוסלאַנד געפינען מיר נאָר 2 אידישע נעמען: איינער, אויב איך האָב נישט קיין טעות, האָט געהייסן גאָלדענבערג; ער איז, אַלס עמיגראַנט, אין גרויען עלטער גע-שטאַרבן אין דער צייט פון דער מלחמה אין לאַנדאָן; דעם נאָמען פון צווייטן געדענק איך נישט.

אין די פּאָליטישע פּראָצעסן פון די 70ער יאָרן טרעפן זיך שוין אידישע פּאַמיליעס, נאָר דאָך נישט קיין גרויסער פּראָצענט. אין דעם באַרימטן גרויסן פּראָצעס, וואָס איז באוואוסט אונטער'ן נאָמען: „דער פּראָצעס פון 193“, צו וועלכן ס'זיינען צוגעצויגן געוואָרן ביז טויזנט פּערזאָן באשולדיקטע, וואָס זיינען אַרויסגע-טיילט געוואָרן פון עטלאַכע טויזנט אַרעסטירטע אין 1874—1875 יאָרן, ווייס איך נישט, צו מען קען געפינין אַ פּאָר מיניום אידן.

אין ענדע פון די 70ער יאָרן איז דער אַנטייל פון אידן אין דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג שוין געווען קעגן טיקער. ס'האָט זיך שוין באוויזן אַ ספּעציעלע אידישע סאָציאַל ליסטישע גרופּע מיט ליבערמאַנען בראש. די גרופּע האָט געד זאָלט פאַרשפּרייטן סאָציאַליסטישע אידיען ביי אידן אין דער העברעאישער שפּראַך, און האָט אָנגעהויבן ארויסגעבן אין קעגן ניסבערג אין 1877 יאָר אַ העברעאישן סאָציאַליסטישן זשורנאַל: "האַמת". איר פּראָפּאַגאַנדע איז געווען אויסגערעכנט אויף ישיבה-בחורים און זי האָט קיין גרויסן ערפּאָלג נישט געהאַט.

איצט, אין די 80ער יאָרן, האָט זיך ביי אידן באוויזן אַ גרעסערע רעוואָלוציאָנערע באוועגונג, נאָר אַלץ צווישן דער אינער טעליגענץ. די רעוואָלוציאָנערן ביי אידן זיינען געווען רוסישע רעוואָלוציאָנערן, וועלכע שטאַמען פון אידן. די רעוואָלוציאָנערע באוועגונג אין ליטע איז געווען אַ צווייט פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג; קיין אידישע סאָציאַליסטישע רעוואָלוציאָנערע באוועגונג איז דאַמאַלסט נאָך נישט געווען.

מיט וואָס דערקלערט זיך דאָס?

נישט נאָר ביי אידן, נאָר אויך ביי אַנדערע פעלקער פון רוסלאַנד איז די סאָציאַליסטישע באוועגונג אַריבערגעטראָגן געוואָרן פון די רוסן. די אידישע אָנהענגער פון דער רוסישער סאָציאַליסטישער באוועגונג זיינען געבליבן איר טריי דאָן, ווען, למשל, די פּאָליאַקן, וואָס האָבן באקומען זייערע סאָציאַליסטישע אידיען פון דעמזעלען מקור, וואָס די אידן, האָבן זיך געשאַפּן אַן אייגענע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי.

דער בארימטער פּוילישער סאָציאַליסט ליודוויק וואַרינסקי און זיינע חברים זיינען אין 1877 יאָר געקומען פון פעטערבורג און אַנדערע רוסישע שטעטט קיין וואַרשע צו פאַרשפּרייטן סאָציאַליסטישער רעוואָלוציאָנערע אידיען. זיי זיינען געקומען קיין וואַרשע אין דעמזעלען יאָר, ווען ליבערמאַן מיט זיינע חברים האָבן אָנגעהויבן זייער טעטיקייט. ליבערמאַנס קרייז האָט געמוזט זייער גיך אויפגעבן זיין טעטיקייט, און ער האָט נישט געלאָזן נאָך זיך אין רוסלאַנד קיינע שפורן; וואַרינסקיס קרייז, פאַר-

ערט, האָט זיך באַלד איינגעוואַרצלט אויפן פּוילישן באָדן, און וואַרינסקי האָט געהאַט דאָס גליק אויסצוהערן פון רוסישן ריב־טער סטרעלניקאָוו די ווערטער: „איר האָט פאַרווייט אַזעלכע זוימען, וואָס מען קען מיט די ציין נישט אַרויסרייסן“.

אין אַ פּאָר יאָר אַרום נאָך וואַרינסקי קומען קיין וואַרשע אין שוין געווען אַן אַרבעטער־קאָמיטעט, וואָס האָט שוין גע־שפּילט אַ גרויסע ראָלע; אין 1882 יאָר איז שוין געגרינדעט געוואָרן אַ פּוילישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי אונטערן נאָמען „פּראָלעטאַריאַט“, וואָס האָט זיך פּראָקלאַמירט אַלס אַ זעלכ־שטענדיקע פּוילישע פּאַרטיי אויפן פּוילישן באָדן, נאָר ענג פּאַר־בונדן מיט דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“ אין איר אַלגעמיינער טע־טיקייט.

אין דערזעלבער צייט זיינען אידן־רעוואָלוציאָנערן אין רו־סלאַנד, ווי, למשל, זונדעלעוויטש, וואָס האָט געהערט צו ליבער־מאַנס קרייז, געבליבן אין די רייען פון די רוסישע רעוואָלוציאָ־נערע אָרגאַניזאַציעס, און האָבן גאָרנישט גע'חלומ'ט וועגן שאַפן אַ ספּעציעליע אירישע אָרגאַניזאַציע.

די שעפּערס פון אירישן סאָציאַליזם אין זיין העברעאישן בגד — ליבערמאַן און זיינע חברים — האָבן נישט געהערט צום אַרבעטער־קלאַס, און אויך האָבן צום אַרבעטער־קלאַס נישט גע־הערט די פּיאָנערן פון דעם פּוילישן סאָציאַליזם. דאָס רוב פון זיי זיינען געווען סטודענטן, קינדער פון דער פּוילישער שליאַכטע.

און דאָך . . . דער חלוק צווישן די ביידע סאָציאַליסטישע גרופּן איז אָבער געווען אין דעם, וואָס דער פּוילישער סאָציאַ־ליסט האָט שוין געהאַט פּאַר זיך אַ באַדייטנדן אַרבעטער־קלאַס, און דער אירישער האָט נאָך אַזאַ קלאַס נישט געהאַט. די פּאָליאַקן זיינען אין דער הינזיכט געווען גליקלאַכער פּאַר־אונז.

דער אירישער אַרבעטער־קלאַס האָט זיך איצט באַוויזן אויף דער אַרענע אַלס אַ באַדייטנדע גרופּע אין די 90ער יאָרן; אין די 70ער און 80ער יאָרן האָט ער איצט געהאַלטן ביים פּאַר־מירן זיך. האָט דעריבער ביז די 90ער יאָרן נישט געקענט זיין קיין רייד וועגן שאַפן אַ אירישע סאָציאַליסטישע פּאַרטיי; מיט

דעם מאַמענט, וואָס עס איז אויסגעוואַקסן אַ אידישער אַרבע־טער־קלאַס, איז געוואָרן מעגלאַך די גרינדונג פון אַ אידישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, און זי איז טאַקע געגרינדעט געוואָרן אין די 90ער יאָרן.

אין די 80ער יאָרן זיינען די טרעגער פון סאָציאַליזם ביי אירן געווען די שטודירנדע יונגט און די אינטעליגענץ. נישט האָבנדיק קיין גרויסן פּלאַץ און קיין רעאַלן באַדן פאַר דער פּראַקטישער פּאַנאַנדע פון זייערע אידייען ביי זיך, האָבן זיי זייער טעטיקייט געמזט אַריבערטראָגן צו פרעמדע; אַנב זיינען זיי מיט די פרעמדע געווען מער פאַרבונדן קולטורעל, ווי מיט די אייגענע. נאָך מער: נישט האָבנדיק פאַר זיך, ביי אידן, נישט קיין פּויערטום און נישט קיין קענטיקן אַרבעטער־קלאַס, האָבן זיי אויף דער אידישער סביבה געקוקט, ווי אויף אַ פאַרזאָטישע, אויף אַ פּיינטלאַכע צו דער אַנטוויקלונג פון סאָציאַליזם, און זיי האָבן געהאַלטן, אַז אין דער אידישער סביבה איז נישטאָ, וואָס צו טאָן אין דער הינזיכט.

די 80ער יאָרן האָבן אָבער געהאַט זייער אַ גרויסע באַדייטונג פאַרן אויפשטיין און אַנטוויקלען זיך פון דער אידישער סאָציאַליסטישער אַרבעטער־באוועגונג; אין די יאָרן איז פון דער שטודירנדער יונגט אויסגעוואַקסן אַ גרויסע סאָציאַליסטישע אינ־טעליגענץ, און זי האָט שוין נאָכרעם, אין די 90ער יאָרן, גע־טראָגן דעם סאָציאַליזם צווישן די אידישע מאַסן.

און דאָס, וואָס די ערשטע סאָציאַליסטישע באוועגונג איז געווען אויסשליסלאַך אַן אינטעליגענטע, האָט געלעגט אַ באַזונדערן שטעמפל אויף דער אידישער אַרבעטער־באוועגונג. די אידישע אַרבעטער־באוועגונג האָט זיך אַ לאַנגע צייט נישט גע־קענט אָפּזאָגן פון די אַסימילאַטאָרישע, בעסער געזאָגט, רוסיפֿיקאַטאָרישע טענדענצן, וואָס ס'האַט געטראָגן מיט זיך די אינטע־ליגענץ; זי האָט אַ לאַנגע צייט זיך נישט געקענט אָפּזאָגן פון דער ליבע צו רוסיש, און נישט מיטאַמאָל זיך געקענט באַשליסן צו אַנערקענען אידיש פאַר דער נאַטירלאַכער שפּראַך פון די אידישע מאַסן, און נאָך עד היום קען די אידישע אַרבעטער־באוועגונג זיך נישט אינלאַנצן אָפּזאָגן פון דער ירושה פון דעם

פּעריאָד, ווען די רוסישע רעוואָלוציאָנער-סאָציאַליסטישע באוועג-
גונג איז אַריבערגעטרָאָגן געוואָרן צו אידן אין איר רוסישער
פּאַרם.

אונזער צענטראַלער קרייז איז געווען אַ טייל פון דער רעד-
וואָלוציאָנערער אינטעליגענץ, וואָס האָט זיך געשאַפן ביי אידן
אין די 80ער יאָרן. מיר האָבן אונזער טעטיקייט אָנגעהויבן אין
וואַרשע; אין פּוילן זיינען מיר געווען די ערשטע אידישע סאָ-
ציאַליסטן, וואָס זיינען געווען פאַרבונדן מיט דער אידישער
סביבה.

צווישן די פּוילישע אידן זיינען בכלל דאַמאָלסט קיין סאָ-
ציאַליסטן כמעט ווי נישט געווען. אין דעם גרויסן פּראָצעס פון
דער פּאַרטיי „פּראָלעטאַריאַט“, וואָס איז פאַרגעקומען אין דער
צעמבער 1885 יאָר, זעען מיר נאָר 3 אידן. אין דעם קראַקאָווער
פּראָצעס, וואָס איז פאַרגעקומען אין 1882 יאָר, זעען מיר בסך-
הכל 1 איד, מענדלסאָן, אַ זון פון אַ וואַרשעווער באַנקיר.

די אידישע עמיגראַנטן פון ליטע האָבן געבראַכט מיט זיך
נישט נאָר דעם מאָגן-אַפּעטיט, נאָר אויך די נשמה-דורשט; דער
ליטווישער איד האָט מיט זיך געבראַכט נישט נאָר הענט צו אַר-
בעטן, נאָר אויך אירדיען, וואָס ער האָט זיי באַקומען ביי זיך
אין דער היים.

צווישן די אירדיען זיינען געווען אויך די אירדיען פון דער
רוסישער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג. אונזער אָרגאַניזאַציע
האָט קאַנצענטרירט ארום זיך דעם טייל פון דער ליטווישער
עמיגראַציע, וואָס איז געווען דער טרעגער פון די רעוואָלוציאָ-
נערע אירדיען.

דאָס זיינען געווען „נאַראַדניטשעסקע“ אירדיען. די „נאַ-
ראַדניטשעסקע“ באוועגונג איז אַ ספּעציפּיש-רוסישע.

„נאַראַדניטשעסטוואָ“ וואָלט אין אידיש באַדאַרפט הייסן
„פּאַלקיסום“. נאָר ביי אידן האָט דער טערמין „פּאַלקיסום“ אַן
אַנדער באַדייטונג, ווי ביי די רוסן דער טערמין „נאַראַדניטשעס-
טוואָ“, כאַטש לעקסיקאָלאָגיש דאַרפן זיי באַדייטן איין און דאָס-
זעלבע.

די „נאַראַדניטשעסקע“ באוועגונג האָט זיך געשטיצט אויפֿן

פּויער און איז געווען סאָציאַליסטיש. די פּאָליקסיטישע באווע-
נונג שטיצט זיך אויפ'ן אידישן בעל-מלאַכה און האָט נישט קיין
שום שייכות צום סאָציאַליזם.

אין די 70ער יאָרן האָט די „נאַראַדניטשעסטוואָ“ אָנגעהויבן
צו טראַגן די פּאַרם פון אַ מאַסן-באוועגונג ביי דער רוסישער
אינטעליגענץ. אָנהויבנדיק פון 1873 יאָר האָט די שטודירנדע
יונגט אוועקגעוואָרפן די אוניווערסיטעטן און אַנדערע שולן, און
איז אוועק אין דאָרף צו פּראָפּאָגאַנדירן די סאָציאַליסטישע
אידיען. דאָס האָט דאַמאָלסט באַקומען אַ ספּעציעלן טערמין
„גייז אין פּאָלק“.

פון אָנהויב איז דאָס געווען אַ מין סטיכישע באוועגונג.
ס'האָבן זיך באשאפן אין פאַרשיידענע שטעט אַ מאַסע זעלב-
שטענדיקע קרייזן, די מיטגלידער פון וועלכע ס'האָבן אָנגעהויבן
צו „גייז אין פּאָלק“.

די פּראָפּאָגאַנדירסטן האָבן געפירט אַ רייזן-פּרידלאַכע פּראָ-
פּאָגאַנדע — זיי האָבן נישט באַרירט די הערשנדע אין רוסלאַנד
מלוכה-פּאַרם; לויט זייער מיינונג, דאַרפן זיך סאָציאַליסטן נישט
אינטערעסירן מיט דער מלוכה-פּאַרם; דאָס רוב פון זיי זיינען
געווען אַנאַרכיסטן פון באַקונינס חדר.

די רעגירונג אָבער האָט אָנגענומען שטרענגע מיטלען קעגן
דאָס „גייז אין פּאָלק“. די פּרידלאַכע סאָציאַליסטן זיינען גע-
צוואונגען געוואָרן, צוליב די פאַרשיידענע רעפּרעסיעס פון דער
רעגירונג, אַריבערגיין צו אַ דירעקטן רעוואָלוציאָנערן קאַמף מיט
איר.

אין 1879 יאָר, אויף אַ צוואַמענפאַך, וועלכער איז פּאַרנע-
קומען אין וואָראַגעזש, איז געשאפן געוואָרן די פּאַרטיי „נאַראַד-
נאַיאַ וואָליאַ“, וועלכע האָט אוועקגעשטעלט טעראָר פאַר דעם
וויכטיקסטן קאַמפּס-מיטל.

„נאַראַדנאַיאַ וואָליאַ“ האָט זיך אָרגאַניזירט אַלס אַ שטרענג
קאָנספּיראַטיווע פּאַרטיי מיט אַן אָנפירונג פון דער גאַנצער טע-
טיקייט פון דער פּאַרטיי פון אויבן אַראָפּ.

נישט אָבער אלע „נאַראַדניקעס“ זיינען געווען מסכים אי

מיטן טערראָר, אי מיט דער אָרגאַניזאַציאָנס־פּאַרם פון דער פּאַר־טיי. אויף דעמועלכן וואָראָניעזשער צוזאַמענפּאַך האָט זיך ארויסגעטיילט אַ גרופּע, וועלכע האָט געגרינדעט אַן אַנדער פּאַר־טיי אונטערן נאָמען „טשאַרני פּערעדיעל“; זי איז געווען קעגן טערראָר און פּאַר אַ דעצענטראַליזירטער אָרגאַניזאַציאָנס־פּאַרם.

איינער פון די גרינדער פון דער פּאַרטיי „טשאַרני פּערע־דיעל“, פּליעכאַנאָוו, האָט געגרינדעט מיט אַ פּאַך יאָר שפּעטער די סאַציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי.

די „נאַראַדניטשעסקע“ באוועגונג איז געווען די הצרשנדע אין דער רוסישער ליטעראַטור, און מיר, וועלכע זיינען געווען אונטער דער השפּעה פון דער רוסישער ליטעראַטור, זיינען אַלע געווען נאַראַדניקעס.

קיין איינהייטלאַכן פּראָגראַם פון טעטיקייט האָט אונזער קרייז פּאַקטיש נישט געהאַט, ווייל אין תּוך איז ער געווען נישט איינהייטלאַך, כאָטש מיר האָבן געהאַט אַ געשריבענע קאָנסטי־טוציע, וועלכע מיר האָבן איין איינציק מאָל אויסגעהערט, בשעת זי איז געלעזן געוואָרן ביי דער גרינדונג. אין דער הינזיכט איז די לאַגע פון קרייז געווען אַן אָפּשפּיגלונג פון דער אַלגע־מיינער לאַגע אין דער דאַמאָלסטיקער רוסישער סאַציאַליסטישער באוועגונג. אין דער פּאַרטיי „נאַראַדנאַיאַ וואָליאַ“, למשל, האָבן געאַרבעט פון איין זייט מענשן, וועלכע האָבן געשמרעכט אויס־שליסלאַך צו פּאַרווירקלאַכן אין רוסלאַנד אַ וועלכע ס'איז קאָנ־סטיטוציאָנעלע פּאַרם, כדי נאָכדעם צו האָבן די מעגלאַכקייט איבערצענין צו דער סאַציאַליסטישער שאַפּונג. לויט זייער טעטיקייט און זייערע נאָנטסטע צילן, האָבן זיי געקענט זיין פּאַרדעכנט פּאַר ריינע ליבעראַלן, נאָר מיט אַ רעוואָלוציאָנערן טעמפּעראַמענט; אין דערזעלבער פּאַרטיי „נאַראַדנאַיאַ וואָליאַ“ זיינען געווען מיטגלידער, וואָס זיינען געווען אַנאַרכיסטיש גע־שטימט.

ווען אונזער צענטראַלער קרייז זאָל זיין אַ גרויסער, אַ מענשנרייכער, וואָלט ער סוף כל סוף אויף אַ נאַטירלאַכן וועג צעפּאַלן אויף פּאַרשיידענע גרופּירונגען. ער איז אָבער געווען נישט רייך אין מענשן. און ער האָט געהאַט צופיל פּראַקטישע

אַרבעט, וואָס האָט פאַרשלאָנגען זיין גאַנצע צייט. אָט די פּראַק-טישע אַרבעט האָט געשאַפן די איינהייטלאַכקייט פֿונם קרייז.

ערשטנס האָבן מיר געהאַט אַן אַרבעט אַרום זיך אַליין. מיר זיינען געווען אַ קרייז פֿון שטודירנדע יוגנט; האָבן מיר גערעכנט, אַז מיר דאַרפֿן געמיינזאַם פֿאַרזעצן אונזער סאַציאַ-ליסטישע זעלבסט-בילדונג, כדי צו קענען אָנפירן מיט ברייטער סאַציאַליסטישער אָרגאַניזאַציע, אין וועלכער, ווי מיר האָבן זיך פֿאַרגעשטעלט, האָט באַדאַרפֿט אונזער קרייז פֿאַרוואַנדלט ווערן. ביי אונז איז באַשלאָסן געוואָרן אלע זונטיק, אין דער פּרי, צוזאַמענקלייבן זיך, און לעזן מילס „פּאַליטישע עקאָנאָמיע“ מיט טשערנישעווסקיס באַרימטע באַמערקונגען.

נאָכדעם האָבן מיר געזאָלט צוטערעטן צו שטודירן מאַרקס „קאַפיטאַל“.

אונזערע לעזונגען האָבן געהאַט אַ קנאַפֿן ערפֿאָלג; מיר האָבן אוועקגעוואָרפֿן דאָס לעזן מילס ווערק אינמיטן. מיר זיינען אַליץ מער אַריין אין דער פּראַקטישער אַרבעט, און מיר זיינען אַריבער צום לעזן וועגן אַסטועלע טעמען.

אין דער פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“ איז געווען אַ באַ-שטימטע צייט זייער פּאָפּולער דער געדאַנק וועגן „פּאַרכאַפֿן די מאַכט“. מיר האָבן געהאַט אַ בראַשור, וואָס האָט באַהאַנדלט די פּראַגע; ווי ס'איז שפּעטער געוואָרן באַוואוסט, איז די בראַ-שור געווען אָנגעשריבן דורכ'ן „נאַראָדאָוואָליעץ“ און נאָכדעם באַרימטן רוסישן שרייבער טאַן.

די בראַשור שטעלט זיך אָפֿ אויף דער באַדייטונג און ראַל פֿון פּאַרשיידענע קלאַסן פֿון רוסישן פּאָלק, און ווייזט אָן, אַז קיין איין-איינציקער קלאַס אין רוסלאַנד האָט נישט קיין רעאַלע ממשות'דיקע מאַכט, כדי צו מאַכן אין רוסלאַנד אַ רעוואָלוציע. אַנב ליגט נישט די רעוואָלוציע אין די אינטערעסן פֿון אַלע קלאַסן.

נישט דאָס רוסישע אַרל — די „רוואָריאַנסטוואָ“, נישט דאָס רוסישע סוחר'טום, נישט דער רוסישער קלער האָבן אין רוסלאַנד קיינמאָל קיין ראַליע נישט געשפּילט. דאָס רוסישע פּויערטום

איז א פינסטערע, נידערגעשלאָגענע מאַסע, וועלכע קען נאָך דער-
ווייל אין געזעלשאַפטלאַכן לעבן קיין ראָף ניט שפּילן.

איז די איינציקע רעאַלע מאַכט אין רוסלאַנד די רעגירונג.
דארפן די רעוואָלוציאָנערע פּאַרטייען אריינכפּאַן אין די הענט
דעם רעגירונגס-אַפּאַראַט, און האָבנדיק אין נײַ הענט דעם אַפּאַ-
ראַט, וועט זי קענען פירן רוסלאַנד אויף די וועגן, וועלכע זי וועט
געפינען פאַר נויטיק, ד. ה. פירן איר צו דער סאָציאַלער רעוואָ-
לוציע.

צו דער בראַשור האָט מען זיך ביי אונז גאַנץ ערנסט בא-
צויגן. אין דער דיסקוסיע, געדענק איך, האָט מען אַזוי ווייט
שוין באַהאַנדלט די פּראַגע, אַז מען האָט גערעדט וועגן דעם זיך-
אַרט, וואו ס'וועט זיך געפינען די צייטווייליקע רעוואָלוציאָנערע
רעגירונג, ביז עס וועט זיך איר איינגעבן דעם גאַנצן אַפּאַראַט
ארייננעמען אין אירע הענט.

מיט דער צייט האָבן די לעזונגען אינגאַנצן אויפגעהערט,
און מיר זיינען פאַרבליבן ביי די ספּעציעלע זיצונגען, אויף
וועלכע ס'פלעגט באַטראַכט זוערן אונזער פּראַקטישע אַרבייט.
די געשעפטליכע זיצונגען פלעגן פאַרקומען יעדן זונטיק אָדער אַ
זונטיק איבער אַ זונטיק אין די נאַכמיטאָקדיקע שעה'ען.

אויף די זיצונגען פון קרייז פלעגט מען באַטראַכטן די צו-
קונפטיקע קאַנדידאַטן פאַר די קרייזן, וואָס דאַרפן זיך אָרנאַ-
ניזירן, אָנמערקן פרייע דיסקוסיאָנס-פאַרזאַמלונגען; מען פלעגט
אויסהערן די באַריכטן וועגן דער אַרבעט, וואָס איז דורכגעמאַכט
געוואָרען, מען פלעגט באַטראַכטן די נאַנטסטע אַרבעט, וואָס
יעדער דאַרף טאָן, מען פלעגט אָננעמען באַשלוסן וועגן ריין-
טעכנישע פּראַגן, ווי, לַמשל, שאַפן דירות אויף פאַרזאַמלונגען,
געלט קלייבן, ליטעראַטור פאַרשפּרייטן א. א. וו.

דער „צענטראַלער קרייז“, באַלד ווי ער האָט אָנגעהויבן זיין
טעטיקייט, האָט זיך געלאָזט שפּירן. די אַנטיילנעמער פון קרייז
האָבן געהאַט פאַרבינדונגען, אַנדערע גאַנץ ברייטע פאַרבינדונגען,
צווישן דער אידישער שטודירנדער יוגנט און צווישן דער ליט-
ווישער עמיגראַציע. יעדער פון אונז האָט פאַרגעשטעלט ניט

זיך אליין, נאָר אויך די, צווישן וועלכע ער פלעגט פירן זיין אַניטאַציע.

אזוי אַרום האָט דער „צענטראַלער קרייז“ פאָרגעשטעלט מיט זיך נישט קיין הייפעלע מענשן, וועלכע זיינען זיך צוזאַמענגעקומען ביי דער גרינדונג פון קרייז, נאָר אַ גאַנץ גרויסע גרופירונג פון לויזע, נישט צוזאַמענגעבונדענע צווישן זיך יונג-וואַרג. מיט דעם גרינדען פון קרייז האָט אָט די לויזע גרופירונג אָנגענומען אַ באשטימטן אָרגאַניזאַציאָנעלע פאָרם; ס'איז גע-וואָרן פון איר אַ רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציע, בראש פון וועל-כער ס'האָט זיך אַוועקגעשטעלט דער „צענטראַלער קרייז“.

מיט דעם גרינדן דעם „צענטראַלן קרייז“ האָט אונזער טע-טיקייט באקומען אַן אַנדער זין; מיר האָבן אויפגעהערט צו זיין פרייוויליקע מענשן, פרייוויליקע אַניטאַטאָרן פון אונזערע איר-דייען — מיר זיינען געוואָרען אַנטיילנעמער פון אַן אָרגאַניזאַציע, מיט וועלכער מיר האָבן זיך געמוזט רעכענען אין אונזער אַרבעט. מיטן גרינדן דעם קרייז איז אונזער אַרבעט געוואָרן שטאַר-קער, פעסטער, אינטענסיווער.

יערצער מיטגליד פון קרייז האָט געהאַט זיין ספעציעלע אַר-בעט. די אַרבעט פון קרייז וועט ווערן קלערער, ווען אידן וועל-געבן אַ באַראַקטעריסטיק פון אַלע אַנטיילנעמער אין דער רעוואָ-לוציאָנערע אָרגאַניזאַציע.

ביי דער ערשטער גרינדונגס-פאַרזאַמלונג פון קרייז זיינען געווען 8 פערזאָן. 2 פון זיי זיינען באַלד אָפגעפאַלן, און צו דער צווייטער פאַרזאַמלונג זיינען שוין געווען פאָלגנדע זעקס: ליבין, שמואל ראבינאָוויטש, וויינבערגער, בוך, יאַאָכים און אידן.

* * *

ל י ב י ז. — ליבין שטאַמט פון סלוצק. זיין אידישער נאָמען איז וואָפּא, נאָר רופן פלעגט מען אים, ווי אַלע אידישע אינטעליגענטן, אויפ'ן רוסישן שטייגער — וולאַדימיר. ער איז אַ זון פון אַ פאַרמעגליכן אידן; זיין פאָטער האָט גע-האַט אַן אייגן הויז אין סלוצק. אויף וויפיל אידן האָבן געהערט פון וולאַדימיר'ן, איז ער געווען אַ מלוח.

וולאַדימיר האָט זיך געלערנט אין סלוצקער גימנאַזיע, אין

וועלכער ס'האָט זיך שוין אריינגעכאַפט די זאַראַזע פון יענער צייט. די סלוצקער נימנאַזיע האָט שוין געהאַט אַ באַשטימטע טראַדיציע אין דער הינזיכט. די נימנאַזיסטן פון דער נימנאַזיע געדענקען דעם באַזוך פון העסיע העלפּמאַן, די באַרימטע רעוואַ-לוציאַנערע טוערן פון די 70ער יאָרן. זי איז געווען איינע פון די באַשולדיקטע אין דעם פּראָצעס וועגן דער הריגה פון אַלעק-סאַנדער דעם צווייטן, וואָס איז פּאַרגעקומען דעם 1טן מערץ 1881 יאָר.

מיט'ן פּאָטער האָט וולאַדימיר ניט געלעבט בשלום; ער איז געווען שטאַרק ניט צופרידן מיט'ן פּאָטערס ברוזשואַזע געשעפטן און דעריבער אָנגעשטויסן אויף אים. ער האָט פאַרלאָזן סלוצק, ניט געזעגענענדיק זיך מיט זיין פּאָטער, און איז געקומען קיין וואַרשע.

איך האָב בייגעוואוינט אַ סצענע, ווען עס איז געקומען אַ שליח פּונ'ם אַלטן ליבין צו אונטערהאַנדלען מיט וולאַדימיר'ן, דעם בן-יחיד, וועגן אַ שלום, נאָר דער זון האָט ניט געוואָלט הערן וועגן שלום: ער וויל זיך ניט באַנוצן מיט קיין שטיצע פון פּאָטער און וויל פון אים ניט וויסן.

ליבין איז געקומען קיין וואַרשע מיט רעקאָמענדאַציעס: די דאַמאָלסטיקע רעוואָלוציאַנערע פּוילישע קרייזן זיינען געווען ענג פאַרבונדן מיט די רוסישע. ליבין האָט געהאַט אַ שוין פּוטערל, און די פּאָליאַקן פלעגן אים רופן „פּאַן אָביוואַטעל“.

דער „פּאַן אָביוואַטעל“ האָט זיך גיך „פאַרשאַטן“ און האָט שוין פאַרוזכט דעם וואַרשעווער ציטאַדעל, כאַטש ניט אויף לאַנג. ווען ער איז ארויס פון ציטאַדעל, האָבן מיר געגרינדעט דעם „צענטראַלן קרייז פון שטודירנדער יוגנט“.

ליבין איז געווען עלטער פון די אַנדערע מיטגלידער פון קרייז אין יאָרן און אויך אין רעוואָלוציאַנערער פּראַקטיק. ער האָט שוין געהאַט דעם נאָמען פון אַ רעוואָלוציאַנערן טוער, וואָס איז שוין געזעסן.

ליבין איז געווען דער ראש המדברים פון קרייז. קיין ספּעציעלע וואָלן זיינען ניט געווען, ס'איז אַפילו קיין רייד וועגן דעם ניט געווען, נאָר ליבין איז געוואָרן דער פאַרזיצער און דער

פארשטייער פון קרייז פאר דער אויסערלאכער וועלט „פון זיך אליין“, ווי א זאך, וואָס איז זעלבסטפארשטענדלאך.

א קליינער, א מאַגערער, א באוועגלאכער, מיט שאַרפֿצ, קלוגע אויגן, מיט א זיכערע שטימע פון א מענשן, וואָס קאָן און דארף באַפעלן, איז ליבין געווען די אויטאָריטעט פון קרייז. איך קאָן ניט זאָגן, וואָס זאָל מער ווירקן אויף די מיטגלידער פון קרייז: צי זיין מאַראַלע קראַפט, צי זיין גייסטיקער כּח, צי זיין ווילן: ער איז געווען מיט זיין גאַנצן וועזן צוגעפאַסט צו דער פּסיכיק פון די דאָמאַלסטיקע רעוואָלוציאָנערע קרייזן, וועלכע האָט זייער גאַנצע אַרבייט געפירט אונטער די דירעקטיוון פון אויבן.

ליבין איז געווען א פייערדיקער רעדנער, א גלענצנדיגער דיאלעקטיקער, כאַטש א קנאַפער טעאָרעטיקער. איך געדענק ניט, למשׁל, אז ער זאָל נעמען א לעבאָפּטן אַנטייל אין די ספּעציעלע זיצונגען וועגן ריין טעאָרעטישע פּראָגנ. ער איז געווען מער פּראַקטיקער ווי טעאָרעטיקער, כאַטש א גאַנץ אינ־טעליגענטער און אַנטוויקלטער בחור.

ער פלעגט בייקומען זיינע קעגנער אָפּט מיט זיין היץ און ברען, אָדער מיט א שאַרפער אַטאַקע, פון וועלכער דער קעגנער פלעגט ניט איינמאָל צעטומלט ווערן. צווישן אונז האָט ער קיין שטאַרקע קעגנער ניט געהאַט, און ער האָט געקאָנט וועגן אונזער קרייז זאָגן אין דער אַרט, וואָס לודוויק דער פּערצנטער האָט געזאָגט וועגן זיין מלּוכה: „דער קרייז איז — ער“, און ניט אומזיסט רופט אָן קולטשיצקי אין דער „געשיכטע פון דער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג אין פּוילן“ אונזער קרייז אונטער'ן נאָמען: „דער קרייז פון 5.“

מיט אידן האָט ער קנאַפּ מגע וּמּשא געהאַט; אים פלעגט ציען צו די אומות־העולם. אַנב איז זיין ראָל געווען אזא: דורך אים זיינען געגאַנגען די פּאַרבינדונגען פון קרייז מיט דער רעוואָלוציאָנערער וועלט. ער איז געווען דער שטאַרקסטער אָפּאַנענט קעגן מיין פּראַיעקט צו גרינדן אַוונט־קורסן פאַר אידישע אַרבע־טער. ער איז אויך געווען קעגן מיין פּראַיעקט צו גרינדן א ספּעציעלן קרייז פון אידישע בחורים און מיידלאַך, וואָס זיינען

געווען פארנומען אין פארשיידענע געשעפטן. דער ערשטער פראיעקט איז א דאנק זיין שטארקער אָפּאָזיציע דורכגעפאלן, און דעם צווייטן פראיעקט האָט זיך מיר איינגעגעבן אַדורכצור פירן מיט גרויס מי.

ליבין איז געווען אן איבערגעבענער „נאַראָדאָוואַליעז“, און ער איז אזא געבליבן אויף זיין גאַנצן לעבן. ווען ס'האָט זיך געגרינדעט די ס. ר. (סאָציאַליסטיש-רעוואָלוציאָנערע) פארטיי, וואָס האָט איבערגענומען דאָס פראַגראַם פון „נאַראָדנאַיאַ וואָד לײַאָ“, איז ער געוואָרן אַ געטרייער מיטגליד פון דער פארטיי.

זיין כלה, רחל, האָט געהאַט אַ צימער מיט אַן אריינגאַנג גלייך פון קאַרידאָר, אויף מוראנאָווסקע גאַס, און דאָס צימער איז געווען די שטאַב-קוואַרטיר פון אונזער קרייז.

די אָפּיציעלע פאַרזאַמלונגען פון אונזער קרייז, וואו ס'פלעגן אָנגענומען ווערן פאַרשיידענע באשלוסן וועגן אונזער פראקטישער טעטיקייט, פלעגן פאַרקומען ניט אין דעם צימער, נאָר יעדעס מאָל אין אַן אנדער וואוינונג.

קוריאָזע פאַלן פלעגן מיר האָבן מיט די וואוינונגען אויף די זיצונגען. איך געדענק אזאַ מיין קוריאָזן פאַל. איינער, אונ-זערער אַ סימפּאַטיקער, וואָס איז געווען אונטער מיין אָנפירונג, האָט מיר פאַרגעלעגט באנוצן זיך מיט זיין צימער, וואָס איז געווען זייער אַ באקוועמער אין קאָנספּיראַטיוון זין: ער האָט זיך געפונען אויף אַ הויכן שטאַק, און ער האָט געהאַט אַן אריינ-גאַנג גלייך פון די טרעפּ.

אינמיטן זיצונג קלאַפט עמיצער אָן אין טיר, וועלכע איז געווען פאַרקייטלט פון אינוועניס. פּרעג איך: „ווער איז דאָס?“ — „וואָס הייסט: ווער איז? ס'איז דאָך מיין צימער! איך וואוין אין אים אין שכנות מיט . . .“ און רופט מיר דערביי אָן די פאַמיליע פון אונזער סימפּאַטיקער. איך זאָג אים דורך דער טיר, אַז מען קאָן יעצט ניט אריינגיין, און די סבה דערפון וועט ער געוואָר ווערן פון זיין שכן. דער סימפּאַטיקער האָט שוין געמוזט אויסקלערן פאַר זיין שכן אויף מיר אַ בלבול, אַז איך האָב זיך אין צימער פאַרקליבן מיט אַ מיידל, און ער האָט מיר

דערלויבט פאַרנעמען דעם צימער אין דער צייט, אין וועלכער יענער קומט קיינמאָל ניט אַהיים.

די ניט־אָפּיציעלע זיצונגען, אויף וועלכע מיר פלעגן באַ האַנדלען פאַרשיידענע פראַגן, פלעגן פאַרקומען אין צימער פון ליבין'ס כלה. דאָס צימער, און נאָכדעם ליבין'ס און זיין כלה'ס וואוינונג אויף די עלעקטראַלנע גאַס, איז געווען שטענדיק באַ זוכט דורך מער פאַרטרוילאכע פון אונז מענשן.

די אָוונטן פלעגן אָפט זיין טומלדיקע, מיר פלעגן זיך פאַרזיצן ביז שפעט אין דער נאַכט און בלייבן ניט איינמאָל דאָרט נעכטיקן. די מיידלאַך פלעגן זיך ווי עס איז איינפאַרדען אויפ'ן בעט, און די בחורים אויף דער פּאָדלאָגע, אונטערגעבעט מיט וואָס עס איז.

ליבין איז געווען מיט לייב און לעבן איבערגעגעבן דער רעוואָלוציאָנערער באוועגונג. קיין אַנדערע אינטערעסן האָט ער ניט געהאַט, און ער האָט געלעבט נאָר מיט די אינטערעסן פון דער באוועגונג.

אין 1887 יאָר איז דער קרייז אַרעסטירט געוואָרן, און ליבין האָט זיך ווידער באַזעצט אין צענטן פּאַויליאָן פון וואַרשעווער ציטאָדעל שוין אויף אַ לענגערע צייט. די אויספאַרשונג האָט געדויערט העכער אַ יאָר, די זשאַנדאַרמערע האָט אָנגענומען ליביןען פאַר דעם הויפּט־פירער פון קרייז, און מען האָט אים פאַר'משפּט אויף 10 יאָר סיביר.

ליבין מיט זיין ווייב, מיט וועלכער ער האָט געשטעלט אַ חופּה שוין אין געפּעננדיש, איז, אויף וויפּל איך געדענק, אַ גאַנץ יאָר גענאַנגען מיט'ן עטאַפּ צום אָרט, וואו מען האָט אים פאַר־שיקט — אין ווייטן מזרח פון סיביר, אין יאַקוטער געגנט.

פון וועג האָט ער געשריבן בריוו צו די פאַרבלייבענע מיט־גלידער פון אונזער אָרגאַניזאַציע, און מיט גרויס פאַרוואונדערונג האָב איך אין איינעם פון זיינע בריוו געלעזן, אַז ער האָט אין וועג געלעזן אַ בוך פּונ'ם רוסיש־אידישן באוואוסטן פּובליציסט מרגלית: „די פּראַגן פון אידישן לעבן“, און האָט דאָס בוך רע־קאַמענדירט אונז אַדורכצולעזן.

זיין ווייטערדיקער לעבן איז מיר וועניג געווען באקאנט.

איך האָב נאָר געוואוסט, אז ער איז אָנשטאַט 10 געווען אין סיביר 12 יאָר, פאַר העז'דיקער באַנעמונג מיט נאַטשאַלסטוואָ; אז ער איז נאָכדעם אוועקגעפאַרן קיין אויסלאַנד, וואו ער האָט געענדיקט דאָקטאָר־מצידיין.

נאָך דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע, ווען עס איז גע-וואָרן אַ ביסל פרייער אין רוסלאַנד, האָט ער באַקומען אַן ער-לויבעניש צו האַלטן אין רוסלאַנד דעם מלוכה־עקזאָמין אויף דאָקטאָר־מעדיצין און ער האָט זיך באַזעצט ערגעץ אין צענ-טראַל־רוסלאַנד אַלס פראַקטיצירנדער דאָקטאָר.

אין 1915 יאָר בין איך אַרומגעפאַרן פון דער אזוי גערד-פענער „פראַפעסאָרישער צייטונג“ אין מאָסקווע: „רוסישע וויע-דאָמאָסטי“ צו אָרגאַניזירן דעם איינצלי־פאַרקויף. אין איינער פון מיינע ריזעס האָב איך באַזוכט ניושני נאָווגאָראָד. פרייע צייט האָב איך געהאַט גענוג, בין איך אַריין מיט אַ וויזיט צום דר. יעוונין, וועלכער האָט אַמאָל, פראַקטיצירנדיק נאָך אין גראַדנע, אָנגעשריבן צוויי אידישע ביכלאך וועגן היגיענע: „ריינ-לאַכקייט און געזונט“ און „די היגיענע פון חדר“. וועגן אָט די צוויי ביכלאך האָט דר. יעוונין מיט מיר קאָרעספּאָנדירט, און ער איז מיט מיר געווען באַקאַנט פון יענער צייט. אַ וואַרימער איד, אַ וואוילער מענש, בין איך אַריין צו אים כאַפּן אַ שמועס. נאָכ'ן שמועס האָט ער מיר דורכאויס געבעטן קומען צו אָוונט־ברויט אויף אַ לענגערן געשפרעך.

ווען איך בין געקומען אין אָוונט, האָב איך ביים דאָקטאָר געטראָפּן אַ סך איינגעלאַדענע געסט, אַפנים ספּעציעל פאַרבע-טענע צוליב דעם געקומענעם גאַסט. ס'איז באַלד אוועק אַ לעב-האַפטער געשפרעך, וועלכער איז גיך אַריבער פון דער מלחמה אויף אידיש, און דער אָוונט האָט זיך פאַרוואַנדלט אין אַ דיס-קוסיאָנס־אָוונט וועגן אידיש און אידישיזם.

נאָכדעם, אז מיר האָבן שוין געהאַלטן ביים פאַנאַנדערגיין זיך, זאָגט צו מיר איינער פון די געסט, וואָס האָט דעם נאַצן אָוונט געשוויגן: „איך האָב איך גאַנץ אויפּמערקזאַם געהערט, און האָב די גאַנצע צייט געקלערט: ווי טשצפעט מען דאָ אייך צוזאַמען דאָ מיט איינעם אַ דאָקטאָר! איר האָט, זעט אויס,

אויף דער פראגע די ציין אויפגעגעסן, איז ניט קיין וואונדער, אז איר האָט אינזער עולם בייגעקומען. איך וואָלט וועלן זען, ווי איר וועט זיך אַז עצה געבן אָט מיט איינעם אַ היגן דאָקטאָר, וועלכער איז אַ קעגנער פון אידן.

— ווי הייסט דער דאָקטאָר ?

— ליבין.

— ליבין ? — האָב איך פאַרוואונדערט אויסגערופען. — הייסט ער אפשר ניט וואַלדימיר באָריסאָוויטש ? (ליבין'ס טאטע האָט געהייסן בערל).

— יא. איר קאָנט אים ?

— איך האָב אים אַמאָל געקאָנט.

— איר וואָלט אים וועלן זען ?

— זייער און זייער.

מיר האָבן אָפּגערעדט אויף מאָרגן צו אים ניין. מיר זיינען געקומען נאָכמיטאָג, ווען ביי ליבין איז געווען אַן אויפנאַמע פון פאַציענטן. מיין באַגלייטער, אַלס אַ היימישער מענש, איז אריין מיט מיר אין עס-צימער, און ער האָט דער דינסט געהייסן ארויסרופן דעם דאָקטאָר פון קאַבינעט.

דער זעלבער ליבין : אַ קלייניטשקער, מאָגערניטשקער, אַ גענאָלטער. איך האָב אים באַלד דערקענט. אַגב, האָב איך דאָך געוואוסט, צו וועמען איך בין גיקעומען.

איך בין אָבער געווען מיט אַ באָרד (ווען מיר האָבן זיך צעשיידט, בין איך גענאַנגען גענאָלט) און אַ גרוילאָכער, — האָט ער מיך ניט דערקאָנט.

מיין באַגלייטער פרעגט ביי אים :

— איר קאָנט דעם אידן ?

— ניין, — ענטפערט ער.

— וואַלדימיר, שוין-זשע דערקענט איר מיך ניט ?

— קאָטיק ! — האָט ער אויסגערופן. — מיין שטימע האָט

ער דערקאָנט.

ס'איז אָנגעקומען זיין פרוי. ער האָט איר געזאָגט :

— גיב נאָר אַ גוטן קוק אויף אים. דו דערקאָנסט אים ?

זי האָט אַ שטאַרקן קוס געטאָן אויף מיר, און זי האָט אויסגעשריען:

— דאָס איז דאָך קאָטיק!...

28 יאָר ניט געזען זיך. פון וואָס אָנהויבן? און דאָ וואַרטן אויפ'ן דאָקטאָר פּאַציענטקעס (ליבין איז געווען אַ פּרויען-אַרצט). האָבן מיר אַ ביסל אַ שמועס געגעבן, און ס'איז גע- בליבן, אַז איך קום אויף מאָרגן צו מיטאָג; ער וועט זיך מאַכן פּריי פון זיינע פּאַציענטקעס, און מיר וועלן קאָנען ווי געהעריק רעדן.

אויף מאָרגן פּרי בין איך אַריין אין אַ בלומען-געשעפט און האָב באשטעלט אַ בוקעט רויזן. צו דער באשטימטער שעה בין איך מיט'ן בוקעט געקומען צו ליביגען. ווען איך בין אַריין מיט מיין בוקעט און אים דערלאַנגט רחל'ען, האָט זי אָנגעהויבן צו שרייען:

— וואַלדמיר, וואַלדמיר! זע, זע, וואָס פון קאָטיק'ן איז געוואָרן... וואָס פאַר אַ בוקעט רויזן ער האָט געבראַכט!..."

ניט קוקנדיק אויף דער, ווי עס האָט אויסגעוויזן, געצאָ- טיווער באציאונג צו מיין „בורזשואַזן“ מנהג, האָט איר דער בוקעט שטאַרק הנאה געטאָן...

מיר האָבן אָפּגעגעסן מיטאָג און אַריין אין זאַל, און איך בין נשתומם געוואָרן פון די פּיל בליענדע אין וואַזאָנעס בלומען, וואָס זיינען דאָרט געווען. מיר האָבען זיך צעזעצט אין גאַנץ באקוועמע און שיינע מעבל, און ביי אונז איז אַוועק אַ שמועס; מיר האָבן פאַרגעסן וועגן זאַל און וועגן דעם, וואָס אַרום אונז טוט זיך, מיר האָבן זיך דערמאַנט אָן יענע צייטן, ווען מען פּלעגט דאָס צעבראַכענע בעטל דאַרפן אונטערשפאַרן מיט עפעס, מען זאָל קענען אויף איר שלאָפן.

איך בין דאָרט אָפּגעזעסן ביז'ן סאַמע אָונט-צונג, וועלכער האָט מיך באַדאַרפט אָפּפירן צוריק קיין מאַסקווע. ווען איך בין אַוועק, האָט זיך מיר געדאַכט, אַז דאָס איז ניט דערזעלבער ליבין, און זיצנדיק אין קוריער-צונג האָב איך געקלערט, אַז די רויטער האָבן געזאָגט אַ ריכטיקן גלייכוואָרט, וועלכער דאַרף אויף אידיש הייסן: „די צייטן בייטן זיך, און מיר מיט זיי“.

אין עטלאכע מאָנאַטן אַרום בין איך ווידער געקומען קיין ניוזשני נאָוואַראָד מיט אַ ספּעציעלער מיסיע איינצואַרדנען דאָס פאַרקויף פון „רוסקיע וויעדאָמאָסטוי“ אויפ'ן וועלט-בארימטן ניוזשני נאָוואַראָדער יריד. דאָס מאָל בין איך אָפּגעזעסן אין ניוזשני אַ גאַנצע וואָך, און איך האָב געהאַט אַ געלעגנהייט נעגער צוקוקן זיך צו ליבינען אין זיין איצטיקער געשטאַלט.

ער איז אַ פרויען-דאָקטאָר, און האָט אַ גרויסע פראַקטיק. זיין גאַנצע פרייע צייט, וואָס בלייבט אים פון דער פראַקטיק, ווידמעט ער געזעלשאַפטלאכע אַרבעט אין קולטורעלע רוסישע אינסטיטוציעס. ניוזשני האָט אַ גרויסע ראדיקאַלע און סאָציאַליסטישע אינטעליגענץ מיט באשטימטע טראדיציעס. די אינטעליגענץ האָט געשאַפן פאַרשיידענע קולטורעלע אַנשטאַלטן און צווישן זיי אַ גענוג באוואוסטע אין רוסלאַנד „בילדונגס געזעלשאַפט“, וועלכע האָט געפירט אַ גאַנץ לעבעדיקע טעטיקייט אין דער גאַנצער גובערניע. זי האָט געהאַט אייגענע שולן, ביבליאָטעקן, קורסן א. א. וו. איינער פון די איבערגעבנסטע טוער פון דער געזעלשאַפט איז געווען ליבין. נאָמינעל איז ער געווען וויצע-פאַרזיצער פון דער געזעלשאַפט, פאַקטיש אָבער איז ער געווען דער גאַנצער פירער פון דער אַרבעט.

די געזעלשאַפט האָט באקומען אַ דערלויבניש פון דער מאַכט אויפצופענען אויף דעם אַזוי גערופענעם „יריד-פלאַץ“ זיבן קיאָסקן. אָט די זיבן קיאָסקן האָב איך געוואָלט אויסנוצן פאַר „רוסקיע וויעדאָמאָסטוי“. „רוסקיע וויעדאָמאָסטוי“ איז געווען אַ צייטונג, צו וועלכער די גאַנצע רוסישע אינטעליגענץ האָט זיך באצויגן מיט גרויס דרד-אָרע, און ביי מיר איז קיין צווייפל ניט געווען, אַז די געזעלשאַפט וועט זייער גערן אָננעמען מיין פאַר-שלאַג צו פאַרשפרייטן דאָ די „רוסקיע וויעדאָמאָסטוי“. איך האָב זיך דעריבער געווענדיק צו ליבינען, ער זאָל אויפּרופּן אַ ספּעציעלע זיצונג פון דער קאָמיסיע, וואָס פאַרוואַלטעט מיט די ביבליאָטעקן, קיאָסקן א. א. וו., צו אויסהערן מיין פאַרשלאַג און צו אָננעמען אַ באשטימטן באשלוס.

די זיצונג איז פאַרגעקומען. און דאָ האָב איך דערזען דעם זעלבן ליבינען, וואָס איך געדענק פון אַמאָל: דער זעלבער אַרט

ריידן, דער זעלבער ארט אָפּאָנירן, און דער זעלבער ארט באַ-
האַנדלען זיינע קעגנער. איך האָב זיך נאָר געוואונדערט, ווי
אַזוי דערלייבן אינטעליגענטע דערוואקסענע מענשן אַזאַ מין
האַלטונג, נאָר ווען איך האָב זיך צוגעקוקט צו דער אַרבעט, האָב
איך געזען, אַז ליבין איז די נשמה פון דער גאַנצער געזעלשאַפט,
און די אידייאישע באַשיידענע רוסישע אינטעליגענץ איז אים מוחל
געווען זיין האַלטונג. ליבין איז געווען פאַר מיין פּאַרשלאַג, און
ער איז אָנגענומען געוואָרן. מען האָט אָבער באַדאַרפט דעם
פּאַרשלאַג אַדורכפירן אין לעבן, און ס'זיינען פּאַרגעקומען מיט
מיר אַ פּאַר זיצונגען.

און דאָ האָב איך געזען, וואָס פאַר אַ פּראַקטישער טוער ער
איז. זיינע פּאָליטישע איבערצייגונגען זיינען געבליבן די זעלבע,
וואָס אַמאָל: ער איז געבליבן אַ „נאַראָדאָוואָליעץ“, לויט איצ-
טיקער טערמינאָלאָגיע — א. ס. ר. אָוויץ (עס־עראָוועץ). דער
רוסישער מוזשיק איז ביי אים געבליבן דער אָפּגאַט, צו וועלכן
ער דינט. איך האָב זיך שוין לאַנג, זייער לאַנג אָפּגעזאָגט פון
מיין פּלאַטאָנישער ליבע צום רוסישן מוזשיק, און איצט, נאָך
מינע רייזעס איבער רוסלאַנד, האָב איך אָנגעוואָרן דאָס לעצטע
ביסל ליבע צום רוסישן מוזשיק, וואָס האָט זיך געטליעט ביי
מיר נאָך נאָר פון אַמאָל, ווען איך בין געווען אונטער דעם איינ-
פלוס פון דער רוסישער „נאַראָדניטשעסקער“ ליטעראַטור. פאַר
מיר איז דער רוסישער מוזשיק געוואָרן אַ מוזשיק גלייך מיט
אַנדערע — קיין באַזונדערע ליבע האָב איך נישט געפילט צו אים.
ליבין אָבער האָט נאָך אַלץ זיין גאַנצע אַרבעט געווירמעט דעם
רוסישן מוזשיק.

איך האָב דאַמאָלסט געפלאַנט וועגן אַ גרויסן רוסישן פּאַפּו-
לערוויסנשאַפטלאַכן פּאַרלאַג. אַ דאַנק מיין אַרבעט אין „רוסקיע
וויעדאַמאָסטי“ האָב איך געהאַפּט מיין גאַנצן פּלאַן צו פאַרווירק-
לאַכן, נאָר די, מיט וועלכע איך האָב אונטערהאַנדלט, האָב איך
געשטעלט אַ תנאי, אַז מען זאָל מיר געבן די מעגלאַכקייט אַרויס-
געבן אין אידישן די זעלבע ביכער, וואָס דער פּאַרלאַג וועט אַרויס-
געבן אין רוסישן.

איך האָב געוואָלט צו דעם פּלאַן צוציען ליבינען, און דורך

אים די ניושני נאָוואַגראַדער אינטעליגענץ. ליבין האָט מאַדנע געקוקט אויף מיין ליבע צו „זשאַרגאָן“.

— צו וואָס דאַרף איך דאָס?

— סטייטש, ס'איז דאָך דאָ אידישע אַרבעטער, און מען

דאַרף אַ קלער טאָן אויך וועגן זיי!

איז ער געבליבן דערזעלבער אַפיקורס אין אידישן אַרבעטער,

ווי ער איז געווען אין די 80-ער יאָרן.

— סטייטש, ס'איז דאָך דאָ אַ אידישע אַרבעטער־פאַרטיי,

וואָס שפּילט אַזאַ גרויסע ראָלע אין דער רעוואָלוציאָנערער באַ-
וועגונג אין רוסלאַנד!

— דאָס איז אַלץ איבערגייענדע זאַכן. דער עיקר, דער עיקר

איז אָבער דער רוסישער מוזשיק... וויל דער אידישער אַרבעטער-

קלאַס עפעס שאַפן פאַר זיך, דאַרף ער העלפן פאַרוויקלאַכן די

אידעאַלן פון רוסישן מוזשיק...

איך האָב געזען, אַז איכ'ל גאַרניט מאַכן מיט אַן איינגע-

וואַרצלט געפיל, האָב איך גע'פּוועל'ט, אַז ער זאָל מיר צוואַנגן

זיינעם אַ פּאָי אויף 1,000 רובל; ער האָט מיר צוגעזאָגט, נאָר

מיט איין תנאי, אַז איך זאָל אים באַהילפּיק זיין דורך דעם

אַפּאַראַט פון „רוסקיע וויעדאָמאַסטי“, ביים פאַרשפּרייטן זיין

צייטונג, וואָס ער וויל איצט גרינדן ספּעציעל פאַר'ן רוסישן פּויער.

די טעמעס, די שפּראַך דאַרף זיין צוגעפאַסט צום רוסישן מוזשיק.

וואָס ס'וואַלט געוואָרן פון אונזערע פּלענער, וויים איך ניט,

ווייל די רוסישע רעוואָלוציע פון 1917 יאָר האָט איבערגעדרייט

אַלץ מיט'ן קאָפּ אַראָפּ און די פיס ארויף.

פון דער אידישער געזעלשאַפט איז ליבין געווען לחלוטין

פּרעמד; ער האָט זיך מיט איר פשוט ניט אינטערעסירט. אין

דער ערשטער רעוואָלוציע, אין 1905 יאָר, איז ליבין אַ סך ארויס-

געטראָטן אויף פאַרשיידענע מיטינגען מיט שאַרפע רעדעס. אין

שטאָט האָט מען גערעדט וועגען אַ פּאָגראָם; די אידישע כלל-

טוערס האָבן מורא געהאַט, אַז ליבינ'ס אָפּענע ארויסטרעטונגען

זאָלן ניט פאַרערנערן די שטימונג, האָבן זיי זיך געווענדעט צו אים

מיט אַ בקשה אָפּצוהאַלטן זיך פון זיינע ארויסטרעטונגען, ווייל

ס'קאָן פאַרגאַסן ווערן אַ סך אידיש בלוט. ער האָט זיי געענטפּערט,

אז אים איז אלץ איינס, דורך וועלכן בלוט ער וועט גיין צו דער רעוואָלוציע.

אין 1917 יאָר, נאָך דער רוסישער מערז־רעוואָלוציע, האָט זיך אין ניו־שנידנאָוואַגאָראָד, ווי אין אלע שטעט, געגרינדעט אַן אַרבעטער־ראַט, וועלכער איז געווען געשטימט גאנץ עקסטרעם, און דער פּאָרזיצער פון דעם ראַט, ווי איך האָב געהערט, איז געווען ליבין.

נאָך דער אָקטאָבער־רעוואָלוציע, ווען די באַלשעוויקסע האָבן פאַרכאַפט אין רוסלאַנד די מאַכט, האָט ליבין, אַלס רעכטער ס. ר. אָוועץ געמוזט, לויט פאַרשיידענע קלאַנגען, אַנטלויפן פון ניו־שנידנאָוואַגאָראָד; אַווייט ווי ווייט די קלאַנגען זיינען ריכטיק, ווייס איך ניט.

שמואל ראַבינאָוויטש. ביי אונז האָט מען אים גערופן סאַמואַיל. ער איז אַ זון פון שאול פּנחס ראַבינאָוויטש (שפ"ר). דער פּאָטער, דער העברייאישער שרייבער, איז געווען אַ באַוואוסטער חובב־ציוניק, און דער זון—אַ „נאַראָדאָוואַליעץ“.

סאַמואַיל האָט געלערנט אין דער צווייטער גימנאַזיע מיט 2 קלאַסן העכער פון מיר. ער איז געווען פייאיקער, טיפּער פון ליבין'ען, מיט אַ גרויסער נטיה צו טעאַרעטישע פּראַגן. אַ געלאַט־סענער, אַ רואיקער, האָט ער געהערט צו די, וואָס האָבן זייער אייגענע מיינונג אױסגעאַרבעט דורך זעלבסטשטענדיקן דענקען.

נאָך פאַר'ן גרינדן דעם רעוואָלוציאָנערן קרייז האָט שוין ראַבינאָוויטש געהאַט פאַרבינדונגען מיט דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, און ער איז גוט געווען באַקאַנט מיט דעם פּראַגראַם פון „נאַראָדנאַיאַ וואַליאַ“. דאָס פּראַגראַם, וואָס מיר האָבן אָנגענומען אין אונזער קרייז, האָט ער אױסגעאַרבעט צוזאַמען מיט ליבין'ען. וועמענס הױפּט־אַרבעט איז עס געווען, ליבין'ס צו ראַבינאָוויטש'עם, ווייס איך ניט, נאָר איך בין משער, אַז ראַבינאָוויטש האָט געמוזט אָנוואַרפן, און נאָכדעם מיט ליבין'ען עס דורכקוקן.

איך געדענק, אַז ער האָט אױפֿגעמאַל אױף אונזערער אַ זיצונג געבראַכט מיט זיך אַ גאַנצן בינטל נאָטיצן פּונ'ם בוך פון באַ-וואוסטן רוסישן עקאָנאָמיסט, וועלכער פּלעגט זיך אונטערשרייבן :

וו. וו. (וועליאמינאָוו וואַראַנצאָוו). דאָס בוך האָט געהויסן „דער גורל פון קאָפיטאַליזם אין רוסלאַנד“.

דאָס בוך פון וו. וו. איז געווען אַ טעאָרעטישע באַגרינדונג פון דער „נאַראַדניטשעסקע“ באַוועגונג. ראַבינאָוויטש האָט דאָס בוך אַדורכגעשטודירט, כדי פאַרפעסטיקן זיינע אייגענע מיינונגען, און נאָכדעם האָט ער געפונען פאַר נויטיק אונז צו באַקאָנען מיט די אינטערעסאַנטסטע פאַקטן און ציפערן.

ער האָט אויך אַרויסגערוקט די נויטיקייט צו באַקענען זיך נענטער מיט דעם באַרימטן בוך פון לאַווראָוו: „היסטאָרישע בריוו“. לאַווראָוו איז אַמאָל געווען פּראָפּעסאָר אין פעטערבורגער אַרטילעריע-אַקאַדעמיע און נאָכדעם פּאָליטישער עמיגראַנט. ער האָט געוואוינט אין פאַריז, און ער איז געווען דער רעדאַקטאָר פון די „נאַראַדאָוואַטשעסקע“ אויסגאַבן.

לאַווראָוו האָט געשאפן אַ סאַציאַלאָגישע טעאָריע, לויט וועלכער די געשיכטע איז אָפּהענגיק פון מענטשן, פון קריטיש-דענקענדער פּערזאָנען.

איך געדענק, אַז איך האָב איינמאָל מיט ראַבינאָוויטש'ן לאַנג וועגן דעם גערעדט, און מיר זיינען געקומען דערצו, אַז די פּראָגע מוז אין קרייז אַוועקגעשטעלט ווערן גאַנץ ברייט. נאָר באַהאַנדלען די פּראָגע האָט דער קרייז דאַמאָלסט קיין צייט ניט געהאַט, און לאַווראָוו מיט זיין טעאָריע איז נאָר צום טאַג-אַרדנונג ניט געקומען. אַנשטאַט דעם האָבן מיר זיך פאַרנומען מיט דעם שטודירן אַן אומלעגאַלע, דאַמאָלסט אַ גאַנץ באַוואוסטע בראַשור, וועלכע האָט אָנגעשריבן דער שפּעטער באַוואוסטער רוסישער שרייבער טאַן-באַגאַראַז.

טאַנ'ס בראַשור האָט באַהאַנדלט די פּראָגע, וועלכער קלאַם פון רוסישן פּאָלק איז מסוגל אַרויסצורופן אַ רעוואָלוציע אין רוס-לאַנד און די ראַף פון דער רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי ביים פאַר-כאַפן די מאַכט.

איך בין זיך מודה ומתודה, אַז די בראַשור האָט פאַר מיר פאַרגעשטעלט אַ קנאַפן אינטערעס, אין דער זעלבער צייט, ווען די פּראָגע, וואָס זיינען אַרויסגערופן געוואָרן דורך לאַווראָוו'ס ביכל, זיינען געווען פאַר מיר זייער אַנציענד.

איך בין שפעטער געקומען צו נענטערן באקאנען זיך מיט לאווראוו'ס טעאָריע. איך האָב זיך באקאנט מיט דער מאַרקסיסטישער טעאָריע, וואָס גיט אַן אַנדער סאַציאַלאָגישע אויפפאַסונג פון דער געשיכטע.

צוויי סאַציאַלאָגישע טעאָריעס: איינע, דער אַזוי גערופענער סוביעקטיווער מעטאָד פון סאַציאַלאָגיע, די שאַפערס פון וועלכע ס'זיינען געווען לאַווראָוו און נ. מיכילאָווסקי; און די צווייטע, דער אָביעקטיווער מעטאָד, דער עקאָנאָמישער מאַטעריאַליזם, וואָס האָט געשאַפן קאַרל מאַרקס.

איך בין געוואָרן אַן אָנהענגער פון דער מאַרקסיסטישער טעאָריע, וועלכע זאָגט, אַז די געשיכטע שאַפן ניט באַזונדערע מענטשן, העלדן, ווי ס'רופט זיי אָן מיכילאָווסקי, נאָר זי איז אַ רעזולטאַט פון עקאָנאָמישער אַנטוויקלונג. באַקענענדיק זיך מיט דער טעאָריע, האָב איך זיך שוין געמוזט באַקאנען מיט דער קעגנ-זעצלאַכער טעאָריע.

נאָר דאָס האָב איך שוין געמאַכט אויף אייגענע אַחריות אויסערן קרייז, אין וועלכן, נאָך ראַבינאָוויטש'עס אַרויספאַרן קיין אויסלאַנד, איז שוין ניט געווען קיינער, וואָס זאָל די פראַגן פעסט אַרויסשטעלן.

ווען ראַבינאָוויטש איז אַריינגעטראָטן אין קרייז, האָט ער זיך געקליבן אַרויסצוטראַטן פון גימנאַזיע (ער איז דאָן געווען אין 7טן קלאַס), און אַוועקפאַרן קיין אויסלאַנד שטודירן אין אַן אוניווערסיטעט. אין גימנאַזיע איז ער געווען קאָמפּראַמיטירט און דער דירעקטאָר האָט געקוקט אויף אים מיט אַ חשד.

אין עטלאַכע מאָנאַטן אַרום נאָכן גרינדן דעם קרייז, איז ער אַוועקגעפאַרן קיין אויסלאַנד. פון אָנהויב פלעגט מען קריגן פון אים בריוו. און נאַכהער איז ער פאַרשוויגן געוואָרן. אומגעפער אין 6 חדשים אַרום קריגן מיר פון אים מיט אַמאָל אַ בריוו, אין וועלכן ער דערציילט, אַז צווישן די אירישע סטודענטן פון דער שווייץ האָט זיך געגרינדעט אַ קרייז צו שאַפן ליטעראַטור אין אירישן וועגן דער אַרבעטער-באַוועגונג, און דאָס ערשטע ביכל זאָל זיין: „די לאַגע פון אַרבעטער אין דער אַמאָליקער פּאַלעס-

טינע". ער פרעגט בײ אונז אָן, װײל עקזעמפּליאַרן קאַנען מיר זיך אונטערנעמען צו פאַרשפּרײטן.

אונז האָט מאָדנע אױסגעקוקט די מעמע, װאָס עס האָבן אױס־געקליבן די אײדישע סטודענטן אין שװײץ פאַר'ן ערשטן בײכל. אגב זײנען מיר געװען זײער װײט פון אײדיש; אױז די גאַנצע פּראַגע נײט באַטראַכט געװאָרן אין קרײז.

דער ברױו אױז אָנגעקומען אױף ליבײנ'ס אַדרעס; ער האָט דורכגעלעזן פאַר די מיטגלידער פון קרײז, װאָס זײנען דאָ מאָלסט גראַד בײ אים געװען. ס'אױז געבליבן, אַז ס'אױז נײטאָ װעגן װאָס צו רײדן. אין דעם זײן האָט מען געװײס געמוזט ענט־פּערן אױף ראַבינאָװײטש'עם ברױו.

ראַבינאָװײטש אױז װידער פאַרשוויגן געװאָרן. אין אַ צײט שפּעטער, װען דאָס רוב מיטגלידער פון קרײז זײנען שװײן געװען אַרעסטירט, װער אײך געװאָר, אַז ראַבינאָװײטשן האָט מצ'ן אַרעס־טירט אױפ'ן קאָװנער װאָקזאַל; מען האָט אים געכאַפּט נאָכדעם, װי ער האָט געבראַכט אַ טראַנספּאָרט אומלעגאַלע בײכלאַך. קײן גענויערע ידיעות װעגן דעם האָב אײך נישט געהאַט. ערשט, מיט יאָרן שפּעטער, בײן אײך געװאָר געװאָרן, װאָס פאַר אַ בײכער זײנען דאָס געװען, און װי קומט ראַבינאָװײטש צו דעם טראַנס־פּאָרט.

אין 1903טן יאָר האָב אײך אָנגעהױבן צו קלײבן מאַטעריאַל צו דער געשיכטע פון דער אַרבעטער־באַװעגונג בײ אידן. אײך האָב זיך ברױוואָך געװענדעט צו די אַלע, װאָס האָבן מיר גע־קאַנט געבן װעלכן ס'אױז מאַטעריאַל. אײך האָב זיך אױך גע־װענדעט צו ראַבינאָװײטשן. מיך האָט אײבערהױפּט אײנטערע־סירט, װי אױז אױפגעשוואומען שװײן אין די 80ער יאָרן דער געדאַנק צו שאַפן אומלעגאַלע בײכלאַך פאַר אײדישע אַרבעטער, דאָס פאַרװירקלאַכן פון דעם פּלאַן און ראַבינאָװײטש'ס אָנטייל אין דעם.

אױף מײן װענדונג האָב אײך גיך באַקומען אַ תשובה.

אין זײן ברױו שרײבט נישט ראַבינאָװײטש, װי אױז ער גע־קומען צו דעם געדאַנק אַרױסצוגעבן אײדישע בײכלאַך. ער שרײבט נאָר װעגן די פּראָבן, װאָס ער האָט געמאַכט, כּדײ צו פאַר־

ווירקלאכן דעם פלאן ארויסצוגעבן ביכלאך אין אידיש פאר אירי-
שז ארבעטער.

קודם כל האָט זיך ראַבינאָוויטש געווענדעט צו מענדעל-
סאָנען, דעם זון פון וואַרשעווער אידישן באַנקיר, איינעם פון
די שאַפערס פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין פּוילן און
שפּעטערדיגער (אין יאָר 1913) הוּר-בתשובה'ניק און רעדאַקט-
טאָר פון אַ אידיש-פּוילישער צייטונג אין וואַרשע „פּושעגלעך
צאָרזיענני“. ער האָט זיך אויך געווענדעט צום נאָנטן חבר פון
מענדעלסאָנען, דאַשינסקי, דער אָנפירער פון דער פּוילישער
סאָציאַליסטישער פּאַרטיי. די פּוילישע סאָציאַליסטישע אָרנאַ-
ניזאַציע האָט שוין דאַמאָלס געהאַט אין זשענעווע אַן אייגענע
דרוקעריי; און ראַבינאָוויטש האָט זיך געווענדעט צו מענדעל-
סאָנען און דאַשינסקי, אז זיי זאָלן אים אַיינשאַפן אידישע
שריפּט.

מענדעלסאָן און דאַשינסקי האָבן נישט אָפּפּאָרירט קעגן ראַ-
בינאָוויטש פּאַרשלאַג; אָפּזאָגן האָבן זיי נישט געקאָנט, נאָר
אָננעמען אַזאַ „משונה'דיקן“ פּלאַן, ווי דרוקן ביכלאך אין
„זשאַרגאָן“, איז פּסיכאָלאָגיש פאַר זיי געווען נאָך ווייניקער
מעגליך.

ראַבינאָוויטש איז אָנגעקומען צו לאַווראַוון אַלס זיין פּער-
זענלאַכער סעקרעטאַר. ער האָט זיך געווענדעט צו לאַווראַוון
מיט דעם זעלבן פּאַרשלאַג: שאַפן אידישע שריפּט ביי דער
דרוקעריי, וואָס עס האָט געהאַט אין פּאַריז די פּאַרטיי „נאַראַד-
נאַיאַ וואָליאַ“. און דאָ האָט ער אויך נישט באַקומען נישט
קיין צוזאָג און נישט קיין אָפּזאָג.

לאַנג האָט זיך ראַבינאָוויטש אַרומגעטראָגן מיט זיין פּלאַן,
אונטערהאַנדלט מיט פּאַרשידענע פּערזאָנען און ער האָט סוף
כל סוף דערזען, אז זיין טרחה איז גאַנץ אומזיסט.

אין לאַנדאָן איז שוין דאַמאָלס אַרויסגעגאַנגען אַ אידישע
צייטונג, „דער אַרבייטער פּריינד“,; און ראַבינאָוויטש פּאַרט
אַוועק קיין לאַנדאָן און אונטערהאַנדלט מיט דער דרוקעריי פון
„דער אַרבייטער פּריינד“. דאָ האָבן זיינע אונטערהאַנדלונגען
זיך געענדיקט בשלום, און ער האָט אָפּגעדרוקט זיין איבערזעצונג

פון דיקשטיינס ביכל, „ווער פון וואָס לעבט?“ אין ביכל פון דעם פרייפארשטמאַרבנעם פוילישן סאַציאַליסט, דיקשטיין (א איד), וועלכער פלעגט שרייבן אונטער דעם פסעוודאָנים „מלאָט“, איז אין אַ זייער פאַפולערער פאָרם אַרויסגעגעבן געוואָרן דער אַלעף ביים פון סאַציאַליסטישן געדאַנק. דאָס ביכל האָט געהאַט אַ גרויסן ערפאלג אין אַריגינאַל (אין פוילישן); עס איז אויך איבערזעצט געוואָרן אויף רוסיש; און ראַבינאוויטש האָט גע- פונען פאַר נויטיק דאָס דאָזיקע פאַפולערע ביכל אַרויסצוגעבן פאַר די אירישע אַרבעטער אין איריש.

דאָס אָפגעדרוקטע ביכל האָט ער אַליין טראַנספאַרטירט קיין רוסלאַנד.

פאַר זיין אויפטו האָט ער באַצאָלט מיט צען יאָר סיביר. געקומען צוריק פון סיביר אַן אויסגעמאַטערטער, אַ האַלב קראַנקער (ער איז אין די יונגע יאָרן אויך נישט געווען קיין גבור), באַזעצט זיך אין פינסק, אָנגעקומען אויף אַ שטעלע אין אַזאַוודאָנער באַנס און האָט רואיק געלעבט דאָרט מיט זיין פאַמיליע

מיין בריוו האָט אים זייער דערפרייט אַלס אַן אָפּקלאַנג פון די גוטע, יונגע יאָרן; און דאָס איז געווען קענטיק פון גאַנצן טאָן פון זיין בריוו.

זומער, אין יאָר 1905, האָט מען מיך אין מינסק אַרעסטירט. דער זשאַנדאַרמסקי פּאָלקאוניק, כריפאָוו, האָט געוואָלט מאַכן אַ גרויסן פּראָצעס פון מיין אַרעסט.

ביי מיר האָט מען געפונען אַ סך מאַנסקריפטן און גע- דרוקטע מאַטעריאַלן וועגן דער אַרבעטער-באַוועגונג.

ווען איך בין געקומען צו דער אויספאַרשונג, האָט מיר כריפאָוו געמאָלדן, אַז ער האָט אַ סך מאַטעריאַל, וואָס באַשול- דיקט מיך — דאָס זיינען מיינע מאַנסקריפטן.

די מאַנסקריפטן מיינע זיינען אָבער געווען פאַר אַ ציי- טונג, וואָס איז ערשינען אין פעטערבורג לעגאַל, און פאַר דעם פּיצ- טערבורדנער פאַרלאַג „לוטש“, וואָס האָט עקזיסטירט אין פעטער- בורג, אויך לעגאַל. קאָן איך, האָב איך גע'טענה'ט, נישט זיין באַשולדיקט פאַר אַזעלכע זאַכן, וואָס גייען צו דער קאָנטראַל פון

דער רעגירונג, און וואָס ווערן געדרוקט נאָר דאָמאָלס, ווען די רעגירונג דערלויבט.

— יאָ, האָט דאָרויף געענטפערט דער זשאַנדארמסקי פּאָל־קאָונויק, — איך האָב אָבער אין מיינע הענט אזא דאָקומענט, וואָס באַשולדיקט אייך זייער שטאַרק.

איך האָב זיך אָנגעשטויסן, אַז דאָס איז ראַבינאָוויטש'ס בריף, און האָב געזאָגט: דער דאָקומענט קאָן שוין זיין באַלד געדרוקט אין „רוסקאָיאַ סטאַרינאַ“.

לויט די דאָמאָלסדיקע רוסישע געזעצן, קאָנען פּאַקטן, וואָס זיינען נישט דערלויבט צו פאַרעפּענטלאַכן, פאַרעפּענטלאַכט ווערן אין זשורנאַל „רוסקאָיאַ סטאַרינאַ“ (רוסישע אַלטערטימ־לאַכקייט) אין 25 יאָר נאָך זייער געשען.

— אָבער דער דאָקומענט ווייזט בולט אייער פּאָליטישע פיזיאָנאָמיע: אזא גוטער פּריינט פון לאַווראַווס געוועזענעם סעקרעטאַר, פון אַ מענטשן, וואָס האָט געהאַט אַזעלכע נאָנטע באַציאָונגען מיט באַרימטע רעוואָלוציאָנערן...

מער האָב איך שוין וועגן דעם ענין מורא געהאַט צו רעדן. איך האָב נישט געוואָלט, אַז ראַבינאָוויטש זאָל צופיל ווערן אַרײַנגעצויגן אין דעם פּראָצעס.

קומענדיק אין קאַמער, האָב איך זיך נישט געקאָנט באַרויסקן פון דער מעשה מיט ראַבינאָוויטש'ס בריוו: עס פּעלט נאָך מער נישט, מען זאָל ראַבינאָוויטשן אַרעסטירן, און ער זאָל דערווייל, ביז וואַס־ווען, אָפּזיצן אַפּשר אַביסל צייט, און צוליב דעם, וואָס מיר האָט זיך פאַרגלוסט צו קלייבן מאַטעריאַל צו דער געשיכטע פון דער אידישער אַרבעטער־באַוועגונג.

איך האָב באַלד דורכ׳ן שומר, דורך וועלכן מיר פּלעגן שיקן צעטעלאַף אין דרויסן, מודיע געווען וועגן דער מעשה איינעם אַן אָנגעשטעלטן פון דער מינסקער אָפּטיילונג פון אַזאַוו־דאָנער באַנק, אויך אַ געוועזענעם „נאַרדאָוואָלעץ“, וואָס איז זיין צייט אָפּגעזעסן אין סיביר און איז איצט געוואָרן אַ רוא־קער בירגער; ער איז געווען ראַבינאָוויטש'ס אַ גוטער באַקאַנטער, און איך האָב אים געבעטן תּיכּף ומיד געבן צו וויסן ראַבינאָוויטשן.

מיין שרעק איז אָבער געווען אַן איבריגז. די צייט איז שוין געווען פאַר די אַסטאַבער-טעג, פאַר דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע, און די רעגירונג איז געווען פאַרנומען מיט וויכטי-קערע ענינים, ווי אויפזוכן אַלטע חטאים.

אזוי האָב איך זיך ווידער צוזאַמענגעטראָפן, דערווייל בריי-לאַך, מיט ראַבינאָוויטשן. נאָר מיר איז באַשרט געווען צו טרעפן זיך מיט אים פּערזענלאַך.

אין יאָר 1914, איידער ס'האַט זיך אָנגעהויבן דער קריג, בין איך געווען אין פינסק, אַלס אַגענט פון דער אידישער גע-שיכטע, וואָס דער רוסישער פאַרלאַג „מיר“ האָט אַרויסגעגעבן אין מאַסקווע. איך קום אין שטאָט, פאַרפאַר אין האַטעל און גיי באַלד זוכן ראַבינאָוויטשן.

צוזאַמען זיך געטראָפן אין די יונגע יאָרן, ווי חלומ'ער פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג; צוזאַמענגעלעבט אין דעם פּעריאָד פון אונזער לעבן, ווען מיר האָבן קיין אַנדערע אינטערעסן נישט געהאַט, ווי נאָר אונזערע אידייען... 27 יאָר איז שוין פון יענער צייט פאַריבער!... 27 יאָר נישט געזען זיך!... די אידייען, מיט וועלכע מיר זיינען דאַמאָלס באַ-ניסטערט געווען, האָבן שוין אָנגעוואָרן דעם חן און דעם גלאַנץ, וואָס זיי האָבן געהאַט; די אידייען-ריכטונגען, וואָס זיינען דאָ-מאָלס געווען אזוי מעכטיק אין לעבן, זיינען שוין יעצט נישטאָ. אויף זייער אָרט זיינען אויפגעשטאַנען נייע אידייען, נייע ריכ-טונגען, וועלכע רופן זיך און זיינען אויך רעוואָלוציאָנערע... נייע פּראָגראַמען, אַ נייע טאַקטיק... ס'זיינען אויסגעוואַקסן נייע דורות מיט אַן אַנדער פּסיכיק, ווי אונזער דור, מיט אַן אַנדער וועלט-אויפפאַסונג... נייע פּויגל — נייע לידער... און דאָך זיינען די נייע דורות די יורשים, די נאַכפּאָלגער פון אונזער דור...

און וואָס פאַר אַן אָרט און שטעלע פאַרנעמען מיר, איינ-ציעלנע מענטשן פון יענעם דור, אין די רייען פון די נייע דורות? איך האָב שוין מיין אָרט קלאָר און פּעסט זיך געשטעלט, נישט קונדניק אויף דעם, וואָס די אַלטע פּסיכיק פּונ'ם אַמאָליקן אי-

דישן רוסיפיצירטן אינטעליגענט, האָט נאָך פון צייט צו צייט זיך געלאָזט פילן.

און ראבינאָוויטש, דער צווייטער מענטש פון זעלבן דור? ... וואָס איז מיט אים? ווי איז זיין נייע שטעלונג? האָט ער געפונען זיין אָרט צווישן די נייע דורות?

און פערזענלאַך — איך האָב שוין אַ ווייב מיט פינף קינדערלאַך, און ער האָט אויך אַ ווייב, אַן אלטע גוטע באַקאנטע פון אונזער אַמאָליקן קרייז, און קינדערלאַך האָט ער, ווייס איך אויך. נאָר ווי לעבט זיך אים, ווי האָט ער דורכגעמאַכט אָט די לאַנגע יאָרן? ...

אָט די אלע רעיונות האָבן זיך געררייט ביי מיר אין קאָפּ, ווען איך בין גענאָגען זוכן ראבינאָוויטשן. אין באַנק האָב איך נישט געוואָלט גיין, די פרעמדע סביבה זאָל נישט פאַרשטערן אונזער ערשטע באַגעגניש; איך בין געוואר געוואָרן זיין פריי וואַטן אדרעס, און איך בין געקומען צו אים אזוינער דריי, ווען ער דאַרף קומען פון באַנק אַהיים מיטאַגן. די טיר האָט מיר געעפנט שוין אַ היבש גימנאַזיסטל — זעט אויס, מיין חבר'ס אַ זון.

— דער פאָטער איז נאָך ניטאָ, — זאָגט ער צו מיר, נאָר ער דאַרף באַלד אָנקומען.

— איך וועל וואַרטן.

דאָס גימנאַזיסטל בעט מיך אַרײַן אין אַ צימער, גאַנץ באַרשיידן מעבלירט. ס'רוקט זיך אַרויס אין טיר אַ קאָפּ פון אַ פרויען-צימער, דערקענט מיך נישט און זאָגט, אַז דער מאַן וועט באַלד קומען.

איך האָב ביז ראבינאָוויטש'עס קומען ניט געוואָלט מיין אינדיקאַטאָר אַנטדעקן, כאָטש מיר האָט זיך זייער געוואָלט מיט פריינד באַגריסן סאַמואיל'ס ווייב, וואָס איז געווען אַזאַ וואויל מיידל, ווען זי איז זיין כלה געווען, נאָר איך האָב באַשלאָסן „אַנטדעקן זיך" ווען סאַמואיל וועט קומען.

גיך האָב איך דורכ'ן פענסטער באַמערקט אים גייענדיק: דער זעלבער סאַמואיל, מיט זיין לענגלאַך געזיכט, מיט'ן בלאַנד

בערדל, מיט'ן האָרבֿל אויף דער רעכטער באַרקע, מיט זיין גע-
לאַסענעם רואיקן נאַנג.

דאָס האַרץ האָט אין מיר אָנגעהויבן שטאַרק צו קלאַפֿן, און
איך האָב זיך געמוזט אָנשטרענגען, אַז איך זאָל קאָנען אויסרלאַך
רואיק אים באַגעגענען, און מיט אַ רואיקן טאָן זאָגן: „איך בין
אַן אַלטער באַקאַנטער“... ער האָט מיר באַלד דערקענט... די באַ-
געגעניש איז געווען אַזאַ ראַשיקע, אַז די פרוי איז געקומען צו
לויפֿן פון קיר... און ווידער אַ טומל...
איך בין אַוועק פון ראַבינאָוויטש'ן אין האָטעל שלאָפֿן אַזויגער

איינס ביינאַכט. אַכט, ניין שעה בין איך אָפֿגעזעסן אין זייער
באַשיידענער דירעקציע, און ניט געפילט, ווי די צייט איז אַוועק...
מיר זאַלבערדיט זייען געווען אַריינגעטיפֿט אין אונזערע איבער-
לעבונגען פון דער גאַנצער צייט, און מיר האָבן פֿאַרגעסן אָן דער
גאַנצער וועלט...

איינס האָט אונז געשטרעט. סאַמואַיל'ס ווייב, פּאַניע, האָט
פּרינציפּיעל ניט געהאַלטן פון קיין דינסט. דער מאַן און די קינד
דער (אייזן זון איז שוין געווען אַ חתן-כּחור און איז געווען אויף
אַ שטעלע אינ'ם זעלבען באַנק, וואָס דער פּאַטער) האָבן איר גע-
האַלפֿן אין איר אַרבעט: זיי פֿלעגן האַקן האַלי, שטעלן דעם
סאַמאָוואַר, גיין אין מאַרק מיט איר העלפֿן איר שלעפֿן די פּעק-
לאַך, נאָר ניט אַלע אַרבעטן האָבן זיי געקאָנט טאָן. ווען ס'פֿלעגן
זיין געסט, פֿלעגט פּאַניע זיך מוזן אָפט אָפּרייסן פון טיש, און
דאָס איז געווען פֿאַר די געסט איבערהויפּט זייער ניט אַנגענעם.

דאָס מאָל האָט זי געבעטן איר זון, אַ שילער פון 6טן קלאַס,
ער זאָל איר אין גאַנצן פֿאַרטרעטן לכּבוד דעם גאַסט; דאָך האָט
ער ניט געקאָנט אין אַלעמען איר פֿאַרטרעטן, און ווען זי פֿלעגט
זיך דאַרפֿן אָפּרייסן פון טיש, פֿלעגט זי יעדן מאָל זאָגן, ווענדענ-
דיק זיך צו אונז ביידיע: „וואַרט, וואַרט, ביז איך וועל קומען!“
הייסט דאָס, אַז מיר זאָלן נאָרניט דערציילן, ביז זי וועט זיך צו-
ריקסערן.

איך האָב אַרויסגעזאָגט מיין מיינונג, אַז עס איז אַ קנאַפֿער
תּכלית פֿאַר איר, דער ווייב פון דעם פּראָקורענט פון אַזאַווירדאַנער
באַנק, אַזוי צו לעבן, און מיינע ווערטער האָט שטאַרק אונטער-

שטיצט איר מאן, נאָר זי האָט געענטפערט: „איך ווייס, אַז עס איז זייער ניט באַקוועם, נאָר כ'קאָן אַנדערש ניט מאַכן; איך קאָן זיך ניט באַנוצן מיט קיין פרעמדע אַרבעט, ווען כ'קאָן אַליין אַר-בעטן — אזוי בין איך געזאָגען פון די יונגע יאָרן אָן, און אזוי וועל איך שוין בלייבן ביז'ן טויט.“

און דער מאַן. ער איז געבליבן ביי זיין ברייטן קוק אויפ'ן לעבן, מיט אַ קוק גיכער פון אַ געלערנטן, ווי פון אַ פּאָליטישן טוער.

געקומען איז ער פון סיביר אַן אויסגעמאַטערטער, און ער האָט זיך געוואָלט אויסרוען. ער האָט אָבער געהאַט אַ שם פון אַ מענטשן מיט אַ גרויסער פאַרגאַנגענהייט, און דאָס יונגוואַרג האָט אים ניט געלאָזן רוען. מען פלעגט קומען צו אים גיכער ווי צו אַ רבי'ן, צו וועלכן מען קומט הערן תּורה, ווי צו אַן אָנפירער, צו וועלכן מען קומט נאָך דירעקטיוון.

שווער איז געווען סאַמואַיל'ן די פאַרשטענדיקונג מיט דעם נייעם דור. אָט איז געקומען די רוסישע רעוואָלוציע, און עס האָבן זיך געעפנט אַזעלכע מעגלאַכקייטן פון עפענטלאַכער אַרבעט; ער האָט דערלעבט צו דעם, וועגן וואָס ער האָט גע'חלומ'ט, נאָך זייענ-דיק יונג: אַן אָפענע טריבונע, פון וועלכער מען קאָן פּראַנק און פריי ריידן.

נאָר אָט האָבן „די לינקע“ באַשלאָסן צו באַיקאַטירן די דומע. ער האָט ניט געקאָנט פאַרשטיין, ווי זאָגט מען זיך אָפּ פון אַזאַ גלענצענדע געלעגנהייט אויסצונוצן די וואַלן; ס'האָט אבער נאָר-ניט געהאַלפּן. ניט פון אים איז עס געווען אָפהענגיק, און ניט פון זיינע נאַנטע אין פינסק: דאָס איז געווען אַן אַלגעמיינער באַשלוס. אין אים האָט זיך אויפגעוועקט די פאַרשטיקטע דורך דער צייט און טיר-פאַרבאַרגענע געפילן פון אַ גרויסן כלל-טוער. ער האָט זיך ניט געקאָנט איינהאַלטן, און איז אַוועק מיט זיין גאַנצן ברען אַנטירן פאַר'ן קאַדעטישן צעמל.

דאָס האָט קאַליע געמאַכט די באַציאונגען צווישן אים און די לינקע. דאָך האָט מען ניט אויפגעהערט פּערזענלאַך אים צו באַזוכן.

אין איינעם פון מיינע באַזוכן ביי אים האָב איך זיך גע-

טראָפן מיט דעם טאָן-געבער פון דער ס. ר. ישער פארטיי אין פינסק, וועלכער האָט אָנגעפירט מיט דער גאַנצער שטאָט בשעת דער ערשטער רעוואָלוציע.

מיר זיינען זאַלבענאַנד אוועק פון סאַמאָיל'ן. מיר איז גע-ווען אינטערעסאַנט אויסצוהערן זיין מיינונג וועגן מיין חבר פון די יונגע יאָרן. מיט וואָס פאַר אַ רעספעקט האָט ער גערעדט וועגן אים און דאָך צוריקשטעלן די אַמאָליקע באַציאונגען איז אוממעגלאַך געווען. אַגב, איז שוין סאַמאָיל קראַנט געווען. ער האָט שוין געליטן אויף אַרטרעטיזם און ביי אים זיינען שוין געווען סמנים פון סקלעראָז. ער האָט זיך פאַר מיר געקלאָגט, אַז ער דערהערט שוין ניט אַזוי גוט, אַז דאָס האַרץ איז אים שוין ניט אינגאַנצן אין אָרדנונג.

און ס'איז ניט קיין וואונדער. ווען מ'האָט אים פאַרשיקט, זיינען מיר געווען זיכער, אַז ער וועט שוין צוריק אַ לעבעדיקער זיך ניט אומקערן; ער איז פון שטענדיק אָן געווען אַ שכרי-כלי, ער האָט אויסגעהאַלטן דאָס לאַנגע זיין אין סיביר און געקומען צוריק. און דאָ די אָנגעשטרענגטע אַרבעט אין באַנק, וואָס האָט אים לחלוטין ניט אינטערעסירט, און וואָס ער האָט געטאָן, ווייל ער האָט געמוזט נערן זיין פאַמיליע. פאַרשטייט זיך, אַז זיין געזונט האָט געמוזט שטאַרק הינקען...

זיין שטוב האָט זיך געפירט אויף דעם שטייגער פונ'ם אידיש-רוסישן אינטעליגענט; און דאָס האָט אַנדערש ניט געקאַנט זיין. ער איז אין די יונגע יאָרן מיט געוואַלד געווען אָפגעריסן פון דער אידישער סביבה, און פאַרוואַרפן געוואָרן זייער ווייט פון איר. ער האָט ניט בייגעוואוינט די איבערקערעניש, וואָס האָט זיך גע-שאַפן ביי דער רעוואָלוציאָנערער אינטעליגענץ אין די 90ער יאָרן.

מיט מיין אידישיסטישער שטימונג האָט ער זיך שטאַרק אינטערעסירט. די גאַנצע צייט, וואָס איך בין געווען אין פינסק, און געווען בין איך דאָרטן אַ טאָג 6, פלעג איך מיינע פרייע שעה'ן פאַרברענגען מיט אים. ער פלעגט אָפט זיך אומקערן צו איינער און דערזעלכער פראַגע: צו אידיש און צו אידישיזם. ער איז אויסערלאַך געווען ווייט פון אידיש, און דאָך זיינען מיר ביידע

געווען נאָנט אין דער הינזיכט; און דאָס איז מערקווירדיק, וואָס גראַדע מיר ביידע, די איינציקע פון אונזער קרייז, און די אייני ציקע אפשר פונ'ם דור פון די 80ער יאָרן, זיינען געווען די שעפער פון די ערשטע אידישע ביכלאָך פאַר אַרבעטער: ער פון די אומלעגאַלע, און איך פון לעגאַלע ביכלאָך. ער האָט ארויסגעלאָזן דאָס אומלעגאַלע ביכל פון דיקשטיינ'ען, און איך — דאָס ביכל „אַרבעט און קאפיטאַל“, וואָס איז געשריבן געוואָרן דורך אַן אַנדערן אידן, וועלכער האָט זיך פאַרשטעלט אונטער די איניציאַלן ב. ש., און וואָס האָט דעמזעלבן אינהאַלט, וואָס דיקשטיינ'ס ביכל, נאָר אַנדערש געשריבן.

אויסער דיקשטיינ'ס ביכל, האָט ראַבינאָוויטש געדרוקט אין „אַרבעטער-פריינט“ אַרטיקלען, און דאַכט מיר, צוגעגרייט אַנדערע ביכלאָך צום דרוק. נאָר גענויעס וועגן דעם געדענק איך שוין ניט. פאַר מיין אַוועקפאַרן פון פינסק, האָבן מיר אָפּגעערעדט צו קאַרעספּאַנדירן צווישן זיך, און די קאַרעספּאַנדענץ האָט באַדאַרפט טראָגן אַ באַראַקטער ניט נאָר פון בריוו, וועלכע עס טוישן צווישן זיך גוטע פריינט.

די מלחמה האָט אָבער אַלץ צושטערט. די פינסקער אָפּטיילונג פון אַזאַוודיָאָנער באַנק איז אריבערגעטראָגן געוואָרן אין יעקאַטערינאָסלאַוו, און דאָרט, צום באַדויערן, האָט זיך מיר ניט איינגעגעבן צו זיין, ניט קוקנדיק אויף דעם, וואָס איך האָב אין דער צייט פון דער מלחמה כמעט גאַנץ רוסלאַנד דורכגערייזט. אין יעקאַטערינאָסלאַוו האָט ראַבינאָוויטש דורכגעמאַכט אַלע צרות, וואָס זיינען געפאַלן אויף אוקראַינע. איצט איז ער אין פינסק, אַ קראַנקער, אַ צעבראַכענער. די קינדער זיינען געבליבן אין רוסלאַנד. און אַט אַן איראַניע פון מזל: דער פינאיקסטער פון אונז אַלע — און מער פון אַלע געליטן אין לעבן... ווייניגער. ער איז געווען דער איינציקער פּוילישער איד אין אונזער קרייז. זיין פאָטער איז געווען אַ קאַסיר ביי די פּאָוואָנזקער ראַגאַטקעס: דורך אַ פענסטערל פלעגט ער באַקומען דאָס געלט-אַפּפּאַל פאַר די אַדורכגעפאַרענע פּערד — „ראַגאַט קאָווע“. די וויינבערגערס זיינען געווען אַ טיפּישע פּויליש-אידישע אַסימילירטע פאַמיליע. דער זון, דער בן-יחיד, איז געווען אַ

שילער פון פינפטער גימנאזיע, און איז געוואָרן אַ מיטגליד פון אונזער קרייז.

מ'האָט אים ביי אונז גערופן „רודי“, ווייל ער איז טאָקע געווען אַ געלער, און דער צונאָמען האָט זיך אזוי צוגעקלעפט צו אים, אַז נאָר געציילטע חברים האָבן געקאָנט זיין פאָמיליע. און דאָס האָט אים טאָקע געראַטעוועט פון אַרעסט, ווען דער קרייז איז דורך אַ דירה דורכגעפאלן; די דינסט פון דער דירה האָט זיין פאָמיליע ניט געוואוסט, און אַנדערע האָבן ניט געוואָלט אויס-זאָגן.

„רודי“ איז געווען אַ גרויסער אָריגינאַל. ווען ס'פלעגט גיין אַמאָל אַ שלאַקס-רעגן, פלעגט ער זיך דאַמאָלסט אויסקלייבן שפּאַ-צירן איבער די גאַסן, און פלעגט קומען צוריק פון שפּאַציר אַהיים אַ נאַסער, ווי אַ האָן. מיר האָבן איינמאָל געמאַכט אַ „מאַיאָוקע“ קיין ביעלאַני, וואָס ליגט עטלעכע וויאָרסט פון וואַרשע, ביים ברעג ווייסל. דער טאָג איז געווען אַ הייסער און פון באַגינען אָן האָט שוין געברענט די זון. מיר זיינען געקומען קיין ביעלאַני, דערזען דעם ווייסל, האָט אונז געכאַפט אַ שטאַרקער חשק אויס-באָדן זיך; ס'זיינען אָבער מיט אונז געווען חבר'טעס. וואָס טוט מען מיט זיי? משלח זיין זיי אויף דער צייט פון באָדן זיך, ווילן זיי ניט: פאַרוואָס קומט דאָס אונז באָדן זיך, און זיי ניט? זאָגט „רודי“: „איר ווילט ניט גיין, גייט ניט, אָבער איך וועל זיך באָדן.“ און ער האָט אָנגעהויבן זיך אויסצוטאָגן. דער עולם האָט געמיינט, אז ער פראוועט קאַטאַוועס. ווען „רודי“ האָט אויס-געטאָן די בלוזע, האָט דער עולם, איבערהויפט, די חבר'טעס, געלאַכט. נאָר ווען ער האָט אָנגעהויבן אַראַפּציען פון זיך די ווייטערדיקע בנדים, זיינען די חבר'טעס מיט קולות אַנטלאָפּן, און „רודי“ האָט זיך אויסגעבאָדן.

אַן אַנדערן וואָלטן אונזערע מיידלעך פאַר אַזאָ אויפטו קיינ-מאָל ניט מוחל געווען, נאָר פון „רודי“, דעם אָריגינאַל'ס אויפטו, האָט מען גוטמוטיק געלאַכט.

ער איז געווען מיט ליב און לעבן איבערגעגעבן דער רעוואָ-לוציאָנערער באַוועגונג; ס'האָט פאַר אים גאָרניט עקזיסטירט, אויסער דער באַוועגונג. ער האָט אפילו זיינע ביכער, וואָס

ער האָט שטאַרק ליב געהאַט, פאַרוואָרפן צוליב זיין טעטיקייט. ער פלעגט מיט זיך שטענדיק ארומטראָגן אומלעגאַלע אַגיאַטאַ ציאַנס-ביכלאַך צו פאַרשפּרייטן, פלעגט לויפן צוליב פאַרשיידענע קאָנספּיראַטיווע צוועקן, פאַנאַנדערנעבן לעגאַלע ביכלאַך, קומען אויף פאַרזאַמלונגען. ער איז געפאָרן צו דער גרענעץ טראַנס-פאָרטירן ביכלאַך פאר'ן קרייז, און ער האָט זיי געבראַכט. ער האָט אָבער קיין ווירקונג אויפ'ן קרייז ניט געהאַט; ער האָט ניט געהאַט ליבני'ס פייערדיקע ענערגיע און אויסגעהאַלטענקייט, וואָס אימפּאָנירט מענטשן, און ניט דעם טיפן שכל פון ראַבינאָוויטש'ן. דאָס איז געווען אַ רעוואָלוציאַנער, אַ מאַרטירער, וואָס איז גרייט אָן שום באַדאַכט זיך מקריב זיין פאַר זיינע אידדיען, גיין אויף דער תּליה.

„רודי“ איז געווען אַ פּילזייטיק-פּיאַיקער בחור. ער האָט ליבט באַנומען שפּראַכן: ער האָט שוין דאַמאָלסט געלעזן אויף אַלע אייראָפּעאישע שפּראַכן, און ער איז געווען אַ גוטער מאַטע-מאַטיקער. אים האָט אָבער געפעלט אַ קאָנצענטראַציאָנס-פּעאַר-קייט, וועלכע זאָל אַלע זיינע פּעאַיקייטן צוזאַמעננעמען און פירן צו איין ציל. ער איז אפילו ניט בכח געווען צו קאָנצענטרירן די אויפּמערקזאַמקייט פון דער אוידיטאָריע: צופיל איז ער געווען פאַרטיפּט אין זיינע אייגענע רעיונות, און פלעגט ניט מערקן, וואָס אַרום אים טוט זיך; דערצו נאָך האָט ער ניט באַ-זעסן קיין שום ריצנער-קראַפּט.

איך געדענק אַ פאַרזאַמלונג פון געצייַלטע, בעסערע מענטשן אויף די דזיעלנאַ גאַס. איך און ער זיינען געקומען פירן די פאַרזאַמלונג. מיר האָבן פּעסטנעשטעלט די פּראָג, וואָס דאַרפן ווערן באַהאַנדלט, און די דיסקוסיע האָט זיך אָנגעהויבן; עס דערגייט צו „רודי“.

ער הויבט אָן מיט אַ ברען, מיט אַ פייער, און אין יעדן וואָרט זיינעם פּילט זיך טיפע איבערצייגונג, נאָר וואָס מער ער האָט גערעדט, אַלץ מער אָפּגעקילט איז געוואָרן די אוידיטאָריע: זי האָט ניט געקאָנט נאָכגיין דעם אנטוויקלונגס-גאַנג פון זיינע אידדיען. ביסלאַכווייס האָבן זיך אַלע צעשפּרייט איבער'ן צימער און קופּפּעס-ווייס אין דער שטיל אַדורכגעוואָרפן זיך מיט אייניקע ווערטער. איך האָב געבעטן צוגיין צום טיש, וואו מצן איז גע-

זעסן צום אָנהויב פון דער פאָרזאמלונג. דאמאָלט ערשט האָט רודי באמערקט, אז ער האָט אַרום זיך ניט קיין צוהערער.

אַרויסטרעטן פּעלגט אים אָבער אויסקומען אָפט, ווייל ער איז געווען דער איינציקער מיטגליד פון קרייז, וואָס האָט געקאָנט פּויליש רעדן, און וועגן זיינע אַרויסטרעטונגען פּלעגט מען דער-צוילן קוריאָזן אין זיין גענוואָרט און ער אַליין פּלעגט אויף לאַכן. דאָך האָט "רודי" געהאַט אַ ווירקונג מיט זיין אויפריכט-טיקער, קריסטאָל-דיינער נשמה.

ווען דאָס רוב מיטגלידער פון קרייז זיינען אַרעסטירט געוואָרן, איז די גאַנצע לאַסט פון קרייז געפאַלן אויף אים, און ער האָט געטראָגן ווייטער זיין אַרבעט, ניט קוקנדיק אויף זיין געזונט, ניט קוקנדיק אויף גאַרניט. ער האָט אינגאַנצן רואינירט זיין געזונט, וואָס איז שוין געווען גענוג שטאַרק רואינירט מיט זיין פּריערדיקער אַרבעט, מיט זיין אומגאַרמאלן לעבן: ניט עסן צו דער צייט צוליב דער אַרבעט, ניט שלאָפן צו דער צייט, ניט דערלויבן זיך קיין שום פאַרגניגן, קיין אָפּרו. סוף כל סוף, אומד געפער אין אַ יאָר אַרום נאָכ'ן ערשטן דורכפאַל פון קרייז, איז ער דאָך אַרעסטירט געוואָרן און ער איז גיך געשטאַרבן, גאָר אין די יונגע יאָרן, אין פעטראָפּאָליאָווסקער פעסטונג, אין פעטער-בורג.

וועגן צוויי אַנדערע מיטגלידער פון קרייז, בוך און יאַאַכים, האָב איך שוין גערעדט אין אַן אַנדער קאַפיטל, און דאָ האָב איך נישט וואָס צוצוגעבן וועגן זיי.

מיר קומט נאָר אויס צו רעדן וועגן מיין שמעלונג אין קרייז און וועגן מיין אַרבעט.

איך האָב צוזאַמען מיט בוכן אַריבערגעטראָגן אין דער רעוואָל-לוציאָנערער אָרגאַניזאַציע דעם גאַנצן ביכער-אינווענטאַר פון אונזער שילער-קרייז, און איך בין געבליבן, ווי איך בין געווען אין שילער-קרייז, ביבליאָטעקאַר אין אונזער ביבליאָטעק. די ביבליאָ-טעק איז פאַרגרעסערט געוואָרן מיט דעם ביסל ביכער, וואָס עס האָט נאָך אַריינגעטראָגן ראַבינאָוויטש פון אַ שילער-קרייז פון דער צווייטער גימנאַזיע, וועלכע איז דאמאָלס שוין צעפאַלן געווען, און אויף די ביכער, וואָס מיר האָבן צוגעקויפט.

איך האָב מיין צימער געביטן אויף אַן אַנדערן, וואָס האָט געהאַט אַן אַרײַנגאַנג גלייך פון די טרעפּ, און האָב אַהין איבער געטראָגן דעם שאַנק מיט די ביכער.

צוליב קאָנספּיראַטיווע טעמים, האָבן מיר אײַנגעפירט, אַז ביכער דירעקט פון דער ביבליאָטעק זאָלן באַקומען נאָר די מיט גלידער פון קרייז.

יעדער פון אונז האָט געהאַט לעזער, וועלכע ער פלעגט שפּײַזן מיט ביכער. פלעגן די לעזער באַקומען זייערע ביכער נאָר ביי די, וועלכע זײַנען געווען זייערע אָנפירער אין לעזן. צוליב דעם פלעגט דער לעזער דאַרפן אפילו אַן איבעריס מאָל גיין: דער לעזער פלעגט ברענגען דאָס בוך און מוזן קומען אַ צווייטן מאָל צום אָנפירער, כדי צו נעמען דאָס געביטענע בוך דורכ'ן אָנפירער. נאָר די אָרדנונג איז געווען שטרענג אָפּגעהיט. אפילו מײַנע לעזער, וועמען איך פלעג שוין געבן מיין אײַגענעם אַדרעס, פלעג איך זאָגן: „איך וועל היינט כײַטן דאָס בוך אין ביבליאָטעק, און מאַרגן וועט איר באַקומען אַן אַנדערן.“

אַזאַ פאַרדעכטיקייט איז געווען דאַמאָלס גאַנץ באַגרינדעט: אַ דאַנק דעם איז אונזער ביבליאָטעק, וואָס האָט געהאַט מיט דער צײַט אַ קאָלאָסאַלן אוצר פון ביכער, גאַנץ געבליבן, אפילו נאָך דעם דורכפאַל פון קרייז, און זי האָט עקזיסטירט נאָך אין די נײַנציקער יאָרן ביי אונזערע נאָכפאַלגער. זי איז אַריבער בירושה פון אײַן אָרגאַניזאַציע צו אַ צווייטער.

אַזוי אַרום האָב איך געטראָפן די ביבליאָטעק אין די 90ער יאָרן ביי אַ ברודער פון מײַנעם אַ גוטן פריינט און לעזער פון אונזער ביבליאָטעק, באַרים שנעערזאָן. דער אײַנגערער שנעער זאָן, זײַן נאָמען געדענק איך נישט, איז שוין געווען אַ מיטגליד פון אַ רײַן סאָציאַל־דעמאָקראַטישן קרייז, וואָס האָט זיך אין די 90ער יאָרן געגרינדעט אין וואַרשע.

איך געדענק, מיט וואָס פאַר אַ שמחה איך בין פון יונגן שנעערזאָן געוואָר געוואָרן, אַז די ביבליאָטעק איז גאַנץ און זי געפֿינט זיך אין זײַן רשות.

די ביבליאָטעק האָט ביי מיר אָפּגענומען אַ סך צײַט. ערשטנס, פלעג איך יעדן טאָג דיזשורירן פון 4 ביז 6, כדי

צו געבן די חברים די מעגלעכקייט צו באַקומען ביכער יעדן טאָג. אזוי ווי אַ פרומער איד לאָזט נישט דורך קיין איין טאָג תפילין לייגן, אזוי פלעג איד נישט דורכלאָזן קיין איין טאָג פון מיין דיושור אין ביבליאָטעק.

נאָר נישט אין דעם אַליין איז באַשטאַנען מיין אַרבעט. אַ ביבליאָטעק פאָדערט בכלל אַ סך אַרבעט. ביכער דאַרף מען איינבינדן, די אַלטע איינבונדן פון ביכער פאַרריכטן, פירן אַ קאַטאַלאָג, געדענקען, אַז ביכער זאָלן זיך נישט צופיל פאַרלייגן ביי די לעזער, — דאָס אַלץ איז טעכנישע אַרבעט. אַ סך מער אַרבעט איז ביים אויפקויפן ביכער.

דאָס אויפקויפן ביכער, לויט דער טראַדיציע פון שילער־קרייז, איז געלעגן אויסשליסלאַך אויף מיר. דער צוטרוי פון קרייז צו מיין אויסוואַל, צו מיין פאַרשטיין, וואָס פאַר אַ ביכער מען דאַרף קויפן, האָב איד נישט אָנגעוואָרן די נאַנצע צייט, וואָס די ביבליאָטעק איז געווען אין מיינע הענט, ד. ה. ביז איד בין אוועקגעפאַרן פון וואַרשע.

מיר זיינען אַלע געווען אונטער איינע און די זעלבע וויר־קונגען, איז פאַר יעדן פון אונז קלאַר געווען, וואָס פאַר אַ ביכער מיר דאַרפן האָבן. די פראַגע האָט נאָר געקאָנט זיין, וואָס פריער צו קויפן און וואָס שפּעטער, און וועלכע ביכער קאָן מען קויפן, וואָס מאַכן זיך צופעליק, — און דאָס פלעג איד שוין אַליין באַשליסן. ביים איינקויפן די ביכער פלעג איד זיך ריכטן מיט אַ מוסטער־קאַטאַלאָג פון אויסגעוויילטע ביכער, וועלכער האָט געהאַט די נייטיקע פאַר אונז באַפאַרבונג, און מיט אַ צעטל, וואָס איז צוזאַמענגעשטעלט געוואָרן דורכ'ן בילדונגס־מיניסטעריום.

דאָס איז אפילו אַ קוריאָזער פאַקט, אַז דאָס בילדונגס־מיני־סטעריום איז אונז געווען בייחילפיק אין אונזער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט; דאָס איז אָבער דאָך אזוי.

דער דאַמאָלסדיקער בילדונגס־מיניסטער, דעליאַנאָוו, האָט געפונען, אַז די צענזור היט ניט אָפּ גענוג די יונגוואַרג און די מאַסן פון „שעדלאַכע“ ווירקונגען, וואָס דאָס געדרוקטע וואָרט קאָן ברענגען; ער האָט געפונען, אַז עס איז ווייניק צו האָבן אַ קאָנטראָל אויף די ביכער, וואָס האַלטן זיך ביים דרוקן, מ'דאַרף

נאָך האָבן אַ קאָנטראָל אויף דעם, וואָס מען לעזט. עס זיינען פאַראַן ביכער, וואָס די צענזור איז ניט בכח פאַרבאָטן זיי אַרויס-געבן, דאָך קאָנען זיי זיין שעדלעך מיט דעם, וואָס זיי שאַפן ביים לעזער אַ שטימונג, מיט וועלכער די רעגירונג קאָן נישט זיין צופרידן.

אַ פשוט מיטל איז דערצו: פאַרבאָטן אַרויסצוגעבן פון דער ביבליאָטעק די ביכער, וואָס דאָס מיניסטעריום געפינט פאַר נישט פאַסיקע. דרוקן זיי, הייסט עס, מעג מען; פאַרקויפן — אויך; נאָר האַלטן זיי אין ביבליאָטעק און אַרויסגעבן צו לעזן — טאָר מען נישט. דערמיט, פאַרשטייט זיך, ווערט באַגרענעצט זייער פאַרשפּרייטונג, ווייל נישט אַלע זיינען ביכולת צו קויפן ביכער, און די, וואָס זיינען שוין יאָ ביכולת, וועלן זיך נישט אָנשטעקן מיט'ן שעדלעכן גייסט פון די ביכער.

צום ביישפּיל, דאָבראָליובאָווס געזאַמעלטע ווערק האָט מען, לויט דעליאַנאָווס צירקולאַר, געקאָנט פּראַנק און פּריי קויפן פאַר 15 רובל, אָבער לעזן זיי אין ביבליאָטעק פאַר עטלעכע צענדליק קאָפּיקעס אַבאָגענטס-אָפּפּאַל אַ חודש, איז שוין געווען אומד מעגלעך. פאַרשטייט זיך, אַז דאָס בייט די גאַנצע פיזיאָנאָמיע פון לעזער פון דאָבראָליובאָווס ווערק: אַ ניט-פאַרמעגלעכער האָט שוין צו זיי נישט געקאָנט האָבן קיין צוטריט.

נאָר דער רוסישער מיניסטער האָט זיך פאַררעכנט: דער צירקולאַר מיט'ן צעטל פון די פאַרבאָטענע אין ביבליאָטעק ביכער האָט געהאַט די היפּוכ'דיקע ווירקונג.

אין דעם צעטל זיינען געווען נעמען פון שרייבער און בייכער, וואָס מיר האָבן שוין גוט געקענט, ווי למשל, פּיסאַרעו, מאַרקס, לאַסאַל, הערצען, מירטאָוו (לאַווראַוו) און אזוי כּסדר. מיר זיינען אָבער פון דעם זעלבן צעטל געוואָר געוואָרן וועגן אַזעלכע נעמען פון שרייבער און ווערק, וועגן וועלכע מיר האָבן ביז אַהער נישט געהערט.

דעם נומער פון דער צייטונג, אין וועלכן עס איז אָפּגעדרוקט געוואָרן דער צירקולאַר, האָב איך באַהאַלטן און פּלעג אים אָפט שטודירן.

אָט די ביידע צעטלען: דער קאָטאַלאַג פון אויסגעוויילטע

ביכער און דעליאַנאַווס צעמל, האָבן מיר געגעבן גענוג מאַטעריאַל אויף צו אַרײַנטיירן זיך אין דעם רוסישן ביכער־מאַרק און וויסן, וואָס איך האָב איינצוקויפן.

אזוי אַרום האָט דעליאַנאַווס צירקולאַר קנאַפּ דערגרייכט זיין ציל בנוגע צו אונז. נאָכמער, אונז האָט זיך אפילו איינגעגעבן אוסצומיידן נישט נאָר די פּאַפּירענע ראַנאַטקע, וואָס דעליאַנאַוו האָט אונז געשטעלט, נאָר אפילו די רוסישע „טאַמאַזשנע“, וואָס איז געווען געהיט מיט אַ סך אויגן. אויסער דעם „שוואַרצן“ אומלעגאַלע ביכער, וואָס איז געווען פאַרבונדן מיט גרויס געפאַר, פלעגן מיר זיי באַקומען אויף אַ מער זיכערן וועג.

די גרויסע פּוילישע בוכהאַנדלונגען אין וואַרשע האָבן גיך האַט אָפּטע באַציאונגען מיט די בוכהענדלער אין קראַקע; זיי פלעגן אויסשרייבן פון דאָרט די ביכער, וועלכע פלעגן זיך דרוקן אין גאַליציען. די באַוואוסטע פירמע געבעטנער און וואָלף האָבן געהאַט אפילו אין קראַקע זייערע אַן אָפּטיילונג.

די ביכער, וואָס עס פלעגן אויסשרייבן פון קראַקע די וואַרשע שווערער בוכהענדלער, פלעגן אָנקומען אין „טאַמאַזשנע“ — אין צאַלאַמט, און פון דאָרטן פלעגט מען אַלע קאַסטנס מיט ביכער אָפּשיקן אין צענזור, פון וואַנען עס פלעגן שוין די בוכהענדלער אָפּנעמען די קאַסטנס מיט די דערלויבטע ביכער. די וואַרשע־ווער בוכהענדלער האָבן גוט געוואוסט, וואָס איז דערלויבט אריינגיין צופירן און וואָס ניט; האָט זיך דאָס אָפּנעמען פון ביכער פאַר־וואַנדלט אין אַ פשוט'ער פאַרמאָליטעט, וואָס פלעגט זיין אויבער־פלעכלאך דורכגעפירט. די קאַסטנס פלעגט מען עפענען, און דער צענזאָר פלעגט נעמען אַ פאַר ביכער, אַ קוק טאָן, צי עס זיינען ווירקלאך דאָ די ביכער, וואָס זיינען אָנגעוויזן אין די ביי־געלעגטע צעמלען. די קאַסטנס פלעגט מען צוריק פאַרקלאַפּן און אָפּפירן אין די בוכהאַנדלונגען.

אָט דאָס האָבן אויסגענוצט די בוכהענדלער. זיי פלעגן אויסשרייבן פאַר זייערע שטענדיקע פאַרטרויאונגס־קליענטן פון דער פּוילישער געזעלשאַפּט אַזעלכע ביכער, וואָס די רוסישע צענזור האָט ניט דערלויבט אריינצופירן. די ניט־דערלויבטע ביכער פלעגט מען פאַקן אונטן, און אויבן אַרויפּלעגן די דערלויבטע

ביכער; האָט, צום ביישפּיל, אין אַ קאָסטן זיך געדאַרפט געפינען מאַלעצקע'ס גראַמאַטיקע, פּלעגט מען אין די אויבערשטע רייען לעגן די עקזעמפּליאַרן פּון דער גראַמאַטיקע און אין די אונטער־שטע — פאַרבאַטענע ביכער. די קאָסטנס פּלעגט מען אין צענדל זור עפענען. דער צענדל פּלעגט אַ קוק טאָן איינס, צוויי עקד זעמפּליאַרן — דאָס זיינען מאַלעצקע'ס גראַמאַטיקעס, פּלעגט ער הייסן צוריק פאַרקלאַפּן דעם קאָסטן און דער אָנגעשטעלטער פּון בוכהאַנדלונג פּלעגט אים צונעמען.

אַזוי אַרום האָט זיך אין די פּוילישע בוכהאַנדלונגען געפּור גען אַן אויסוואַהל פּון פאַרבאַטענע ביכער. דאָס זיינען אָבער געווען אַליץ פאַטריאַטישע ביכער.

מיר האָבן אויסגענוצט דעם איינפאַל פּון די פּוילישע בוכ־הענדלער, כדי צו באַקומען ביכער גאָר פּון אַן אַנדער אינהאַלט. מיר האָבן אויף דעם וועג באַקומען די אַלע ביכער, וואָס פּלעגן זיך דרוקן פּריי אין גאַליציען, און וועלכע זיינען גערעכנט געוואָרן פאַר אומלעגאַל אין קרוין־פוילן. דורך דעם וועג פּלעגן מיר אויך באַקומען גרעסערע רוסישע ביכער, וואָס פּלעגן זיך דרוקן אין אויסלאַנד; אַזוי אַרום האָבן מיר באַקומען טשערנישעווסקיס ווערק, וואָס האָבן זיך אָפּגעדרוקט אין אויסלאַנד אין 12, איד. געדענק ניט גענוי, אָדער 15 בענדער.

צום אויפקויפּן די ביכער האָט זיך געפּאָדערט געלט. דאָס געלט פּלעגן מיר באַקומען טיילווייז דורך אונזערע לעזער און טיילווייז דורך אַנדערע מיטלען. אַזוי, למשל, האָבן מיר געמאַכט אַ לאַטעריי און פאַרשפּרייט 1,000 בילעטן. מיר האָבן באַקומען טשערנישעווסקיס אַ פּאַטאַגראַפיע, באַשטעלט ביי אַ וואַרשעווער פּאַטאַגראַף קאַפּיעס פּון דער פּאַטאַגראַפיע אין אַ סך עקזעמפּליאַרן און פאַרקויפט זיי מיט ריוח. מיר האָבן אָפּגעדרוקט אויפּן העקטאָגראַף דעם קאַטאַלאָג פּון אויסדרוויילטע ביכער, און אויך אים פאַרקויפט מיט ריוח.

די אַלע פאַרנעמונגען פּלעגן אָפּנעמען ביי אַלעמען צייט, און באַזונדערס ביי מיר, ווייל זיי פּלעגן זיך קאַנצענטרירן ביי דער ביבליאָטעק.

די ביבליאָטעק האָט מיר צוגעשאַפט אַ סך אַרבעט, אַ סך

מי, און זי האָט אַ סך צייט ביי מיר פאַרשלאָנגען. נאָר איך האָב געהאַט פון איר אַ סך נחתרות און נוצן. שטעלט זיך פאָר אַ שבור, וועלכן מען שטעלט אַוועק ביי אַ פּאַס בראַנפּן, פון וועלכן ער קאָן צאָפן בראַנפּן וויפיל ער וויל. אזוי האָב איך זיך גערפילט ביים ביכער-שראַנק פון אונזער ביבליאָטעק. אַ קלייניקייט! האָבן פאַר זיך אַזאַ אַוצר מיט ביכער, און דער שליסל פון אַוצר ליגט ביי מיר אין קעשענע, און איך קאָן צוגיין צו אים, ווען איך וויל, און נעמען, וואָס איך וויל; איך דאַרף צו קיינעם ניט גיין, ביי קיינעם ניט בעטן... און איך האָב די צייט, וואָס די ביבליאָר-מעק איז ביי מיר געווען, זייער און זייער אויסגענוצט: ביז שפעט אין דער נאַכט פלעג איך לעזן. איך געדענק אָפט די טויטע שטילקייט פון הויף, דאָס קוקן פון דער שוואַרצער נאַכט אין פענסטער, און איך אויפן בוך, פאַרטראַגן אין די ווייטע עולמות פון דעם געלעזענעם בוך...

די ביכער, וואָס איך פלעג קויפן פאַר דער ביבליאָטעק, פלעג איך דער ערשטער דורכלעזן, אָדער אין זיי אריינקוקן. איך פלעג ניט אַוועקגעבן קיין בוך איינצובינדן, איידער איך האָב אים דורכגעלעזן, אָדער באַקאַנט זיך אין אַלגעמיין מיט זיין אינהאַלט. האָט מיך אַ בוך אינטערעסירט, פלעג איך אים אַדורכלעזן; האָט מיך אַ בוך ניט אינטערעסירט, פלעג איך אין אים אריינקוקן, כדי צו באַקאַנען זיך מיט אים, איך זאָל וויסן, צי עס לוינט מיר אים לעזן, צו ניט. אזוי אַרום, בין איך גוט באַהאוונט געוואָרן מיט די ביכער, וואָס זיינען געווען ביי אונז אין ביבליאָטעק, ד. ה. מיט אַ סך פון די בעסטע רוסישע ווערק.

די ביבליאָטעק פון לענאַלע ביכער איז געווען מיין ספּעציעלע אַרבעט, אזוי ווי אַ ספּעציעלע אַרבעט איז געווען די אומ-לענאַלע ביבליאָטעק ביי יאַאַכימען, דאָס באַקומען די אומלענאַלע פּוילישע ביכלאָך ביי וויינבערגן, די אונלענאַלע רוסישע ביי ליבינען א. א. וו.

אויסער דעם האָבן מיר אַלע געאַרבעט ביים פאַרשפּרייטן די ביכער, ביים אָנפירן מיטן לעזן פון די לעזער, ביים אָרגאַניזירן קרייזן פון זעלבסטבילדונג, וואָס פלעגן זיך דאַרפן מיט דער צייט פאַרוואַנדלען אין רעוואָלוציאָנערע קרייזן. מיר פלעגן דאַרפן

קומען אויף פארוואַמלונגען, וואָס פֿלעגן פון צייט צו צייט ווערן אַיינגעארדנט מיט אַ ברייטערן קרייז אַיינטיילנעמער, מיר פֿלעגן דאַרפֿן געפינען דירות אויף די פארוואַמלונגען א. א. וו. דאָס איז געווען אונזער טאָגטעגלאַכע אַרבעט, וואָס פֿלעגט אַיינשלינגען אונזער גאַנצע צייט, און אונזער גאַנצן מאַרד. יעדער פון אונז האָט געהאַט זיין סביבה, צווישן וועלכע ער האָט געאַרבעט, און וועגן וועלכער ער פֿלעגט געבן דיין וחשבון אויף די זיצונגען פון קרייז.

איך האָב, למשל, געהאַט די דריטע גימנאַזיע; יאַצאָים, דאכט מיר, די פראַגער; וויינבערג — די פינפטע, א. א. וו. איך האָב אויך געהאַט די אָנגעקומענע פון ליטע אינטעלי-גענטע יוגנט. פון זיי האָב איך אָרגאַניזירט אַ ספּעציעלן קרייז פון אָנגעשטעלטע אין פאַרשיידענע קאַנטאָרן. מיין באַריכט אויף דער זיצונג פון אונזער „צענטראַלן קרייז“ וועגן דעם קרייז פון די אָנגעשטעלטע האָט ניט אויסגענומען; מען האָט געפונען, אַז די אָנגעשטעלטע זיינען צוקונפטיקע בורזשויען, און אויף זיי פאַר-לירן צייט איז אַ שאַד. אין די שפּעטערדיקע צייטן זיינען האַנדלס-אָנגעשטעלטע פאַררעכנט געוואָרן אַלס אַמת'ע פראַקלעמאַ-ריער, נאָר דאַמאָלסט איז זייער כשרות געווען אונטער אַן איסור. מיט די אַלע אויסגערעכנטע אַרבעטן האָב איך פּערזענלאַך ניט געקאָנט און ניט געוואָלט זיך באַנוגענען. ווי אַ פרומער איד פירט אויס אַלץ, וואָס די תורה הייסט, האָב איך געפילט, אַז איך מוז אויספירן דעם הויפט חס פון די „נאַראַדניקעס“ — „גין אין פאַלק“.

אַזוי ווי אין דאָרף האָב איך זיך ניט געקליבן אוועקצוגיין, האָב איך געמוזט אָננעמען טריט אַריינצודרינגען צווישן די פּויר-לישע אַרבעטער-מאַסן. מיר איז גאָרניט אַיינגעפאַלן, און קי-נעם פון אונז האָט דאַמאָלסט ניט געקאָנט אַיינפאַלן, צו זוכן אַר-בעטער צווישן אידן.

די קוועלן, פון וועלכע מיר האָבן גענומען אונזערע ידיעות וועגן פאַלק, האָבן גערעדט וועגן רוסישן פּויער און רוסישן אַר-בעטער, האָבן געקאָנט רעדן וועגן פּוילישן אַרבעטער, אָבער אויף קיין וועג האָבן זיי ניט געקאָנט ריידן וועגן אַידישן אַרבעטער;

אזא באגריף איז ביי אונז ניט געווען אין מאַרץ. און אויב איך האָב געקאָנט קלערן וועגן טעטיקייט צווישן אַרבעטער, האָב איך געקאָנט ריירן נאָר וועגן דער טעטיקייט צווישן פּוילישע אַר-בעטער.

נאָר ווי באקומט מען פאַרבינדונג מיט פּוילישע אַרבעטער?
ווי טרעט מען אריין אין אַ פאַבריק?

צופעליק האָב איך זיך באקאָנט מיט אַ איד, אַ שליאָסער-אַרבעטער, וואָס איז געקומען פון ליטע. ער האָט גראַד געאַר-בעט אין אַ פּוילישע פאַבריק; אָט דורך דעם שליאָסער האָב איך געוואַלט אָנקומען אין דער באוואוסטער מאַשינ־פאַבריק „ליז-פאַפּ, ראָו און לעווענשטיין“.

דער באקאנטער אידישער שליאָסער איז מיט מיר אַוועק צו דער פאַבריק. ער האָט ארויסגערופען זיינעם אַ באקאנטן מייס-טער און האָט מיך פאַרגעשטעלט.

איך האָב ערקלערט דעם מייסטער, אז איך זוך אַרבעט און בעט מען זאָל מיר געבן דערווייל כאַטש וועלכע עס איז אַרבעט.

די פּראָבע האָט זיך מיר ניט איינגעגעבן; מען האָט מיך צו דער אַרבעט אין פאַבריק ניט דערלאָזן. האָב איך באשלאָסן אויסצולערנען זיך שליאָסעריי, און נאָכדעם, שוין אלס מענש וואָס קאָן עטוואָס אַרבעטן, אריינטרעטן אין פאַבריק.

אין די ווינטער קאניקולן פון 1885—1886 יאָר בין איך אָנגעקומען זיך לערנען די אַרבעט צו אַ שליאָסער, אַ פּאָליאַק, אויף טרעמבאצקע גאַס. כדי ניט איבעררױסן מיטאַמאָל מיט דער גימנאַזיע, האָב איך וועגן דעם אין דער היים ניט געמאַלדן; פאַר מיר אַליין האָט די גימנאַזיע שוין אָנגעוואָרן וועלכן ס'איז ווערט. וועגן אַ קאַריערע האָב איך, ווי אַלע אַנדערע, וואָס זיינען אריין אין דער באוועגונג, ניט געקלערט; די תורה פון דער קאָזיאָנער גימנאַזיע האָט מיך ניט צוגעצויגן, האָב איך סיי ווי סיי געהאַלטן ביים ארויסטרעטן פון דער גימנאַזיע. מיט דער גימנאַזיע אָבער זיינען געווען פאַרבונדן אזוי פיל פּריווילעגיעס, אז איך האָב מיט אַמאָל ניט געקאָנט באשליסן זי אַוועקצואוואַרפן. אַ דאַנק דער גימנאַזיע האָט מען מיך אינדערהיים געלאָזט צורו; אַ דאַנק דער גימנאַזיע האָב איך זיך צוואַמענגעטראָפּן מיט אַ סך שילער, און

צווישן זיי געזוכט אָנהענגער פאר די אידויען, וועגן וועלכע איך האָב געפרערדיקט; דערצו האָב איך נאָך ניט געוואוסט, ווי וועט ביי מיר אַוועקגיין די אַרבעט.

איך האָב באַשלאָסן אָפיציעל, פאר דער וועלט, די גימנאַזיע באַזוכן, און אין דער אמתן גיין צו דער אַרבעט. אינדערפרי פלעג איך, ווי שטענדיק, אָנטאָן זיך, נעמען דעם ראַניעץ און גיין אין וואַרשטאָט אויף טרעמבאַצקע, אָנשטאָט אויף קראַקאָווער פאַרשטאָט — אין גימנאַזיע. איך פלעג אָפּאַרבעטן ביז אַזויגער 3, ווען שילער גייען פון גימנאַזיע, און גיין אַ היים.

מיין למוֹד האָט אָבער לאַנג ניט געדויערט; ס'איז געשען אַזוינס, וואָס איך האָב ניט דערוואַרט: אין וואַרשטאָט האָבן געאַרבעט געזעלן און לער־אינגלאַך — אַלץ פּאָליאַקן; איך, דער איד, דער שילער פון גימנאַזיע, וואָס רעדט נאָך דערצו שלעכט פּויליש, בין אין וואַרשטאָט געווען אַ פרעמדע פּערזאָן, וואָס האָט געשטערט זייער סביבה; האָב איך אין וואַרשטאָט געפונען אַ קנאַפּ פּריינדלאַכע, בעסער געזאָגט, אַ פּיינדלאַכע אַטמאָספּערע. עס איז לייכט צו פאַרשטיין, וואָס פאַר אַ ווירקונג די אַט־מאָספּערע האָט געקאָנט האָבן אויף מיר, וועלכער איז געווען גרייט אַוועקצוגעבן זיין גאַנצע צייט און כחות די אינטערעסן פון די אַרבעטער. די אידעאָלאָגיע פון רוסישן מוזשיק, מיט וואָס עס איז געווען פול די רוסישע ליטעראַטור, האָט זיך ביי אונז אַריבערגעטראָגן אויך אויף די אַרבעטער, און דאָ — אַזאַ ברוטאַלע סביבה!...

דאָך האָב איך באַשלאָסן צו איבערליידן אַ צייט, ביז מיר וועלן זיך איינלעבן און ביי אונז וועלן זיך איינשטעלן נאָרמאַלע באַציאָונגען, און אפּשר מיט דער צייט וועט זיך מיר איינגעבן זיי אַריבערציען אויף מיין זייט.

אָפּגעאַרבעט אין אַ פּיינדלאַכער סביבה אַ גאַנצן מאָנאַט, באַצאָלט דעם מייסטער שכר־למוֹד פאַר אַ צווייטן מאָנאַט, און האָב שוין גערעכנט אַן עס מאַכן מיט דער גימנאַזיע, ווייל אַזוי ציען ווייטער וואָלט זיך ניט געלאָזן.

נאָר דאָ איז געשען אַ זאַך, וואָס האָט מיך געצוואונגען אַוועקצוואַרפן דעם וואַרשטאָט.

אין וואַרשטאָט איז געווען אַ לערן-אינגל, וואָס האָט באַזונדער
דערס קרום געקוקט אויף מיר, נאָר אָפּן אַרויסטרעטן קעגן מיר
האָט ער ניט געוואָגט. איינמאָל דערלאַנגט ער מיר אַ שטיק
אייזן, וואָס ער האָט געהאַלטן אין אַ צוואַנג, און בעט מיר עס
אָוועקלעגן אויפן טיש, וואָס איז געשטאַנען הינטער מיר. איך
נעם דעם אייזן, גיב אַ שרעקלאַכן געשריי און לאָז אים אַרויס:
דער אייזן איז געווען אַן אָנגעגליטער.

אויף מיינע קולות האָט דאָס לערן-אינגל זיך פאַרענטפערט,
אַז ער האָט ניט געוואוסט, אַז דער אייזן איז נאָך ניט אינגאַנצן
אָפגעקילט; די גאַנצע האַנט איז מיר געוואָרן אין וואונדן; וואָס
פאַר אַן אויסזען די האַנט האָט געהאַט, קאָן מען זען דערפון, וואָס
ראַבינאוויטש האָט איר דערמאָנט מיט 27 יאָר שפעטער, ווען מיר
האָבן זיך געטראָפן אין פּינסק.

די אַמונה אין אַרבעטער איז ביי מיר געווען אזוי גרויס, אַז
איך האָב דעם פאַקט אָנגענומען פאַר אַן אַרויסטריט פון אַן
איינצלעם פאַרדאַרבענעם יונג; אָבער מאַכן ווייטער פּראָבעס
ביי פּאָליאַקן, האָב איך שוין מורא געהאַט, און איך האָב אויפֿ-
געזוכט אַ אידן, אַ שליאַסער, אויף קאַרמעליצקע גאַס; דער איד
האָט מיר אָבער געמאַכט אַ גאַנצן „דאָפּראָם“: ווער בין איך,
צו וואָס דאַרף איך זיך לערנען אַרבעטן א. א. וו. ענדלאַך האָט
ער מיר געהייסן קומען מיטן פּאַטער.

איך האָב געזען, אַז איך קאָן דאָ גאָרניט מאַכן, האָב איך
זיך צוריק אומגעקערט אין גימנאַזיע. איך האָב צוגעשטעלט אַ
צייגניש פון אַ דאָקטאָר, אַז איך בין געווען קראַנק, און דעריבער
האָב איך אַ צייט ניט געקאָנט גיין אין גימנאַזיע. דער קלאַסן-
אויפזעצער פון אונזער קלאַס איז געווען דער דירעקטאָר, און אָפֿ-
געלאָזענער מענש, איז עס בשלום אַריבער, און אפשר האָט דער
דירעקטאָר גערעכנט, אַז ער וועט מיר סיי ווי סיי לאַנג שוין ניט
האַלטן אין קלאַס, ווייל וועגן מיינע מעשים האָט מען שוין גענוג
גערעדט. לוינט ניט צו מאַכן איבעריקע רייד.

אין אַ פּאָר מאָנאַטן אַרום האָט מען מיך טאַקע פון גימנאַזיע
אויסגעשלאָסן. מײן קאַריערע אין גימנאַזיע האָט זיך במילא
געענדיקט. האָב איך שוין אָפּן געקאָנט רעדן וועגן גיין צו דער

אַרבעט. האָט מען מיך אַרויסגעטריבן פון גימנאַזיע, מוז איך זיך נעמען צו עפעס אַנדערש, און איך וויל זיך נעמען צו אַ פּאַך, האָב איך געזאָגט מיינע עלטערן.

ווילנדיק, ניט ווילנדיק, איז מיין פּאָטער מיט מיר אַוועק צום שליאָסער אויף קארמעליצקע גאַס. איך געדענק ניט פאַר-וואָס, נאָר מיר זיינען מיט אים ניט דורכגעקומען.

ווייטערדיקע פּראָבעס צו לערנען זיך שליאָסעריי האָב איך דערווייל אויפגעהערט צו מאַכן. איך האָב שוין געהאַט אָונט-קורסן פאַר אירישע אַרבעטער, אויף וועלכע איך האָב געלעגט גרויסע האָפנונגען; די קורסן האָבן מיך שטאַרק אריינגעצויגן, האָט ביי מיר די פּראָגע פון מיין דירעקטע טעטיקייט צווישן אַרבעטער אין פאַבריק אָנגעוואָרן איר שאַרפּקייט, און אויף דערווייל האָב איך פאַרלאָזן דעם געדאַנק וועגן אַרבעטן אין פאַבריק.

נאָר דיזעלכע פּראָגע, די פּראָגע וועגן אַרבעטן אין פאַבריק איז ביי מיר אויפגעשוואומען אַ צווייט מאָל, נאָר אין אַן אַנדער פאַרם, מער אַ באַוואוסטזיניקע. ביז אַהער איז מיין שטרעבונג געווען מער אַ פּסיכאָלאָגישע טענדענץ, אַן איינגעזאַפטע פון דער רוסישער ליטעראַטור, און פון די ביישפּילן, וואָס עס האָט געגעבן די „נאַראָדיטשעסקע“ באַוועגונג אין רוסלאַנד. איצט איז עס ביי מיר געוואָרן אַ באַוואוסטזיניקע זאַך, אַ פּראָגראַם-פּראָגע.

מיר האָבן באַקומען אַ טראַנספּאָרט אומלעגאַלע ליטעראַטור פון אויסלאַנד; אין טראַנספּאָרט זיינען געווען 4 ביכלאַך פון דער געגרינדעטער דורך פּלעכאַנאַוון „גרופע פון אַרבעטס-באַפּריי-אונג“. ווען די ביכלאַך זיינען אָנגעקומען, האָב איך די 4 ביכל-לאַך באַלד גענומען, און ווי אַ הונגעריקער האָב איך זיך צו זיי צוגעכאַפט: איך האָב זיי דורכגעשטודירט.

אין פּלעכאַנאַווס ביכל „אונזערע חלוקידעות“ האָב איך באַ-קימען נאָר אַן אַנדער באַלייכטונג פון די סאָציאַל-עקאָנאָמישע באַדינגונגען אין רוסלאַנד, און אַן אַנדער פּראָגנאָז פון זיי, ווי איך האָב פּריער געהאַט. אין סענזאַצ מיט דעם „נאַראָדיק“. וו. וו. האָט פּלעכאַנאַוו מיט ציפּערן און פּאַסטן אויפגעוויזן, אַז רוסלאַנד גייט אויף דעמזעלכן וועג פון דער קאַפיטאַליסטישער אַנטוויקלונג, ווי

גאַנץ אייראָפּע. אַלע רייד פון אַ באַזונדער אַנטוויקלונגס־וועג פאַר רוסלאַנד זיינען אַן אָפּגערעכטונג פון דער סלאַו־אַנאַפּילישער טעאָריע, וועלכע זאָגט, אז די רוסן זיינען אַן אויסדערוויילט פּאָלק און אז זיי דאַרפן שאַפן נייע וועגן פון אַנטוויקלונג, פון וועלכע אייראָפּע וועט דאַרפן נעמען אַ מוסטער.

וו. וו. אין זיין בוך „דער גורל פון קאָפיטאַליזם אין רוס־לאַנד“ האָט זיך באַמיט צו דערווייזן, אז אין רוסלאַנד אַנטוויקלט זיך ניט, און קאָן זיך ניט אַנטוויקלען, אַ גרויסער פּראָלעטאַריאַט, ווייל דער רוסישער פּויער איז, אַ דאַנק דער „אַבשטישענע“, צופיל פאַרבונדן מיט דער ערד. קאָן דער רוסישער פּויער, הייסט צום ניט פּראָלעטאַריזירן זיך.

שפּעטער האָבן מיר דיזעלבע טענות געהערט אין אַן אַנדער אָרט, און אין אַן אַנדער פּאַרם, ווען מ'האַט אונז געוואָלט איינרעדן, אז דאָס אידישע פּאָלק קאָן זיך ניט פּראָלעטאַריזירן.

פּלעכאנאָוו האָט אָבער געבראַכט ראיות, באַגרינדעט מיט ציפּערן און פּאַקטן, אז די מיינונג איז אין גרונד פּאַלש. דאַרף מען, הייסט עס, די גאַנצע אויפּמערקזאַמקייט לעגן ניט אויפן פּויער, נאָר אויפן אַרבעטער־קלאַס, וועלכער דאַרף און מוז אין רוסלאַנד אויסוואַקסן אין אַ גרויסער קראַפט, ווי אין אַנדערע לענדער.

דאָס צווייטע ביכל, וואָס איך האָב דורכגעלעזן, איז געווען „דער קאָמוניסטישער מאַניפּעסט“, וואָס האָט מיר געגעבן אַ פאַר־טיקן קאָדעקס פון דער אייראָפּעאישער סאָציאַליסטישער אַרבעטער־באַוועגונג, און מיין אינסטינקטיווע נייגונג צו טעטיקייט צווישן אַרבעטער האָט באַקומען אַ טעאָרעטישע באַגרינדונג. מיינע אויגן האָבן זיך געעפּנט, איך האָב באַקומען אַן אַנדער באַלייכטונג פון די סאָציאַלע פּאַקטן אין לעבן.

די טעטיקייט צווישן די אַרבעטער־מאַסן האָט באַקומען ביי מיר אַן אַנדער אָנבליק; דאָס האָט שוין ניט געזאָלט זיין קיין סענטימענטאַלע „גיין אין פּאָלק“, „צום אינגערן ברודער“, עפענען אים די אויגן, ווי ס'איז געווען ביי די פּרועדריקע רוסישע סאָציאַליסטן, און אויך ביי מיר. דער אַרבעטער־קלאַס איז אין מיינע אויגן אויסגעוואַקסן אין אַ זייל, אויף וועלכן ס'דאַרף זיך

שטיצן די גאנצע סאָציאַליסטישע באוועגונג: דער אַרבעטער־קלאַס איז דער טרעגער פון אַ ווייטערדיקן עטאַפּ פון מענשלאַ-כער אַנטוויקלונג.

מײן ספּעציפֿיש־שטאַטישע פּסיכיק האָט זיך אינסטינקטיוו געצויגן צו אַזאַ טעאָריע, און איך האָב איר געפונען; און בכלל דאַרף איך זאָגן, אַז ס'איז גאָר ניט קיין צופאַל, וואָס די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אידײען האָבן געהאַט אַזאַ ערפאַלג אויף דער אידישער גאַס. די אידישע באַפֿעלקערונג, אויף וויפיל זי איז אַ שטאַטישע, דאַרף שאַפֿן די אינדוסטרי, און שאַפֿנדיק די אינדוסטרי, מוז זי האָבן צוויי קעגנזעצלאַכע קלאַסן: די בורזשואַזיע און דעם אַרבעטער־קלאַס.

דערײַכער האָט די ספּעציפֿיש־רוסישע באוועגונג, וואָס איז געווען ענג פֿאַרבונדן מיטן רוסישן דאַרף, ניט געקאַנט האָבן אַזאַ ברייטע פֿאַרשפּרייטונג ביי אידן, ווי די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע. אונזער דור איז די זאַך נאָך ניט געווען אַזוי קלאָר, ווייל עס זיינען נאָך ניט געווען אינגאַנצן אַנטוויקלט די לעבנס־באַדינגט־גונגען, וואָס זאָלן שאַפֿן אַזאַ קלאַרקייט. איז ביי אונזער קרייז, ווי ביים גאַנצן דור, געווען אַן אַנדער שטימונג: די איבעריקע מיטגלידער, ווער באוואוסטזיניק, ווער אומבאוואוסטזיניק, האָט זיך געצויגן צו „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ“, און די ביכלאך פון פֿלעכאַ נאָווס גרופּע האָבן אויף זיי ניט געמאַכט דעם רושם, וואָס אויף מיר.

אַ טייל חברים, און אפשר אַלע, זיינען אַרומגעגאַנגען, ווי פֿאַרטשאַדעטע, פון די טעראָריסטישע פֿלענער. דער וואַרשעווער גענעראַל־גובערנאַטאָר גורקאָ האָט זיי ניט געלאָזט רוען.

גורקאָ איז געווען דער אויסגעשפּראַכנסטער פֿאַרשטייער פון רוסישן רעזשים; אונטער זיין דרוק האָט דאָס געריכט אַרויסגע־געבן אַזאַ שרעקלאַכן אירטייל אויף די ערשטע „פּראָלעטאַריאַט־שיקעס“. דער משפּט איז פֿאַרגעקומען אין דעצעמבער 1885 יאָר, און מיר זיינען געווען אונטער זיין איינדרוק. איז גורקאָ געווען דער איינציקער מענש, וועלכען מ'דאַרף אָפּראַמען פון וועג. מען האָט זיך געצויגן צו אַ ספּעציעלער העלדנמאַט, — צו פּאַלן אַלס קרבן פֿאַר די אידײען.

אויסער דער אידיע האָט דאָ אויף געשפּילט אַ ראָליע אַ
ריין פּסיכאָלאָגישער שטריף. וועגן טורגעניעווס העלד, רודין,
האָט איינער אַ קריטיקער געזאָגט, אַז ער געהערט צו דעם טיפּ
מענשן, וואָס איז גרייט צו גיין אויף דער תּליה, אויב ער זאָל
וויסן, אַז נאנץ אייראָפּע קוקט אויף זיין טאַט.
ביי דער שטימונג, וואָס האָט געהערשט ביי אונז, האָט אַ
קנאַפּע צוציאונגס־קראַפּט געקאָנט האָבן דאָס אַוועקגיין טאָן אַ
גאַנץ גרויע אַרבעט: פאַרשוואַנדן ווערן צווישן דער גרויסער
אַרבעטער־מאַסע.

איך האָב עס געוואוסט, און האָב גאָרניט געמאַכט קיין פּראָד
בע אַוועקצושטעלן די פּראָגע אין קרייז.

נאָר מיט צוויי מענשן האָב איך גערעדט וועגן דעם: מיט
זאַקן און מיט קאַטשיושן. זאַק איז אַקאַרשט געקומען פון אַר־
כאַנגעלסק, וואו ער איז געווען אַלס פּאָליטישער פּאַרשיקטער.
דאָס איז געווען אַ מענש פון אַ יאָר 30, מיט אַ בלאַס פּנים און
אַ שוואַרץ בערדל, ניט קיין באַרעדעוודיקער, נאָר אַ טיף־דענקענ־
דער מענש; ער איז געווען אַ שטאַרקער ליבהאָכער פון ביכער,
און פּלעגט אָפּט מיך באַזוכן. צווישן אונז האָט זיך געשאַפּן אַ
באַשטימטע התּקרבות, און פאַר אים האָב איך אָנגעהויבן אַנט־
וויקלען מיין נייע שטעלונג.

איך גערעדט, אַז איינמאָל האָבן מיר אָפּגעשמועסט די גאַנצע
צייט פון מיין דיזשור, און מיר זיינען זאַלבענאַנד אַרויס פון
צימער. איך האָב געמאַכט אַ סך־הכל פון מיינע ווערטער און
איך האָב געזאָגט: „מיר דאַרפן גיין אין פּאַבריק!“ דערויף האָט
מיר זאַק געענטפּערט, אַז ער איז מיט מיר פּולשטאַנדיק מסכים.
זאַק איז אָבער געווען אַ קראַנקער, אַן אויסגעמאַטערטער מענש,
אין די לעצטע סטאַדיעס פון סוכאַטע.

דער צווייטער מענש, מיט וועלכן איך האָב גערעדט, איז
געווען קאַטשיוש, אַ מיטגליד פון קרייז, וועלכער איז אַריינגעטראָגן
אין אים, ווען דער קרייז האָט שוין שטאַרק פּאַרשפּרייט זיין טע־
טיקייט. קאַטשיושס שטימונג איז געווען נענטער צו מיינער, און
ער פּלעגט אָפּט צו מיר אריינקומען.

מיר פּלעגן רעדן וועגן די אידיען, וואָס האָט מיט זיך גע־

בראָכט דער פּרוּשער טראַנספּאָרט ביכער. דער פּוּעל־יוצא פּוֹן אַלע אונזערע רייד האָט געקאָנט זיין איינער: אַרויסטרעטן פּוֹן קרייז און אָרגאַניזירן אַ נייעם, אַ סאָציאַל־דעמאָקראַטישן. נאָך דערצו זיינען מיר נאָך ניט דערגאַנגען. די צייט איז נאָך ניט געווען קיין אויסגעשפּראַכענע, זי איז געווען אַן אומבאַשטימטע: די זון פּוֹן „נאַרדנאַיאַ וואָליאַ“ האָט שוין געהאַלטן ביים זעצן זיך, די זון אָבער פּוֹן דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע האָט אָנגעהויבן צו שיקן איצט אירע ערשטע שטראַלן.

אַזוי איז געווען אין די צענטרן, און אַזוי האָט אויך גע־מוזט זיין אין די פּעריפּעריען. מיר זיינען נאָך געווען אַזעלכע ווי די צייט האָט אונז געמאַכט — פּאַר אומבאַשטימט; איז דעריבער געמאָלט געווען אַ צוזאַמענלעבן אין איין קרייז פּוֹן מענשן מיט פּאַרשיידענע שטרעמונגען. שפּעטער האָט מען זיך דיפּערענצירט, נאָך דאַמאָלסט איז אַזאַ דיפּערענציאַציע ניט פּאַר־געקומען.

קאַסיוש איז לטוף אַריבער צו דער סאָציאַל־דעמאָקראַטיע. איך האָב דורכגעמאַכט אַ לאַנגן עטאַפּ, ביז איך בין געקומען צוריק צו די אידעען, וועלכע איך האָב שוין דאַמאָלסט, אין די יונגע יאָרן, געפילט. איך האָב דורכגעמאַכט אַ וועג פּוֹן אָפּטרייסלען זיך פּוֹן די רוסיפיקאַטאָרישע טענדענצן, וואָס זיינען אין מיר געווען איינגעפלאַנצט דורך דער רוסישער ליטעראַטור און דורך דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, און בין גע־קומען באַוואוסטזיניק שוין צו דער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער באַ־וועגונג אויפן אידישן באַדן, צו די אידישע אַרבעטער־מאַסן, צו דער פּאַרטיי פּוֹן אידישן אַרבעטער — צום „בונד“, און דאָס האָט ביי מיר פּאַרנומען צייט, אין וועלכער איך בין געווען ווייט צו דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג בכלל, ניט פּיינדלאַך, נאָר ווייט. מיינע גייסטיקע אינטערעסן זיינען דאַמאָלסט געלעגן אין אַן אַנדער פּלאַכקייט, און סאָציאַלע און פּאָליטישע פּראָגן האָבן מיך דאַמאָלסט ניט אינטערעסירט.

דער דור פּוֹן די 90ער יאָרן איז געווען גליקלאַכער פּוֹן אונ־זערן; ער האָט אויף דער רוסישער גאַס שוין געפונען אויסגע־

שפראַכענע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אידיען; ער האָט שוין ניט באדאַרפט זוכן, וואו מאָשטשזט מען זיך איין מיט די אידיען.

מיר, מענשן פון דור פון די 80ער יאָרן, האָבן געמוזט אויס־מאַטערן אויף אונזערע אייגענע פלייצעס די נייע ווענדונג אין דער אַרבעטער־באוועגונג, און אָנלעגן אַ סך, זייער אַ סך וועג.

און גראדע אין דעם מאָמענט, ווען עס האָבן אָנגעהויבן אויף מיר צו ווירקן די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע אידיען, האָבן זיך פאַר־מאַכט די אידישע אַרבעטער־קורסן, וועלכע איך האָב אָרגאַניזירט.

דאָס פאַרמאכן זיך פון די קורסן איז געווען פאַר מיר אַ מאָ־ראַלישער קלאַפּ. די טעטיקייט פון קרייז האָט מיך נאָך פריער אויפגעהערט צו באַפרידיקן, און דאָ זיינען אָנגעקומען די סאָ־ציאַל־דעמאָקראַטישע ביכלאך, וואָס האָבן פאַרפעסטיקט די אינ־סטינקטיווע אומצופרידנהייט. און דאָ האָבן זיך פאַרמאַכט די קורסן, אויף וועלכע איך האָב אזוי פיל האָפנונגען געלעגט און וועלכע, האָט זיך געדאַכט, האָבן ניט קיין רעכט אויף עקזיסטענץ. אומקערן זיך צוריק צום אַמאָליקן פלאַן צו גיין אין פאַבריק אַריין? נאָר ווי מאַכט מען עס? אויף וועלכן וועג?

דאָס מוז האָט געבראַכט פאַר מיר אַן אויסוועג. די אידישע גמינע האָט געעפנט האַנטווערקער־וואַרשטאַטן צוצוגרייטן אידי־שע בעלי־מלאכות; דאָרט איז געעפנט געוואָרן אויך אַ שליאַסער־אַפטיילונג.

דער אינספּעקטאָר פון די קורסן איז געווען, דאַכט מיר, מייזל. מייזל האָט מיך מאָדנע אָנגעקוקט, ווען איך בין געקומען צו אים פאַרשרייבן זיך; ער האָט געזען פאַר זיך אַן אינטעליגענטן בחור, און ער האָט מיך אָנגעהויבן אָפצורעדן פון מיין באַשלוס צו לערנען זיך די אַרבעט; די אַרבעט איז אַ שווערע, ס'איז ניט לייכט איר זיך אויסצולערנען, און וואָס ניט סוף כל סוף מלאכה? די, וואָס האָבן ניט קיין אַנדער ברירה, איז עפעס אַנדערש.

איך האָב געענטפערט, אז איך האָב באַשלאָסן לעבן פון פיזישע אַרבעט, און בין אַריינגעטראַטן אויף די קורסן. אין אַ מאָנאַט אַרום האָט דער מייסטער, אַ פּאָליאַק, וואָס האָט אונז גע־לערנט די אַרבעט, געזאָגט: „פון דעם ליטוואַק וועט זיין אַ

גוטער בעל־מלאכה!" און האָט מיר שוין געגעבן מאַכן טיילן פון אַ שלאָס.

דעם גאנצן שלאָס איז מיר שוין אָבער ניט באשערט געווען צו מאַכן: איך בין אוועקגעפאָרן פון וואַרשע קיין לאָדז. די לאַגע אין דער היים איז געוואָרן אומדערטרעגליך. פאַר־דינט האָב איך פון פּרוּוואַטע לעקציעס אַפילו ניט אויף מיין אייגענער הצטרחות. איך פלעג קוים קאָנען פון די פאַרדינסטן צאָלן דירדהגעלט, מאַכן אַ שטיקל מלבוש, איך בין געווען צופיל פאַרנומען מיט דער רעוואָלוציאָנערער טעטיקייט, איך זאָל קאָנען האָבען גרעסערע פאַרדינסטן.

פאַר אַ בחור פון 18—19 יאָר עסן ביי די עלטערן, און ניט גרייטן זיך צו קיין ריכטיקער קאַריערע, איז אַ קנאפער פאַרגער־ניגן. ווען איך בין געווען אין גימנאַזיע, האָב איך געהאַט אַ פאַרענטפערונג אויף אַליץ.

באקומט זיך פון לאָדז גראַד אַ בריוו פון מיינעם אַ פעטער, וועלכער האָט געוואוסט פון מיינע עלטערנס קינדער־דאגות; ער שרייבט, אז ער קאָן מיך איינאַרדנען אין לאָדז אין אַן אַפטייק. דאַמאָלסט איז אין אַן אַפטייק אָנקומען געווען זייער אַ שווערע זאַך, האָבן זיך די עלטערן מיטן פעטערס פאַרשלאָגן זייער דער־פרייט און איך אויך.

אין די וואַרשטאַטן אַרבעט איך שוין 4 מאָנאַטן, און איך זע ניט, אז איך זאָל אינגיכן דערגרייכן אזא קענטעניש, אז איך זאָל קענען גיין אין פאַבריק אַלס אַמח'ער אַרבעטער; און דאָ מאַכט זיך אזא גלענצנדע געלעגנהייט: אָנקומען אין דעם צענ־טער פון דער פּוילישער אינדוסטרי, אין אַ שטאָט, וואו סזיינען דאָ אזוי פיל פאַבריקן און אזא גרויסע אַרבעטער־מאַסע. איך האָב זיך אָנגעכאַפט אַן דעם, און בין אוועקגעפאָרן קיין לאָדז.

דאָס איז געווען אין זומער פון 1887 יאָר.

* * *

איך האָב אויסגערעכנט די פּערזאָנען, וועלכע זיינען געווען ביי דער ערשטער גרינדונג פון קרייז, און וואָס האָבן אָנגעפירט מיטן קרייז די גאַנצע צייט. זיי זיינען געשטאַנען אויף דער

שפיץ פון דער אָרגאַניזאַציע, וואָס ס'האָט געשאַפן דער קרייז. עס זיינען שפעטער אריין אין קרייז נאָך מיטגלידער, נאָר די אָנפירנדע ראָל איז פאָרט געבליבן אין די הענט פון די גרינדער פון קרייז.

פאַרשטייט זיך, אַז דאָס קליינע הייפל מענטשן האָט ניט געדאַנט אַנטוויקלען אַזאַ גרויסע טעטיקייט, ווען אַרום זיי וואָלט ניט געווען קיין גינסטיקע אַטמאָספערע, קיין פאַסיקע שטימונג אין דער סביבה, אין וועלכער זיי האָבן זיך אַרומגעדרויט.

זייער אַרבעט וואָלט ניט געקאָנט האָבן אַזאַ ערפאַלג, ווען זיי וואָלטן ניט געהאַט קיין מענטשן, וועלכע האָבן זיי מיטגעהאַלפן אין זייער אַרבעט. זיי האָבן קאָנצענטרירט אַרום זיך מענטשן, וואָס זיינען נוציק געווען פאַר דער טעטיקייט פון קרייז.

מיר זיינען געווען דער צענטער, וועלכער האָט געהאַט אַרום זיך אַ גרויסע פערעפערע. אָט די געשאַפענע דורך אונז פערעפערע האָט געהאַט אַ גרויסע באַדייטונג פאַר דער אַנטוויקלונג פון אונזערע אידעען.

אַסך מענטשן זיינען געווען אין דער פערעפערע, נאָר ניט וועגן אַלע וועט מיר אויסקומען צו ריידן. אייניקע אָבער מוז אײַך דערמאָנען.

משה טאָבענקין. מיר האָבן אים פשוט גערופן „מאַשע". ס'זיינען פאַראַן מענטשן, וואָס זיינען באַשיינט פון דער נאַטור מיט אַ באַזונדערן אינערלאַכן גלאַנץ. זיי זיינען אָפט ניט באַנאַכט מיט באַזונדערע פיזיקייטן, מיט באַזונדערע טאַלאַנטן, דאָך ציען זיי צו זיך מענטשן מיט זייער אינערלאַכער שיינקייט.

אָט צו דעם טיפּ מענטשן האָט געהערט משה טאָבענקין. טאָבענקין האָט ניט געהאַט קיין דירעקטע שייכות צום קרייז: ער איז ניט געווען קיין אָפיציעלער מיטגליד פון קרייז, און דאָך איז ער געווען איינער פון די וויכטיקסטע.

טאָבענקין האָט זיך באַוווּזן אין קרייז מיטאַמאָל. ליבין האָט אונז איינמאָל געמאָלדן, אַז ער האָט איינגעלאָרן צו אונזער געמיינזאַמער לעזונג זיינעם אַ באַקאַנטן פון סלוצק.

ער איז געקומען, און אַרויסגערופן אונזער אַלגעמיינע אויפֿ-

מערקזאמקייט מיט זיין אויסערלאַכן אויסזען. מיר זיינען אַלע געווען בחורים'לאַך אונטער 20 יאָר, און ער איז שוין געווען אַ באַלעבעסל פון אַ יאָר 30, מיט'ן אויסזען פון אַ געוויינטלאַכן איד מיט אַ בערדל פון איין זייט פאַרצופט פון שמענדיקן, זעט אויס, רייסן איד ביים לערנען. און אָט ביי דעם, האָט זיך אויס־ געדוכט, פשוט'ן אידן, האָבן אַרויסגערופן אַן אינטערעס די אידייען, מיט וועלכע מיר זיינען געווען באַגייסטערט.

מיט אַזאָ אויסערלאַכן אויסזען זיינען מיר געווען געוויינט צו זען סוחרים'לאַך, באַלעבאָטימלאַך פון געשעפטן; נאָר אַ סאָר ציאַליסט מיט אַזאָ אויסזען...

און דער איד האָט טאַקע געהערט צו דער סוחר'ישער ברעג־ זשע: ער איז געווען אַ בוכהאַלטער פון אַ מאַנפאַקטור־געשעפט. מיר זיינען געוואָר געוואָרן, אַז דער איד האָט אַ ווייב מיט אַ קינד, וועלכע ער האָט שוין אַריבערגענומען קיין וואַרשע; אַז ער האָט געדונגען אַ דירה אויף די נאַלעווקעס אין ביאַלע'ר'ס הויז, און אַז זיין ווייב וועט דאָרט עפענען אַ געשעפט: זי וועט געבען היימישע מיטאָגן.

דאָס ווייב זיינס, חיענע, האָט זיך אַיינגעאַרדנט אין איר וואוינונג, און מיר זיינען צום ערשטן מאָל צוגעגאַנגען אַ קוק טאָן, ווי עס זעט אויס די דירה, וואו די פון אונז, וואָס האָבן ניט קיין עלטערן אין וואַרשע, וועלן זיך שפייזן, און וואו מיר וועלן קאָנען אומגעשטערט זיך טרעפן.

מיר האָבן זיך ביי דעם פאָר פאַלק באַלד דערפילט אין אַן היימיש־ליבלאַכער סביבה, און אַזאָ איז זי פאַרבליבן אויף שפעטער. דאָס איז געווען אַ געבענטשט פאָר פאַלק. ביידע — מיט אַ זעל־ טענער ליבשאַפט איינער צום אַנדערן, ביידע — מיט אַ נאַטיר־ לאַכע אינטעליגענץ, וואָס עס פאַרמאָגן גליקלאַכע נאַטורן, ביידע — אַמת־נומע מענטשן. מאַשע האָט נאָך אַריינגעטראָגן אין דער סביבה דעם טיפן, באַזאַכטן שכל, די גרויסע אינטעליגענץ, באַ־ קומענע פון ספרים און ביכער.

מאָשע איז אַמאָל געווען אַ ישיבה־בחור אין וואַלאָזשינער ישיבה. געהאַלטן ניט ווייט פון סמיכות; ער האָט אָבער באַ־ צייטנס פאַרקירעוועט אויף אַן אַנדער וועג, ער האָט איבערגעריסן

מיט דער אידישער תורה, און זיך גענומען צו דער תורה פון די אומות העולם.

ווי יעדער ישיבה-בכור, וואָס האָט איבערגעריסן זיין למוד אין ישיבה און האָט זיך גענומען צו וועלטלאַכע וויסנשאַפטן, איז ער געווען דאָס, וואָס מען רופט אָן ביי אונז אַן אַפיקורס, א ניט קיין גלויביקער איד. נאָר ער האָט ניט געהערט צו די געוועזענע ישיבה-בכורים, וואָס „קעמפן מיט גאָט“. אים האָט ניט געאַרט אַז אַ צווייטער איד איז פרום: ער האָט ניט געמאַכט קיין פּראָבעס אַראָפּצופירן אימיצן פון וועג. זיינע אויגן זיינען שוין געווען גע- קירעוועט צו די סאָציאַלע פּראָגן, און די רעליגיעזע פּראָגן האָבן אים ניט אינטערעסירט. ווען אים פלעגט אויסקומען צו רעדן וועגן רעליגיעזע פּראָגן, פלעגט ער אַרויסווייזן רעליגיעזע בקיאות, נאָר ער פלעגט זייער זעלטן און זייער ניט גערן דאָס טאָן.

מיט זיין אַפיקורסות פלעגט ער זיך ניט באהאַלטן. ער איז געווען אַ בוכהאַלטער אין אַ מאַנאָפּאַקטור-געשעפט אויף נאַלעווקעס, און אים פלעגט אויסקומען אַסך האָבן צו טאָן מיט די וואַרשעווער טאַנדעטניקעס — מיט פרומע אידן, אָדער מיט די „זעקל-אידלאַך“ פון דער פּוילישער פּראָווינץ. אַזוי ווי ער פלעגט קיין באַזונדער אַפיקורסות ניט אַרויסגעוויזן, פלעגן זיי אים האַלטן, אויב ניט פאַר קיין פרומען, איז יעדנפאַלס פאַר ניט קיין אַנטי-רעליגיעזן מענטשן. איינמאָל זונטיק קומט צו אים אין געשעפט אַ טאַנדעטניק, און זאָגט טאַבענקינ'ען: „ר' משה, איך האָב אייך נעכטן געזען מיט אַ פאַראַסאָל, ווי פאַלט איר עס אויס צו טראָגן אַ פאַראַסאָל אום שבת?“

זאָגט אים טאַבענקין: „מיך נעכטן אין גאָס מיט אַ פאַראַס- סאָל? ... סידן ווען איך בין געפאָרן אין טראַמוויי אין באַנק, ווייל אויכער דאָס מאָל בין איך דעם גאַנצן טאָג ניט אַרויס פון שטוב.“ דער טאַנדעטניק האָט אויסגעגלאַצט אַ פאַר אויגן, און טאָר בענקין האָט אים מיט זיין ליבלאַך-רואיקן שמייכלעל געזאָגט: „איר ווייסט דען ניט, אַז איך בין ניט קיין פרומער איד?“

ווען טאַבענקין האָט אונז דערציילט די מעשה, האָבן מיר אַלע האַרציק געלאַכט.

מיט דער צייט האָט זיך ביי די קליענטן פון געשעפט אויס-

געארבעט אזא קוק אויף טאבענקינ'ען: טאבענקין איז אייגנטלאך
 ניט קיין פרומער איד, נאָר קיין אַפיקורס איז ער אויך ניט. ער
 איז ניט גלייך צו די אַפיקורסים ימח־שמו'ניקעס, וואָס זיי פלעגן
 אָפט טרעפן צווישן די געקומענע ליטוואַקעס.

דאָס געשעפט איז אים געווען צו לאַסט. ער וואָלט גערן
 אוועקגעוואָרפן אַלע מסחרים, ווען ער וואָלט עס געווען אומשטאַנד.
 באַלד נאָך דער חתונה איז ער געוואָרן אַ קאָמיסיאָנער. ער
 אַליין שטאַמט פון סלוצק, זיין ווייב פון באַברויסק, האָט ער גע-
 קאָנט האָבן אַ קליענטור פון ביידע שטעט. ער האָט זיך אַרומ-
 געקוקט, אז ער איז צו קאָמיסיאָן ניט מסוגל, און ער איז אָנגעקומען
 אין אַ געשעפט אַלס בוכהאַלטער. ווייניקסטנס, פלעגט ער זאָגן,
 דאַרף ער ניט טראָגן אויף זיך די גאַנצע אַחריות פון געשעפט.

איז ביי אים דאָס געשעפט געווען אַן אַפקומעניש, אַ יאָר,
 וועלכע ער האָט געוויסנהאַפט געטראָגן, און זיך ניט געקלאָגט.
 ער האָט ניט געהערט צו די מענטשן, וואָס טראָגן זיך אַרום מיט
 אייגענע ווייטאַקן... ער האָט בכלל ניט געהערט צו די מענטשן,
 וואָס האָבן ליב און קאָנען אַסך ריידן, פלעגט ער זיך אַנטפלעקן
 נאָר פאַר זיינע נאָנטע, זייער נאָנטע אינטימע גוטע פריינט, און
 צו זיי האָב איך געהאַט דאָס גליק צו געהערן.

אָט דער שווייגעדיקער, קנאַפ־רעדעוודיקער מענטש האָט גע-
 האַט אַ טבע אַסך צו געבן נשמה־וואַרעמקייט זיינע נאָנטע, און
 כל זמן ער האָט געלעבט, האָב איך ניט געשפירט דאָס געפיל פון
 איינזאַמקייט אין די צייטן, וואָס איך פלעג זיך געפינען אין
 וואַרשע.

פריילינג און זומער, גאַנץ פרי, איידער די געשעפטן פלעגן
 זיך עפּענען, פלעגן מיר זיך ביידע טרעפן אין קראַשינסקי'ס גאַרטן.
 זיין נאַטור איז געווען נישט קיין סך צו רעדן און דאך פלעג
 איך זיך מיט אים זייער גוט פילן. און ער... טאַמער
 פלעג איך אַמאָל ניט קומען, פלעגט ער שוין געוואָר ווערן, וואָס
 מיט מיר איז.

ווינטער, אין די גרויסע לאַנגע אָונטן, פלעגן מיר אַפּוּצן
 זאַלבערדיט: איך, מאַשע און זיין ווייב — חיענע, און אַמאָל
 זאַלבערעט: עס פלעגט צוקומען נאָך חיענע'ס שוועסטער,

סטערנע. מיר פלעגן אָפּוויצן אַ גאַנצן אָונט, און מיר איז ניט געווען לאַנווייליק, און דאָס געפיל פון ליבלאָכער וואַרעמקייט האָט זיך געשפּירט אין משה'ס סביבה.

דאָס איז שוין אָבער געווען, ווען דער קרייז האָט שוין ניט עקזיסטירט, און ווען די מיטגלידער פון דער אָרגאַניזאַציע זיינען שוין געווען טיילווייז צעוואָרפן אין אַרבע פּינות העולמ, און איך פלעג פון צייט צו צייט קומען קיין וואַרשע.

ווען דער קרייז האָט אָבער עקזיסטירט, איז טאבענקין געווען אַ שטאַרקע אָנשפאַרעניש פאַר'ן קרייז און זיינע מיטגלידער; ער איז געווען באַהילפיק מיט טראַנספּאָרטירן אומלעגאַלע ליטעראַ-טור. זיין דירה, וואָס האָט זיך געפונען אין איינעם פון די באַ-וועגלאַכסטע דורכגאַנגס-הויפּן פון נאַלעווקעס אויף דזיקע, איז געווען זייער אַ בעקוועמער און זיכערער אָרט אויף צוזאַמצוטערען זיך; אויף זיין אַדרעס האָט זיך באַקומען די קאָרעספּאָנדענץ.

ער איז געווען דער איינציקער, וואָס האָט געוואוסט אַלע סודות פון קרייז, ווייל אַלע זיינען געגאַנגען צו אים.

מאַשע האָט געהאַט אַ גוטע שטעלע, און היענע האָט פאַר-דינט פון היימישע מיטאָגן; דאָך זיינען זיי געווען שטענדיק פאַר-ענגט. פאַרוואָס, האָט מען פון אים ניט געוואוסט, נאָר צופעליק פלעגט מען עס געוואָר ווערן.

דאָ פלעגט ער דאַרפן אויסצאָלן פאַר אַ זינגער'ס מאַשין, וועלכע ס'האָט גענומען אַ ליטוויש מיידל אויף אויסצאָלן, און פאַר וועלכע ער האָט זשירירט. זי איז ניט אומשטאַנד געווען צו צאָלן, פלעגט ער צאָלן פאַר איר; דאָ פלעגט ער צאָלן ביי אַ פּראָ-צענטניק וואָכער-זעלט, וואָס ער האָט ניט גענומען...

זיין שטוב איז געווען אַן עיר מקלט פון עמיגראַנטן פון אַ רייע שטעט פון מינסקער גובערניע: פאַר סלוצקער, באַברויסקער, ניעסוויזשער, קלעצקער, נאוואַראַדאָקער, א. א. וו.

אָט דער גוטער און איידעלער מענטש האָט געקאָנט זיין אי ניט גוט אי ניט איידל צו די, וועלכע ער האָט ניט ליב געהאַט, און ניט ליב האָט ער געהאַט מגושמ'דיקע מענטשן; מענטשן, וואָס האָבן ניט אַ וועלכן ס'איז גאָט אין האַרצן, מענטשן, וואָס ווילן

צופיל פון לעבן און גיבן צו ווייניק. אזעלכע מענטשן פלענט ער פון זיך גיך אָפּשטויסן.

איז ביי אים געווען אַן עיר מקלט פון געקליבענע, וועל איך זאָגן, פּערזאָנען: זיינע אורחים האָבן זיך אַרויסגעטיילט פון דער אַרומיקער ליטווישער עמיגראַנטן סביבה.

קיין געזונטער איז מאָשע ניט געווען, און זיין געזונט איז נאָך פאַרשוואַכט געוואָרן דורך זיין אַרעסט. צוליב אַ טעלעגראַמע, וואָס איז געווען אַדרעסירט אויף זיין נאָמען פון אויסלאַנד, פון אַן אַנטלאָפּענעם רעוואָלוציאָנער, האָט מען אים אין 1889 יאָר אַרעסטירט, און מען האָט אים אַוועקגעזעצט אין ציטאַדעל.

צוועלף טעג איז ער אָפּגעזעסן. קיין באַזונדערע באַווייזן זיינען קעגן אים ניט געווען; און דער זשאַנדאַרמסקי, רחמנות האָבנדיק אויף זיין ווייב, וועלכע איז געווען מעוברת אין די לעצטע מאָנאַטן, האָט אים אַרויסגעלאָזן ניט פאַרציענדיק זיין זיצן.

די 12 טעג האָבן אָבער געהאַט אַ שלעכטע ווירקונג אויף זיין געזונט. דער פּראָצעס פון סוכאָטע האָט זיך שוין ביי אים, ווי עס זעט אויס, אָנגעהויבן פּריער, און מיט'ן אַרעסט האָט ער זיך פאַרשטאַרקט, און ס'איז געוואָרן בולט, אַז מאָשע איז דורך דער נאַטור פאַר'משפּט. די קרענק איז אַוועק מיט אירע זיכערע שריט, און זיין פּרוי, וועלנדיק אים ראַטעווען, איז מיט אים אַרויסגעפאַרן אין 1892 יאָר קיין סלאַוואַטע, און ער איז דאָרטן אין הערבסט געשטאַרבן.

איך בין דאַמאָלט געווען אין ביאַליסטאָק; באַקום איך אַ בריוו פון סלאַוואַטע פון מאָשע'ס ווייב. ביים טויטן קערפּער שרייבט זי מיר, אַז מאָשע איז געשטאַרבן. דער בריוו איז געווען גיכער אַ געשריי פון אַ מענטשן, וואָס איז משוגע געוואָרן פון צער, איידער אַ געוויין נאָך אַ פאַרשטאַרבנעם מענטשן... זי האָט אַלץ אָנגעוואָרן...

מיינע בריוו פלעג איך באַקומען אין אַ קאַנטאָר. דעם בריוו האָב איך שוין דורכגעלייענט אויף דער גאס, און איך האָב גע-מוזט אַריינלויפן אין דער ערשטער בעסטער קראָם, וואו איך האָב אויסגעבראַכן שוין מיט אַ היסטערישן געוויין: עס איז גע-שטאַרבן מיין בעסטער פּריינט, וועלכען איך האָב אַמאָל געחאַט

אין לעבען, און איינער פון די שענסטע מענטשן, וואָס איך האָב וואו עס איז געטראַפֿן.

ער האָט געלאָזן אַ זון יצחק, איצט אַ גאַנץ באַוואוסטער פּועל־ציוניסט, און אַ טאַכטער, נאַטאַלקע, מיט וועלכער זיין ווייב האָט געטראַגן, ווען זי פלעגט גיין צום זשאַנדאַרמסקי. זיי ביידע, צוזאַמען מיט דער מוטער, געפינען זיך איצט אין פּאַלעסטינע.

ס'לאָנימסקי און דער בריסקער קרייז. אין בריסק, ווי אין אַנדערע ליטווישע אידישע שטעט, האָט אין די 80ער יאָרן עקזיסטירט אַ גרופע יונגוואַרג, וואָס איז געווען אונטער דער ווירקונג פון די רעוואָלוציאָנערע און סאָציאַליסטישע שטרעמונגען פון דער רוסישער ליטעראַטור. די פיזיאָנאָמיע פון קרייז איז נאָך ניט געווען קיין קלאַרע, קיין דייטלאַכע: ס'האָט זיך נאָר גע־מערקט אַ סטיכישע רעוואָלוציאָנערע שטרעמונג. די בריסקער פלעגן לעזן די אַלע ביכלאַך, וואָס האָבן זיך גערעכנט פאַר די נייטיקסטע און וויכטיקסטע צום לעזן. אויף זיי, ווי אויף אַלע אַנדערע פון זייער דור, האָט געהאַט אַן השפעה די רוסישע שיינע ליטעראַטור, די 'נאַראַדניטשעסקע' ליטעראַטור; אויף זיי האָט געהאַט אַן השפעה פּיסאַרעוו, דאָבראַליובאַוו, א. א.

זיי פלעגן צוזאַמען לעזן, אָפט טרעפן זיך, און בכלל פירן אַ געמיינזאַמע לעבן. די אינטערעסן פון יעדן באַזונדער זיינען געווען נאָנט דער גאַנצער גרופע. אין גרונט איז דאָס געווען אַ קרייז פאַר זעלבסט־בילדונג מיט אַ באַשטימטער באַפאַרבונג — אַ רעוואָלוציאָנערער. דאָס איז ניט געווען קיין איינהייטלאַכע גרופע; צווישן זיי זיינען געווען אינטעליגענטן, האַלב אינטעלי־גענטן, און גאָר קנאַפע אינטעליגענטן, נאָר זיי אַלע זיינען געווען דורכגעדורגטן מיט איינע און דיזעלבע שטרעמונגען.

אין דעם דאַמאָלסטיקן אידישן בריסק איז די גרופע געווען אַ באַזונדער ווינקל, אַ קנאַפ־קנטיקס און אפשר גאָר קיין קענ־טיקס ניט. אין 1887 יאָר בין איך געווען אין בריסק; איך האָב זיך דערשפּירט אין אַן אמת־אירושער שטאַט; אַלץ איז געווען אידישלאַך; איר האָט קיין אַנדער שפּראַך ניט געהערט פון אידן, ווי נאָר אידיש.

נאָר ווען איך בין געקומען אויף דער דירה, וואו ס'האָבן זיך אויפגעקליבן די מיטגלידער פון קרייז, האָב איך זיך מיטאַמאָל דערשפּירט אין אַן אנדער אַטמאָספּערע; דאָס איז געווען די אַט-מאָספּערע פון רוסיש-אידישן אינטעליגענט. דאָרט האָט מען גערעדט רוסיש, און מ'האָט באַהאַנדלט די פּראָגן, וועלכע האָבן אינערערט די רוסישע אינטעליגענץ.

אין גאָס אָבער זיינען זיי ניט געווען קענטיק, און צו דער גאָס האָבן זיי קיין שיכות ניט געהאַט.

אָט די גרופע איז ניט בכח געווען צו באַקומען אין בריסק די אַלע ביכלאָך, אין וועלכע זיי האָבן זיך גענייטיקט. זיי האָבן זיך געווענדעט צו אונז דורך זייערן אַ מיטגליד, יצחק סלאָנימסקי, וואָס האָט שוין געוואוינט אין וואַרשע, און מיר האָבן זיך מיט זיי פאַרבונדן.

ווי איך האָב זיך באַקאַנט מיט סלאָנימסקי'ן, געדענק איך ניט: איך געדענק נאָר, אז ער האָט אָנגעהויבן צו מיר גיין, און אָפט גיין. איינמאָל אין וואָך פלעגט ער קומען צו מיר אָפיציעל, אַלס פאַרשטייער פון דער גרופע, און ווייטער פלעגט ער גיין צו מיר אַלס אַ נאָנטער מענטש. איינמאָל אין וואָך פלעגט ער ברענגן גען אַ פעקל ביכער, וואָס די בריסקער גרופע האָט שוין דורכגעלייענט, און אָפּשיקן דורך אַ געלעגנהייט. אַנשטאָט דעם פעקל פלעגט ער נעמען אַן אנדער פעקל ביכער. אזוי פלעגט ביי אונז גיין די גאַנצע צייט.

איך האָב זיך מיט סלאָנימסקי'ן שטאַרק באַפריינדעט, און איך פלעג אים אָפט און גערן זען ביי זיך.

סלאָנימסקי איז געווען אַ זון פון אַ קליינהענדלערקע, אַן אַלמנה, און ער איז ביי איר געווען אַ בן-יהיד. אין וואַרשע האָט ער זיך געוואָלט לערנען אַ מלאכה, נאָר ער איז אזוי געווען פאַרניממען מיט די אינטערעסן פון דער בריסקער גרופע און מיט די אינטערעסן פון אונזער קרייז, אז ער האָט שוין קיין צייט ניט געהאַט צו לערנען זיך די אַרבעט, ווי געהעריק.

אויף וואָס ס'פלעגט ביי אים אַוועקגיין די צייט, ווייס איך ניט גענוי. ער פלעגט אויספילן פאַרשיידענע „טעכנישע“ אַרבעטן:

אויף אַ נאנג איז ער קיינמאָל ניט געווען פויל, ווער רעדט אוועק-
פירן אַ פעקל אומלעגאַלע ביכער אין אַן אַנדער שטאָט.

ער איז געווען ניט קיין באַזונדערס פייאיקער מענטש, און
דערצו האָט ער נאָך רוסיש קנאַפ געקאָנט; פעלגט ער פאַרלירן
אַסך צייט ביים לעזן די ביכלאַך, וועלכע מען האָט געמוזט לעזן,
כדי ניט אָפצושטיין פון אַלעמען.

ער איז געווען אַ זעלטען־גוטער מענטש — פאַר זיך האָט
ער גאָרניט עקזיסטירט.

די מוטער האָט אים קנאַפ שטיצע געקאָנט געבן. זי פלעגט
אים נאָר יעדע וואָך צושיקן אַ גרויסן לאַבן ברויט, אַ קעז, און
אַמאָל אויך פוטער. דער „עולם“ פלעגט שוין וויסן דעם טאָג,
ווען סלאָנימסקי האָט באַקומען זיין פאַסילקע, פלעגט מען זיך
ביי אים אויפלייבן, און דאָס ברויט מיט די איבעריקע פראָדוקטן
פלעגט נעלם ווערן, און ער פלעגט נאָכדעם אַ גאַנצע וואָך ממש
הונגערן.

אויף דעם עולם דאַרף מען זיך ניט שטאַרק וואונדערן: זיי
פלעגן אויך גוט הונגערן. איך געדענק אַ דערציילונג פון מיינעם
אַ גוטן באַקאַנטן, אויך אַ מענטש אַ נאָנטן צום קרייז, וועלכער
האָט נאָכדעם געענדיקט דעם מעדיצינישן פאַקולטעט און געוואָרן
דאָקטאָר מיט אַ גרויסע פראַקטיק אין איינער פון די אוקראַינישער
שטעט. אין יענע צייטן האָט ער אָבער ווי געהעריק געהונגערט.
דער הונגער האָט אים איינמאָל אזוי דערנומען, אז ער האָט זיך
באַשלאָסן אויף אַ גנבה. ער איז אַרײַן אין דער באַרימטער אין
יענער צייט קאַנאַרעק'ס קאָנדיטעריי אויף נאַלעווקעס, און האָט
זיך געהייסן געבן קאווע, בולקעלאַך, טשאַסמעס, און האָט אָפּ-
געגעסן. ווען דער קעלנער איז אַוועק אין קיך נאָך קאווע פאַר
אַן אַנדער גאַסט, האָט ער זיך פשוט אַרויסגעדרייט פון קאָנ-
דיטעריי, ניט באַצאָלנדיק. דערציילנדיק די מעשה האָט ער מיר
געזאָגט: „מער פון אַלץ פאַרדריסט מיר, וואָס כ'האָב באַ'נב'עט
דעם קעלנער — ער וועט דאָך מוזען באַצאָלן פאַר מיין עסן.“
ווען זיינע געשעפטן האָבן זיך אין אַ צייט אַרום פאַר-
בעסערט — ער האָט געקראָנן אַ פאַר גוטע „שטונדן“ — איז
ער אַרײַן צו קאַנאַרעק'ן, און באַצאָלט דעם קעלנער; ווען דער

אירישער קעלנער האָט אויסגעהערט די מעשה, — האָט ער מיט אַ שמויכל אים געזאָגט: „עס, זעט אויס, אז איר זייט נאָך קיין מאָל קיין אמת'ער אָרימאָן ניט געווען!" איז ניט קיין וואונדער, אז ביי אײגענע מענטשן האָט מען געהאַלטן פאַר אַ מצוה אָפצוועסן. אײנמאָל, ווען איך האָב באַמערקט, אז סלאָנימסקי לײדט שוין צופיל, האָב איך אים אויפמערקזאַם געמאַכט, אז ס'איז אַ קנאַפער תכלית לאָזן אויפּעסן מיטאַמאָל דעם אײנציקן לאַבן ברויט; האָט ער מיר דאַרויף געענטפערט, אז ער קאָן דאָך ניט עסן, ווען אַנדערע הונגערן.

אײנמאָל איז ער אַוועקגעפאַרן אַהיים אויף פּסח, און איז גע- קומען צוריק מיט אַ נייעם אנצוג, וואָס די מוטער האָט פאַר אים באַשטעלט. אין עטלעכע טעג אַרום באַמערק איך, אז סלאָנימסקי גײט שוין אין אַ צוריסענעם אנצוג. פרעג איך ביי אים, וואו איז זײן נײער אנצוג, לאָזט זיך אויס, אז זײנער אַ בן-עיר האָט באַ- קומען אַן אײנלאַדונג צו נעמען אַ שטונדע, און ער האָט ניט גע- קאַנט גײן מעלדן זיך צום ערשטן מאָל אין אַ צוריסענעם בנד. האָט סלאָנימסקי דערוויילע זיך געביטן מיט אים מיט די אנצוגן.

זײן בן-עיר האָט ניט בדעה געהאַט אומצוקערן אים זײן נייעם אַנצוג, און סלאָנימסקי איז אויף זײן בן-עיר אין כּעס ניט געווען. ער האָט געפונען, אז זײן בן-עיר, וואָס גיט שטונדן, נײטיקט זיך נײער אין זײן נייעם אנצוג, ווי ער.

אײנמאָל באַמערק איך, אז אויף סלאָנימסקי'ס אײן קאַמאַש שלעפט זיך אַ שטיקל צוריסענע פּאַדעשווע, און איך האָב גע- וואוסט, אז ער דאַרף האָבן אַ פאַר גוטע נייע קאַמאַשן. וואונדער איך זיך: אַזוי גיך צורײסן די קאַמאַשן? לאָזט זיך אויס, אז אַן אַנדער בן-עיר האָט זיך גענויטיקט אין גאַנצע קאַמאַשן, און אויך צוליב אַ נײטיקן ענין.

וואָס מער אונזער עולם איז באַהערשט געוואָרן דורך אַ טע- ראָריסטישער שטימונג, אַלץ מער איז סלאָנימסקי געקומען צו דער איבערצײגונג, אז ער דאַרף טאָן אַ טעראָריסטישן אַקט. ער האָט דאָך אָבער אַ ווייך האַרץ, ער קאָן ניט גלייכגילטיק קוקן, ווי אַ מענטש פאַרשניידט זיך אַ פינגער, און מיט אַזאַ האַרץ גײן הרג'ענען אַ מענטשן... דאַרף מען זיך, הײסט עס, פאַרהאַרטעווען.

סלאַנימסקי איז אַוועק אויפ'ן ברעג פון ווייסל, אויסגעגראָבן ווערן און האָט אָנגעהויבן זיי קאַכיקען מיט גלאָז, און האָט צו געקוקט, ווי זיי צאַפּלען זיך. ביי דער אָפּעראַציע האָט ער גע-הלש'ט.

נאָכדעם איז ער אומגעגאנגען ווי אַ צומישטער. טויג ער, הייסט עס, צו גאָרניט... סוף כל סוף האָט ער עמיגרירט קיין אמעריקע, און איז דאָרט געוואָרן אַ דראַגיסט.

נאָנט צום קרייז זיינען געווען נאָך צוויי מיטגלידער פון בריסקער קרייז: צוויי מיידלעך. ביידע האָבן געטראָגן דעם נאָמען רבקה. האָט אימיצער אַ ל' אָנגערופען איינער — רבקה שמואל א', און דער צווייטער — רבקה שמואל ב', און אזוי זיינען די נעמען ביי זיי פאַרבליבן.

ביידע זיינען געקומען קיין וואַרשע צו ווערן זעלבסשטענדיק, לעבן פון אייגענער פּראַצע, און באַקומען נייטיקע אַנטוויקלונג. זיי זיינען אָנגעקומען צו שניידערקעס. די וואַרשעווער שניידערקעס פלעגן שטאַרק עקספּלואַטירן די אָנגעקומענע אומבאַהאַלפּענע ליט-וואַטשקעס, און די ביידע רבקה'ס האָט מען אַוועקגעשטעלט אַ געהאַלט אַ רובל אַ וואָך. אָט דער רובל האָט זיי באַדאַרפט קלעקן אויף אַלע זייערע הצתרכות'ן: עסן, דירה, קליידן, א. א. וו.

רבקה שמואל א' איז פון דער נאַטור געווען אַ שוואַכע, האָט געקראָגן מיט דער צייט סוכאַטע, און איז אַוועקגעפאַרן אַהיים שטאַרבן.

רבקה שמואל ב' איז געקומען קיין וואַרשע אַ מיידל מיט ראָזע באַקן, אָפּגעווען אין אַ וואַרשע אַ יאָר 3, געאַרבעט און גע-לערנט זיך, און אַסך געלערנט זיך, זיך אַנטוויקלט, און איז אַוועק-געפאַרן קיין בריסק שוין אַן ראָזע באַקן, אָבער מיט אַסך ידיעות אין קאַפּ, און מיט אַן אויסגעשפּראַכענער סאָציאַליסטישער וועלט-אַנשוואַונג. געקומען איז זי קיין וואַרשע מיט זייער ווייניק ביל-דונג, און אומגעקערט זיך צוריק אַהיים אַלס אַן אינטעליגענטער מענטש, אין פּולן זין פון וואָרט.

מיט אַסך יאָרן שפּעטער האָב איך אָפּגענומען וועגן איר אַ גרום פון איינעם, אַ בונדישן טוער. זי איז אין די 90ער יאָרן

אריין אין די אידישע ארבעטער-ארגאניזאציעס, און נאָכדעם גע-
ארבעט אלס בונדיסטקע.

רבקה האָט זיך אָבער ניט גוט געפילט אין דער אידישער
ארבעטער-באוועגונג; איר איז שווער געווען זיך צופאַסן צו אַ
מאַסן-באוועגונג; זי איז געוויינט געווען צו אַרבעט אין קרייזן,
וואו מ'האָט פון מענטשן געמאַכט למדנים.

און דאָ גיין דירעקט צו די ברייטע מאַסן, וועלכע האָבן שוין
ניט קיין באַשטימטע פאַרבערייטונג — דאָס האָט זי ניט געקאַנט
פאַרדייען. זי האָט סוף כל סוף עמיגרירט קיין אַמעריקע.

און ניט נאָר זי, נאָר אויך אנדערע, וואָס האָבן אָנגעהויבן
זייערע רעוואָלוציאַרע קאַריערעס אין די 80ער יאָרן, האָבן ניט
געקענט זיך צופאַסן צו די שפּעטערדיקע פאַרמען פון באַוועגונג.

* * *

ווען איך הויב אָן זיך צו דערמאָנען וועגן אונזערע פרויען-
געשטאַלטן, וואָס האָבן זיך גרופירט אַרום אונזער קרייז, שווימט
ביי מיר אויף אין זכרון ניט קיין באַזונדערע פיגורן, נאָר אַ גאַנצע
גרופע. אַ כאַראַקטעריסטישע גרופע פון די פרויען-רעוואָלוציאַר-
נערינס. פאַרשיידן האָט געקאַנט זיין די סביבה, אין וועלכער
יעדע פון זיי איז געבאָרן געוואָרן; פאַרשיידענע כאַראַקטערן
האָבן זיך צווישן זיי געקאַנט טרעפן; פאַרשיידענע אינטעלי-
גענץ האָט יעדע פון זיי געקאַנט האָבן, נאָר איין געמיינזאַמע
שטריך האָבען זיי געהאַט: יעדע פון זיי איז געגאַנגען אין דער
רעוואָלוציאַנערער באַוועגונג נאָך דעם מאַנסביל, וועלכן זי האָט
ליב געהאַט. די ליבע צום מאַנסביל האָבן זיי אַריבערגעטראַגן
אויף דער אידעע, מיט וועלכער ער איז געווען באַגייסטערט; צו
דער אידעע זיינען זיי געקומען דורכ'ן געפיל. דאָס איז אייגנט-
לאַך אַ טיף-כאַראַקטעריסטישער שטריך פון פרויען-כאַראַקטער.
אַזוי האָט אידיען איבערגענומען ניט נאָר די אידישע פרוי,
נאָר אויך די רוסישע, וועלכע האָט געדינט פאַר דער אידישער
אַלס ביישפּיל, אַלס מוסטער.

די רוסישע שיינע ליטעראַטור האָט געשילדערט אַספּ פרויען-
געשטאַלטן, וועלכע זיינען געווען פול מיט מסירת-נפש'דיקע אי-

בערגעבענהייט צו די אידייען, צו וועלכע זיי זיינען צוגעצויגן געוואָרן דורך מאַנסכילן.

און מ'טרעפט אויך אָפּט, אַז דער מאַנסכיל באַפּוצט זיך מיט אידייען, ווי די פּאָווע מיט פּעֶדערן, ווי דער הירש מיט שיינע הערנער, כדי צו געפּעלן ווערן דער אידעאָליסטיש-גע-שטימטער פּרוי. מיט די אידייען באַזיגט אָפּט דער מאַנסכיל די פּרוי, אָבער ניט זעלטן טרעפט, אַז די באַזיגטע איז אַ סך שענער, אויפּריכטיקער בנוגע צו די אידעאָלן, צו וועלכע דער מאַנסכיל האָט איר געבראַכט. ס'טרעפט אָבער אויך, אַז די פּרוי, נאָכגייענדיק דעם מאַנסכיל, וועלכער באַזיגט איר מיט אידעאָלן, באַפּרידיקט זי אירע טיפע מוטער-געפילן: זי וויל האָבן אַלס פּאָטער פאַר אירע קינדער ניט דעם חומר'דיקן, מגושמ'דיקן מאַנס-כיל, נאָר דעם אידעאָליסטישן. און אין דעם פאַל איז די פּרוי אויך שוין.

די אידישע פּרוי, וואָס האָט גענומען אַן אַנטייל אין דער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג פון די 80ער יאָרן, האָט געשטאַמט אַם מייסטן פון אַ באַלעבאַטישער סביבה; זי איז איצט ניט לאַנג געוואָרן געוואָרן, אַז ס'איז דאָ אַ פּרויען-עמאַנציפּאַציאָנס-באַוועגונג און אַ רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג, און געוואָרן געוואָרן וועגן דעם איז זי פון מאַנסכיל, וועלכער, סוף כל סוף, מוז זיך באַגעגענען מיט איר אויף איין סטעזשקע, מוז גיין מיט איר איין וועג, וואָס זאָגט די נאַטור. זי דאַרף חתונה האָבן, וויל זי חתונה האָבן דוקא מיט דעם, וועלכער האָט איר אַזעלכע שיינע חלומות דערציילט.

קיין זעלבשמענדיקע טוערקע איז זי ניט געווען.

און אויך גערענקט, אַז דאָס רוב אַנטיילנעמערקעס פון אונ-זער באַוועגונג זיינען געווען, אויסער זייער קליינע אויסנאַמען, באַגלייטערניס פון דעם אָדער יענעם בחור, און פאַרקערט: יעדער בחור האָט געהאַט זיין מיידל, בני וועלכער ער האָט זיך גע-האַלטן, נאָר ער האָט איר אַגיטירט, ער האָט מיט איר געלעזן, ער האָט איר אָנגעוויזן די נייע וועגן, אויף וועלכע זי דאַרף גיין, — קורץ — ער איז געווען דער וועגווייזער פון דער, צו וועלכער זיין האַרץ האָט געצויגן.

אויף צוויי פון אָט די פרויען וועל איך זיך אָפּשטעלן:
 אויף רחל לייפשיץ און פאניע.
 רחל לייפשיץ שטאַמט פון סלוצק, פון אַ אַידישער באַלע-
 באַטישער אָנגעזעענער משפּחה. זי איז אויך, ווי אַנדערע מיידלעך,
 געקומען קיין וואַרשע לערנען זיך אַ מלאכה, ווערן זעלבסטשטענ-
 דיק. ווען מיר האָבן מיט איר זיך באַקענט, איז זי שוין געווען
 ליבינ'ס כלה. ביי איר אין צימער פלעגן מיר זיך צוזאַמענקומען,
 און, ניט זייענדיק קיין אָפיציעלער מיטגליד פון קרייז, איז זי
 געווען אַ שטענדיקע אַנטיילנעמערקע אין אַלע זיצונגען, וואָס
 פלעגן פאַרקומען ביי איר אין צימער, נאָר אַ שווייגערדיקע. פון
 איר היימישער סביבה האָט זי געמוזט באַקומען דעם נויטיקן
 טאַקט צו באַגיין זיך מיט מענטשן, זיין דאָס, וואָס מען רופט
 אָן: „אַ גאַסטפּריינדלעכע באַלעבאַסטע“. מען זאָל זיך גוט
 צוקוקן צו אירע מיינונגען, וועט מען קאָנטיק מערקן, פון וואַנען
 זיי שטאַמען, און דאָך גלייכצייטיק מיט דעם האָט זיך געקאָנט
 מערקן איר אייגנאַרטיקער שכל, וועלכער האָט זיך פּסיכיש צו-
 זאַמענגעגאַסן מיט'ן שכל פון ליבינ'ען.
 די צווייטע — פּאַניע.

פּאַניע שטאַמט פון מינסקער גובערניע. זי איז געווען
 זייער אַ בעשיידענע: מ'האָט ניט געוואוסט אפילו איר פא-
 מיליע, מיר האָבן נאָר געוואוסט, אַז מען רופט איר „פּאַניצ“.
 געוואוינט פון קינדווייז צו פּראַצעווען, האָט זי אין וואַרשע
 אויך געאַרבעט אומגעהויער. זי געהערט צו דעם טיפּ פּרויען-
 רעוואָלוציאָנעריןס, וואָס זיינען בכח, באַקומענדיג איינמאָל
 אַ שטויס, צו גיין ווייטער אויף דעם זעלבן וועג, אויף וועלכן
 ס'האָט זיי געבראַכט דער מאַנסביל, אויב ער וועט אפילו אוועק-
 גיין אויף אַן אַנדער וועג. קיין אָנפירנדע ראָל איז זי ניט בכח
 געווען צו שפּילן, זי וואָלט אָבער שטענדיק געפונען אַ רעוואָ-
 לוציאָנערע אַרבעט, פאַר וועלכע זי וואָלט זיך מקריב געווען.
 אין וואַרשע, נאָך זייענדיק ראַבינאַוויטש'עס כלה, האָט זי אַ סך
 גרויע, נישט קאָנטיקע אַרבעט דורכגעמאַכט. וואו ס'איז נישט
 געווען דער גלאַק, דער טומעל, נאָר אַרבעט, דאָרט איז זי געווען.
 צוויי פּאַרשיידענע מענטשן זיינען דאָס געווען, רחל און

פאניע: פארשיידענע כאראקטערן, פארשיידענע ארטן פון שכל, פארשיידענע באציאונגען צום פראקטישן לעבן, און דאך געהערן זיי צו איין טיפ: זיי זיינען פרויען, וועלכע האָבן ניט נאָר גע- שטרעבט נאטירלאַך, ווי יעדע פרוי, צו פארייניקן זיך מיט דעם „באשערטן“, נאָר זיי האָבן אויסגעקליבן פאר מאַנען אַזעלכע מאַנסבילן, וועמענס אַרט לעבן און טעטיקייט ס'זיינען געווען פאַרבונדן מיט גרויס געפאַר פאַר'ן פאַמיליען-לעבן.

זיי ביידע האָבן חתונה געהאַט אין די תּפּיסות: רחל מיט ליבינ'ען אין וואַרשעווער ציטאדעל, פּאַניע מיט דאַבינאָוויטש'ן אין בוטירקער טורמע אין מאַסקווע. אַוועק זיינען זיי מיט זייערע מענער אין ווייטן קאַלטן סיביר, אין די ערטער, וואו דער ווייב טער דויערט 9 מאָנאַטן, וואו ס'שטייען אַזעלכע פרעסט, פון וועלכע די בלוט אין די אַדערן ווערט פאַרגליווערט, וואו דאָס קוועקזילבער אין טערמאָמעטער ווערט פאַרפראָרן; זיי זיינען אַוועק אין די ערטער, וואו די פּאַסט ווערט געפירט אויף פּערד דורך טויזנטער וויאַרסטן, קומט אָן איינמאַל אין 3 מאָנאַטן; וואו ס'וואוינען נאָר די האַלב-וויילדע יאַקוטן אין זייערע יורטעס; וואו ס'איז ניטאָ קיין רייד וועגן וועלכע ס'איז באַקוועמלאַכקייטן פאַר'ן ציוויליזירטן מענטש; וואו דער מענטש לעבט מיט אַ פּרימיטיוון לעבן... וואו מען ווערט אָפּגעריסן פון אַלץ, וואָס איז געווען טייערס און נאַנטעס אין לעבן, און מען ווערט אויף לאַנגע יאָרן ווי באַגראָבן גאָר אין די יונגע יאָרן...

צו אַזא טאַט דאַרף מען האָבן גרויסע מאַראַלע כוחות, און אָט מיט די מאַראַלע כוחות האָט זיך אויסגעצייכנט די אידישע פרוי, וועלכע האָט פאַרנומען אַ גרויסן פּלאַץ אין דער רעוואָלוציאָנער באַוועגונג.

ווי געזאָגט, איז קיין זעלבשטענדיקע טוערקעס צווישן פרויען כמעט ניט געווען, נאָר אויב זיי זיינען יאָ געווען, זיינען זיי גע- ווען קנאַפּ קענטיקע מענטשן. נאָר אויף איין קענטיקע, זייער קענטיקע, וועל איך זיך אָפּשטעלן.

איינמאַל ווערן מיר געוואָר, אַז עס דאַרף קומען זינאַדע ליפּשיץ. וועגן איר האָט מען שוין ביי אונז אין קרייז גערעדט, און אויף איר קומען האָט מען געוואַרט.

זינא ירע לייפשיץ האָט געשטאַמט פון פינסק, פון אַ פאַרמעגלעכער יחסנ'דיקער משפּחה. איר פאָטער, אַ איר אַ למדן, מיט אַביסל השכלה, האָט איר געגעבן אַ פאַסיקע בילדונג: זי האָט אפילו געלערנט העברייאיש. מיט איר אינטעליגענץ איז זי געווען מיט אַ פאָר קעפּ העכער פון דער דורכשניטלעכער אינ־טעליגענץ פון אַלע אַנדערע אירישע מיידלעך, וועלכע האָבן גע־האַט אַ שיכות צו אונזער קרייז. זי האָט פאַרלאָזן די היים, דעם פאָטער'ס שטוב, און האָט באַשלאָסן אוועקצופאַרן עפענען אַ וואַרשטאַט פון דאַמען־קליידער אויף קאָאָפּעראַטיווע יסודות, לויט דעם רעצעפט פון וויעראַ פּאָולאָוואַ, די העלדין פון רוסישן ראָמאַן „וואָס טוט מען?“ זי איז געקומען קיין וואַרשע דורכ־ריידן זיך מיט אונזער קרייז, און אוועקפאַרן נאָכדעם קיין קיעוו, וואו זי האָט געהאַט גרויסע באַציאונגען אין געזעלשאַפט, וועלכע האָט איר באַדאַרפט שאַפן אַ קליענטור פאַר'ן וואַרשטאַט. אָט דער וואַרשטאַט האָט געזאָלט מיט דער צייט זיין אַ מוסטער, לויט וועלכן מיר וואָלטן שוין געגרינדעט אַזעלכע ענלעכע וואַר־שטאַטן. מיר האָבן געהאַפּט צו באַשאַפן אַ גאַנצע נעץ אַזעלכע וואַרשטאַטן.

מיט איר קומען האָט זי געמאַכט אַ גרויסע אויפֿרוֹדערונג ביי אונז אין קרייז. אַ קלוגע, ענערגישע, אינטעליגענטע און סימפּאַטישע מיידל, אַ זעלבשטענדיק־דענקענדער מענטש — דאָס איז פון די דערשייגונגען, דרוך וועלכע מ'קאָן ניט דורכגיין, און ניט באַמערקן.

זי האָט זיך ביי אונז לאַנג ניט געהאַלטן; זי האָט גע־אוילט קיין קיעוו, כדי גיכער אַרנאַניזירן איר וואַרשטאַט. דאָרט איז שוין אפילו געווען געדונגען אַ דירה.

ס'איז איר אָבער ניט באַשערט געווען אוועקצוגיין אויף דעם אויסגעקליבענעם דורך איר וועג. מיט'ן וואַרשטאַט האָט זי זיך אָפּגעמאַטערט אַ צייט, און מער ווי קרענקונג און צרות האָט ער איר ניט פאַרשאַפט. זי האָט דערזען, אַז דעם אידעאל פון בוך אַריבערטראָגן גלייך אין לעבן איז אַן אוממעגלעכע זאַך. די קאָאָפּעראַטיווע אַרנאַניזאַציע, די קאָמונע, ווי מען פלעגט איר רופן אין יענע צייטן, איז געווען קנאַפּ קאָמוניסטיש. יעדער האָט

געצויגן אין זיין זייט. דער וואַרשטאַט האָט זיך סוף כל סוף געמוזט פאַרמאַכט ווערן.

כל זמן דער וואַרשטאַט האָט עקזיסטירט, פלעגן נאָך צו אונז דערגיין ידיעות וועגען זינאָדע ליפשיץ; נאָכדעם איז זי פאַרשוואַנדן געוואָרן; איך האָב איר אָנגעוואָרן פון אויג.

איך האָב זיך ווידער נאָך אַמאָל מיט איר געטראָפן. איך בין געקומען קיין וואַרשע האַלטן עקזאַמען אויף געהילף־פּראָג וויזאַר; דאָס איז געווען אין 1891 יאָר. איך קום איינמאָל אַהיים, זאָגט די מוטער: „דאָ האָט אויף דיר אַ מיידל געפּרעגט, און זי האָט געלאָזן איר אַדרעס.“ איך גיב אַ קוס: זינאָדע ליפשיץ, און זוכן דאַרף מען איר אין שכנות־דיקן הויף אויף נאַלעווקעס 33, ביי אירע קרובים פון פינסק.

מיר האָבן זיך געטראָפן. פאַר מיר איז געשטאַנען אַ מענטש, וועלכער האָט, קענטיק, אַסך איבערגעלעבט; דאָס איז שוין ניט געווען דאָס יונגע, נאַאיווע באַנייסטערט מיידל, מיט וועלכער איך האָב זיך צום ערשטן מאָל געטראָפן. דאָס איז שוין אַ דערוואַקסענער מענטש, וואָס האָט אַסך איבערגעלעבט און אַסך דורכגעמאַכט: זעט אויס, ניט לייכט האָבן זיך איר געגעבן די עטלאַכע יאָרן.

זי האָט זיך גענומען אויף אַ נייעם וועג: זי, און אינטעליג-גענט מיידל, האָט אַבסאָלוט ניט נויטיק צו גיין צום אידעאַל דורך פיזישע פּראַצע, און אויב יא זיין אַ זעלשטענדיקע פּרוי, דאַרף זי עס מאַכן אויף אַן אופן, וואָס איז צוגעפאַסט צו איר.

איז ווילנע האָט זיך געעפנט אַ שולע פאַר ציין־דאָקטוירים פון דזשעמס לעווי. די שולע האָט עקזיסטירט אַ קורצע צייט אין ווילנע, און נאָכדעם זיך אַריבערגעטראָגן קיין וואַרשע. אָט מיט דער שולע האָט אַריבערגעוואַנדערט פון ווילנע אויך זינאָדע ליפשיץ, וועלכע האָט זיך פאַרשריבן אין דער שולע פון די ערשטע. די שולע פון דזשעמס לעווי איז געווען אַ נייעס אין רוס-לאַנד, און איבערהויפּט אין תּחום. אידישע מיידלאַך, וועלכע האָבן געשטרעבט צו זעלבשטענדיקייט, האָבן אָנגעפילט אָט די שולע. נאָכדעם זיינען אין וואַרשע געעפנט געוואָרן נאָך אַזעלכע

שולן, און אלע זיינען פארפולט געוואָרן אַט מיט די אידישע מיידלאַך.

זינאירא ליפשיץ האָט פאַרנומען אַ באַזונדער אָרט אין דער שולע. צו איר האָבן זיך באַצויגן מיט דרײַ-אַרץ אי די צו-תערענינס, און אי די לעקטאָרן. זי איז שוין געווען, דאָכט מיר, אויפֿן דריטן סעמעסטער. זי האָט געוואָלט וואָס ניכער ענד-דיקן, און אוועקפאַרן אין פּראָווינץ אין אַ אידישע שטאָט, און דאָרטן אָנהויבן אַ נייע טעמקייט.

מיר האָבן זיך אָפט געטראַפֿן אין דער צייט, ווען זי איז געווען אין וואַרשע. אונזערע שטימונגען זיינען געווען צוגע-פאַסט; מיר בירע האָבן געזוכט נייע וועגן. זי האָט געענדיקט און איז אוועקגעפאַרן אין נאָוואַגראַד-וואָלינסק צו באַזעצן זיך דאָרט אַלס ציין-דאָקטאָר.

זי איז געקומען אין שטעטל אַ פאַרקילטע פּון וועג, אָפֿ-געקערנקט אַ צייט, באַקומען אַ געשוויר אין אויער, און געווען אַ צייט געפערלאַך. זי האָט זיך אויסגעקורירט, נאָך איר נאָנץ לעבן האָט זיך געביטן: דער אָרטיקער דאָקטאָר טריינין, וואָס האָט איר קורירט, פלעגט מוזן אלע טאָג צו איר גיין; ווען ער האָט געענדיקט די קוראַציע, האָט ער באַמערקט, אַז אים איז זיך שוין שווער צו שיידן מיט זיין פּאַציענטין, און האָט, ווי מען רופט עס אָן, געבעטן איר האַנט.

פּון נאָוואַגראַד-וואָלינסק האָב איך באַקומען עטלאַכע בריוו פּון איר. אין די ערשטע בריוו, באַלד נאָכן קומען, האָט זי זיך געקלאַגט, אַז זי פילט זיך ניט געזונט. מיט אַמאָל איז זי פאַר-שווינגן געוואָרן, און אָט קריג איך ווידער אַ בריוו, אין וועלכן זי שרייבט מיר, אַז זי איז געווען געפערלאַך קראַנק, און אַז געראַטעוועט האָט איר דער דאָקטאָר טריינין, און נאָכדעם נאָך אַ בריוו, אין וועלכן זי שרייבט מיר, אַז דר. טריינין האָט זיך איר דערקלערט, און זי ווייס נאָך אַליין ניט, וואָס אים צו ענטפערן...

זי האָט חתונה געהאַט, און איז פאַרשוואַנדן פּון מיין האַרזיאָנט. מיט אַ יאָר אַכט שפּעטער, ווען איך האָב געוואוינט אין ביאַליסטאָק, האָט זיך באַקומען ביי מינע עלטערן אין

וואַרשע אַ רוסישער בריוו מיט אַ פּאָר אידישע שורות. אין די פּאָר שורות איז געווען אַ בקשה צו מיינע עלטערן, אָפּגעבן דעם בריוו זייער זון אברהם'ען, אויב ער איז אין וואַרשע, און אויב ניט, אָפּשיקן צו אים, וואו ער געפינט זיך.

די עלטערן האָבן מיר דעם בריוו אָפּגעשיקט. דאָס איז געווען אַ בריוו פון זינאידא ליפשיץ. אַ בריוו, אַ גרויסער, אויף 3 בייגעלאַך פּאַפּיר. זי איז מיר מודיע, אַז זי וואוינט אין אסטראַכאַן, אַז זי פּראַקטיצירט, אַז זי און דער מאַן האָבן אַ גוטע פּראַקטיק, זיי האָבן אַ גרויסע שיינע דירה, 2 דינסטן, אַ גובערנאַנטין צו די קינדער. דאָכט זיך, אַלץ גוט; דאָך טיאָכקעט איר דאָס האַרץ. דאָס לעבן שטעלט איר ניט צופּרידן, עס בענקט זיך איר נאָך אַן אַנדער לעבן; זי האָט זיך דערמאָנט אָן די יאָרן, ווען מיר האָבן אַזעלכע שיינע חלומות געהאַט, און בעט מיר שרייבן.

און איך האָב געענטפּערט... איך האָב איר געענטפּערט ווי אַ זאַמער ענטפּערט אַ הונגערקין. מיין מאַטעריעלע לאַגע איז דאַמאָלסט געווען גראַד ניט אַזוי גלענצענד: איך בין צופּיל געווען פּאַרנומען מיט געזעלשאַפּטלאַכער אַרבעט, איך זאָל גענוג אויסאַרבעטן פאַר זיך מאַטעריעליש; נאָר גייסטיק בין איך גע-ווען דאַמאָלסט צופּרידן אויפ'ן העכסטן גראַד: דאָס איז געווען נאָך דער ערשטער רוסישער רעוואָלוציע, ווען ס'איז מעגלאַך געוואָרן אייניגע פּאַרמען פון טעטיקייט אויפ'ן לעגאַלן וועג.

און איך האָב איר געשריבן, און אַן עצה געגעבן, זי זאָל זיך פּאַרנעמען מיט געזעלשאַפּטלאַכע אַרבעט, וועט זי זיך אַזוי שלעכט ניט פּילן, און האָב איר אַרויסגעשיקט באַלד אַ פּאָר ביכלאַך פון פּאַרלאַג „בילדונג“, אין וועלכן ס'זיינען אַזוי פּיל מיינע כוחות אַריינגעלייגט געוואָרן.

קיין איין איינציק וואָרט האָב איך דאַרויף פון איר ניט באַקומען.

דער הייסער מאָמענט פון מיין אָנגעשטרענגטער געזעל-שאַפּטלאַכער אַרבעט האָט זיך ניט ווילנדיק פּאַרענדיקט, און איך האָב באַקומען צייט און מעגלאַכקייט אַ קלער צו טאָן וועגן

די אלע פאסטן, פאר וועלכע איך בין אדורכגעגאנגען, כמעט ניט באמערקענדיק זיי, און האָב זיך אין זיי אריינגעדראָנגען.

חרפה און ווייטאַק האָב איך דערשפירט, ווען איך האָב זיך דערמאָנט וועגן זינאידע'ס בריוו, און מיון ענטפער אויף אים. ניט אזוי האָט מען געדאַרפט ענטפערן אויף אַ וויינגעשריי פון אַן אָנגעווייטאַקטער, איידעלער נשמה. נאָר פאַרריכטן דעם פעלער איז שוין געווען אוממעגלאַך, דאָס האָב איך גוט געפילט: וואָס פאַר אַ צווייטע עצה קאָן איך איצט געבן? ... ווי פאַרענטפערט מען זיך פאַר'ן בריוו? ...

ס'זיינען אַוועק יאָרן, אַסך יאָרן. ס'איז געקומען די מלחמה. די מלחמה האָט מיר געגעבן די מעגלאַכקייט צו טרעפן זיך מיט אַ סך מענטשן, מיט וועלכע איך האָב זיך שוין לאַנג ניט געזען. מענטשן זיינען ארויסגעוואָרפן געוואָרן פון זייערע איינגעזעסענע ערטער, און צוואוואָרפן געוואָרן איבער גאַנץ רוסלאַנד; און מיר גראַדע איז דאַמאָלסט אויסגעקומען אַ סך צו רייזן איבער רוס-לאַנד. פאַרשיידענע אַלטע באַקאַנטע, און אַמאָל גאַנץ נאָנטע, האָב איך געטראָפן. דאָס רוב באַגעגענישן זיינען געווען ניט קיין אַנגענעמע: זייער סימפּאַטישע, אינטערעסאַנטע אין די יונגע יאָרן מענטשן האָבן זיך פאַרוואַנדלט אין פאַרלוירן פון יאָרן אין זייער קנאַפּ אינטערעסאַנטע מענטשן. מערקווירדיגע באַ-אַבאַכטונגען איז מיר אויסגעקומען צו מאַכן. איך האָב אויך גע-האַפט טרעפן זינאידע. מיר איז נייגעריק געווען צו זען, וואָס האָט מיט איר פאַסירט אין משך פון אזוי פיל יאָרן. האָט זי זיך שוין באַראַויקט? האָט זי אויסגעהאַלטן דעם עקזאַמען פון לעבן? ... איך בין געווען זיכער, אז יא.

איך האָב צו איר אָנגעשריבן אַ בריוו; איך האָב איר גע-שריבן, אז איך הויב שוין אָן צו לעבן מיט ערינערונגען, און דאָס איז אַ סמן פון אָנגעקומענער אַלטקייט און אז איך לעב שוין מיט ערינערונגען, דאַרף איך זיך דערמאָנען אָן די, מיט וועלכע איך בין צוזאַמען אַריין אין לעבן אַלס יונגער מענטש. איך בעט איר, אז זי זאָל מיר ענטפערן, וואָס מיט איר איז, וועל איך איר שרייבן אַ גענויען בריוו.

ס'זיינען אַוועק אַ פּאָר וואָכן, און קיין תשובה האָב איך

ניט באַקומען; כ'האָב שוין גערעכנט, אַז קיין תשובה וועט ניט זיין. איינמאָל קום איך אין קאַנטאָר פון „רוסקיע וויעראַ-מאָסטי“, וואו איך האָב געאַרבעט, און געפין פאַר מיר אַ רע-קאָמענדרטן בריוו פון אַסטראַכאַן. דאָס איז געווען אַ בריוו פון זינאידע טריינין. זי אַנטשודליקט זיך אין בריוו, פאַרוואָס זי האָט מיר באַלד ניט געענטפערט. ביי איר איז געשען אַן אומ-גליק: איר מאַן איז מיט אַ פּאָר מאָנאַטן צוריק פּלוצלונג גע-שטאַרבן, און זי קאָן נאָך ער-היום ניט קומען צו זיך. זי שרייבט מיר עטלעכע ווערטער, כדי צו געבן מיר די מעגלעכקייט ווייטער איר צו שרייבן. עס פאַרט אין ניכטן קיין פעטערבורג איר טאָכטער, אַ סטודענטקע פון דאָרטיקן אוניווערסיטעט, זי וועט אָפּ-שטייגן אין מאָסקווע און וועט אַריינגיין צו מיר. איר טאָכטער וועט מיר שוין איבערגעבן גענויער, וואָס מיט איר איז. איך האָב באַלד געענטפערט, אַז איך קלייב זיך אויף אַ ריזע איבער וואָלגע און וועל פאַרפאַרן אויך קיין אַסטראַכאַן, וועלן מיר זיך זען.

איך האָב באַקומען אַ „קאָמאַנדראַווקע“ פון צייטונג אויף דורכפאַרן נאַנץ וואָלגע, אָנהויבנדיק פון יאַראַסלאָוו, און ענדיקן מיט אַסטראַכאַן. פון סאַמאַראַ האָב איך געשיקט אַ קאַרטל קיין אַסטראַכאַן און געשריבן, אַז איך פּאָר פון דאָרטן קיין סאַראַ-טאָוו, צאַריצין און קיין אַסטראַכאַן. אין סאַראַטאָוו האָב איך באַקומען אַ טעלעגראַמע פון צייטונג, אַז איך בין נויטיק אין מאָסקווע און איך זאָל דעריבער איבעררייסן מיין ריזע. איך האָב זיך אומגעקערט קיין מאָסקווע, און אַסטראַכאַן האָט זיך מיר ניט איינגעגעבן צו באַזוכן.

איך האָב זייער באַדויערט, וואָס דער צופאַל האָט מיר ניט געגעבן די מעגלעכקייט צו טרעפן זיך שוין אויף די עלטערע יאָרן מיט איינער פון די אינטערעסאַנטסטע פרויען, וואָס האָבן געהערט צו אונזער קרייז.

*

דער קרייז האָט ניט געקענט בלייבן אויף שמענדיק ביים זעלבן צוזאַמענשטעל, וואָס ער איז געווען ביי דער גרינדונג: די טעטיקייט האָט זיך פאַרשפּרייט, די פאַרבינדונגען מיט דער

שטודירנדער יוגנט און רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס, סיי אין וואַרשע, סיי אויסער וואַרשע, האָבן זיך פאַרצוווייגט. אין וואַרשע האָבן מיר געהאַט שוין אַ גענוגן צאָל אָרגאַניזאַציעס צווישן דער שטודירנדער יוגנט, וועלכער זיינען געווען אונטער אונזער ווירקונג. אונזערע פאַרבינדונגען מיט דער פּראָווינץ האָבן זיך אויך פאַר-שטאַרקט. פון אָנהויב האָבן מיר געהאַט פאַרבינדונגען בלויז מיט בריסק און ביאַלאָסטאָק. וועגן בריסק איז מיר אויסגעקומען שוין צו רעדן. אין ביאַלאָסטאָק פלעגן מיר צושטעלן בלויז אומד לעגאַלע ליטעראַטור. ביאַלאָסטאָק האָט אַליין געהאַט אַ רייכע שילדער-ביבליאָטעק פון לעגאַלע ביכער; די רעשטלאַך פון דער ביבליאָטעק זיינען מיט 15 יאָר שפּעטער אַריבער צו דער אַר-בייטער ביבליאָטעק, וועלכע איך האָב צוזאַמען מיט כאַוועל און אַננע ראָזענטאַל און נאָך אַנדערע געגרינדעט אין ביאַליסטאָק.

אזוי אַרום האָבן מיר ניט געהאַט קיין נויטיקייט צוצושטעלן פאַר ביאַליסטאָק די לעגאַלע ביכער, אין פאַרשפּרייטונג פון וועלכע מיר זיינען געווען פאַראינטערעסירט. דער פאַרשטייער פון ביאַליסטאָק איז געווען איינער בלאַך, וועלכער איז געווען גאַנץ גוט באַקאַנט ביי זיך אין דער היים. ער האָט געגעבן פּרי-וואַסע שטונדן און האָט געפירט אַ רוישיקע רעוואָלוציאָנערע טע-טיקייט. ער איז שפּעטער געווען פאַרשיקט קיין סיביר, וואו ער איז פאַרבליבן אַלס אַ שטענדיקער סיבירער איינוואוינער.

מיט די צוויי שטעט האָט זיך אונזער טעטיקייט ניט באַ-גרענעצט. ביי אונז האָבן זיך געשאַפן פאַרבינדונגען נאָך מיט אַנדערע שטעט: די פאַרבינדונגען זיינען אַוועק אין דער טיף פון דער ליטע און אויך אין פּוילן.

ס'איז ניט אַוועק קיין יאָר, ווי דער קרייז אונזערער איז געוואָרן אַ באַדייטנדע, ווירקנדע רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציע אין וואַרשע. ס'האָט זיך געמוזט אַוועקשטעלן און ס'האָט זיך אַוועקגעשטעלט די פּראָגע וועגן פאַרגרעסערן דעם צענטראַלן קרייז גופא; און וועגן דעם אָרגאַניזאַציאָנס-פּלאַן, וועלכן דאַרף אָננעמען דער צענטראַלער קרייז.

אַ רייע יזיצונגען האָבן מיר פאַרבראַכט אויף דעם אָרגאַני-זאַציאָנס-פּלאַן. צוויי שטאַנדפּונקטן האָבן געפירט אַ קאַמף אויף

אונזערע זיצונגען: די אָרגאניזאציע דאַרף געשאפן ווערן פון אונטן אַרויף, ד. ה., דורך וואַלן אין די נידעריגסטע שטאַפלען פון דער אָרגאניזאציע דאַרף פאַרפּלעט ווערן דער צענטער, און אַ צווייטער — פון הויבן אַרונטער, ד. ה., דער צענטער וועט נאָך מינירן די פּאַרשטייער פון באַזונדערע אָרגאניזאציעס, וועלכע דאַרפן אַרײַן אין צענטער.

די דעבאַטן, וועלכע זיינען פּאַרגעקומען וועגן דעם אָרגאַניזאַציע־פּלאַן, זיינען כאַראַקטעריסטיש פאַר דער גאַנצער רעוואַלוציאָנערער באַוועגונג אין רוסלאַנד. ווי אַ רויטער פּאַדעם גייען דורך די צוויי פּאַרשיידענע אָרגאַניזאַציע־פּאַרמען אין דער נײַ־שיכטע פון דער סאָציאַליסטישער באַוועגונג אין רוסלאַנד. מאָר מענטשוין דאַכט זיך אויס, אַז די אַלע חלוקידעיות פון צוויי סאָציאַליסטישע אָרגאַניזאַציעס באַשטייען אין דער פּאַרשיידענהייט פון די אָרגאַניזאַציע־פּאַרמען. מיר דאַרפן ניט ווייט זוכן קיין ביישפּיל: די רוסישע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי, וועלכע האָט זיך צוטיילט אָרגאַניזאַציע־אַנעל אויף באַלשעוויקעס און מענ־שעוויקעס.

די מערהייט פון קרייז האָט זיך אַוועקגעשטעלט אויפֿן צווייטן אָרגאַניזאַציע־פּלאַן, ד. ה., פאַרגרעסערן דעם צענטער דורך אָנמערקן באַשטימט פּערזאָנען פון די קרייזן, וועלכע זיינען מיט אונז פאַרבונדן.

איך בין געווען פאַר'ן ערשטן פּלאַן.

ווען דער אָרגאַניזאַציע־פּלאַן איז אָנגענומען געוואָרן איז געבליבן צו באַשליסן אַ רײן־פּראַקטישע פּראַגע: וועמען זאָל מען נאָמינירן אין צענטער. צווישן די שילע־קרייזן האָבן זיך שוין אַרויסגעטיילט אייניגע באַגאַבמע שילער, — וועלכע זיינען פּאַקטיש זייער נאָנט געווען צום צענטער און וועלכע האָבן נאָך־דעם, שוין אַלס אונזערע נאָכפּאָלגער, געשפּילט אַ זייער גרויסע ראָלע אין דער רעוואַלוציאָנערער באַוועגונג פון וואַרשע. דאָ־מאָסט אָבער זיינען זיי נאָך ניט זוכה געווען אויסגעקליבן צו ווערן אַלס מיטגלידער פון צענטער.

מיר האָבן זיך געמוזט ווענדן צו די טיפּן שולן, וועלכע זיינען לויט'ן קורס, העכער פון אַ מיטל־שול. איינע אזא שול איז געווען

די בארימטע קראַנענבערס האַנדל־שול. דאָרטן האָט שוין גע-
ערשט אַ מין לעקציע־סיסטעם, כאָטש זי איז ניט געווען קיין
העבערע שול. אין קראַנענבער־שול האָט געלעזן זיינע לעקציעס
דער באַוואוסטער פּוילישער עקאָנאָמיסט הענריך הערינג.

אָט פון דער האַנדל־שול האָט זיך דער צענטר אָפּגעשטעלט
אויף דריי פּערזאָנען. דאָס זיינען: קאַסיוש, קולטשיצקי און
סטודניצקי. דער ערשטער איז אַ איר, די אַנדערע צוויי זיינען
פּאָליאַקן.

קאַסיוש האָט געשטאַמט פון אַ פּשוט'ער אידישער משפּחה
פון וואַרשע, ניט קיין אַסימילירטע. זיינע עלטערן האָבן איר
ניט געקענט, נאָר איר האָבן געקענט זיין שוועסטער, אַ פרוי פון
אַ פעלדשער, וואָס האָט געהאַט אַ רעזורע אין די אידישע גאַסן.
קאַסיוש האָט אויפּגעגעבן זיין אַדרעס צו דער שוועסטער, און
נישט צו די עלטערן, און ווען מיר פלעגן אים דאַרפן האָבן,
פלעגן מיר אים זוכן ביי דער שוועסטער.

קאַסיוש איז געווען אַ שטילע קראַפט, פון די מענטשן, וואָס
אַרבעטן אָן טומל. ער האָט זיך ערנסט באַצויגן צו אַלץ, וואָס
ער האָט גענומען אויף זיך. אויף זיין זעלבסט־בילדונג האָט ער
געלייגט גרויס אַכט און האָט אַ סך געלעזן.

מיר פלעגן זיך אָפט טרעפן און מיר זיינען געווען אייניק
אין דעם, וואָס פאַר אַ כאַראַקטער עס דאַרף טראָגן אונזער טע-
טיקייט. זיין טעטיקייט האָט זיך ערשט פאַנאַנדערגעוואַקסן, ווען
איר בין אוועקגעפאַרן פון וואַרשע, און וועגן איר האָבן איר געהאַט
וועניק ידיעות. איר האָבן נאָר געוואוסט, אַז ער איז מיט אַ פּאָר
יאָר שפּעטער אַרעסטירט געוואָרן און פאַרשיקט אין סיביר. וועגן
זיין טעטיקייט און באַדייטונג בין איר איצט געוואָרן געוואָרן אין
1905. איר האָבן באַקומען אַ פּרישן נומער פון דעם אָרגאַן
פון דער פּוילישער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער צייטונג „טשערי-
וואָני שטאַנדאַרט“ („די רויטע פּאַז“), — וואו ס'איז אָפּגעדרוקט
געוואָרן אַ נעקראָלאָג נאָך קאַסיוש'ן. אין דעם וואַרימן נעקראָ-
לאָג איז געווען אָנגעוויזן, אַז קאַסיוש האָט געקאַנט זיין איינער
פון די בעסטע אַרבעטער אויפ'ן באָדן פון פּראָפּעסיאָנעלער באַ-
וועגונג, נאָר אין רוסלאַנד זיינען נאָך דאַמאָלסט ניט געווען

אזעלכע באדינגונגען, וועלכע זאלן געבן די מעגלעכקייט פריי צו שאפן און אנטוויקלען פראפעסיאנעלע פאראיינען, האָט קאָסיוש אויף דעם באָדן ניט געקענט אַרבעטן אין רוסלאַנד, און ווען ער איז געקומען צוריק פון סיביר, איז ער אַוועקגעפאָרן אין דייטשלאַנד, און איז דאָרטן אַריין אין דער פראָפעסיאָנעלער באַ-וועגונג. די רוסישע תּפּיסות און סיביר האָבן פאַרקירצט זיינע יאָרן, און ער איז נאָך גאָר אַ יונגער געשטאַרבן, אַלס אַ סעק-רעטאר פון אַ דייטשן פראָפעסיאָנעלן פאַריין.

ק ו ל ט ש י צ ק י . ביי זיין ערשטן באַווייזן זיך אויף דער זיי-צונג פון קרייז, האָט ער אַרויסגערופן אונזער אויפּמערקזאַמקייט: אַ הויכער, אַ שלאַנקער, אַ גראַציעזער, מיט מאַניערן, צו וועלכע מיר זיינען אַבסאָלוט ניט געוואוינט געווען. לויט אונזערע באַ-גריפן, וואָס זיינען אַריבער צו אונז פון דער רוסישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, זיינען נאָבעלע מאַניערן ניט פאַר קיין ריז-וואָלוציאָנער.

איך געדענק, אַז קולטשיצקי איז איינמאָל געקומען אויף אונ-זער אַ זיצונג אין אַ פּראָק. ער האָט געפּילט דעם גאַנצען דיסאַ-נאַנס, וואָס עס טראַגט אַריין זיין פּראָק אין אונזער סביבה, און האָט דערקלערט, אַז נאָך דער זיצונג מוז ער גיין צו אַ פּאַמיליען-אַוונט צו זיינע קרובים, און דאָרטן מוז ער זיך באַווייזן אין אַ פּראָק. כּדי ניט דורכלאָזן די זיצונג, האָט ער זיך באַצייטנס אָנגעטאָן, און אַזוי אַרום וועט ער ניט פאַרשפּעטיקן צום איינגע-לאַדענעם אַוונט.

ביי אונז האָט דאָס אויסערלאַכע אויסזען געשפּילט זייער אַ קליינע ראָלע. נאָך מער: אַנדערע האָבן אפּשירט מיט זייער נעגליזשירן די בגדים און כּלל דאָס אויסערלאַכע אויסזען. מיט שלומפּערס, אָפּט ניט ווי געהעריק פאַרקאַמט, פּלעגן זיך ניט זעלמן באַווייזן אידישע מיידלאַך פון ליטע. דאָס האָט שוין אייגנטלאַך געבראַכט ניט די רעוואָלוציאָנערע באַוועגונג, נאָר דאָס ליטוויש שטעטל; די באַוועגונג האָט נאָר באַרעכטיקט די שמוי, צו וועלכער מען איז געוויינט געוואָרן אין שטעטל. מיר, וואָס האָבן זיך שוין דערצויגן אין גימנאַזיעס, זיינען געווען אַביסל אַנדערש געזאָנען; דאָך זיינען מיר אויך

אין דעם זיין געווען גענוג נאכלעסיק. מיר האָבן זיך נאָך ניט פאָרגעשטעלט דאָס אויסזען פונ'ם אייראָפּעאישן סאָציאַליסט, וועלכער טיילט זיך ניט אויס באַזונדערס מיט זיין אויסערלאַכ־קייט, און וועלכער זעט אויס אין גאָס, ווי אַ דזשענטלמאַן פון יעדערן אַנדער קלאַס; מיר האָבן אפילו געוואוסט, אז לאַסאַל פלעגט קומען אויסגעפּוצט אויף די אַרבעטער־פּאַרזאַמלונגען, נאָר ער איז דאָך געווען אַן אויסנאַם, קען מען זיך מיט אים ניט השבונען. נאָר ווען מיר האָבן זיך נענטער באַקאַנט מיט די פּוילישע סאָציאַליסטן, האָבן מיר דערזען, אז מ'קאָן זיין אַ סאָציאַליסט, און האָבן ריינע נעגל און גוט־פּאַרקעמטע האָר, אז דער שלומפּער האָט ניט קיין שום שייכות צום סאָציאַליזם.

קולטשיצקי שטאַמט פון זייער אַן אינטעליגענטער פּוילישער משפּחה; זיין מוטער איז געווען אַ נאָנטע פּריינדין פון דער באַרימטער פּוילישער שרױבערין אָרזשעשאַגאָ. ווען אָרזשעשאַגאָ פלעגט זיך אַראָפּלאָזן פון גראַדנע קיין וואַרשע, פלעגט זי פּאַר־פּאַרן צו זיין מוטער. ער איז אַזוי אַרום, פון די סאַמע קינדערשע יאָרן, געווען איינגעווייקט אין אַן הויכער ראַפּינירטער קולטור. ער האָט שוין דאַמאָלסט געלעזן זווײַ אַייניקע שפּראַכן, און האָט באַזעסן אַסך ידיעות.

מיט זיין אינטעליגענץ, מיט זיינע ידיעות, מיט זיין געדאַסנקייט, האָט ער געמאַכט דעם איינדרוק מער פון אַ צור־קונפּטיקן געלערנטן, ווי פון אַ פּראַקטישן רעוואָלוציאָנערן טוער; און פון אים איז טאַקע אַזעלכער אַרויסגעוואַקסן, כאַטש ער איז געווען נאָך דעם דער גרינדער פון דער פּוילישער סאָציאַליסטישער פּאַרטיי, דעם צווייטן „פּראָלעטאַריאַט“. ער האָט אַרויסגעלאָזן אַ סך סאָלידע וויסנשאַפּטלאַכע ווערק. ניט אין מיינע צילן גייט אַריין צו ריידן גענוי וועגן קולטשיצקי'ן, וועלכער האָט געהאַט אַ צופּעליקן שייכות צו אונזער קרייז; איך וועל נאָר באַמערקן, אז ער איז געבליבן אַ סאָציאַליסט ביז ס'איז אויפגעשטאַנען די זעלב־שטענדיקע פּוילישע מלוכה. אין דער זעלב־שטענדיקער פּוילן האָט ער זיך אָפּגעזאַנגט פון זיין סאָציאַליזם.

אַן אַנדער מענטש איז געווען סטודניצקי, וועלכער האָט זיך דאַמאָלסט אָנגערופּען גיזבערט. אַ קליינער, אַ קאָכעדיקער,

אן אויפגערגעטער, אַ נערוועזער. ער איז געווען שטאַרק פאַרטאָן אין זיין וועלט, און פלעגט ניט באַזונדערס מערקן, וואָס אַרום אים טוט זיך. מען האָט דערציילט ביי אונז אַזאַ מעשה: איין מאָל זונטיק האָט סטודניצקי אַניטירט איינעם אַ פּאָליאַס, אַ שילער פון פּראָגער גימנאַזיע; יענעם איז שוין מאַום געוואָרן די לאַנגע רעדע פון סטודניצקי, נאָך ער האָט ניט געקענט פון אים זיך אַרויסדרייען. מיט איין מאָל הויבט ער זיך אויף, נעמט אַרויס זיין זייגערל און זאָגט: „אַנטשולדיקט, קאָלעגע, ס'איז שוין צוויי אַזייגער און ביי אונז איז איצט מיטאַג, מוז איך זיך אַיילן, כּדי ניט שטאַרק פאַרשפּעטיקן.“ „עס שאַרט ניט, זאָגט סטודניצקי. „איידך אפּשר ניט, אָבער מיר קען עס זייער שאַדן,“ ענטפּערט דער שילער און גייט אַוועק.

אין זיין גאַנצן לעבן איז ער געווען אַ צוטראַגענער, און האָט זיך ניט געקענט אָפּשטעלן אויף איין אָרגאַניזאַציע, צו וועלכער ער זאָל באַלאַנגען.

ער איז פאַרשיקט געוואָרן אין סיביר. דאָרטן האָט ער זיך גענומען צו פאַטיידיקן קרימינעלע פּראָצעסן פון פּויערן, און איז געוואָרן פּאָפּולער. ער האָט אָבער נישט געוואָלט פאַרבלייבן אין סיביר — אים האָט געצויגן קיין פּוילן. אין ענדע 90ער יאָרן האָב איך זיך מיט אים געטראָפּן ביי באַקאַנטע אין וואַרשע, ווען ער איז נאָך וואָס געקומען צוריק פון סיביר. מיר האָבן אָפּגערעדט צו טרעפּן זיך ספּעציעל און כאַפּן אַ שמועס. אין אונזער צווייטער באַגעגעניש האָט סטודניצקי מיר גענוי דערציילט וועגן זיין אַדוואַקאַטן-טעטיקייט און האָט מיר געוויזן אויסשניטן פון די סיבירער צייטונגען, וועלכע האָבן וואַרים געשריבן וועגן די פּראָצעסן, וואו סטודניצקי איז געווען דער פאַרטיידיקער. דאָס זיינען געווען זייער אינטערעסאַנטע פּראָצעסן, און ניט איין מענטשן האָט ער געראַטעוועט פון אַ שטאַרקע שטראַף.

איך האָב שוין דאָן אַרויסגעגעבן די ערשטע סעריע פון פּאָפּולערע וויסנשאַפּטלאַכע ביכלאַך און האָב מיטגעבראַכט אים צו ווייזן דאָס ביכל „אַרבעט און קאַפיטאַל“, וועלכע האָט אַזאַ ראַלע געשפּילט אין דער אַנטוויקלונג פון דעם אידישן אַרבייטער,

איך האָב מיט שמחה דערציילט וועגן דער באַדייטונג, וועלכע די ביכלאַך האָבן ביים אידישן אַרבעטער.

אין זיינע אויגן האָב איך געזען, בשעת מיינע רייד, אַ קאַלטן בליאַסק און האָב געפילט, אַז נאָר צוליב העפלאַכקייט הערט ער אויס דעם אַלטן חבר וועגן די „זשידאָווסקע“ ביכלאַך און זאָגט ניט אַרויס זיין מיינונג וועגן זיי. פאַרשטייט זיך, אַז נאָך אַמאָל זיך באַגעגענען מיט אים האָב איך ניט געהאַט קיין חשק.

נאָר אַט אין אַ פּאָר יאָר פאַר דער ערשטער רוסישער רע-וואַלוציע, ווען עס האָט זיך שוין אין רוסלאַנד גוט געטומלט, ווען עס זיינען פאַרגעקומען סטודענטישע אומאַרדנונגען און אַרבייטער-שטרייקן, האָב איך זיך נאָך אַמאָל געטראָפן מיט סטודניצקי'ן.

איך זייץ אין פעטערבורגער עפענטלאַכער ביבליאָטעק, אַרומ-גערינגלט מיט ביכער. צו מיין טישל גייט צו אַ נידעריקער, בלייכער מאַנטביל, אָרעם געקליידעט און זיצט זיך אַוועק אַנט-קעגן מיר. מיר האָט זיך אויסגעדוכט, אַז איך קען דעם מענטשן. איך האָב זיך אָבער ווייטער פאַרטיפט אין דאָס, וואָס איך האָב געלעזן. איך פיל אָבער, אַז אימיצער קוקט מיך אָן. איך הויב אויף פון בוך מיינע אויגן, און איצט דערקען איך סטודניצקי'ן. מיר זיינען אַרויסגעגאַנגען ביידע אין קאָרידאָר פון ביבליאָטעק און האָבן געכאַפט אַ שמועס אַגב וועגן די פּאָליטישע געשעענישן.

סטודניצקי האָט געפונען, אַז ס'איז די סאַמע צייט צו קלערן וועגן אַן אומאָפּהענגיקער פּוילן. איך באַמערק, אַז די גאַנצע אינדוסטריע פון פּוילן איז אויסגעריכט געוואָרן אויפ'ן רוסישן מאַרק, אַז אין קרוין-פּוילן איז אויסגעוואַקסן אַזאַ גרויסער אַר-בייטער קלאַס נאָר אַ דאַנק דער פאַרבינדונג מיט רוסלאַנד. א. א. וו.

סטודניצקי'ס בלאַסער פנים איז געוואָרן רויטלאַך. מיט כעס און מיט רוגז האָט ער געוואָרפן ווערטער קעגן ראָזע לוקס סענבערג, וועלכע האָט אין איר באַוואוסטן בוך פאַרטיידיקט די מיינונג, אַז פּוילן איז עקאָנאָמיש אָפּהענגיק פון רוסלאַנד.

מיר איז ניט געבליבן מער, ווי אומקערן זיך צו מיינע ביכער: מיר ביידע זיינען שוין געווען מענטשן פון צוויי פאַר-שיידענע וועלטן.

מיט אַ צוויי יאָר שפעטער האָב איך באַקומען זיין בוך „פון סאָציאַליזם צו נאַציאָנאַליזם“, אין וועלכן ער דערציילט, פאַרוואָס און ווי אזוי ער איז געוואָרן אויס סאָציאַליסט און גע-וואָרן אַ נאַרדאָווי דעמאָקראַט.

אים האָט די נאַרדאָווי דעמאָקראַטיע אויך ניט באַפרידיקט. ער איז אוועק נאָך רעכטער. ס'איז באַוואוסט זיין אויפֿרום צו די פעלקער פון אייראָפּע און אַמעריקע וועגן אַ מין קרייץ-צוג קעגן רוסלאַנד, כדי צו באַפרייען פּוילן.

פאַטריאַטיזם איז ביי אים געלעגן אין בלוט. איך געדענק זיינע אַן ערצייִלונג, נאָך פון די גימנאַזיסטישע יאָרן, וועלכע האָט געמאַכט אויף מיר אַ שטאַרקן איינדרוק. מיר האָבן געפירט אַ חבֿר'שן געשפּרעך און זיינען אַריבער צו די קינדערשע יאָרן און צו די ערינערונגען פון יענע יאָרן. ער האָט מיר דערציילט, אַז איין מאָל האָט ער שפּאַצירט מיט זיין מוטער אין דינאַבורג (סטודניצקי שטאַמט פון דאָרטן), אונטערן שטאַט; די מוטער האָט אָנגעוויזן אים אויף דער דינאַבורגער פעסטונג און האָט געזאָגט: „דאָ האָט מען פאַר דעם אַנטייל אין דער פּאָווסטאַניע געהאַנגען דיין פעטער און דיין זיידן“... דערביי האָט זי דער-ציילט די פרטים פון יענע געשעענישן. זיין דערצייִלונג האָט ער געענדיקט מיט די ווערטער: „דאָס וועל איך קיין מאָל ניט פאַר-געסן“... און ער האָט עס טאַקע ניט פאַרגעסן זיין גאַנצן לעבן...

איצט וואוינט סטודניצקי אין ווילנע און רעדאַגירט די צייטונג „סלאָוואַ“. אינטערעסאַנט איז דאָס, וואָס דער עקסטרעמער פּוילישער נאַציאָנאַליסט האָט אַן אייגנאַרטיקן קוק אויף דער לאַגע פון אידן אין פּוילן. ער פּראָפּאָגאַנדירט אין זיין צייטונג, אַז מען דאַרף אידן געבן אַ באַשטימטע אויטאָמאַניע. ער זאָגט, אַז פּוילן איז נישט קיין נאַציאָנאַלע מלוכה, נאָר אַ נאַציאָנאַליטעט-מלוכה. נאָר פאַר ליצקן זיינען די מערהייט, און די מלוכה געהערט צו זיי, און זיי דאַרפן זיין אַ הערשענדע פּאַלק. כדי איינצוהאַלטן די גאַנצע קייט פון דער מלוכה, דאַרף מען ניט וועלן פּאַלאָניזירן די נאַציאָנאַלע מינדערהייטן, איבערהויפּט אידן, וועלכע וועלן זיך אויף קיין וועג ניט לאָזן זיך אינגאַנצן אַסימילירן. צוליב דער גאַנצקייט און דער שטאַרקייט פון דער פּוילישער מלוכה דאַרף

מען האָבן אידן אלס פריינט און ניט אלס שונאים. סטודניצקי איז אויך אין דעם הינזיכט אן אויסנאָם.

ער האָט נאָך אַלץ מורא פאַר רוסלאַנד, און דעריבער וויל ער לעבן בשלום מיט די אַנדערע פעלקער, וועלכע וואוינען אין פּוילן. ער האָט נאָך נישט פאַרגעסן די געפילן פון זיינע קינדער-יאָרן.

אין זיין בלוט איז גערונען דאָס בלוט פון די פּאָוסטאַנצעס, און זיין מאַרד איז געווען פול מיט ערינערונגען וועגן די פּאָור סטאַנצעס.

קוקט זיך צו צו די פּוילישע רעוואָלוציאָנערן, צי וועט איר ניט באַמערקן אין זיי דעם טיפּ פון אַמאָליקע פּאָוסטאַנצעס?... זיי האָבן כירושה באַקומען די פּסיכיק פון דעם פּאָוסטאַנצען, דעם שליאַכטשיין, זיי האָבן פון די קינדערשע יאָרן איינגעזאָפט די פּאָוסטאַנצעס טראַדיציעס פון זייערע משפּחות.

צוויי גרויסע פיגורן פון דער פּוילישער רעוואָלוציאָנערער באַוועגונג, קוניצקי און וואַרינסקי, דערציילן אַליין, וואָס פאַר אַ ווירקונג ס'האָבן געהאַט די טראַדיציעס פון זייערע משפּחות אויף זייער רעוואָלוציאָנערער שטימונג. קוניצקי'ס פּאָטער איז געווען פאַרשיקט פאַר דער פּאָוסטאַניע אין קאַווקאַז, און דאָס פאַרוואַגלטע לעבן פון דער משפּחה, און די סבה פון פאַרוואַגלען, האָט ניט געקאָנט ניט ווירקן אויף קוניצקי'ן. לודוויק וואַרינסקי געדענקט פון זיינע קינדערשע יאָרן דאָס ליד „גאָט היט אָפּ פּוילן!“ און די התלהבות, מיט וועלכער מ'פלעגט עס זינגען אין זיין סביבה און אין קאָשציעאָל.

ניט ווייניקער פּוילישע ערינערונגען מוז האָבן יעדער פּוילישער סאַציאַליסט, וואָס שטאַמט פון דער שליאַכטע. ביי אַ סך פון זיי זיינען די סאַציאַליסטישע אירייען געווען אַ צוגעשלעפטע זאך; מיט דעם דערקלערט זיך דער ערפּאָלג, וועלכן האָט גע'האַט די פּאַרטיי פ. פ. ס. אין דער פּוילישער געזעלשאַפט. דעם ערפּאָלג אירן האָט זי געהאַט אין די פּוילישע ספּערן גראַדע ניט פאַר אירע סאַציאַליסטישע אירייען, נאָר פאַר די פּאַטריאַטישע.

מיר אידן האָבן גע'ירש'נט אן אַנדער פּסיכיק, האָט זיך

דאָריבער די סאָציאליסטישע באַוועגונג נאָר אַנדערש אויסגע-
דריקט.

דאָס מערק איך אָבער נאָר איצט; דאָמאָלט האָט זיך
עס ניט געמערקט. מיר זיינען געווען אַלע גלייכע חברים, וועלכע
האָבן געשטרעבט צו איינעם און דעמזעלכן ציל, און מיר האָבן
ניט געפילט, אז צווישן אונז איז דאָ אַ חילוק. די שפראַך, אויף
וועלכער מיר האָבן געפירט די זיצונגען, איז פאַר אונז
אַלעמען געווען גוט פאַרשטענדלאַך; אַ טייל פון אונז האָט
גערעדט אין דער היים פּויליש, אַנדערע האָבן גערעדט אידיש,
דאָס זיינען אָבער געווען בייזאַכן, וועגן וועלכע מיר האָבן דאָ-
מאָלט ניט געקלערט.

די ערשטע פּוילישע רעוואָלוציאַנערן פון דער אינטעליגענץ
האָבן ניט אַלע געשטאַמט פון קרוין-פּוילן. האָבן אסך בעסער רוסיש
גערעדט, ווי פּויליש, וועלכע זיי האָבן זיך איצט מיט דער צייט
צוגעלערנט. אָבער וואָס מער זיי האָבן אַריינגעדונגען אין דער
פּוילישער סביבה, אַלץ מער זיינען זיי פּאַלאָניזירט געוואָרן. ביי
אונז, אידישע מיטגלידער פון קרוין, איז רוסיש געווען די איינ-
ציקע שפראַך, מיט וועלכער מיר האָבן זיך באַנוצט.

וואָס מער מיר האָבן פאַרשפּרייט אונזער טעטיקייט צווישן
פּוילישע קרויזן, אַלץ מער האָבן מיר זיך גענוטיקט אין פּויליש.
פאַרשטייט זיך, אז דאָס ניט קענען פּויליש איז געווען אַ
גרויסע שטערונג פאַר אונזער טעטיקייט צווישן די פּוילישע
קרויזן, פאַר אונזער איינקערפערן זיך אין דער ריין-פּוילישער
סאָציאליסטישער באַוועגונג, צונויפניסן זיך מיט איר.

מיר האָבן געפירט אַ טאָפּלטן לעבן. מיר האָבן געהאַט
באַזונדערע זיצונגען פון קרויז אין זיין פּריערדיקן צוזאַמענשטעל,
און מיט אונזערע פּוילישע חברים אַנדערע זיצונגען. די זיצונגען
פון אונזער ענגן קרויז פלעגן פאַרקומען די לעצטע צייט אויף
נאָוואַליפקע, אין צימער פון איינער אַ פינסקער מיידל. דאָס
מיידל איז געווען פון אַ פאַרמעגלאַך הויז, און האָט זיך געלערנט
אין וואַרשעווער קאָנסערוואַטאָריום שפּילן. זי האָט פאַרנומען אַ
גרויסן שיינעם צימער ביי אירער אַ גוטער באַקאַנטער, מיט
וועלכער זי האָט זייער פּריינטלאַך געלעבט; דאָס צימער פונ'ם

מיידל איז געווען זייער א באקוועמער לאַקאל פאר אונזערע קאָנדי
ספיראטיווע זיצונגען: זי פלעגט אונז אריינלאָזן אין צימער,
און אליין פלעגט זי אוועקגיין.

דאָס מיידל האָט גוט געשפילט, און איז נאָך דערצו געווען
א שיינע; פלעגט דער עולם אריינגיין צו איר אויף פּריוואַט,
אויסער די זיצונגען.

פאר מיין אָפּפּאַר קיין לאָדז, האָט זיך מיר נאָך איינגעגעבן צו
זיין אויף א פּאַר זיצונגען פון קרייז אין דעם צימער. אין ציט
לאַכע מאַנאַטן ארום זיינען אַרעסטירט געוואָרן די עטלאַכע חברים,
וואָס זיינען געווען אין וואַרשע, אויסער וויינבערג'ן, און די סבה
פון אַרעסט איז געווען דער צימער אויף נאָוואָליפּקע.

ווי איך האָב נאָכדעם געהערט, איז די זאך אזוי פּאַרנע-
קומען: צו דער פינסקער מיידל איז געקומען צופּאַרן פון ווילנע
אירע אַ חבר'טע. צו דער חבר'טע איז געקומען זשאַנדאַרמערע
מיט אַ רעוויזיע; מען האָט ביי דער פּאַרדעכטיקטער גאָר ניט
געפונען. איינעם, אַן אנענט, האָט זיך פּאַרנלוסט אריינצוקוקן אין
פּאַרטעפּיאַז, און ער האָט דאָרטן געפונען אַ פּאַר אומלענאַלע
ביכלאַך; מען האָט אַרעסטירט די ביידע מיידלעך, און אויך,
דאָס מיר, די דינסט פון דער דירה. די דינסט האָט אָנגערופן
די נעמען פון די אַלע, וואָס פלעגן גיין צו דער פינסקער מיידל,
און מען האָט די אַלע אַרעסטירט. די דינסט האָט אָנגערופן אויך
וויינבערג'ן, נאָך זי האָט געוואוסט, אַז ער הייסט „רודי“, און
ווי די פּאַמיליע זיינע איז, האָט זי ניט געקאָנט זאָגן. אזוי ארום
איז וויינבערג נצול געוואָרן.

דער ליטווישער טייל פון קרייז, אויסער מיר, וועלכער איז
געווען אין לאָדז, און ראַבינאָוויטש'ן, וועלכער איז געווען אין
אויסלאַנד, איז אַרעסטירט געוואָרן. געבליבן זיינען נאָר וויינ-
בערגער-רודי און די חברים, וואָס זיינען שפעטער צוגעשטאַנען
צו אים.

אויף אַזאַ אופן איז דער צענטראַלער קרייז נאָך 3 יאָר
עקזיסטענץ צופּאַלן געוואָרן אין דער פּאַרם, אין וועלכער ער איז
באַשאַפן געוואָרן. די רעוואָלוציאָנערע אָרגאַניזאַציעס, וואָס האָבן
זיך געשאַפן צווישן דער שטודירנדער יוגנט אין וואַרשע נאָך

דער צעשטערונג פון „צענטראַל קרייז“, האָבן פאָרגעזעצט זיין טעטיקייט, זיי זיינען געבליבן די גייסטיקע יורשים זיינע. מיט איינעם פון די יורשים פון אונזער קרייז, נאָר שוין מיט אַן אויסגעשפראַכענע סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פראַגראַם, האָב איך זיך געטראָפן אין אַ פאָר יאָר אַרום נאָכ'ן אונטערגיין פון אונזער „צענטראַלען קרייז“ — אין אָנפאַנג פון די 90ער יאָרן. דאָס איז געווען אַ אינגערער ברודער פון מיינעם אַ נאָנטן חבר, און לעזער פון אונזער ביבליאָטעק. זיין פאַמיליע איז געווען שנעערוואָן, ער איז געווען אַן אייניקל פון לאַדי'ער רבי'ן. מיט גרויס שמחה בין איך געוואָרן געוואָרן, אַז ביי אים געפינט זיך אונזער ביבליאָטעק, מיט וועלכע איך האָב עטלאַכע יאָר אָנגע־פירט, און וועלכע האָט געהערט צו אונזער קרייז. איך בין גע־וואָרן געוואָרן, אַז זי פונקציאָנירט ווייטער.

דער יונגער שנעערוואָן האָט דאַמאָלסט געברענט מיט אַ רעוואָלוציאָנערער התלהבות. ער פלעגט אָפט קומען צו מיר, און פלעגט ניט איינמאָל בלייבן ביי מיר נעכטיקן. מיר פלעגן אַסך שמוסן וועגן דער אַרבעטער־באַוועגונג, נאָר איך האָב דאַמאָלסט קיין דירעקטן אַנטייל אין דעם פאָליטישן קאַמף ניט גענומען. איך האָב שוין דאַמאָלסט אויסגעאַרבעט אַ פלאַן פון אַ סעריע פאָפּולער־וויסנשאַפּטלאַכע ביכלאַך אין אידיש פאַר די ברייטע אידישע מאַסן.

און איינס פון די ביכלאַך איז געווען „אַרבעט און קאַפּי־טאַל“. דאַמאָלסט זיינען אַזעלכע ביכלאַך אַבסאָליוט ניט געווען, סיי אין דער לעגאַלער, און סיי אין דער אומלעגאַלער ליטעראַטור. ניט קיין לייכטע זאַך איז געווען אויספירן דעם פלאַן. ס'איז דורך אַ יאָר 5, ביז איך בין צו אים צוגעטראָטן צו פאַרווירקלאַכן, און מיין גאַנצער מאַרד איז פאַרנומען געווען מיט דעם.

אַ צווייטער חבר פון אונזער קרייז, ראַבינאָוויטש, איז דאָר מאָלסט געווען פאַרנומען אין אויסלאַנד מיט צוגרייטן צום דרוקן דיקשטיינ'ס ביכל: „ווער פון וואָס לעבט.“ אינטערעסאַנט איז דאָס, אַז אומאָפּהענגיק איינער פון אַנ־דערן, וואוינענדיק אין פאַרשיידענע לענדער פון איראָפּאַ: איך אין רוסלאַנד, ער אין פראַנקרייך, זיינען מיר געקומען צו איין און

דערזעלבער אַרבעט. דאָס באַווייזט, אַז עס איז שוין געווען אַ פּאָדערונג פון דער צייט און מיר האָבן די ערשטע די פּאָדערונג אויסגעפילט. אזוי אַרום האָבן די ערשטע שאַפּערס פון אידישע ביכלאַך פאַר אַרבעטער געהערט צום „צענטראַלן קרייז פון שטור-דירענדער יוגנט אין וואַרשע“.

מיט מיין פּאַרלאַנג בין איך געווען שטאַרק פּאַרנומען, און וועגן אומלעגאַלער טעטיקייט האָב איך אויפגעהערט צו קלערן. שוין פון אָנפאַנג פון דעם יאָר-הונדערט, האָב איך אָנגעד-הויבן צו קלערן וועגן אומקערן זיך צוריק צו פּאָליטישער אַרבעט, נאָר וועגן דעם ווי איך בין געקומען דערצו, און ווי עס האָט זיך אויסגעדריקט, וועט מוזן ווערן באַזונדערס גערעדט. דערווייל האָב איך געקליבן נחת, קוקנדיק אויף שנעצרואַנ'ס אומערמידלעכע אַרבעט — ער און זיינע חברים זיינען שוין געווען סאָציאַל-דעמאָקראַטן. זיי זיינען געווען דירעקטע פּאַר-גענגער פון אַ אידישער סאָציאַל-דעמאָקראַטישער פּאַרטיי. זי איז אָרגאַניזירט געוואָרן אין ווילנע אין 1897טן יאָר, אונטער'ן נאָמען „בונד“, און די וואַרשעווער סאָציאַל-דעמאָקראַטן זיינען נאָך דעם געוואָרן מיטגלידער פון אַט דער אידישער אַר-בעטער פּאַרטיי.

די ערשטע אידישע ארבעטער שול

דאס איז געווען אין דער צייט נאכ'ן צוקלאפן דעם ערשטן „פראלעטאריאט“, די ערשטע סאציאליסטישע פארטיי אין פוילן. די פוילישע סאציאליסטישע באוועגונג האט נאך ניט בא-וויון אויפבויען זיך צוריק, פארהיילן די וואונדן פון שרעקלאכן קלאפ.

דאמאלסט האבן מיר, אויסוואנדערער פון ליטע, באוויון זיך אויפ'ן רעוואלוציאנערן האַריוואָנט, שאַפנדיק אַ נייע רעוואַלוציאַ-נערע אָרגאַניזאַציע: דעם „צענטראַלען קרייז פון שטודירנדער יוגנט אין וואַרשע“. מיר, אַנטוויקלענדיק אונזער טעטיקייט אין וואַרשע, זיינען געווען ענג פאַרבונדן מיט דעם רעוואַלוציאַנערן געדאַנק אין רוסלאַנד. בכלל איז די גאַנצע סאָציאַליסטישע באַ-וועגונג אין פוילן געווען דאָמאַלסט אונטער'ן איינפלוס פון דער רוסישער רעוואַלוציאַנערער באַוועגונג. די ערשטע „פראַלעטאַר-יאַטשיקעס“ זיינען געווען אַגענטן פון דעם באַרימטן „איספּאַל-ניטעלנעס קאָמיטעט“ און די פארטיי „פראַלעטאריאט“ איז איינגטלאַך געווען אַ פּיליע פון „נאַראַדנאַיאַ וואָליאַ“.

נאָכ'ן צוקלאַפן דעם ערשטן „פראַלעטאריאט“ האָט זיך ביי דער פּוילישער רעוואַלוציאַנערער יוגנט אָנגעהויבן אַ שטאַרקע לעגאַלע טעטיקייט צווישן די אַרבייטער. מען האָט געגרינדעט אַרבייטער קרייזלעך צו לערנען „גראַמאַטע“, פשוט גערעדט, — ליינען און שרייבן, כדי נאָכדעם די פּיאַיקערע פון זיי אַרייַנ-ציען אין דער אומלעגאַלער אָרגאַניזאַציע.

די אָנפירער פון דער באַוועגונג זיינען געווען צוויי ברידער סאָנכאַצקעס, סטודענטען פון וואַרשעווער אוניווערסיטעט. אין אַ שיינעם פּרימאַרגן קומט צו מיר איינער פון די סאָנכאַצקעס מיט מיינעם אַ חבר, אַ אידן, און לייגט מיר פאַר אַנטייל צו נעמען אין זייער אַרבעט. איך האָב געענטפערט, אַז איך מוז זיך

איבערלייגן און וועל געבן אן ענטגילטיקע תשובה אין א וואָך אַרום.

ווען מען וואָלט מיר דאַמאָלסט פרעגן, פאַר וואָס איך האָב זיך ניט אָנגעכאַפט פאַר'ן פּאַרשלאַג, וואָלט איך גענוי דאַרויף ניט געקענט ענטפערן. נאָר ווי אַ בליץ האָט ביי מיר אַ בליאָסק געגעבן אַ געדאַנק, פאַר וואָס זאָל איך די זעלבע זאָך ניט מאַכן צווישן אידישע אַרבעטער. און אויב צווישן אידישע אַרבעטער, טאָ צוליב וואָס זאָל איך זיי בינדן מיט סאָנכאַצקע'ן? קלאָר וואָלט איך דאַמאָלסט מיין געדאַנק ניט געקאָנט אַרויסזאָגן, אינאָם טינקטיוו אָבער האָב איך עס גוט געפילט...

אין ווילנע האָט זיך אַזאַ מין ענלאַכע טעטיקייט אָנגעהויבן צווישן די אידישע אַרבעטער איצט אין די 90ער יאָרן; אין דער צייט אָבער, פון וועלכער איך רעד, האָט מען נאָך פון אידישע אַרבעטער ניט גע'חלומ'ט. די גאַנצע אידישע סביבה בכלל איז דאַמאָלסט ביי אונז געווען אַ גאַנץ פּרעמדע זאַך. מיט'ן גוף האָבן מיר געלעבט צווישן אידן, געטראָפן זיך מיט קרובים, באַ-קאַנטע; מיט דער נשמה אָבער האָבן מיר געלעבט נאָר אין אַן אַנדער וועלט, אַ גאַנץ ווייטער פון אונזער סביבה.

מיר האָבן געקלערט וועגן „גיון אין פּאָלק“, און דאָס האָט געהייסן גיון אין דאָרף צום הויער, כדי אים עפענען די אויגן אויף זיין לאַגע, מאַכן אים באַוואוסטזיניק, רעוואָלוציאָניזירן אים. וועניקסטנס, האָט מען געקענט קלערן וועגן פּאַבריק אַרבעטער, אָבער ניט וועגן אידישן אַרבעטער. דער אינסטינקטיווער חוש איז אָבער אָפט שטאַרקער פאַר די געשאַפענע טעאָריעס. אין מיר, הפנים, האָט דער אינסטינקטיווער חוש שטאַרק גערעדט, און דעריבער האָב איך זיך צו דער גרויסער אַקציע פאַר פּוילישע אַר-בעטער סוף כל סוף ניט געאַייניקט.

איך בין אַוועק אויף דעם וועג, אויף וועלכן מיר האָט גערופן מיין אינסטינקט.

אין אַ וואָך אַרום, אין דער אָפּגערעדטער שעה, איז גע-קומען צו מיר סאָנכאַצקי מיט דעם זעלבן אידן נאָך אַ תשובה. איך האָב געענטפערט, אַז איך נעם ניט אָן דעם פּאַרשלאַג. דער חבר, דער איד, איז שטאַרקער באַליידיקט געווען פאַר סאָנכאַצקיין:

סטייטש, ווי האָב איך די העזה אָפּזאָגן סאָנכאַצקין'ן אַליין. מיר אַליין איז אויך ניט אַנגענעם געווען אָפּזאָגן זיך פון אַזאַ פּאָר-שלאַג, נאָר איך האָב אנדערש ניט געקאָנט. איבער דער וואָך איז דער אינסטינקטיוו-אַרויסגעשפּרונגענער געדאַנק אַרײַן אין באַוואוסטזײַן און האָט אָנגענומען קלאַרע פּאַרמען. איך האָב באַ-שלאָסן צוטערטן צו אַזאַ מין אַרבעט צווישן די אידישע אַר-בעטער און באַלד אָנגענומען די נויטיקע טריט צו פּאַרווירקלאַכן מיין באַשלוס. אין צוויי ערטער נעמען אַנטייל האָב איך ניט געקאָנט.

איך האָב געהאַט לעקציעס אויף צו לערנען רוסיש אין אַ חדר. דאַמאָלסט איז אַרויס אַ פּאַראַרדנונג פון וואַרשעווער קו-ראַטאָר אָפּוכטין צו איינפירן אין אַלע חדרים דעם למוד פון דער רוסישער שפּראַך. דיפּלאָמירטע לערערס איז דאַמאָלסט ווייניק געווען, האָט מען ערלויבט צו לערנען יעדערן, וועלכער האָט נאָר געקאָנט צושטעלן אַ וועלכע ס'איז פּאַפּירלי, אַז ער קאָן רוסיש.

איינער אַ באַקאַנטער מלמד האָט מיר אַנגאַזשירט צום למוד פון רוסיש אין זײַן חדר און האָט באַקומען אַן ערלויבניש פּאַר מיר. האָב איך בײַ אים יעדן טאָג געלערנט נאָך מיטאַג אַ שעה.

אַט צו דעם מלמד האָב איך זיך געווענדט מיט אַ פּאָר-שלאַג פּאַרדינגען מיר דעם חדר אויף צוויי שעה אין אָוונט צו לערנען מיט דערוואַקסענע.

מיין פּלאַן אין אַט דער פּאַרטיקער פּאַרם האָב איך אַריבער-געטראָגן אויף דער נאָענטסטער זיצונג פון אונזער קרייז. אומ-ערוואַרטעט פּאַר מיר האָט מיין פּלאַן אַרויסגערופן אַ מוראַדיקע אָפּאַזיציע.

אַ שולע פּאַר אידישע אַרבעטער... איז דען אַזאַ מין דאָ? ... בײַ אידן זײַנען דאָ מײסטערס און געזעלן, צוקונפטיקע מײסטערס מיט אַ בורזשואַזער פּסיכאָלאָגיע... און יעדער אידישער בעל-מלאכה איז מער סוחר ווי בעל-מלאכה...

איך בין הייזערדיק געוואָרן פון דער דיסקוסיע, נאָר ס'האָט מיר נאָרניט געהאַלפּן. דער פּראָיעקט צו גרינדן אַ אידישע אַר-

בעטער־שולע איז מיט אַ מערהייט שטימען פון מיינע חברים, געגן מײן איין שטימע אָפּגעוואָרפן געוואָרן.

מעלדע איך, אַז איך עפּן די שולע אויף מײן אייגענער אחריות, ניט אונטער דער פירמע פון אונזער קרייז, און האָב טאַקע אזוי געטאָן.

דאָס פּראָגראַם פון דער שולע איז געווען איינפאַך, וועגן וואָס מ'האַט ניט באַדאַרפט דאַמאָלסט לאַנג קלערן: פאַר פּויליש־שע אידן — די פּוילישע שפּראַך, פאַר ליטווישע אידן — די רוסישע שפּראַך; דערצו נאָך רעכנונג.

ניט מיר, ניט קיינעם, סײַ בײַ דער גרינדונג, סײַ בײַ דער ווייטערדיקער אַרבעט איז ניט איינגעפאַלן, אַז מיט אַלע אידישע אַרבעטער קאָן מען און מ'דאַרף לערנען נאָר אויף איין שפּראַך — אידיש.

צו אויספילן דאָס פּראָגראַם האָט מען געדאַרפט האָבן לכל־הפּחות דריי לערערס.

נאָר ביים לערנען דערוואַקסענע מענטשן דאַרפן זײן פאַר־שידענע „כתות“ לויט דער פּאַרבערייטונג פון די צוהערער; דאַרף מען שוין געוויס האָבן מער ווי דריי לערער.

ווען דער קרייז נעמט די זאַך איבער, וואָלט עס געווען פשוט: ס'וואָלט אַוועק אַ פאַראַרדנונג פון „צענטר“. אָן דער הסכמה פון קרייז האָב איך וועגן דער זאַך געמוזט אונטער־האַנדלען מיט איינצעלנע חברים, וואָס האָבן ניט געהאַט קיין שייכות צו אונזער קרייז.

איינער פון זיי האָט שטאַרק שטודירט פּילאָזאָפּישע ביכער און סאָציאַלע פּראַגן זיינען בײַ אים געווען ווערט „אן אויס־געבלאָזענע איי“. אַ צווייטער האָט באַקומען אַ שטאַרקן השק צו העברעאיש און אַ נייגונג צו ציוניזם. פּערזענלאַך זיינען מיר געווען נאָענט, נאָר אידעאיש פּרעמד.

איך האָב גערעכנט, אַז די צוויי חברים זיינען די פּאַסענדי־סטע: ס'האַנדלט זיך וועגן לערנען „גראַמאַטע“ אידישע אַר־בעטער — קאָנען זיי קעגן דעם נאָרניט האָבן.

האָב איך זיי ביידע איינגעלאָרן צו זיך און דערצוילט זיי

די מעשה. זאָגט דער העברעאיסט: „גוט נאָר דו וועסט דער-
לאָזן אויך העברייאיש אין דער שולע“...

איך בין אזש אויפגעשפרונגען פון פארוואונדערונג: אזא
„ווילדער“ גערעכט האָט מיר גאָרניט געקאָנט איינפאלן. די אַר-
בעטער האָבן אין זייער רשות דריי מאָל אַ וואָך צו צוויי שעה,
וועלן זיי קוים קאָנען עפעס מאַכן אין דער איינציקער אייראָפּע-
אישער שפּראַך, וואָס זיי וועלן דאַרפן לערנען.

איך האָב געשריען, געפילדערט, געבעטן, ס'האָט אָבער גאָר-
ניט געהאָלפן: מײן העברעאיסט האָט זיך איינגעשפּאַרט. צו
אים האָט זיך געאייניקט דער פּילאָזאָף, בין איך געגאַנגען אויף
אַ פּשרה. איך האָב זיי אָפּגעגעבן איין שעה — קוים אָפּגערונגען.

איך האָב גערעדט מיט נאָך צוויי חברים און אזוי אַרום
האָב איך באַקומען אַ גענוגנדן שטאַט פון לערער.

האָבנדיק דעם שטאַט פון לערער, האָב איך אָנגעהויבן צו
פאַרשרייבן תּלמידים. כדי ניט אַרויסרופן ביי קיינעם קיין חשד,
האָב איך אוועקגעשטעלט שכר-למוד: 50 קאָפּיקעס אַ מאָנאַט.
דער מלמד האָט מיר אַפּילו שטאַרק צוגערעדט נעמען ניט ווייני-
קער ווי אַ רובל אַ מאָנאַט — וואָס קאָן זיין ווייניקער ווי 6
רובל אַ זמן... נאָר איך האָב ערקלערט, אז מען דאַרף צוציען
פּריער תּלמידים, נאָכדעם וועט מען קאָנען העכערן דעם פּרייז.

ס'איז ניט אוועק אַ וואָך — דער חדר איז געווען פאַר-
פולט. ס'האָבן זיך פאַרשריבן 25 אַרבעטער, און מער האָב איך
שוין ניט אָנגענומען.

ביים פאַרשרייבן תּלמידים פלעגן פאַרקומען סקאַנדאַלן:
ס'פלעגן סקאַנדאַלעווען טאַטעס, ביי וועלכע איך פלעג ניט אָנ-
נעמען זייערע צוועלף-דרייצן יאָריקע אינגלאַך, און איבערהויפּט
די בית-מדרש'ניקעס. זיי פלעגן ניט קאָנען פאַרשטיין, פאַרוואָס
קומט נאָר לערנען די אַרבעטער און ניט זיי, ביי וועלכע ס'ברענט
ווי אַ העלישער פייער דער חשק צום לערנען.

ס'איז גאַנץ אומגלויבליך, ווי אזא אָפּענע טעטיקייט איז
ניט דורכגעפאַלן...

קיין אַרבעטער באַוועגונג איז דאַמאָלסט נאָך ביי אונז ניט
געווען, און אויך ניט קיין שפּיאָנען צווישן אידישע אַרבעטער,

און א דורכשניטלאכער איד האָט פיינט אַרויסצוגעבן אין יונ'ישע הענט אַן אנדערן איד. אַגב, וואָס פאַר אַ פאַרברעכן איז דאָ געמאַכט געוואָרן: ביי אידן האָט מען שטענדיק געלערנט, ווער ס'האָט געוואָלט און ווי מ'האָט געוואָלט...

דערצו איז נאָך געווען זייער אַ גינסטיקער אָביעקטיווער מאַמענט. דער חדר איז געווען אויף פראנצויסקאנער גאַס, אין אַ הויף, וואָס האָט געהאַט העכער 200 דירות און עטלאכע „זא-יאזרן" פאַר קליינשטעדטליקע אידן, וואס קומען נאָך סחורה קיין ווארשא מיט פורן. אין דעם הויף פלעגט רוישן פון מענטשן ביז שפעט אין דער נאַכט.

די הייפעלע תלמידים, וואס פלעגן ניט אַלע מיט אַמאָל קרי מען און אויך אוועקגיין ניט אַלע צוזאמען, פלעגן פארלאָרן ווערן צווישן די דורכגייער פון הויף. אַזוי אַרום האָבן זייטיקע מענטשן קיין באזונדערס ניט געקאָנט באמערקן, און די, וואָס האָבן געוואוסט וועגן דער שולע, האָט ניט געקאָנט איינפאַלן וועגן דעם צו מעלרן אימיצן.

אין דער שולע האָב איך געלערנט נאָר מיט איין „כתה" רוסיש, נאָר דעם גאַנצן אָונט פלעג איך פארברענגען דאָרט — איך פלעג די שולע עפענען, און פלעג די שולע פארמאכן.

איך האָב זיך שטאַרק צוגעקוקט צו די תלמידים און צו זייערע למודים און האָב אַלץ געהאַפט אַרויסכאַפן עטלאכע פון זיי, וועלכע מען וועט קאָנען איבערנעמען אין א „צווייטע שרלע" — איינלאָרן זיי צו זיך אהיים, געבן זיי פריער לעגאַלע און נאָך דעם אונלעגאַלע ביכלאַך.

נאָר צום באַדויערן, איז מיר לאַנג אויסגעקומען צו ווארטן: מיט ביטערן שווייס פלעגן זיך באַגיסן די אויסגעפראַצעוועטע, אויסגעשעפטע פון טאָג אַרבעט תלמידים (אַנדערע פלעגן קומען אין דער שולע גלייך פון דער אַרבעט) אויף די ווערטער פון דער פרעמדער שפראַך. די תלמידים האָבן זיך געמוטשעט, די לעהד דער האָבן זיך געמאַטערט און אַרויסגעקומען דערפון איז דער-ווייל כמעט ווי גאָרניט.

דאָך האָבן אין מיין נשמה נאָך ניט אַריינגעדרונגען קיין ספּקות, מיר איז גאָרניט איינגעפאַלן קיין ספּק, צי איך בין

אויף אַ ריכטיקן וועג. מיר איז גאָרניט איינגעפאלן קיין גע-
דאַנק, אז פּראָפּאָגאַנדע קאָן מען פירן אין אַנ'אנדער שפּראַך ווי
רוסיש אָדער פּויליש. דאָס איז אייגנטלעך געווען די שרעקלעך-
כע ירושה פון דער השכלה-באוועגונג, וואָס איז אויסגערעכנט גע-
ווען אויף אַנדערע קלאַסן, און דעריבער אַנדערש אויפגעפאַסט
די שפּראַך-פּראַגע, ווי מיר האָבן געדאַרפט אויפפאַסן, אויס-
רעכענענדיק אויף דעם אַרבעטער קלאַס.

דערווייל זיינען מיר אין דער שפּראַך-פּראַגע געשטאַנען נאָך
מיט ביידע פּים אויף דעם שטאַנדפּונקט פון די השכלה-אידן,
ווען מ'זאָל אונז עמיצער דאַמאָלס זאָגן, אז דאָס איז אַ שטאַנד-
פּונקט פון אַ בורזשואַזער באַוועגונג, וואָלטן מיר יענעם גאַנץ
האַרצלאַך אויסגעלאַכט.

מיר אַליין זיינען דאָך געווען טרייע תלמידים פון דער
פרעמדער רוסישער ליטעראַטור, טאָ ווי אַנדערש האָבן מיר גע-
קאָנט קלערן?

ס'האַט געדאַרפט אוועקגיין יאָרן, ביז מען איז געקומען
צום ריכטיקן וועג.

דער לימוד אין דער אַרבעטער-שול איז געגאַנגען נאָר-
מאַל. די תלמידים פלעגן פלייסיק באַזוכען די לומדים —
די לערער שטענדיק אויף זייערע פלעצער, און איך בין גע-
ווען זיכער, אז איך טו אַ נויטיקע און געהעריקע אַרבעט. און
דאָ האָב איך באַקומען אַ זייטיקע באַשטעטיקונג פון דעם.

אין אַ צייט אַרום נאָכ'ן עפענען די שול טרעפט מיך אין
גאָס מיין חבר פון אונזער „צענטראַלן קרייז“ סאַמואַל ראַבינאָ-
וויטש, און בעט מיר אַן ערלויבניש צו באַזוכן מיין שול.

דאָס אַליין, וואָס ראַבינאָוויטש, זייענדיק פריער אין אַפּאָ-
זיציע צו מיין פּראָיעקט, האָט געפונען פאַר נויטיק באַזוכען די
שול, איז פאַר מיר געווען אַ נצחון.

ער איז געקומען און איז אָפּגעזעסן אויף די לומדים כמעט
דעם גאַנצן אָוונט. דער פּועל יוצא פון זיין באַזוך איז געווען
דער, אז אויף דער נאָענטער זיצונג פון קרייז איז די שול אַפּי-
ציעל איבערגעגאַנגען אין רשות פון קרייז. איך בין זייער צו-
פּרידן געווען מיט דעם נייעם באַשלוס: מען סאַנסציאָנירט די שול

און מען אָנערקענט די „פּאָטענציאלע“ בורזשוען פאַר אמת'ע פּראָד-
לעטאַריער. דאָס איז געווען פאַר מיר אַ גרויסער מאָראַלישער זיג.
דער כאַראַקטער פון דער שול האָט זיך ניט געענדערט. מיינע
חברים העברעאישטן זיינען שוין לאַנג אָפּגעפּאלן, ווייל די אַר-
בעטער האָבן ניט שטאַרק חשק געהאַט צו לערנען העברעאיש
— זיי האָבן עס געפונען פאַר ניט צוועקמעסיק. אַנשטאַט די
העברעאישטן האָט זיך מיר איינגעגעבן צופאַסן אונזערע נעג-
טערע חברים. איך אליין בין געבליבן „דירעקטאָר“ פון דער
שול, און דער קרייז האָט געקאָנט צושרייבען צו זיין „אינווענ-
טאַר“ נאָך אַ אינסטיטוציע. בלויז אין דעם איז באַשטאַנען
דער גאַנצער שינוי.

דער רושם פון דער שול איז אלץ געוואַקסען. איין מאָל
איז אַוונט פּאלן אַרײַן צו מיר צוויי דעלעגאַטן פון דער פּוילישער
אָרגאַניזאַציע פאַר די אַרבעטער-שולן און מעלדן מיר, אַז די
טעג וועט קומען אַן אינספּעקטאָר פון זייער אָרגאַניזאַציע באַ-
זוכן מײַן שולע און בעטן מיר צוגרייטן אַ די־זחשבוּן.

געקומען זיינען די דעלעגאַטן אין אַ זייער ניט גינסטיקע
צײַט. איך האָב געשריבן אַ טעמאַ פאַרן קלאַס. אויף מאָרגן
איז געווען דער לעצטער טערמין זי צו שטעלען. און איך האָב
פון זיך די „נשמה אַרויסגעיאָגט“ זי צו ענדיקן. אין גימנאַזיע
בין איך זייער שלעכט געווען אַוועקגעשטעלט — ס'האַט גע-
האַלטן מ'זאָל מיר יעדן טאָג משלח זיין. דער לערער פון רוסיש
איז אונזער קלאַס איז געווען דער דירעקטאָר אליין. ניט צו-
שטעלען אים צו דער צײַט די טעמאַ, הייסט עס, געבן איבעריקע
שטאַף מיר אויסצושליסן. איך האָב אַזוי אויך זיך געהאַלטן
אויף אַ האָר.

האָב איך זיך באַפּרייט אויף איין אַוונט, כדי איך זאָל האָבן
די מעגלאַכקייט צוגרייטן אויף מאָרגן די טעמאַ.

איך האָב די געסט אויפגענומען שטייענדיקערהײַט. ניט
געבעטן אפילו זיצן און קורץ אפגע'פטר'ט מיט אן ערקלערונג,
אַז די שול געהערט ניט צו זייער אָרגאַניזאַציע, נאָר צום „צענ-
טראַליקרייז“, און איך וועל דעריבער דעם אינספּעקטאָר פשוט

ניט אַריינלאָזן, ווייל דין וחשבון דער גאַנצער וועלט קאָן איך
ניט געבן.

נאָר אין דער קורצער רעפליקע, וואָס איז פאָרגעקומען צווישן
אונז, בין איך געוואָר געוואָרן א סך אינטערעסאַנטע זאַכן. פאַר
מיר האָט זיך פאָרגעשטעלט אַ גרויס נעץ פון שולן, א ברייטע
אַרגאַניזאַציע מיט ספּעציעלע אינספּעקטאָרן איבער די שולן.
אַ גרויסע צאָל מיט לערער פון פּוילישע און אידישע שטור
דירנדע יונגט... און אונזער שולכל מיט מיינע 25 תלמידים, מיט
די איינגעבעטענע דורך מיר לערער, מיט דער באשטעטיקונג פון
קרייז, „פאָסט פּאַסטום“ האָט זיך באוויזן אזוי קליינלאַך, אַריס...
די שטימונג איז ביי מיר קאַליע געוואָרן. איך האָב אַ לאַנג
גע צייט נאָכ'ן אוועקגיין פון מיינע געסט ניט געקאָנט צו זיך
קומען און רואיק אוועקזעצן זיך צו דער טעמאַ...

די אלע ערפאָלגן, ריין אויסערלאכע האָבן מיר אויפגעהערט
צו באַפרידיקן.

„די אינערלאכע ערפאָלגן“ האָבן מיר נאָך ווייניקער באַפריי-
דיקט.

דריי צוהערערס האָט זיך איינגעגעבן אַרויסטיילן פון דער
גאַנצער מאַסע און אָנהויבן זיי צו געבן לעזן ביכער.

פון די 50 ק. מאָנאַטלאכע שכר לימוד פלעגט זיך אָנקלייבן
8-10 רובל אַ מאָנאַט (א טייל אַרבעטער פלעגן איך שטילערהייט
באַפרייען פון שכר לימוד). פון ריוח האָבן איך אָנגעהויבן צו
זאַמלען אַ ביבליאָטעק פון פּאָלקס-ביכער. ס'האָט זיך באַקומען
לפי ערך אַן אַנשטענדיקע ביבליאָטעק, נאָר קיין לעזער זיינען
ניט געווען.

פון די דריי צוהערערס, וואס האָבן אָנגעהויבן צו באַקומען
ביכלאך צום לעזן, איז געווען דער ערשטער אַ מוכר ספרים'ניק'ס
אַ זון, דער צווייטער אַ קאַמאַשין-מאַכער, וואָס האָט אַרויסגע-
וויזן זעלמענע פעאַיקייטען צו שפּראַכן: אין אַ פּאַר יאָר אַרום
האָט ער געלעזן מאַרקס' „קאַפיטאַל“ אין אַריגינאַל, און נאָך אַן
אַרבעטער, אויך זייער אַ פיאַיקער. דער זעלבער אַרבעטער איז

נאָכדעם אין לאַנדאָן געווארן אַ רעדאקטאָר פון אַ אידישער אַר-
בעטער־צייטונג.

עקזיסטירט האָט די שולע אַ יאָר מיט גרויס מאַטערניש,
ווי איז איבערגעווען אין דריי דירות און סוף כל סוף געמוזט
פארמאכן זיך צו הערבסט־צייט 1886 יאָר.

מיין מלמד האָט זיין חדר אריבערגעטרעגן פון נייעס זמן
אויף נאלעווקי 7 — אין א שטיבל הויפל. ס'איז ניט אוועק
קיין פאָר וואָכן, ווי צום מלמד איז געקומען דער רעוויראָווי (א
פאָליציי באַאמטער) פרעגן, וואָס פאר א שולע איז ביי אים אין
אָונט. דעם רעוויראָווי האָט דער מלמד „פאררעדט די ציין“,
נאָר מיר האָבן זיך געמוזט אריבערטראָגן אין אַן אנדער אָרט.
איך האָב לאנג געזוכט אַ חדר, וואו איך זאָל קאָנען באזעצן
אונזער שולע, ענדלאך האָב איך געפונען אזא אויף מוראנאָוו.
אין דעם נייעם חדר האָט זיך די שולע אויפגעהאלטן די
זומערדיקע מאָנאטען.

די געדולד פון די תלמידים האָט שוין אָנגעהויבן צו פלאצן.
ס'האָבן זיך געהאלטן די מער פעהיקערע און די, וואָס האָבן גע-
האַט אויסערגעוויינלאכע ענערגיע.
די געדולד פון די לערערס איז שוין אויך אוועקגעשטעלט אין
א גרויסן נסיון.

— אזוי פיל האָראָוואַניע און אזא קנאַפער דערפאָלג...
ס'האַט זיך אין קרייז אויפגעהויבן די פראַגע, צי ס'לוינט
אוועקלייגן ענערגיע און ריווקרן מיט זיך (די שולע וואָלט זיך
סוף כל סוף דאָך אנטרעקט) צוליב אַזעלכע נישטיקע רעזול-
טאַטן — אין פארלויה פון אַ יאָר האָט זיך קיין איינער פון די
תלמידים אויסער די דריי פריער דערמאָנטע ניט אויסגעלערנט
צו באַזיצן א שפראַך, אז ער זאָל קאָנען לעזן ווייניקסטנס אַ
גרינג ביכל, טאָ ווי לאַנג איז דער שיעור צו ארבעטן ביי אַזעל-
כע באַדינגונגען? מיר האָבן נאָר קאָנסטאַטירט דעם פאַקט, ניט
געבנדיק קיין ערקלערונג.

קינעם פון אונז איז ניט איינגעפאלן צו זוכן די סבות פון
די נישטיקע רעזולטאַטן אין אונזער שטעלונג בנוגע צו דער
שפראַך, וואס דאַרף געלערנט ווערן אין אַ אידישער ארבעטער

שול. קיינעם איז אויפ'ן רעיון ניט ארויפגעקומען דער פשוט'ער געדאנק, אז א פרעמדע שפראך איז שווער אויסצולערנען און ווער רעדט פאר מענטשן, וואס ארבעטן אזוי שווער דעם גאנצן טאָג, ווי ס'פלעגן דאמאָלסט ארבעטן אידישע ארבעטער.

ביי מיר אין דער נשמה איז אָבער געבליבן א שפאלט און אפשר אין אונטערבאוואוסטזיין האָט אָנגעהויבן צו טליען א פונק פון א געדאנק, וואָס איז נאָכדעם קלאָר און דייטלאך פאר מיר געוואָרן. דער געדאנק איז, אז צו אידישע מאַסן קאָן מען און מען דארף גיין נאָר מיט אידיש.

צווישן פוילישע ארבעטער

איך בין אין לאָדז, אין „פוילישן מאנטשעסטער“. איך בין אין אן אפטייק, וואָס געפינט זיך אויף פעטריקאווער גאָס, ניט גויט פון גייערס רינק, אין צענטער פון לאָדזער פאבריקן.

אין צווייטן הויז פון אפטייק האָט זיך געפונען זילבערשטיינ'ס פאבריק, נאָכדעם גייער'ס, שייבלער'ס; פאר'ן אפטייק — היינצאלס פאבריק, ריכטערס, א. א. וו.

אן אמת'ע פאבריקן-מלוכה. געשעפטן זעט איר דאָרטן זייער ווייניק, אלץ גרויסע, קאָלאָסאלע הייזער מיט הויכע קווימענס. אַרבעט מען אין די פאבריקן, איז אין גאָס טויט-שטיל. 12 אזויגער פייפן די פאבריקן און רופן צו מיטאָג, ווערט די גאָס שוואַרץ פון מענטשן. עס לויפן אַרבעטער אין בלויע בלוזן, און אַרבעטערקעס אין טיכלאך אויפ'ן קאָפּ; זיי לויפן אַהיים אָפּעסן דעם מיטאָג. עס ווערט ווידער שטיל אין גאָס, ביז די אַרבעטער עסן אָפּ זייער מיטאָג, און די פאבריק מיט איר פייפן רופט זיי צוריק. ווידער ווערט די גאָס פול: עס לויפן די אַרבעטער צוריק פון מיטאָג אין פאבריק אַרײַן.

מיט א באזונדער הנאה פלעג איך שטיין דאמאָלסט ביי דער טיר פון אפטייק, און קוקן אויף דער גאָס; אָט דאָס איז די אמת'ע אַרבעטער-אַרמיי! ... איך זע ניט פאַר זיך קיין פאַרהאוועטע, פאַרטראָגענע פנימ'ער, ווי איך פלעג זיי טרעפן אויף נאַלעווקעס, גענשע, דזיקע; איך זע פאַר זיך פנימ'ער רואיקע, געלאָסענע, ערנסטע, און שוואַרצע, פאַרפראַצעוועטע הענט. געבן אָט די פנימ'ער באוואוסטזיין, וואס פאַר געוואלטיקע קראפט, אן אמת'ע קראפט, וועלכע טרעט ניט אַרויס אין לעבן מיט פראַזן אַלײַן... וואָס פאַר אַ געשמאַקע געפילן זיינען דאָס געווען! ... איך האָב מיט דער נשמה גערוט.

נאָר אַרײַנגיין אין די אַרבעטער-מאַסן איז ניט אזוי לײַכט. דאָס איז דאָך אַ גאַנצער וואַלד מענטשן: ווי און פון וועמען אָנ-

הויבן דעם ערשטן אַרײַנטראָט? ... נאָר איך בין געווען זיכער און רואיק, אַז מיר וועט זיך עס אײַנגעבן צו מאַכן, ווייל איך האָב געוואוינט פאַקטיש צווישן זיי, אין נאָנטער שכנות, און אויסער-דעם האָב איך געאַרבעט אין אַן אַפטייק, די קליענטור פון וועלכער איז געווען כמעט אויסשליסלאַך אַן אַרבעטער-קליענטור.

נאָר כל-זמן איך האָב געמאַכט די ערשטע טריט אין דער „לאַטיינישער קיך“, כל-זמן מען האָט מיך ניט צוגעלאָזן צום טור באַנק, איז קיין רייד ניט געווען אַ צוזאַמענטרעפן מיט די קליענטן פון דער אַפטייק, און איך האָב געדולדיק געוואַרט, ביז איך וועל שוין קאָנען זיין אַביסל זעלבשטענדיק אין מיין אַפטייק-אַרבעט. איך האָב זיך מיט מיין גאַנצער פלייס איבערגעגעבן מיין אַרבעט, און דער אַפטייקער איז געווען זייער צופרידן מיט מיר; זיין גאַנצער פערסאָנאַל איז באַשטאַנען פון אַ געהילף-פראַוויזאָר און מיך, און ער פלעגט מוזן דיזשורירן אין אַפטייק אַ נאַכט איבער אַ נאַכט.

אין אַ פאָר מאָנאַטן אַרום האָט דער אַפטייקער מיר געהייסן דיזשורירן אַנשטאַט אים, און וועקן אים נאָר אין ערנסטע פאַלן, ווען איך וועל זיך אליין קיין עצה ניט קאָנען געבן. דאָ האָב איך דערזען, אַז איך בין מיט אַ טריט נענטער צו מיין ציל.

די קליענטור פון אַן אַפטייק איז ניט קיין שווייגנדיקע: זי כאַפט אַ שמועס וועגן די רעצעפטן, וואָס זי ברענגט, און אָפט וועגן אַנדערע אַנגעלעגנהייטן; דער אַפטייקער, וועלנדיק צוציען צו זיך די קליענטור, פלעגט אָפט און גערן שמועסן מיט די אַרבעטער.

די אַפטייק פלעגט זיך עפענען 8 אַזײַגער אינדערפרי, און זיך פאַרמאַכן 10 ביינאַכט. דעם גאַנצען טאָג פלעגן מיר אַלע זיין אין אַפטייק, פון 10 אין אָונט ביז 8 אינדערפרי פלעגט דער די-זשורני בלייבן אײַנער אליין. פון אַזײַגער 10 פלעגט זיך דאָס פובליקום נאָך דרייען אַביסל אין אַפטייק: אַ פאַרשפּעטיקטער דורכגייער פלעגט אַנקלינגען אין אַפטייק, אַן אַרבעטער, וואָס פלעגט קומען פון דער אַרבעט שפּעט אָפּעסן אָונט-ברױט, און זיך דערפילן מיט אַמאָל ניט גוט, פלעגט ער זיך נויטיקן אין אַפטייק; דאָס שיקן אין אַפטייק פלעגט אַמאָל אויסקומען נאָך 10 אַזײַגער. אַזוי אַרום פלעגט זיך יעדן טאָג נאָך 10 אַזײַגער מאַכן אַביסל

ארבעט. אמאל מער, אמאל ווייניקער. אויך פלעגט זיך מאכן ארבעט אין אפטייק פון אזויגער 7, און אמאל פון אזויגער 6; א מעוברת'ע ארבעטערקע, גייענדיק צו דער ארבעט, קלינגט אן אין אפטייק, כדי צו נעמען זיך א ביסל וואלעריאן-טרופנס; פון א שווערן קראנקן נאך א שטעט-פארברענגטער נאכט שיקט מען באַלד אינדערפרי אין אפטייק, א. א. וו.

געוויינטלאך פלעגט דער דיזשורני-געהילף בעת דעם דיזשור געפינען זיך ביי זיך אין צימער; אויפ'ן קלונג פלעגט דער בא-דינטער עפענען די אפטייק, און רופן דאמאלסט דעם געהילף, וועלכער פלעגט אפט ארויסקומען אן אויסגעטאָנענער, נאָר ארויפּוואַרפנדיק אויף זיך דעם שלאָפראָק. ער פלעגט טאָן אזוי, ווי מען טוט אין אלע אפטייקן.

איך האָב זיך אנדערש איינגעארדנט, איך האָב געהייסן דעם באדינטן גיין שלאָפן: ס'איז ניט נויטיק, אז מיר ביידע זאָלן וואַכן, און פלעג בלייבן איינער אליין אין אפטייק. איך פלעג זיצן ניט אויסגעטאָנענערהייט ביז אזויגער 12 און אמאל 1 ביי-נאכט; 7 אזויגער אינדערפרי, און אמאל פריער, פלעגט שוין דער אפטייק זיין אָפן.

דאָס זיינען געווען די בעסטע שעה'ן פאר מיר. נאָך אַ גאנצן טאָג פארטעמטער ארבעט, פלעג איך זיך קאָנען אוועקזעצן צום בוך. אוועקפארנדיק פון וואַרשע, האָב איך מיט זיך גענומען 2 ביכער, וועלכע איך האָב גערעכנט אין לאָדו ערנסט דורכשטודירן. דאָס זיינען געווען: מילס, „פאָליטישע עקאָנאָמיע“ און טיילאָרס „אנטראָפאָלאָגיע“.

מילס, „פאָליטישע עקאָנאָמיע“ מיט די באַמערקונגען פון טשערנישעווסקי'ן, האָבן מיר אָנגעהויבן צו שטודירן אין קרייז אלע צוזאמען. דאָס האָט געזאָלט זיין דער יסוד פון אונזער סאָ-ציאל-עקאָנאָמישע בילדונג; נאָר דאָס געמיינזאמע לעזן האָט ניט לאַנג ביי אונז געדויערט: מיר האָבן פאָרוואַרפן מיל'ן און זיך גענומען צו מער אַסטוועלערע קעמען. ווען איך האָב זיך אַרומגעזען, אז איך דאַרף שטאַרקער באַפעסטיקן מיינע וויסנשאַפטלאַכע ידיעות, האָב איך באַשלאָסן זיך צוריקנעמען צו מיל'ן, און האָב אים מיט זיך מיטגענומען אין לאָדו.

די שעה'ן פון נאָך צען און פאַר אַכט, פלעג איך אָנווענדן אויף שטודירן די ביידע ביכער. ווען דער אַפטייקער האָט ביי מיר דערזען די ביכער, האָט ער זיך זייער פאַרוואונדערט: אַן אַפטייקער-לעראַינגל מיט אַזעלכע ערנסטע ביכער... נאָר איך האָב מיין אַרבעט אויסגעפילט פלייסיק, פלעגט ער נאָר שמייכלען, ווען ער פלעגט דערזען מיך זיצן איבער די ביכער.

ווען איך האָב אָנגעהויבן צו דיזשורירן, האָבן די שעה'ן פון 10 אין אָונט ביז 8 אינדערפרי באַקומען נאָך אַ גרעסערע פאַר מיר באַדייטונג: איך האָב אין זיי באַדאַרפט אָנקניפן די נויטיקע פאַרבינדונגען.

ס'איז אַוועק אַ צייט, ביז איך האָב די פאַרבינדונג באַקומען. איינמאָל, אזויגער 7 אינדערפרי, קומט צוגיין אין אַפטייק אן אַרבעטער נאָך אַ פאַר הייל-מיטלען: דאָס געזיכט פונ'ם אַרבעטער איז מיר זייער געפעלן געוואָרן, און איך האָב זיך מיט אים דורכ-געוואָרפן מיט עטלעכע ווערטער. איך בין געוואָר געוואָרן, אַז זיין ווייב איז שוין אַ פאַר טעג קראַנק, און אַז ער גייט ניט דעריבער צו דער אַרבעט; אַז זי האָט פאַרבראַכט אַ שלעכטע נאַכט, און ער נעמט די הייל-מיטלען ביז דער דאָקטאָר וועט קומען. עטלעכע טעג נאָכאַנאַנד פלעגט ער קומען אין אַפטייק, און איך פלעג מיט אים אַריינגיין אין אַלץ גרעסערע שמועסן; ענדלעך, אַז ער איז צום לעצטן מאָל געקומען און געזאָגט, אַז ער הויבט שוין אָן צוריק צו אַרבעטן, האָב איך אים פאַרגעלייגט טרעפן זיך זונטיק, ווען מיר זיינען ביידע פריי; עך האָט זייער גערן מיין פאַרשלאַג אָנגענומען.

זונטיק אינדערפרי בין איך אַריין צו אים, און מיר זיינען ביידע אַוועק אין שטאָט. איך האָב פאַר זיך שוין ניט געהאַט קיין אַרבעטער אין אַ בלויער בלוזע, נאָר אַ דזשענטלמאַן אין אַ האַרטן הוט און אַנשטענדיקן ראָס; מיין נייער באַקאַנטער האָט געהייסן יוזעף פּיאָטראָווסקי; ער איז געווען אַ וועבער פון זילבערשטיינ'ס פאַבריק, אַ מענטש פון אַ זאָר 30.

פּיאָטראָווסקי איז געווען אַ טיפּ פון אַן אייראָפּעאישן אַרבעטער. ער איז געווען פון אַכות אַ שטאָטישער אַרבעטער, און מיט'ן דאָרף איז ער שוין ניט געווען אינגאַנצן פאַרבונדן. ער האָט

זיך אייראָפּעאייזירט, ער איז געווען באקאנט מיט דעם, וואָס מען רופט אָן ביי אונז „שוואַרצע פינטעלאך“, ער האָט גערן געלעזן, און איז געווען באַלעזן. גייענדיק מיט אים, האָב איך ניט גע- שפּירט, אַז איך גיי מיט אַן אַרבעטער, נאָר מיט אַן אינטעליגענט, גלייך מיט מיר.

מיר זיינען ביידע אַרײַן אין אַ קאַפּע אין צענטער פון שטאָט. מיר האָבן זיך אַוועקגעזעצט ביי אַ טישעלע, און ביי אַ גלאָז קאַווע האָבן מיר פּאַרבראַכט אַ היבשע צייט: מיר האָבן איינער צום אַנדערן זיך צוגעקוקט. איך האָב אַלץ געקריגן צו אים מער צוטרוי, און צושיידנדיק זיך מיט אים, האָבן מיר באַשלאָסן איבער- אַכטאַג זונטיק נאָך אַמאָל זיך טרעפן.

מיר האָבן זיך געטראָפּן נאָך אַמאָל, און אויף דאָס מאָל האָב איך מיט אים אָפּגערעדט אויסצושרייבן דאָס פּוילישע וואָכנבלאַט „גלאַס“, וואָס איז אַרויס אין וואַרשע, און האָט געהאַט אַ מאַרק- סיסטישע ריכטונג. די צייטונג האָט זיך באַקומען, און אויפ'ן באַרן פון לעזן די צייטונג איז צווישן אונז געוואָרן אַ גרעסערע התקרבות. ענדלך האָט זיך געמאַכט אַ פּאַל, וואָס האָט אונז אינגאַנצן נאָנט געמאַכט.

כ'האָב באַקומען אַ בריף, אַז מ'האָט אַרעסטירט אונזער קרייז. די נאָנטסטע מיינע חברים, די בעסטע מיינע גוטע פּריינט זיינען אַרעסטירט... דאַכט זיך, אַז מ'האָט געוואוסט, אַז סוף כל סוף וועט מען אַרעסטירט ווערן; האָב איך פון דער ידיעה ניט באַ- דאַרפט אַזוי שטאַרק נתפעל ווערן. דאָך, ווען איך האָב זיך אויג אויף אויג געטראָפּן מיט'ן פּאַקט אַליין, בין איך געווען זייער איבערראשט. איך בין אַרומגעגאַנגען, ווי אַ טויטער; אַ גאַנצן טאָג האָב איך געשוויגן. דער אַפּטיקער פּלעגט מאַכן קנאַפּע צערע- מאַניעס מיט זיין פּערסאָנאַל, נאָר פאַר מיין דאַמאָליקן אויסזען האָט ער געקריגן דרך-אַרץ, און האָט מיך געלאָזט צורו. נאָר איינ- מאָל איז ער צו מיר צוגעגאַנגען און געפּרעגט: „וואָס, אימיצער איז ביי אייך געשטאַרבן?“

— יא, — האָב איך געענטפּערט.

און ער האָט מיר שוין מער ניט געטשעפּעט.

איך האָב קוים דערלעבט זונטיק, דעם איינציקן טאָג, וואָס

איך בין פריי, אז איך זאָל זיך טרעפן מיט פּיאָטראָווסקי, און אים אויסדערציילן מיין האַרץ.

איך האָב זיך מיט אים געטראָפן, און האָב דערפילט אין אים אַ נאַנטן מענטשן. „עט“ — האָט ער געזאָגט, אויסהערנדיק מיין דערציילונג, — „נעמט זיך צופיל ניט צום האַרצן. מיר דאַרפן זיין צו אַזעלכע זאַכן גרייט. אַנדערש קאָן מען ניט זיין קיין קעמפער“...

— א, — האָב איך געענטפערט, — טעאָרעטיש קלער איך אויך אַזוי, נאָר דאָס האַרץ טוט אָבער פאָרט וויי...
 ביז שפעט אין דער נאַכט האָבן מיר צוזאַמען שפּאַצירט, און געזענגט זיך, ווי אַלמע גוטע פריינט.

נאָך דעם פּאַל האָב איך באַשלאָסן צוטרעטן דירעקט צום ציל. אין נאַנטסטן זונטיק האָב איך מיט פּיאָטראָווסקי פּאַרפירט אַ שמועס, אז איך רעכן אויסשרייבן אומלעגאַלע ביכלאַך. ער האָט זיך אָנגעכאַפט פאַר דעם, ווי מען זאָגט, מיט ביידע הענט און ביידע פיס. עס איז אָבער אַריבער אַ צייט, ביז ס'האָט זיך געמאַכט אַ פּאַסיקע געלעגנהייט קיין וואַרשע.

דערווייל האָב איך זיך דורך פּיאָטראָווסקי באַקאַנט מיט נאָך אַרבעטער, און איך בין אַזוי אַרום אַריין אין אַן אמת'ע אַרבעטער-סכיבה. נאָר מיין טרעפן זיך מיט זיי פלעגט נאָך דערווייל פאַר-קומען זייער זעלטן, ערשטנס דערפאַר, ווייל פון אַפּטיק בין איך ניט געווען מער ווי איין טאַג פריי, און צווייטנס, האָב איך ניט געוואָלט זיך צופיל וואַרפן אין די אויגן.

ענדלעך האָט זיך אַ געלעגנהייט געפונען. מיין חבר פון גימנאַזיע, קרינסקי, איז געפאָרן קיין וואַרשע. איך האָב מיט-געגעבן מיט אים אַ בריוו צו וויינבערג; אין בריוו האָב איך גע-שריבן וועגן דער אַרבעטער-אָרגאַניזאַציע, וואָס איך האָב דאָ גע-שאַפן, און געבעטן אים אַרויסשיקן פּוילישע ביכלאַך. די אַרויס-געפאָדערטע ביכלאַך האָב איך גיך באַקומען. פון דאַמאָלסט אָן הויבט זיך אָן ביי אונז אַן ערנסטע אַרבעט.

קודם כל האָבן מיר אָרגאַניזירט אַ קרייז, אין וועלכן ס'זיינען אַריין אויסער מיר פיר אַרבעטער: פּיאָטראָווסקי, טאַמאַשעווסקי, דאַמבראַווסקי, און דעם פערטן געדענק איך שוין ניט. דאָס זיינען

געווען עכטע פאָילאָסן, און איך איינער אַ איד, און דערצו נאָך אַ ליטווישער איד, וועלכער האָט דאַמאָלסט ניט באַזונדערס גוט גערעדט פּויליש. צווישן זיך פלעגן מיר רעדן פּויליש, נאָר ווען איך פלעג דאַרפן געבן גענויע דערקלערונגען, פלעג איך זיך באַנוצן מיט דער רוסישער שפּראַך. און דאָס האָט אינגאַנצן ניט געשמערט מיין אַרבעט; אַזאַ צייט איז שוין דאַמאָלסט געווען.

דאָס קליינע אָרגאַניזאַציעלע האָט זיך באַלד געגעבן צעוויסן. די אַדמיניסטראַציע פון זילבערשטיינ'ס פאַבריק האָט באַשלאָסן צו פאַרלענגערן דעם אַרבעטס־טאַג, ניט מעלדנדיק וועגן דעם די אַרבעטער: מען האָט געזאָלט פּייפן אויף צו ענדיקן די אַרבעט ניט 7, נאָר האַלב נאָך זיבן.

פּיאַטראָווסקי איז דערפון געוואָר געוואָרן, האָט ער אפּגערעדט מיט אַנדערע אַרבעטער, און ווען ס'איז געקומען 7 אַזייגער, האָבן די אַרבעטער אָנגעהויבן אַוועקצואוואַרפן די אַרבעט. די אַדמיניסטראַציע פון פאַבריק האָט זיך געכאַפט, אַז זי איז דורכגעפאַלן, און זי האָט געהייסן געבן אַ פּייפּ, ווי ס'וואָלט גאָרניט פאַרגעקומען. דאָס איז שוין געווען אַ ממשות'דיקער אויפטו, נאָר אָבער אַ צופעליקע זאָך און אַ צופעליקער זיג. דאָס האָט אָבער אויפגע־הויבן די פּאָנדן פון קרייז, און האָט געגעבן אַ שטויס צו ווייטער־דיקער סיסטעמאַטישער אַרבעט.

דער פּלאַג פונ'ם דאַמאָלטיקן לאָדזער אַרבעטער־קלאַס זיינען געווען די פּויערים, וואָס פלעגן קומען פון דאָרה, אַוועקשטעלן זיך אַרבעטן אין פאַבריק; זיי פלעגן קומען פון דאָרה קיין לאָדז, מיטברענגען מיט זיך קאַרטאָפּל און אַנדערע פּראָדוקטן, וואָס זיי האָבן געהאַט פון זייערע אייגענע פעלדער, און פלעגן זיך אַוועק־שטעלן אין פאַבריק אַרבעטן פאַר אַ קלענערן לוי, ווי די שטאַטישע אַרבעטער. שפּייז־פּראָדוקטן פלעגן זיי באַקומען פון דאָרה, און אַנדערע באַדערפנישן האָבן זיי געהאַט זייער ווייניק. זיי פלעגן טראָגן מלבושים, וואָס זיינען פאַרפאַרטיקט געוואָרן אין דאָרה, וואוינען פלעגן זיי מנינים־ווייז אין אַ צימערל, און דאָס ביסל מזומן, וואָס זיי פלעגן באַקומען פון פאַבריק, פלעגן זיי אַוועקשיקן אין דאָרה צו די פאַרבליבענע ביי דער ערד קרובים, ויעלכע האָבן זיך איבערהויפט גענייטיקט אין מזומן געלט.

די באציאונג צום פאבריקאנט איז ביי זיי אויך געווען אן אנדערע ווי פון שטאטישן ארבעטער. פאר'ן פאבריקאנט, פאר'ן דירעקטאָר, פאר'ן מייסטער פון פאבריק פלעגן זיי שטיין אזוי, ווי ס'פלעגט דער דאמאָליסקער פויער אין דאָרף שטיין פאר'ן פריץ, פאר'ן „פאן דזיעדויץ“.

איז מיט אָט די ארבעטער ניט געווען, וואס צו מאכן. דערצו איז נאָך דאָס רוב פון זיי געווען אנאלפאבעטן: זיי האָבן ניט געקאָנט ניט לייענען, ניט שרייבן.

דאָס רוב ארבעטער, ווייניקסטנס אין זילבערשטיינס פאָב-ריק, האָט זיך רעקרוטירט פון דעם טיפ דאָרפישן ארבעטער. האָבן מיר פאר זיך געהאָט זייער אַ שווערע אויפגאָבע. אָרנאָ-ניזירן די מער באַוואוסטזיניקע ארבעטער איז ניט געווען קיין גרויסע זאך. וואָס טוט מען אָבער מיט דער גרויסער גרויער מאַסע, אין וועלכער עס ווערן דערטרונקן אָט די באַוואוסטזיניקע ארבעטער? ווי טרעט מען צו איר צו, ווי אָרנאָניזירט מען זיי? ...

פאר דער האַרבער קשיה זיינען מיר געבליבן שטיין. און דאָס האָבן מיר באַקומען הילף פון אזא צד, פון וועלכן מיר האָבן ווייניקער פון אלץ גערעכנט. די אַדמיניסטראַציע פון פאבריק, ניט ווילנדיק און אפילו ניט וויסנדיק פון אונזער עק-זיסטענץ, איז אונז געקומען צו הילף.

די ארבעטער באַוועגונג האָט זיך שוין דאמאָלס אָנגעהויבן פארשפרייטן צווישן די לאָדזער ארבעטער. די מער ווייט-זענדיקע פאבריקאנטן האָבן פאראויסגעזען, אז זיי וועלן האָבן צרות פון דער באַוועגונג, און אין די מוחות פון אייניקע פון זיי האָט זיך געשאפן א געדאנק, אנטקעגנקומען די ארבעטער, סומען זיי צוהילף ביים באַפרידיקן אייניקע זייערע באַדערפ-נישן, און אזוי אַרום האָבן זיי אויף זייער זייט.

ביי דער אַדמיניסטראַציע פון זילבערשטיינס פאבריק איז באַשלאָסן געוואָרן קודם כל צו באַפרידיקן די קולטורעלע אינטער-רעסן פון אירע ארבעטער. זי האָט באַשלאָסן פריער פון אלץ צו עפענען אין קאנטאָר פון פאבריק א ביבליאָטעק פאר די אַר-בעטער, און נאָכרעם זאָלן ווערן געעפנט אַוונט-קורסן.

ס'איז געשאפן געווארן פון קאנטאר-אָנגעשטעלטע און אַר-
בעטער אַ מיין קאָמיסיע, וואָס האָט בעדארפט אָרגאַניזירן די
ביבליאָטעק, און מיט איר אָנפירן. אין דעו קאָמיסיע איז
אַריינגעפאלן פּיאָטראָווסקי.

מיר האָבן באַשלאָסן אויסצונוצן די ביבליאָטעק אויפן
גרעסטן אופן; מיר וועלן אָנהויבן אַ ברייטע אָגיטאַציע צווישן
די אַרבעטער פאַר אַ גאַנץ כּשר'ער זאַך: מיר וועלן זען צו
ווירקן, אז וואָס מער אַרבעטער זאָלן זיך פאַרשרייבן אין דער
ביבליאָטעק ביי דער פאַבריק. צווישן די לעזער פון דער ביב-
ליאָטעק וועלן מיר שוין קאָנען פירן גאָר און אַנדער אָגיטאַציע.

אַרום דער ביבליאָטעק, וואָס האָט זיך אָנגעהויבן צו אָר-
גאַניזירן, האָבן מיר אָנגעהויבן אַ גאַנץ שטאַרקע אַקציע. מיר
פּלעגן מאַכן פאַרזאַמלונגען, פירן אָפט שמועסן וועגן איר. איך
אַליין האָב דירעקט אין דער גאַנצער אַקציע, ניט געקענט נעמען
קיין אַנטייל: די אַפטייק, אין וועלכער איך האָב געאַרבעט,
איז געווען די איינציקע לעבן גייערס רינק, האָבן די אַרומיקע
אַרבעטער איר גוט געקענט, און אויך, פאַרשטייט זיך, גוט גע-
קענט די אָנגעשטעלטע פון אַפטייק. מיין באַווייזן זיך אויף אַ
פאַרזאַמלונג פון די אַרבעטער וואָלט געקאָנט זיין גאַנץ פאַרדעכ-
טיק. אויסערדעם איז מיין אַרויסטרעטונג אין מיין פּויליש
פאַר אַ ברייטערער מאַסע ניט געמאַלט געווען; נאָך ווייניקער
איז געמאַלט געווען מיין אַרויסטרעטונג אין רוסיש.

נאָר אויף איין איינציקע פאַרזאַמלונג בין איך געווען פאַר
מיין סאַמע אוועקפאַרן פון לאָדן. ס'איז אויפגערופן געווארן
אַ פאַרזאַמלונג ביי פּיאָטראָווסקן אין וואוינונג; ס'זיינען געקומען
אַ מאָן 20. לויט די פּנימ'ער זיינען זיי געווען, אויב ניט קיין
גאַנץ גרויע, יעדנפאַלס גענוג גרויע מענטשן. פּיאָטראָווסקי האָט
געעפנט די פאַרזאַמלונג, און האָט פאַר זיי געהאַלטן אַ דרשה.
דער הויפּט-געדאַנק פון דער דרשה איז געווען דער, אז דער אַר-
בעטער-קלאַס אין מערב אייראָפּע און אין אַמעריקע איז זייער גע-
בילדעט, און אַ דאַנק דעם איז זיין מאַטעריעלע לאַגע אויך אַ
בעסערע, ווי די לאַגע פון אונזערע אַרבעטער. דעריבער דאַר-
פען מיר שטרעבן צו דערווערן זיך גרעסערע בילדונג, און איינס

פון די מיטלען צו דערגרייכן די בילדונג איז א ביבליאָטעק מיט א גוטן אויסוואַל פון ביכער, פון וועלכע מ'קאָן פראַנק און פריי זיך באַנוצן.

איך ווייס ניט צוליב וואָס איז פּיאָטראָווסקי איינגעפאלן צו פאַררופן זיך אויפ'ן נאָסט פון רוסלאַנד, וואָס זיצט דאָ ביי אים, אלס עדות, וועלכער קאָן באַשטעטיקן, אז זיינע ווערטער זיינען ריכטיק. איך האָב געמוזט אָנשטרענגען מיינע אלע לעקסיקאָלאָגישע ידיעות פון דער פּוילישער שפראַך, און זאָגן, אז די ווערטער פון פּיאָטראָווסקין זיינען זייער ריכטיק, און אז די פראַקטיק פון די פאַבריק־ביבליאָטעק אין רוסלאַנד באַשטעטיקט דאָס.

פּיאָטראָווסקי איז געווען זייער צופרידן מיט מיין ארויס־טריט, איך אָבער, זייער ווייניק. איך בין געווען קעגן אזא דע־מאָנסטראַציע. ווען איך וואָלט געקאָנט אַרויסטרעטן, ווי געהער־יק, וואָלט געווען אַן אנדער זאך, נאָר אַרויסטרעטן פאר'ן „בער“ האָב איך געהאַלטן פאַר אַ גאַנץ איבעריקע זאך.

נאָר פּיאָטראָווסקי האָט אבער בעסער געקאָנט זיין אוידי־טאָריום: די פּאָר ווערטער פון געקומענעם געהיימיניספּולן נאָסט פון רוסלאַנד האָבן געמאַכט אפשר אויף די ארבעטער אַ שטאַר־קערן אינדרוק, ווי די ווערטער פון זייער חבר, מיט וועלכן זיי שטייען צוזאַמען אין פאַבריק, און וועלכן זיי האָבן אפשר ניט געהאַלטן פאַר אזא בסי אין די פראַגן, וועלכע ער האָט באַרירט. די פאַרזאַמלונג האָט איינשטימיק אָנגענומען א באַשלוס, צו שטיצן, מיט וואָס זיי וועלן נאָר קאָנען, די פאַבריק־ביבליאָטעק, וועלכע האַלט זיך ביים אָרגאַניזירן.

אָט די ביבליאָטעק־אַקציע איז געווען אַן אָנהויב פון אַ ריי געזעלשאַפּטלאַכע און פּאָליטישע אַקציעס צווישן די ארבעטער, מיט וועלכע ס'האָט אָנגעפירט פּיאָטראָווסקי, ווען איך האָב פאַר־לאָזן לאָזן. פּיאָטראָווסקי האָט שפּעטער אין דער לאָדזער אר־בעטער באַזעגונג געשפּילט זייער אַ גרויסע ראָלע.

איך האָב אָבער געמוזט פּריציפּטיק פאַרלאָזן לאָדז; איך האָב פאַרלאָזן אָט די פאַבריק־שטאָט, פון וועלכער ס'זיינען מיר געבליבן די בעסטע ערינערונגען.

פון אפטייק איז אוועק דער הילפס־פראָוויזאָר, און דער אפ־

טייקער האָט באַשלאָסן, אז איך קאָן שוין גענוג די ארבעט, און אז איך קאָן פארטרעטן דעם געהילף. בין איך געוואָרן, נאָך זייענדיק אַ לערלינג מיט איין יאָר פראַקטיק, געהילף פונ'ם אפֿ-טייקער. איך האָב צו זיך געהאַט אַ געהילף אַ נייעם לערלינג.

דעם אפטייקער האָט די קאָמבינאַציע זייער געלוינט: איך האָב געארבעט כלויז פאר'ן טיש, און פאר'ן פארטרעטן דאָס אָרט פונ'ם געהילף, האָט ער מיר אוועקגעלייגט צען רובל געהאַלט אַ חודש. דער צווייטער לערלינג האָט נאָך צוגעצאָלט פאַר זיין זיין אין אפטייק. פאר די צען רובל אַ מאָנאַט האָב איך געמוזט אַ סך ארבעטען: צו דער פריערדיקער ארבעט איז מיר נאָך צוגעקומען פרישע ארבעט, ווי למשל: שטיון ביים פולט, צונעמען רעצעפטן, שרייבן סיגנאַטורן, א. א. וו.

מיין פרייע צייט, וואס איך פלעג פריער אָנווענדן אויף לעזן, איז געגאַנגען קאַפוט; אינדערפרי, איידער ס'פלעגט זיך אָנהייבן די ארבעט, פלעג איך מוזן איינשרייבן אין אַ ספּע-ציעלן בוך די רעצעפטן פון פריערדיקן טאָג אזוי, אז מיר פלעגט שוין קיין פרייע צייט ניט בלייבן. פלעגט קומען דער זונטיק, פלעג איך זיין זייער אויסגעמאַטערט פון דער נאַנצער וואך. די לאַגע האָט מיר זייער געדריקט, און איך האָב ניט געוואוסט, וואס הויבט מען אָן צו טאָן.

איינמאָל פרי כאפט זיך דער אפטייקער, אז די רעצעפטן פון פאָריקן טאָג זיינען ניט אריינגעשריבן געווארן. מאכט ער מיר אַ סקאַנדאַל; איך האָב דארויף געענטפערט אויך מיט אַ סקאַנדאַל; קורץ, ער האָט מיר פון דער שטעלע אפגעזאָגט, און איך בין געבליבן אויפ'ן גאַס. איך האָב אפילו ניט געהאַט מיט וואס אוועקצופאָרן צו די עלטערן.

אזוי ווי דער אפטייקער האָט מיר אָפגעזאָגט פון דער שטע-לע, האָב איך באַשלאָסן אים אָנצוגעבן אין געריכט און מאַנען פאר 3 מאָנאַטן, נאָר אוואו טוט מען זיך אהין דערווייל?

12 אזויגער, ווען פון די פאכריקן גייט מען צו מיטאָג, בין איך אוועק צו פיאַטראָווסקין און דערציילט אים די מעשה. ס'איז געבליבן, אז איך זאָל קודם כל די זאכן צונעמען פון אפטייק, און אריבערטראָגן צו אים.

איך האָב זיך באזעצט ביי פּיאָטרָאָוסקין. צען טעג בין איך ביי אים געווען, ביז דער משפט איז פּאַרגעקומען; צען טעג האָב איך געלעבט מיט אַ לעבן פון אַן אַרבעטער. פּיאָטרָאָוסקין'ס וואוינונג איז באַשטאַנען פון איינעם, אפילו גענוג גרויסן צימער; אין דעם צימער האָט געוואוינט פּיאָטרָאָוסקי מיט זיין פרוי און 3 קינדער, און אויך אַ קוואַרטיראַנט, אן אַרבעטער. עסן פלעג איך דיזעלבע מאַכלים, וואס זיי, ד. ה. אַ סך קאַרטאָפֿל, אַ סך ראַזעווע ברויט, אַ סך געקעכטס, און עסן פלעגן מיר אין גרויסע שיסלען.

און איך האָב געפונען, אַז ס'איז נאָרניט אזוי שלעכט, און מ'קאָן מיט אזאַ לעבן גאַנץ צופרידן זיין, אַ סך צופרידנער, ווי זיצן ביים אפטיקער ביים טיש, און פילן אַן עקל צו זיין גאַנצער סביבֿה.

וואָלט איך אפשר אריבער אין פאַבריק אַרבעטן, וואָלט דאָס געווען אַ צושרייענדיקע זאַך: אַלע אַרום האָבן געוואוסט, אַז איך האָב געאַרבעט אין אפטיק, און בין שוין געשטאַנען ביים פּוֹלֵט. מיטאַמאָל פון אַן אפטיקער ווערן אַ פשוט'ער אַרבעטער, ווען דער אַרבעטס־טאַג איז געווען זייער אַ לאַנגער, און די באַלוינונג זייער אַ שלעכטע, וואָלט אין יענע צייטן אזאַ אַריבערגיין פון אפטיק אין פאַבריק אַרויסגערופן אַ באַשטימטן פאַרדאַכט, און מיין קאַריערע פון אַ פאַבריק־אַרבעטער וואָלט לאַנג ניט געדויערט.

דערצו נאָך האָט פּיאָטרָאָוסקי גע'טענה'ט, אַז דער אַרבעטער־קלאַס נייטיקט זיך אין אינטעליגענטן, און ס'איז אַבסאָליוט ניט נייטיק לטובת דעם אַרבעטער־קלאַס זיך צו נעמען צו שוואַרצער אַרבעט. ער האָט, אפנים, אַנדערש פאַרשטאַנען די זאַך, ווי ס'האָט דאָס אויפגעפאַסט די רוסישע אינטעליגענץ...

דער פּראָצעס האָב איך געוואונען: דער אפטיקער האָט געהאַט גרויסע חרפות, נאָר געלט האָב איך זייער קנאַפ באַקֶר מען. דער שופט האָט פּוֹלֵשטענדיק אַנערקענט מיין תביעה, נאָר לויט די רוסישע אפטיקער־געזעצן איז מיר מער ניט געקומען, ווי פאַר 2 וואַכן. דער שופט האָט אָפּגעשאצט אין גרעסטן

מאָס מיין געהאַלט, ד. ה. דאָס עסן, די דירה און די מזומנים, און אויך צוגע'משפּט קאָסטן.

דאָס געלט, וואס איך האָב באקומען, האָט מיר קוים גע-
קלעקט אויף צו אַרומצאָלן זיך און אויף הוצאות ביז ווארשע.
די 10 טעג פאר'ן אוועקפאָרן זיינען ביי מיר ניט אוועקגעגאַנגען
לאַבור. סאיז געווען אין פּיאַטראָווסקיס דירה אַיינגעארדנט
א פאַרזאַמלונג פון די אַרבעטער וועגן דער ביבליאָטעק. איך האָב
אויך געהאַט עטלעכע באַראַטונגען מיט פּיאַטראָווסקין און זיינע
חברים.

א טאָג פאַר מיין אפּפּאָרן האָט מען מיר איינעאַרדנט אַ
געזעגנונגס אָונט. דער אָונט איז פּאַרנעקומען ביי דאָמב-
ראָווסקען אין דירה. ער איז געווען א מענטש פון אַ יאָר 26-27;
זיין ווייב איז מיט אַ פּאָר יאָר אינגער פון אים. ביידע יונגע,
שיינע. דאָס קליינע צימערל זייערס — זעלטן ריין; פון יעדן
ווינקל האָט געבלאַנקט. ווען איך בין געקומען, זיינען שוין אלע
געווען אויף די ערטער אין יום-טוב'דיקע בגדים. די באלעבאַס-
טע — אין אַ פּראָסט ציצן קליידל, נאָר אַ ריינעס, זעט אויס,
ניט לאַנג אויסגעפרעסט, האָט געקוקט מיט קלוגע, נייגעריקע
אויגן אויף מיר. אויף די מאַנסבילן איז אויך געווען קענטיק
אַ וואַרטנדע שטימונג.

מיר האָבן זיך אַדורכגעוואָרפן מיט עטלעכע ווערטער, און
איך האָב אָנגעהויבן צו ריידן מיט אַ ציטערנדיקע, אויפגערעגטע
שטימע... איך געדענק כמעט וואָרט ביי וואָרט, וואָס איך האָב
גערעדט.

„איך פּאָר מאַרגן אַוועק... מיר איז שווער, זייער שווער
צו שידן זיך מיט אייך... איצט דאָ האָב איך דערפילט דעם
וויקלאַכן זין פון לעבן... דאָ האָב איך געטאָן אַן אַרבעט, וואס
האַט פאַרענטפּערט מיינע נשמה־שטרעבונגען...“ און איך בין
אַריבער צום אַרבעטער קלאַס, צו זיין ראָל אין גענוואַרט און
צוקופּט, צו זיינע צילן, צו די וועגן, מיט וועלכע ער וועט זיי
דערגרייכן...

פינף פּאָר אויגן האָבן אויף מיר געקוקט און געשלאָנגען

מיינע ווערטער. די אויגן האָבן מיך געיאָגט און איך האָב לאנג גערעדט.

און אַט אַ מאָדנע זאך: מיין נשמה פון א אידן, וואָס האָט גערעדט רוסיש, האָט זיך באהעפט מיט די נשמות פון די ארבעטער-פאָליאקען, וועלכע האָבן, פארשטייט זיך, ניט אזוי גרינג פארשטאנען רוסיש... מיך האָבן זיי אָבער פאר-שטאַנען, און גוט פארשטאַנען — דאָס פארשטיין האָט זיך גע-לויכטן אין זייערע אויגן... ווען איך בין אוועק, האָבן פינף מענטשן מיך באגלייט אויסער דער טיר פון צימער; פינף הענט האָבן געדריקט, שטאַרק געדריקט מיין האנט, און ס'איז שווער געווען צו שידן זיך...

אויף מאָרגן בין איך אוועקגעפאָרן. דאָס איז געווען אין הערבסט 1888טן יאָר, ד. ה. אין דריי יאָר ארום נאָכדעם, ווי עס האָט זיך אָנגעהויבן די טעטיגקייט פון אונזער רעוואָלוציאָנערער אָרגאַניזאַציע אין ווארשע. דערמיט האָט זיך געענדיקט מיין דירעקטע רעוואָלוציאָנערע טעטיקייט.

איך האָב מיינע באציאונגען מיט לאָדז געזאָלט ניט אי-בעררייסן, און זיי וואָלטן זיך ווייטער געצויגן, אפשר דורך בריוו, אפשר דורך צוזאַמענטרעפן זיך פון צייט צו צייט, נאָך איך בין נאָך לאָדז פארוואָרפן געוואָרן אין א אידיש שטעטל פון גראָדנער גובערניע, אין זאַבלאָדאָווע, ביי ביאַלאַסאַטאַס. און איך האָב זיך אָפגעריסן פון לאָדז, פון מיינע גוט פריינט — די פויל-לישע אַרבעטער, און ביי מיר האָט זיך אָנגעהויבן א נייע סדרה, א סדרה „אידיש“.

